

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม
: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน

THE OF CONCEPT AND VALUES OF THE BUDDIST ART IN LANNA IN
SUPPORTING OF SOCIETIES' ETHICS : A CASE STUDY IN CHIANG MAI
AND LAMPHUN PROVINCE

โดย

ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759088

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม
: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน

THE OF CONCEPT AND VALUES OF THE BUDDHIST ART IN LANNA IN
SUPPORTING OF SOCIETIES' ETHICS : A CASE STUDY IN CHIANG MAI
AND LAMPHUN PROVINCE

โดย

ผศ.ดร.พูนชัย ปิ่นธิยะ

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759088

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The of Concept and Values of the Buddhist Art in Lanna in Supporting
of Societies' Ethics: A Case Study in Chiang Mai and Lamphun Province

By

Asst. Prof. Dr. Phoonchai Punthiya

Buddhist Research Institute

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus

B.E. 2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759088

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya)

ชื่อรายงานการวิจัย:	พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน
ผู้วิจัย:	ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ปีงบประมาณ:	๒๕๕๙
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเรื่อง มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติ แนวคิด และคุณค่าพุทธศิลป์ล้านนา ๒) เพื่อศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคม ในกระบวนการอนุรักษ์พุทธศิลป์ ล้านนาอย่างเป็นระบบ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัย พบว่า

ประวัติ แนวคิด และคุณค่าของพุทธศิลป์ล้านนา คือ ศิลปะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์และการแสดงอารมณ์ความรู้สึกความชื่นชมในความงามภายในใจของมนุษย์ ศิลปะทางศาสนา ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์หลายประการ เช่น ๑. ประโยชน์ในการใช้สอย ๒. สร้างความเพลิดเพลินทางจิตใจ ๓. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความเชื่อถือในศาสนา ตัวอย่าง พระพุทธสิหิงค์ ล้านนามีลักษณะพระอรุระงามตั้งราชสีห์ ในด้านหลักพุทธธรรม ได้พบว่า ศิลปินได้สื่อธรรมผ่านพุทธศิลป์ บนพื้นฐานความศรัทธาที่มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ โดยมุ่งแสดงหลักแห่งความจริงและความเป็นเหตุเป็นผล ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิต ที่ต้องการแสวงหาความสุขหรือการพ้นทุกข์

พุทธศิลป์ จึงมีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง ในการส่งเสริมจริยธรรม คุณค่าดังกล่าวอาจมีมากน้อยแตกต่างกันไป นอกเหนือจากคุณค่าทางศิลปกรรมอย่างเห็นได้ชัดแล้ว ยังมีคุณค่าทางการศึกษา คุณค่าทางประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่คุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น วัดที่นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมกันอย่างมากมาย ซึ่งอาจจะไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของวัด แต่เป็นผลลัพธ์ที่ประจักษ์แจ้ง ดั่งนานาอารยประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมไทย ได้พัฒนาการจากแนวคิดทางด้านพุทธธรรมและพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทย

Research Title: The of Concept and Values of the Buddhist Art in Lanna in Supporting of Societies' Ethics: A Case Study in Chiang Mai and Lamphun Province

Researchers: Asst. Prof. Dr. Phoonchai Punthiya

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus

Fiscal year: B.E. 2559

Research Scholarship Sponsor: Buddhist Research Institute of Mahachulalongkornrajavidyalaya University

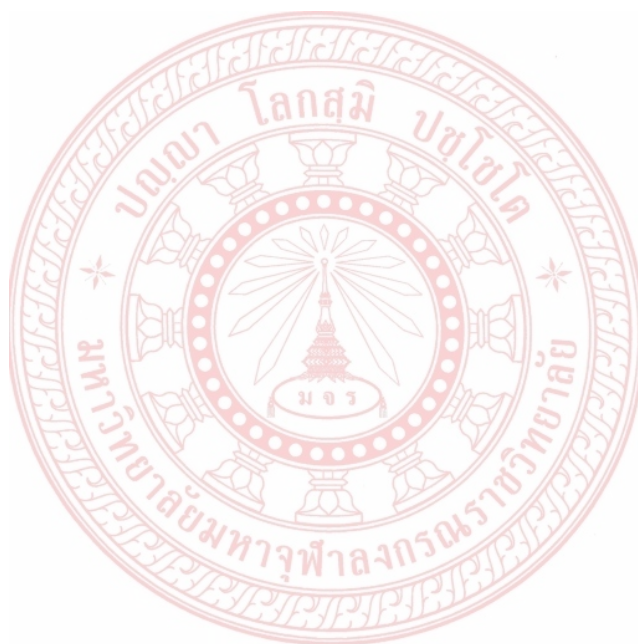
Abstract

This research aims: 1) to study the history, concepts and values of the Lanna Buddhist Arts, 2) to study the Buddha teachings having effected on the creation of Buddhist Arts, 3 to analyze the concept of enhancing social ethics in the systematic conservation of Lanna Buddhist Arts. This is a qualitative research. The results were found that:

On the history, concepts and values of Lanna Buddhist Arts, the arts is related to the creation and expression of human heart's emotions, feelings, appreciation for the beauty. Therefore, the religious arts is granting many benefits to humans such as : 1) the benefits of living (๒.) having created mental enjoyment 3) it binds religious faith, for example, Phra Buddha Sihing, a Lanna style, its chest looks like a lion's chest. On the aspect of Buddha Teaching, it was found that the artist has conveyed the Dharma through Buddhist arts on the basis of faith having led by wisdom by focusing on the principles of truth and rationality based on nature of human life that wants to seek for the happiness and the escape from suffering.

The Buddhist arts is truly valuable to society in enhancing the social ethics. Such values may vary considerably. In addition to the obvious artistic value, they still generate the educational, historical and even economic values. For instance, the

temple opens to many tourists to visit, either it is not the true purpose of the temple, but it is the empirical result. As found in the civilized countries having cultural heritages. Thai architectures have developed from the Buddhist concept. It shows that Buddhism plays the important role over to Thai society.

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
อง.ติก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย	มโนรลปุรณี ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อิตติ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี อิติวุตตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาทำการวิจัย.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบความคิดความสัมพันธ์กับสรรพสิ่ง.....	๖
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัยและสถานที่ทำการทดลอง / เก็บข้อมูล.....	๘
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๑๐
บทที่ ๒ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ ประวัติ แนวคิด และคุณค่าพุทธศิลป์ล้านนา.....	๑๒
๒.๑ ความหมายของพุทธศิลป์.....	๑๓
๒.๒ ประวัติความเป็นมาพุทธศิลป์ล้านนา.....	๑๘
๒.๓ สรุปพัฒนาการพุทธศิลป์สมัยต่าง ๆ.....	๔๔
๒.๔ วัดที่ทำการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ ๓ วัด คือ.....	๔๙
๒.๕ วัดที่ทำการศึกษาในลำพูน จังหวัด ๆ ละ ๓ วัด คือ.....	๕๗
บทที่ ๓ หลักพุทธธรรม สือจริยธรรม ในงานพุทธศิลป์ล้านนา.....	๖๘
๓.๑ ความหมายของจริยธรรม.....	๖๙
๓.๒ องค์ประกอบจริยธรรม.....	๗๐
๓.๓ เกณฑ์ตัดสินจริยธรรม.....	๗๑
๓.๔ จริยธรรมในสังคมภาคเหนือ.....	๗๒
๓.๕ จริยธรรมด้านจารีต.....	๗๓
๓.๖ แนวทางการประพฤติปฏิบัติของคนล้านนา.....	๗๕
๓.๗ ประเพณีของล้านนาไทย.....	๗๗

บทที่ ๔ วิเคราะห์พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า ในการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคม.....	๙๗
๔.๑ แนวคิดในการการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม.....	๙๘
๔.๒ ความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนาต่อสังคมไทย.....	๑๐๒
๔.๓ คุณค่าด้านพุทธศิลป์.....	๑๐๕
บทที่ ๕ สรุปผลของการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๒๗
๕.๑ สรุปผลของการศึกษา.....	๑๒๗
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๒๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๖
บรรณานุกรม.....	๑๓๘
ภาคผนวก.....	๑๔๓
ภาคผนวก ก. บทความวิจัย.....	๑๔๔
ภาคผนวก ข. กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๕๙
ภาคผนวก ค. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์	๑๖๑
ภาคผนวก ง. เครื่องมือวิจัย	๑๖๔
ภาคผนวก จ. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๗๒
ภาคผนวก ฉ. ภาพถ่ายกิจกรรมดำเนินการวิจัย	๑๗๖
ภาคผนวก ช. แบบสรุปโครงการ	๑๘๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๘๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนินบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
อง.ติก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย	มโนรลปุรณี ติกนินบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อิตติ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี อิติวุตตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาทำการวิจัย

การสร้างงานพุทธศิลป์ในสังคมไทยภูมิภาคต่างๆ ย่อมมองเห็นสิ่งที่ก่อประโยชน์ทาง พระพุทธศาสนาและสังคมหลายด้าน เช่น ประเพณี วิถี ย่อมเป็นที่นิยมในท้องถิ่นต่าง ๆ ในพุทธศิลป์ มีส่วนการสนับสนุนการวิถีชุมชน สร้างคุณค่าต่อไปให้มีคุณภาพและมาตรฐานในท้องถิ่น ระดับสากล และเป็นแหล่งวัฒนธรรมแห่งวัฒนธรรม คนยอมรับนับถือวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นวิถีที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเพื่อ ใช้ชีวิตแบบสมถะ มีความซื่อสัตย์ เป็นคนมีคุณธรรม ยึดหลักพุทธธรรม ไม่มีปัญหา ทางด้านการเงิน ทุกคนให้การยอมรับนับถือ ใช้ชีวิตอย่างคนที่พออยู่พอกิน ไม่ทะยานอยากไปตามกิเลสฝ่ายต่ำ ใช้ชีวิตแบบมีสติ ปฏิเสธสังคมบริโภคนิยมวัตถุ แต่เน้นมิติทางจิตใจ เป็นกัลยาณมิตร อยู่ร่วมกับธรรมชาติ

หลักคิดและวิถีชีวิตของปราชญ์ เป็นสิ่งที่คนในยุคสมัยนี้ ควรได้เรียนรู้ และนำไปเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญา วิธีการในการทำงาน สามารถนำไปใช้ปฏิบัติในระดับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดีการแก้ปัญหา ไม่ว่าจะปัญหาความยากจน หรือปัญหาอะไรก็ตาม ที่เรากำลังเผชิญอยู่ ต้องใช้ปัญญา มีความรู้ความเข้าใจกับสิ่งนั้น และมีวิธีการ ความสามารถในการบริหารจัดการ ข้อเสนอที่ผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นขุมทรัพย์ทางปัญญา ที่ต้องนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย จึงจะสามารถฝ่าวิกฤตการณ์ทุกอย่าง ที่เรากำลังเผชิญอยู่ได้ ในการเสริมสร้างคุณค่า งานพุทธศิลป์ พร้อมกับจริยธรรมทางสังคมไปด้วยกัน

เนื่องด้วย วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมล้านนาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนา เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวมงานศิลปะ วิชาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมคือ การเป็นศาสนสถานที่สำคัญ เพราะภายในวัดประกอบไปด้วย ศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็น อารยธรรมและความเจริญของชาติอันเป็นแหล่งรวม ที่สามารถศึกษาย้อนกลับได้ในด้านประวัติ

ศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมรวมทั้งการเชื่อมโยงความเป็นมาของ วัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน นอกจากนี้วัดยังเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม สงบ สันโดษตามหลักพระพุทธศาสนา

ภายในวัดก็เป็นแหล่งงานศิลปะที่สำคัญภายในประเทศเหมือนกัน เพราะมีพุทธศิลป์เป็น แหล่งจูงใจ พุทธศิลป์เป็นทัศนูปกรณ์ในการสอนธรรมะได้อย่างยอดเยี่ยม ฉะนั้นเมื่อศึกษาความหมาย ของพุทธศิลป์ให้ลึกซึ้งลงไปแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องของธรรมะทั้งสิ้นจึงเห็นว่าการอนุรักษ์ไว้วันนี้มีคุณค่า ทางการดำรงพระพุทธศาสนา ไว้และเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย และยังเป็นแหล่งทรัพยากร การท่องเที่ยวที่สามารถทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของชาติดีขึ้น ฉะนั้น วัดจึงเป็นแหล่งเป็นแหล่งรวมของ วัฒนธรรม มีทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพียงแต่จะถ่ายทอด สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ถ้าเราไปแยกส่วนไม่ได้มองอย่างต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผล เราก็จะทำได้ เพียงแค่มาวัดเพื่อถ่ายรูปลูกสวยงาม ชาวต่างชาติจำนวนมากที่มีพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมต่างกันก็ มาเพียงแค่อายุรูป บางครั้งก็มาทำกริยาที่ไม่เหมาะสม คนไทยบางกลุ่มมาก็ไม่ได้สร้างเสริมปัญญา ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะวัดไม่ได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนว่าจะพัฒนาสังคมทั้งด้านกายภาพและจิต ภาพ ทั้งที่บทบาทของวัดสามารถสนองประโยชน์ได้ทั้ง ๒ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม และด้าน การนารายได้เข้ามาทำนุบำรุงวัด ทำนุบำรุงท้องถิ่นการอนุรักษ์พุทธศิลป์ภายในวัด ของ จังหวัดและ ประเทศโดยรวม ขณะเดียวกันวัดก็เป็นแหล่งที่สามารถให้ความรู้ความคิดที่กว้างขวางขึ้น ให้ความสงบ ความร่มเย็นกับผู้มาเยือน ทำให้พุทธศาสนิกชนเจ้าใจพุทธศาสนาได้ดีขึ้น วัฒนธรรมของชุมชนของ สังคมไม่ว่าที่ใดในโลกไม่มีอะไรเป็นหลักเท่ากับศาสนา ศาสนาเป็นรากเหง้าของการตั้งชุมชนสังคม ดู งานพุทธศิลป์แล้วได้แก่งคิดก่อให้เกิดคุณธรรมจริยธรรม แหล่งพุทธศิลป์ปรกรรม จำเป็นจะต้องมีการ บริหารจัดการด้านแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและมรดกวัฒนธรรม และส่งเสริมจริยธรรมให้คนใน ชุมชนได้ร่วมตระหนักถึงคุณค่าร่วมกัน ช่วยกันอนุรักษ์ สืบสาน มีความรับผิดชอบร่วมกัน เพราะเป็น สมบัติของชุมชน ควรเป็นเรื่องที่มีหลักประสมประสานกันหลายรูปแบบ ร่วมกันระหว่างวัด ชุมชน แหละหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อ การจัดการรักษา ผลพลอยได้ตามมานอกจากเป็นแหล่ง พุทธศิลป์ปรกรรมทางพระพุทธศาสนาแต่ก็ยังเป็นมรดกการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โบราณคดี พิพิธภัณฑสถานศิลปะที่มองเห็น สัมผัสได้ และผลผลิตต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม ชมความงามพุทธศิลป์ในวัด แม้กระทั่งในพระอารามหลวงยังมีข้อจำกัดอยู่มากพอสมควร ทั้งด้านกายภาพ ด้านนโยบาย ด้านการ พัฒนาบุคลากร และสภาพแวดล้อม ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะสำรวจทรัพยากรการวัดใน ล้านนาจังหวัดเชียงใหม่ -ลำพูนเพื่อการจัดการทางวัฒนธรรม โดยมองหาแนวทางในการวางแผนการ จัดการการทางวัฒนธรรมอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไป ของสังคมและสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของยุคสมัย ปัจจุบันอันจะนำไปสู่การพัฒนาการอย่างยั่งยืน และมีประสิทธิภาพต่อไปที่ผ่านมาจากชุมชนและทางวัด บางวัดอาจไม่เข้าใจในการบริหารจัดการจึง

เป็นเหตุให้งานสำคัญภายในวัดมีปัญหา เช่น งานพุทธศิลป์กรรมถูกทำลายโดยไม่ได้ตั้งใจจากวัดหรือนักท่องเที่ยวก็ได้

ฉะนั้นวัดเป็นบ่อเกิดแห่งขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของผู้คนและพุทธศิลปกรรม เป็นงานศิลปะทางพระพุทธศาสนา ทั้งในรูปแบบของสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม เป็นต้น ศาสนสถานจึงเป็นแหล่งดึงดูดใจให้ผู้คนเดินทางไปสู่ ทั้งเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อการศึกษาและการท่องเที่ยว เริ่มตั้งแต่ในอดีตกาลที่ผ่านมา แหล่งท่องเที่ยวมักมีความเกี่ยวข้องกับคนในสังคมจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบร่วมกัน และต้องสร้างความสำนึกที่ตีร่วมกันคือมีการเสริมสร้างจริยธรรมให้สังคมอย่างสม่ำเสมอ

สถาบันพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทอันสำคัญยิ่งต่อสังคมล้านนามานานนับพันปี เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของพระสงฆ์ และพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดเป็นผู้นำของจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อถือการร่วมมือกัน เป็นที่ประกอบพิธีกรรม เป็นเจ้าหล่อหลอมวิถีชีวิตชาวพุทธไทย ดังนั้นวิถีชีวิตของคนไทย นับแต่อดีตจึงมีความผูกพันกับสถาบันพระพุทธศาสนาคือวัดอย่างลึกซึ้ง และด้วยแรงศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา วัดจึงกลายเป็นศาสนสถานที่ทรงคุณค่าทั้งในด้านจริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสุนทรียศาสตร์จากวัด วัดเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมอันล้ำค่าทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม ที่ศิลปินได้ถ่ายทอดลักษณะเด่นของคำสอนทางพระพุทธศาสนาออกมาในงานศิลปะอย่างกลมกลืนน่าชื่นชมเป็นพุทธศิลป์ที่ให้คุณค่าทั้งด้านความงามและทั้งเป็นสื่อให้คนได้เข้าถึงธรรมปฏิบัติซึ่งช่วยกล่อมเกล่าจิตใจมนุษย์ให้อ่อนโยนและสะอาดบริสุทธิ์ขึ้น พุทธศิลป์ที่ปรากฏในวัดจึงเป็นศิลปะแห่งอุดมคติที่ให้คุณและความหมายเชิงจริยธรรมอย่างสูง

ด้วยวัดเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าเช่นนี้ วัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมาตั้งแต่อดีตนับตั้งแต่ชนชั้นกษัตริย์ลงมาจนถึงสามัญชนนิยมที่จะเดินทางไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนสถานต่าง ๆ ด้วยถือว่าเป็นบุญ เป็นกุศล เป็นสิริมงคลในชีวิต เป็นประเพณีกษัตริย์ผู้ขึ้นครองราชย์ในสมัยอยุธยา จะต้องเสด็จไปนมัสการศาสนสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา จึงเห็นได้ว่าวัดกับการท่องเที่ยวทางศิลปะวัฒนธรรมและได้มีความผูกพันกับสังคมมาช้านาน และความผูกพันกันเช่นนี้วัดกับการท่องเที่ยวจึงเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกันอย่างน่าสนใจทีเดียว วัดซึ่งเป็นที่รวมของพุทธศิลป์จัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่คาบเกี่ยวทั้งประเภทที่ ๒ และที่ ๓ ที่เอื้อต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยว คือ

๑. สภาพของวัดประกอบไปด้วยสถาปัตยกรรม เจดีย์ วิหาร พระอุโบสถ พระพุทธรูป ตัวอาคารต่าง ๆ และบริเวณวัดที่จัดทำไว้อย่างเหมาะสมสะอาดสะอ้าน เป็นความสง่างามด้านวัตถุ พระสงฆ์ที่ปฏิบัติตนตามสมควรแก่สมณสาธูป สำรวมระมัดระวังด้วยกิริยาอาการแห่งนักพรตเป็นความสง่างามด้านบุคคล ทั้งสองประการนี้สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือนได้

๒. วัดเป็นที่รวบรวมศิลปกรรมอันเป็นผลงานของช่างสกุลต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยจิตศรัทธาจึงมักเป็นศิลปกรรมชั้นยอด เหมาะที่จะให้นักเรียนนักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ และชื่นชมผลงานอันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน พุทธศิลป์ที่ถูกรวบรวมเก็บรักษาไว้ในวัดมิใช่เป็นเพียงโบราณวัตถุสถานที่เก่าแก่ดงามด้วยศิลปะเท่านั้น หากแต่ยังจะสะท้อนคุณค่าของความเป็นอัจฉริยะของบรรพบุรุษให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบของศิลปกรรม

๓. วัดเป็นสถานที่รับรองผู้มาเยือน เนื่องจากมีบริเวณมีอาคารสถานที่กว้างขวาง มีข้าวของเครื่องใช้มากมาย วัดจึงอยู่ในฐานะที่จะเป็นที่พึ่งพิงแก่นักท่องเที่ยวบางกลุ่มได้ โดยเฉพาะคนที่มีรายได้น้อยให้ได้มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวได้มากขึ้น นับเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจได้มีโอกาสเปิดหูเปิดตาและแสวงบุญไปในตัวได้การใช้ศาสนสถานเป็นที่พักแรมของนักท่องเที่ยวนั้นมีมานานแล้วตั้งแต่ในอดีต ทั้งในประเทศอินเดียและอาณาจักรโรมัน มีทั้งพักรฟรีและเรียกเก็บเงินบำรุงวัด ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของการประกอบกิจการพักรฟรี

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ผู้วิจัยมีความสนใจจะศึกษาประวัติ แนวคิด คุณค่าของพุทธศิลป์ล้านนามีความเป็นมาและความสำคัญต่อหลักธรรมและวิถีชีวิตของชาวล้านนาอย่างไรบ้างและอยากศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ล้านนาทั้งนี้จะส่งผลให้เกิดความมั่นคงของพระพุทธศาสนา สังคมและเป็นความรู้ต้นแบบสำหรับการจัดการพุทธศิลป์ล้านนาที่ยั่งยืนต่อการสร้างสรรค์พุทธศิลป์ล้านนาในประเด็นใดบ้าง ประการสุดท้ายเป็นการแสวงหาแนวคิดในการเสริมสร้างจริยธรรมในด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมพุทธศิลป์ล้านนาจะเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติ แนวคิด และคุณค่าพุทธศิลป์ล้านนา
๒. เพื่อศึกษา หลักพุทธธรรม สือจริยธรรม ในงานพุทธศิลป์ล้านนา
๓. เพื่อวิเคราะห์พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า ในการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคม

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑. ต้องการทราบประวัติ แนวคิด และคุณค่าพุทธศิลป์ล้านนาจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูน เป็นอย่างไร
๒. ต้องการทราบคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์อย่างไร

๓. ต้องการทราบแนวความคิดการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมในกระบวนการอนุรักษ์พุทธศิลป์ล้านนา

๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

๑. ประวัติแนวคิด และหมายถึง ที่มาและแนวคิดของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูน ในการสืบทอดงานพุทธศิลป์

๒. คุณค่าพุทธศิลป์ หมายถึง ของงานสร้างสรรค์ด้านพุทธศิลป์กรรม ในจังหวัดเชียงใหม่ และ จังหวัดลำพูน

๓. การเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมหมายถึง กระบวนการอนุรักษ์และการสร้างสรรค์พุทธศิลป์ล้านนา

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทของวัดในสร้างงานพุทธศิลป์ โดยจะศึกษาจากวัดที่มีพุทธศิลป์เป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว จำนวน ๖ วัด แบ่งเป็น จังหวัดเชียงใหม่ ๓ วัด ได้แก่ วัดพระสิงห์ มหาวิหาร วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด อำเภอเมือง วัดพระธาตุดุสิตจอมทอง อำเภอจอมทอง วัดท่าตอน อำเภอแม่สาย และ จังหวัดลำพูนอีก ๓ วัด ได้แก่ พระธาตุดุสิตจอมทอง อำเภอเมือง, วัดพระบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง,

๑. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งมีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสังเกต การศึกษาภาคสนาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสอบถาม

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้กลุ่มเป้าหมายจำนวน ๓๐ คน โดยคัดเลือกจากวัดละ ๕ คน ประกอบด้วย

- ๑) พระสงฆ์
- ๒) นักวิชาการ
- ๓) ปราชญ์ชาวบ้าน
- ๔) มัคทายก

๕) นักท่องเที่ยวชาวไทยพุทธ

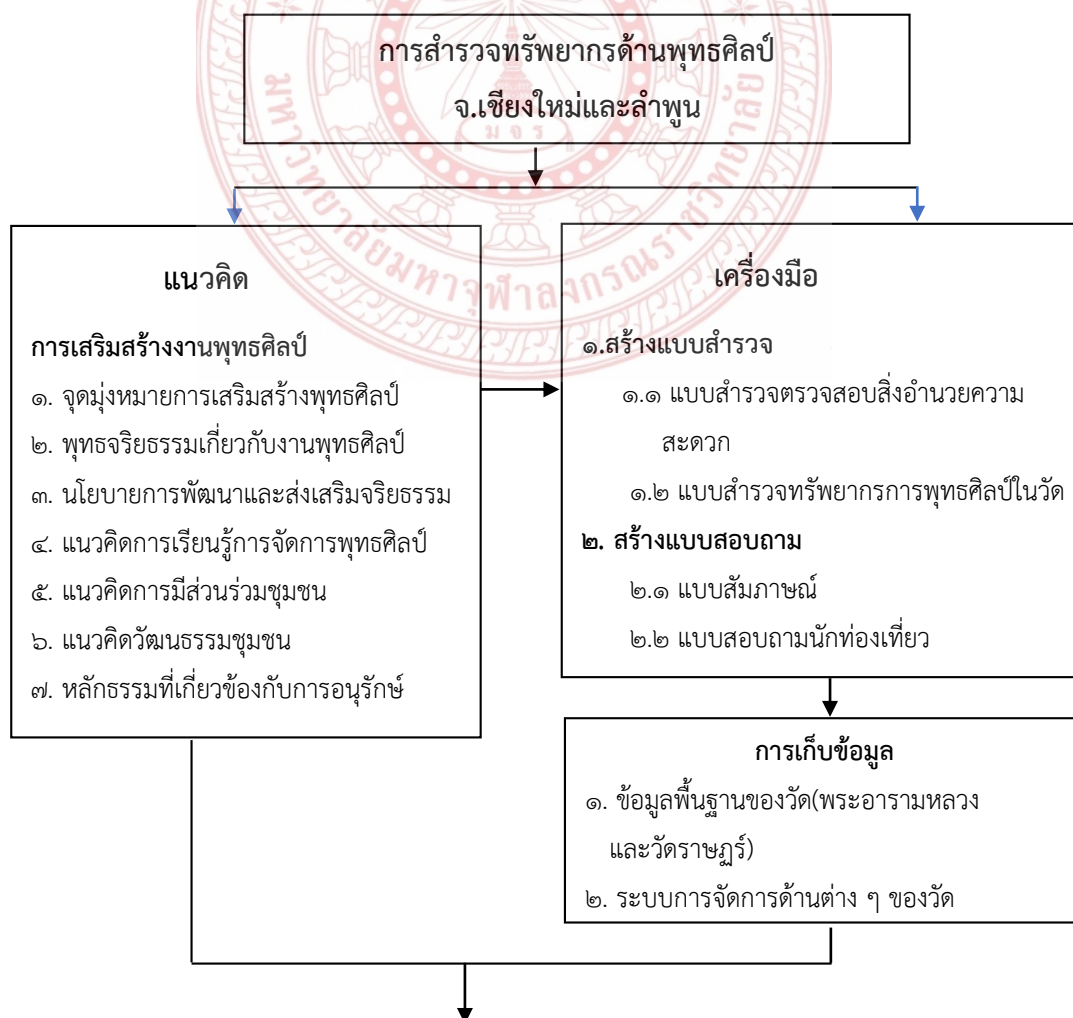
๓. เครื่องมือการวิจัย

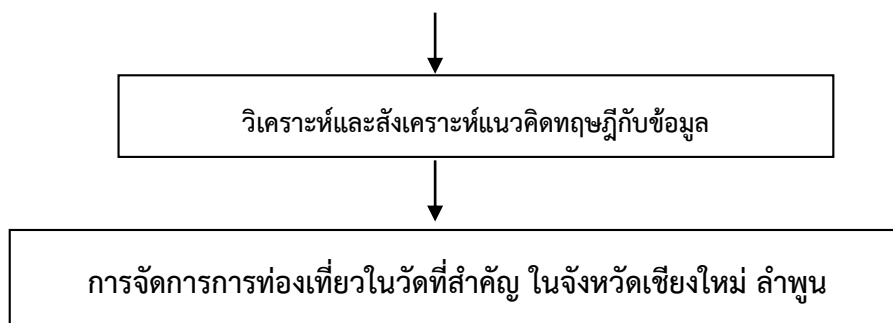
แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจพุทธศิลป์ของวัด แบบสังเกต ประเด็นการสนทนากลุ่ม สมุดบันทึกภาคสนาม อุปกรณ์บันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหวและกล้องถ่ายรูป

๔. พื้นที่ทำการวิจัย จำนวน ๖ วัด ในเขตจังหวัดเชียงใหม่- ลำพูน (ตามข้อ๑.๕)

๑.๖ กรอบความคิดความสัมพันธ์กับสรรพสิ่ง

ในปัจจุบันมีปรากฏการณ์มากมายที่สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของการพัฒนาที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ซึ่งถึงแม้จะสามารถจะพัฒนาโลกทางวัตถุสิ่งของให้เจริญก้าวหน้าอย่างมาก มนุษย์มีความสะดวกมากขึ้น แต่บนความเจริญดังกล่าวมนุษย์ก็ได้ทำลายสิ่งต่าง ๆ ไปอย่างมากมายเช่นกัน และที่สำคัญมนุษย์กำลังเผชิญปัญหาสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลายอย่างมหาศาล มนุษย์มองข้ามคุณค่าของชีวิตตลอดจนละเลยต่อสิ่งที่ตั้งงามของชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็คือความอยู่รอดของชีวิตของมนุษย์และสรรพสิ่งโดยมีความสัมพันธ์กับวัฏจักรของการดำเนินชีวิตที่ต้องมีความสัมพันธ์กับระบบต่าง ๆ เช่นระบบนิเวศน์ ระบบพันธุกรรม ซึ่งต้องมีความสัมพันธ์และปรับตัวทางพันธุกรรมเชื่อมโยงต่อกัน

กรอบแนวคิดการพัฒนาแหล่งพุทธศิลป์ของแหล่งชุมชนที่ยั่งยืน

พัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนให้ยึดตามหลัก เศรษฐกิจพอเพียงคือเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิต มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับ สิ่งต่างๆ ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกิน ดียุติ สามารถนำไปกำหนดเป็นแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในอันที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ ชุมชนเพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเอง คือ

๑. การทำการการบูรณาการ
๒. การพัฒนาแหล่งพุทธศิลป์โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม
๓. การจัดกิจกรรมในชุมชน
๔. การพัฒนากลุ่มอาชีพ เช่น พี่ชมนุนไพร แพทย์แผนโบราณ ส่งเสริมการจริยธรรมในเชิง อนุรักษ์ การผลิตผล ทางศิลปกรรมและการพัฒนาแหล่งชุมชนโบราณ
๕. การทำฝัังเครือข่ายองค์การชุมชน
๖. การจัดร้านค้าชุมชน หรือตลาดนัดชุมชนบริเวณใกล้เคียง
๗. การสร้างเครือข่ายแหล่งพุทธศิลป์กรรมชุมชน
๘. การจัดเวทีประชาคมด้านพุทธศิลป์กรรม
๙. การจัดตั้งศูนย์บริการแหล่งความรู้ด้านพุทธศิลป์
๑๐. สนับสนุนกิจกรรมชุมชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และการพุทธศิลป์

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแหล่งพุทธศิลปกรรมของวัดในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน โดยนำแนวคิดรูปแบบการจัดการแบบ การจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องและนักท่องเที่ยว นำมาวิเคราะห์แนวคิดการบริหารจัดการ โดยแบ่งออกเป็นด้านบุคลากร ด้านการเงิน (งบประมาณ) ด้านวัสดุอุปกรณ์ และแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมาดำเนินการจัดการ ภายใต้อัฒติคุณธรรม เห็นความสำคัญของแหล่งพุทธศิลป์

๑.๗. วิธีการดำเนินการวิจัยและสถานที่ทำการทดลอง / เก็บข้อมูล

๑) รูปแบบ

การวิจัยเชิงเอกสารและคุณภาพ โดยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งมีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสังเกต การศึกษาภาคสนาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสอบถาม

เป็นการดำเนินงานการร่วมกับชุมชนในการศึกษาชุมชนและพิจารณา

๒) ระยะเวลาการวิจัย (Pre – Research Phase) เป็นการเตรียมชุมชนเพื่อให้มีความพร้อมในการวิจัยและสร้างความคุ้นเคยไว้วางใจระหว่างกัน ประกอบด้วย

๒.๑) การสร้างสัมพันธภาพ การสำรวจ การศึกษา วัดและชุมชน

๒.๒.) สำรวจชุมชนด้านสภาพพื้นที่ สภาพปัญหาพุทธศิลป์ของชุมชน โดยการศึกษา ข้อมูลทุติยภูมิ /การสนทนากลุ่ม/การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

๒.๒.) ระยะเวลาการจัดทำแผน (Planning Phase) เป็นการร่วมตัดสินใจวางแผนกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วย การจัดเวทีเรียนรู้เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวทางพุทธศิลป์ของชุมชนนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

๒.๓.) ระยะเวลาการกำหนดแผนงาน : การเสนอทางเลือก และสร้างแผนปฏิบัติงานระดับชุมชนเพื่อบรรลุเป้าหมาย การจัดเวทีเรียนรู้กลุ่มแกนนำชุมชนเพื่อกำหนดกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้านพุทธศิลป์

๒.๔.) ระยะเวลาการนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase)

๒.๔.๑.) การจัดเวทีเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาเกี่ยวกับพุทธศิลป์

๒.๔.๒.) การจัดกิจกรรมหนุนเสริมนำพาศึกษาดูเกี่ยวกับพุทธศิลป์ในแหล่งวิทยาการต่าง ๆ

๒.๔.๓.) เสริมกิจกรรมสร้างพลังในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพุทธศิลป์โดยบทบาท
ของชุมชน

๒.๔.๔.) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนพุทธศิลป์สร้างเครือข่ายทั้งในระดับชุมชนและ
นอกชุมชน

๒.๔.๕.) การจัดเวทีเรียนรู้เพื่อสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นพุทธศิลป์

๒.๕.) ระยะติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and Evaluation
Phase) นำเสนอผลการวิจัยเพื่อให้ชุมชนได้ตรวจสอบ

๒.๕.๑.) จัดเวทีสรุปบทเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสรุปองค์ความรู้
ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นพุทธศิลป์ร่วมกันระหว่างผู้วิจัย แกนนำชุมชน ตัวแทน
องค์กรภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

๑. ระเบียบวิธีการวิจัย

วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

๒. แผนการดำเนินงานวิจัย การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความตระหนักร่วมถึง
คุณค่าและแนวทางการจัดการกระบวนการเรียนรู้และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะด้านพุทธศิลป์
วิธีการจัดการการท่องเที่ยวคือปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลสมัย

๒.๑) ผู้ให้ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้กลุ่มเป้าหมายจำนวน ๓๐ คน โดยคัดเลือกจาก ๖ วัด ๆ ละ ๕ คน
ประกอบด้วย

- (๑) พระสงฆ์
- (๒) นักวิชาการ
- (๓) ปราชญ์ชาวบ้าน
- (๔) มัคทายก
- (๕) นักท่องเที่ยวชาวไทยพุทธ

๓) เครื่องใช้ทำการวิจัย

- (๑) การศึกษาเอกสารวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

(๒) การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ : เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงกำหนดเครื่องมือในการวิจัยหลายประเภท ได้แก่ เอกสาร แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต ประเด็นการสนทนากลุ่ม สมุดบันทึกภาคสนาม อุปกรณ์บันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหวและกล้องถ่ายรูป

๔) วิธีเก็บข้อมูล

การรวบรวมข้อมูล จะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูนจำนวน ๖ วัด แบ่งเป็น จังหวัดเชียงใหม่ ๓ วัด ได้แก่ วัดพระสิงห์วรวิหาร วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด อำเภอเมือง และ จังหวัดลำพูนอีก ๓ วัด ได้แก่ พระธาตุดุริฎุชชัย วัดพระยืน วัดกู่กุด อำเภอเมือง, วัดพระบาทตากผ้าอำเภอป่าซาง,

ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้กลุ่มเป้าหมายจำนวน ๓๐ คน โดยคัดเลือกจากวัดละ ๕ คน ประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์
๒. นักวิชาการ
๓. ผู้แทนชุมชน
๔. มีคนยาก
๕. นักท่องเที่ยวชาวไทยพุทธ

ดังนั้นจึงกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสังเกต การศึกษาภาคสนาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสอบถาม เทคนิคการประชุมอย่างสร้างสรรค์ / การประชุมปฏิบัติการ เทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และการจัดเวทีเรียนรู้

๕) วิเคราะห์ข้อมูล

จะนำข้อมูลที่ได้รับมาตรวจสอบกับคำถาม วัตถุประสงค์และกรอบคิดการวิจัย จากนั้นจึงจะจัดทำหมวดหมู่ของข้อมูล พร้อมทั้งนำเสนอในลักษณะของการอธิบายเชิงพรรณนา และจัดทำรายงานการวิจัย โดยการนำเสนอแก่ตัวแทนองค์กรชุมชนที่เข้าร่วมการวิจัยเพื่อร่วมอภิปรายเพิ่มเติมจนกระทั่งได้ข้อมูลที่สมบูรณ์จึงจะจัดทำเอกสารรายงานเพื่อเผยแพร่

๑.๙. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ก.ทางวิชาการ

๑. ได้ทราบที่มาแลแนวคิดของงานพุทธพุทธศิลป์ล้านนา

๒. เกิดคุณค่าระหว่างพุทธศิลป์กับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจากการศึกษาแล้ว
๓. เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการอนุรักษ์พุทธศิลป์
๔. ผู้เรียนรู้พุทธศิลป์เกิดความงามด้านจิตใจ ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมด้วย
๕. นำไปพัฒนาวิจัยต่อไปได้ เพื่อก่อประโยชน์ต่อชุมชนประเทศชาติต่อไป เช่น สร้าง
ความสำนึก

ข. ด้านนโยบาย

๑. เกิดแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและโบราณวัตถุสถานในพระพุทธศาสนา
๒. ชุมชนเรียนรู้ถึงพลังอำนาจของวัฒนธรรมประเพณีและพลังชุมชนในการเสริมพลัง
และสร้างศักยภาพของชุมชนเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด ระบบคุณค่า และเปลี่ยนพฤติกรรม
เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้
๓. ชุมชนอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนอื่น ๆ ร่วมกัน
๔. ได้ทราบแนวคิดและบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยวเกิด
ความรู้เกี่ยวกับ

ค. ด้านเศรษฐกิจและพาณิชย์

ส่งเสริมงานพุทธศิลป์ที่ดีต่อคนในสังคม ชุมชนมีคุณธรรมมีความรับผิดชอบร่วมกันและมี
รายได้เพิ่มขึ้นให้กับชุมชน เช่น ขายของฝากของที่ระลึก

ง. ด้านสังคมและชุมชน

ทำให้สังคมเกิดความเข้าใจ และห่วงแหนสมบัติของส่วนรวม

จ. การเผยแพร่วารสารและจดสิทธิบัตร

ได้ประชาสัมพันธ์แหล่งศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของประเทศ บันทึกสิ่งที่เป็น
สมบัติของชุมชนและมรดกของชาติ

ฉ. หน่วยงานที่นำไปใช้

วัด สถาบันการศึกษา หน่วยงานทางราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บทที่ ๒

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ ประวัติ แนวคิด และคุณค่าพุทธศิลป์ล้านนา

การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีวิธีการหลากหลายรูปแบบศิลปะก็เป็นอย่างหนึ่งที่จำเป็นสำหรับมนุษย์เพราะเท่ากับเป็นอาหารทางใจมนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ล้วนสร้างศิลปะขึ้นสนองความต้องการของตนเองทั้งสิ้น มนุษย์สร้างศิลปะเพื่อสนองความจำเป็น ๓ ประการ คือ

๑. ความจำเป็นทางกาย เพื่อประโยชน์ใช้สอย อำนวยความสะดวกให้กับร่างกาย
๒. ความจำเป็นทางจิตใจ เพื่อความเพลิดเพลินพอใจ จรรโลงจิตใจให้ผ่อนคลายเบาสบาย
๓. ความจำเป็นทางการเชื่อถือในลัทธิศาสนา

การสร้างสรรคเพื่อความจำเป็นทางกาย คือการสร้างสรรคสิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์ใช้สอย อำนวยความสะดวกสบายให้กับร่างกาย เช่น เครื่องนุ่งห่ม สร้างเครื่องมือในการหาอาหาร ประกอบอาหาร สร้างที่อยู่อาศัย เป็นต้น มนุษย์รู้จักการสร้างการปรับเปลี่ยนให้ดีขึ้นตามลำดับพร้อมทั้งแฝงศิลปะไว้ในเครื่องอุปโภคบริโภค การสร้างสรรคตอบสนองความจำเป็นในการใช้สอยนี้เป็นต้นกำเนิดของงานประยุกต์ศิลป์

การสร้างสรรคเพื่อความจำเป็นทางใจ คือ การประดิษฐ์สร้างสรรคสิ่งต่างๆ ให้มีความสวยงาม ความไพเราะ มีระเบียบประสานกลมกลืน เป็นการตอบสนองความพอใจอันเป็นธรรมชาติอย่างต่อเนื่องของมนุษย์ เช่นการตกแต่งร่างกาย ตกแต่งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม้สอย หรือเป็นการประทับใจในความงามอันสุนทรียในงานภาพเขียน งานปั้น จนถึงความซาบซึ้งประทับใจในวรรณคดี ความไพเราะสวยงามในงานดุริยางค์ศิลป์ งานที่ตอบสนองความยินดีความรู้สึกทางใจนี้เป็นต้นกำเนิดของงานทางจิตรศิลป์

การสร้างสรรคเพื่อความจำเป็นทางการเชื่อถือ คือการสร้างสรรคสิ่งต่างๆ ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิตใจ มนุษย์ต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวยึดถือหรือสิ่งแวดล้อมทางวิญญาณอีกด้วย มนุษย์มีความกลัวเป็นธรรมชาติ จึงเป็นที่มาของลัทธิความเชื่อถือหรือศาสนาเกิดขึ้นอย่างมากมาย มนุษย์เชื่อว่ามีสิ่งลี้ลับคอยบันดาลภัยธรรมชาติ จึงต้องเอาอกเอาใจเคารพบนอบในสิ่งลี้ลับ ด้วยการปฏิบัติพิธีกรรมและสร้างรูปเคารพ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นบูชา แล้วลัทธิความเชื่อต่างๆ นี้ก็วิวัฒนาการมาเป็นศาสนา เกิดการก่อสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นเพื่อเป็นการก่อศรัทธาย้ำคำสอนให้เด่นชัดขึ้น ความผูกพัน

ในศาสนาอย่างแน่นแฟ้นทำให้คนเราหันมาสร้างศิลปะทางความเชื่อมากยิ่งขึ้น และประณิตบรรจงกว่าศิลปะแขนงอื่นๆ อันเป็นที่มาของงานศิลปะทางศาสนา

๒.๑ ความหมายของพุทธศิลป์

ศิลปะ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “ART” การทำความเข้าใจในความหมายของคำว่าศิลปะเป็นเรื่องที่ยาก เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การสร้างและ การแสดงอารมณ์ความรู้สึกภายในของมนุษย์ ที่เกี่ยวข้องกับความงามความพอใจของแต่ละคน บางคนอาจมีความชื่นชมในความงามแตกต่างกัน และยังคงเป็นเรื่องที่เข้าใจ ยากสำหรับผู้ที่ไม่ได้ศึกษาศิลปะ

๑. ศิลปะคือการเลียนแบบธรรมชาติ (Art as Representation) ผลงานศิลปะอาจจะมีทั้งประเภทที่ลอกเลียนแบบ ธรรมชาติ หรือไม่ลอกเลียนแบบ ธรรมชาติก็ได้กล่าวคือถ้าเป็นภาพเขียนสิ่งของธรรมชาติหรือภาพมนุษย์ก็จัดได้ว่าเป็นงานประเภทที่ลอกเลียนแบบ ธรรมชาติแต่ หากว่าเป็นการ เขียนภาพแสดงความพิสดาร ของการใช้สีสันทันให้เกิดความรู้สึกสนใจ หรือ

อารมณ์ตามต้องการก็เป็นผลงานที่ไม่ลอกเลียนแบบธรรมชาติ เช่นเดียวกับดนตรีผลงานดนตรีส่วนใหญ่เป็นประเภทที่ ไม่ลอกเลียนแบบธรรมชาติ เพราะดนตรีอาจใช้ถ้อยคำหรือไม่ใช้ถ้อยคำใดๆ เลยก็ได้

๒. ศิลปะคือรูปทรง (Art as Pure Form) งานศิลปะไม่สามารถจะสร้างขึ้นมาได้ถ้าปราศจากรูปทรง Form การที่เราชื่นชมเพราะว่าในศิลปะวัตถุมีรูปทรงที่สวยงาม ทั้งนี้เพราะลักษณะที่สำคัญคือมีความกลมกลืนขององค์ประกอบที่ทำให้เป็นเอกภาพ ตัวอย่างเช่นความสัมพันธ์ของดนตรีตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และรูปทรงของเสียงดนตรีสามารถถ่ายทอดมายังจิตใจได้

๓. ศิลปะคือการแสดงออกซึ่งอารมณ์ (Art as Expressionism) ความคิดเรื่องศิลปะ คือการแสดงออกซึ่งอารมณ์นี้ ใช้เพียงแค่ว่าวัตถุประสงค์ของ ศิลปะไม่ ใช้เสนอความงามในรูปทรงของสีสันทันหรือเสียง และไม่ใช้เพียงแค่ว่า การลอกเลียนแบบจากธรรมชาติ อารมณ์ทางศิลปะนั้นแตกต่างจากการแสดงอารมณ์แบบอื่น ๆ ดัง ต่อไปนี้

๑) การแสดงอารมณ์ทางศิลปะ ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับเจตนาหรือความตั้งใจการแสดงอารมณ์ทางศิลปะ ต้องมีจุดประสงค์หรือคุณค่าอยู่ในตัวเองโดยไม่มีเจตนาอื่นซ่อนเร้น เคลือบแฝง การแสดงอารมณ์ทางศิลปะ แสดงให้รู้ว่าบุคคลมีปฏิกิริยาหรือมีความรู้สึกในทางสุนทรียะ คือความชอบไม่ชอบ

๒) สื่ออารมณ์ในศิลปะ ประเภทการแสดงอารมณ์มีความหมายถึงคุณค่าอยู่ในตัว เป็นลักษณะพิเศษไม่เหมือนกับสื่อประเภทอื่น ๆ เช่นการพูดไม่ว่าเราจะ พูดถึงเรื่องอะไร การตีค่าความหมายก็จะหมายถึงสิ่งที่เราพูด แต่ในทางดนตรีหรือนาฏศิลป์นั้นคำพูดแต่ละคำมีความหมายใน

ตัวเองโดยเป็นคำที่มีเสียงไพเราะ การรับรู้ตาม ธรรมชาติของมนุษย์ สีสันและรูปทรงจะทำให้สามารถบอกได้ว่าเป็นอะไรและใช้ประโยชน์อะไร

๓) ศิลปะ คือการแสดงออกทางความรู้สึก ศิลปินอาจจะแก้ไขแต่งเติมดัดแปลงจากธรรมชาติ เช่น สื่อความหมายลงในภาพที่วานทิวทัศน์ ศิลปะจึงเป็น การ ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกที่ได้รับจากธรรมชาติ โดยมีมนุษย์เป็นตัวถ่ายทอดความประทับใจ แต่การรับรู้ของผู้ชมอาจจะต้องการชื่นชมความงามในรูปแบบที่แตกต่างกัน ได้แก่

(๑) ศิลปะแบบเหมือนจริง (Realistic) เป็นศิลปะที่ไม่ซับซ้อนมีเนื้อหาสาระที่ปรากฏเด่นชัด แต่ผู้สร้างและผู้ชมต้องมีความรู้เรื่องนั้นด้วย เช่นภาพคน ภาพสัตว์

(๒) ศิลปะแบบกึ่งนามธรรม (Semiabstract) เป็นการถ่ายทอดที่ผิดเบนไปจากรูปธรรม หรือ แบบเหมือนจริง ด้วยการตัดทอนรูปทรงจากของจริงให้เรียบง่าย แต่ยังมีเค้าโครงเดิมอยู่ สามารถดูรู้ว่าเป็นภาพอะไร

(๓) ศิลปะแบบนามธรรม (abstract) เป็นศิลปะประเภทที่ไม่มีความจริงเหลืออยู่ เพราะถูกตัดทอนให้เหลือแค่เส้นสี น้ำหนัก ที่ก่อให้เกิดความงามตามอารมณ์ความรู้สึกเป็นสิ่งที่เหนือความเป็นจริงต้องใช้จินตนาการในการรับรู้รับชม เช่นงานพุทธศิลป์

พุทธศิลป์

คำว่า “พุทธศิลป์”^๑ สามารถแยกออกได้เป็นคำ ๒ คำ คือ พุทธ + ศิลปะ

พุทธ คือ เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และเป็นคำที่ใช้ในความหมายถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนคำว่า **ศิลปะ** เป็นเรื่องของความงามความพึงพอใจในสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ดังนั้นความหมายโดยรวมของคำว่า พุทธศิลป์ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเป็นความงามเพื่อความพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาเนื่องในพระพุทธศาสนา

งานพุทธศิลป์ก่อให้เกิดผลอันเป็นคุณค่าทางจิตใจ ให้เกิดความเกษมเบิกบานกลั่นเป็นความสุขสงบและร่มเย็น จึงกล่าวได้ว่า งานพุทธศิลป์เป็นเสมือนสะพานบุญ หรือเป็นสื่อที่น้อมนำความศรัทธาเลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนา งานพุทธศิลป์ที่ปรากฏอยู่ทุกแขนงจึงเป็นประจักษ์พยานแห่งความเลื่อมใสในสิ่งนั้นๆ ของพุทธบริษัทต่อๆ กันมาทุกยุค ทุกสมัย ที่ได้ปรากฏต่อสายตาจนมาถึงปัจจุบัน

^๑ จารุวรรณ พึ่งเพียร, พุทธศิลป์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553). หน้า1

ประเภทและการแสดงออกของงานศิลปะ

อาจแยกให้เห็นได้ชัดเจนเป็น ๒ จำพวกคือ ศิลปะประเภทที่สร้างขึ้นมาก็คือ

๑. มีปริมาตรรูปทรงกินเนื้อที่ว่างในอากาศ เรียกว่า ศิลปะทางกายภาพ (Plastic Art) เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม

๒. ประเภทหนึ่งสร้างขึ้นมาแล้วไม่มีปริมาตรกินเนื้อที่ในอากาศ ไม่ปรากฏรูปร่างให้สัมผัส มีแต่เสียงและความรู้สึกทางอารมณ์ เรียกว่าเป็นศิลปะทางมโนภาพ (Imagine Art) ได้แก่ วรรณกรรม ดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ ส่วนการแสดงออกของงานศิลปะสามารถแยกออกได้เป็น ๒ แบบ คือ

๑) แสดงออกด้วยความคิดฝัน (Idealistic Art) เช่น ประติมากรรมของพระพุทธรูป ซึ่งไม่เหมือนรูปลักษณะของคนจริงๆ แต่แฝงไปด้วยอุดมคติหรือปรัชญาต่างๆ มากมาย

๒) แสดงออกด้วยลักษณะความจริง (Realistic Art) เช่น รูปปั้นของ David ประติมากรรมรูปปั้นคนเหมือน ที่อุดมไปด้วยกล้ามเนื้อและสัดส่วนที่สวยงามของมนุษย์

ในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งถ่ายทอดศิลปะวิทยาการและธรรมะ ศิลปะกลายเป็นเครื่องมือชี้ชวนให้เข้าวัด เป็นสื่อในการรับรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม ให้มีจิตใจเป็นบุญเป็นกุศล เสียสละ บริจาคทาน และการสร้างถาวรวัตถุโดยมีพระเป็นผู้สร้างสรรค์ แม้พระพุทธรูปก็เช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่พระและช่างผู้ทรงศิลป์เป็นผู้สร้าง ช่างจะต้องลดอบายมุข ลดกิเลสต้นทางจนเหลือความว่างเปล่า ความบริสุทธิ์ ด้วยเหตุนี้พระพุทธรูปที่สร้างสรรค์ออกมาจึงให้ความรู้สึกอ้อมอ้อมปีติยินดี และงดงามจับจิตตรึงใจแก่ผู้บูชา ในศาสนาอิสลามไม่ปรากฏรูปเคารพใดๆ อยู่ในมัสยิด แต่การตกแต่งอาคารหรือไม้ก็ได้กลายเป็นเครื่องชี้ชวนให้เข้ามัสยิด ช่วยโน้มน้าวจิตใจผู้ศรัทธาได้เป็นอย่างดี

ศาสนาจะมีคุณค่าเพียงใดยังต้องอาศัยองค์ประกอบทางศิลปะ ศาสนาเจริญที่ใดศิลปะก็เจริญที่นั่น แม้คนส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับศาสนามากกว่าศิลปะ แต่ถ้าไม่ใช่ศิลปะเป็นสิ่งโน้มนำ ศาสนาก็มีเพียงลายลักษณ์อักษร ขาดสีสันแรงสะกด หหมดความสง่างามของศาสนสถาน ซึ่งจะส่งผลต่อความซาบซึ้งในศาสนาในที่สุด

จุดกำเนิดของงานพุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา

พระอานนทเถระได้ทูลถามพระพุทธเจ้าก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า จะให้จัดการพระสร้งการของพระองค์อย่างไร พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าให้จัดการดังเช่นพระศพของพระมหากัจจกรพรรดิโดยทั่วไป คือให้ประชุมเพลิงและบรรจุ (เถ้าธุลี) พระอังคารไว้ในพระสถูปที่ตั้ง ณ ทางแพร่งหรือทางหลักของการสัญจรไปมา ซึ่งในลักษณะนี้พอจะวินิจฉัยได้ว่าการสร้างสถูปอยู่ในช่วงพุทธกาลหรือก่อนพุทธกาลอยู่แล้ว จึงได้ทรงแนะนำเช่นนั้น

จุดกำเนิดของพุทธศิลป์

จุดกำเนิดของพุทธศิลป์น่าจะเริ่มต้นตั้งแต่การสร้างเสนาสนะ ๕ ชนิดของเศรษฐีชาวราชคฤห์^๒ เพื่อถวายภิกษุสงฆ์ เช่น การก่อสร้างวัดบุพพารามของนางวิสาขาอุบาสิกา โดยมีพระโมคคัลลานะเป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง แต่การกำเนิดพุทธศิลป์ที่เด่นชัด เริ่มต้นจากการสร้างสถูปหรือธาตุเจดีย์ กล่าวคือ เมื่อเหล่ามัลลกะศัตรีย์ถวายพระเพลิงพุทธสรีระแล้ว ข้าราชการเสด็จพระปรีนิพพานของพระพุทธองค์ไปถึงเมืองอื่น ๆ ที่เจ้าเมืองทรงเลื่อมใสในพระพุทธองค์ ต่างก็มาขอพระบรมธาตุ เพื่ออัญเชิญไปประดิษฐานไว้ให้มหาชนบูชา ณ เมืองของตน เดิมมัลลกะศัตรีย์ไม่ยอมให้ จนเกือบมีการรบกันขึ้น ทั้งนี้ได้โทณพราหมณ์ว่ากล่าวเกลี้ยกล่อมจึงปรองดองกัน จึงได้มีการแจกพระบรมสารีริกธาตุไปในแคว้นต่าง ๆ มีทั้งหมดถึง ๘ หัวเมือง เพื่อเป็นที่สักการะของมหาชนผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บรรดาแคว้นเหล่านั้นก็สร้างพระสถูปให้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ จึงเกิดมีพระธาตุเจดีย์ขึ้น^๓ เจดีย์ในพระพุทธศาสนาจำแนกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. ธาตุเจดีย์ คือ เจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุทั้ง ๘ ส่วน
๒. บริโภคเจดีย์ คือ เจดีย์ที่เป็นที่ระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมทั้งสังเวชนียสถาน และเจดีย์อีก ๒ แห่งคือ กษัตริย์เมืองปิณฑลวันสร้างสถูปบรรจุพระอังคาร และโทณพราหมณ์ได้ทะนุถนอมโลหะดวงพระธาตุ ไปสร้างสถูป ณ เมืองกุสินารา^๔
๓. ธรรมเจดีย์ คือ เจดีย์ที่บรรจุพระธรรมคำสั่งสอนที่จารึกในใบลานหรือจารึกในแผ่นทอง แล้วบรรจุไว้ในพระธาตุ เรียกว่า ธรรมเจดีย์
๔. อุทเทสิกเจดีย์ คือ เจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีได้กำหนดว่าต้องทำอย่างไร คือถ้ามีได้เป็นพระธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ หรือธรรมเจดีย์แล้ว ก็เรียกว่า อุทเทสิกเจดีย์ รวมทั้งต้นพระศรีมหาโพธิ์ รูปสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติ พระพุทธรูป ก็นับเป็นอุทเทสิกเจดีย์ด้วย^๕

^๒ วิ.จ. (ไทย) 7/89/294. เสนาสนะ 5 ชนิดคือ วิหาร เรือนมุงแถบเดีย ปราสาท เรือนโล้น และถ้ำ

^๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2518), หน้า 6.

^๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2518), หน้า 9.

^๕ สมพร ไชยภูมิธรรม, **ปางพระพุทธรูป**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นธรรม, 2543), หน้า 22 – 23.

นอกจากนี้ยังมีศาสนสถาน que เรียกว่า สังฆนียสถาน ที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงแต่พระอานนทก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “สังฆนียสถาน ๔ คือสถานที่พระพุทธรองค์ทรงประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน เป็นที่ ๆ พุทธบริษัท ผู้มีศรัทธาได้มาถึงพร้อมแล้วน้อมรำลึกถึงพระพุทธรองค์ ก็จะเกิดเป็นบุญกุศลเป็นอันมาก เมื่อจาริกไปด้วยจิตเลื่อมใสแม้ตายลงในที่นั้น ก็จะเข้าถึงสุคติสวรรค์”^๖

การสร้างศาสนสถาน คือพระธาตุเจดีย์ ปรีภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุทเทสิกเจดีย์ และสังฆนียสถาน เป็นศาสนสถานแห่งแรกที่เป็นศิลปะของพระพุทธรศาสนา เรียกว่าพุทธศิลป์ พัฒนาการของงานพุทธศิลป์ กล่าวคือ เมื่อพุทธบริษัทรำลึกถึงพระพุทธรองค์ ก็คงพากันมายังพระเจดีย์และสังฆนียสถานตามพระบรมพุทธานุญาต สถานที่เหล่านี้จึงเกิดเป็นตำบลที่พุทธบริษัทไปประชุมกันไม่ขาด จึงเกิดผู้มีศรัทธาทำบุญด้วยการสร้างที่อาศัยถวายพระภิกษุสงฆ์ ฝ่ายพระภิกษุก็เห็นจะเกิดมีผู้สมัครอยู่ประจำการ ทำนุบำรุงรักษาพระเจดีย์และสังฆนียสถาน สันนิษฐานว่าคงเป็นจุดกำเนิด “วัด” ในปัจจุบัน^๗ ศาสนสถานที่เป็นพระเจดีย์หรือสังฆนียสถาน เมื่อสร้างให้เป็นสถานที่เคารพสักการะ คงมีการประดับประดาให้สวยงามวิจิตร ตามความคิดจินตนาการและศรัทธาของพุทธบริษัท เช่น การแต่งสลูพระเจดีย์ให้เป็นรูปทรง ทำเขื่อนให้เป็นฐานและชั้นทักษิณ ทำรูปบัลลังก์ตั้งบนหลังโลกแล้วต่อฉัตรให้เป็นยอด เป็นต้น การก่อสร้างศาสนสถานเหล่านี้ กาลต่อมาได้พัฒนาการมาตามยุคสมัย รวมเรียกว่า “ศิลปะ” ขึ้น เมื่อศิลปะเหล่านี้ เกี่ยวข้องกับพระพุทธรศาสนา ทั้งที่เป็นหลักคำสอนและแฝงด้วยคติธรรม หรือหลักความเชื่อทางพระพุทธรศาสนา จึงเรียกงานศิลปะเหล่านี้ว่า พุทธศิลป์ มีการสืบทอดมาเป็นยุคสมัย

จุดมุ่งหมายในการสร้างงานพุทธศิลป์

สังคมไทยแต่เดิมนั้นมีพระพุทธรศาสนาเป็นแหล่งความรู้และศูนย์รวมจิตใจที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของชนทุกระดับชั้นในสังคมไทย ให้มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องและดำเนินไปอย่างสงบสุข โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการสืบทอดและเผยแพร่พระธรรมคำสอนของพระพุทธรเจ้า มีพุทธสถาน (วัด) เป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรม และมีพุทธศิลปะเป็นเครื่องมือ หรืออุปกรณ์สำคัญในการเผยแพร่วคติความเชื่อทางศาสนาไปสู่ประชาชน

^๖ ที.ม.(ไทย) 2/150-151/202.

^๗ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธรเจดีย์, (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2518), หน้า 19 – 20.

จุดมุ่งหมายในการสร้างงาน **พุทธศิลปะ** ก็เพื่อส่งเสริมเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปสาทะ หรือความเชื่อมั่นอันจะเป็นบ่อเกิดของฉันทะความฝักใฝ่ที่จะรู้ แล้วเกิดความวิริยะพากเพียร อุตสาหะ ในการอบรม กาย วาจา และใจ ส่งผลให้เกิดปัญญาปรีชาหยั่งรู้เหตุผล และวิมุตติความหลุดพ้นในที่สุดตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

๒.๒ ประวัติความเป็นมาพุทธศิลป์ล้านนา

๑. ความเป็นมาของพุทธศิลป์ล้านนา

อาณาจักรล้านนา ตั้งแต่ก่อนการสถาปนาขึ้นของอาณาจักรล้านนา เพราะมีหลักฐานทางเอกสารประเภทตำนานทางพระพุทธศาสนา ตำนานเมือง ศิลปจารึก และร่องรอยที่หลงเหลือทางประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจากจารึกที่ปรากฏ ได้ระบุถึง “**อาณาจักรเชียงแสน หรือ อาณาจักรหิรัญเงินยางโยนกนาคนคร**” (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๘)” ตามพงศาวดารโยนก กล่าวถึงการรวบรวมและก่อตั้งชุมชนขึ้นในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงคือ “นครสุวรรณโคตมา เมืองโยนกนาคนคร เชียงแสน” โดยมีปฐมกษัตริย์คือ “**ปู่เจ้าลาวจก หรือ พญาลาวจักราช**”^๘ (สันนิษฐานว่าเป็นกษัตริย์เชื้อสายลาวที่ตั้งบ้านเมืองในอาณาเขตลาวทางตอนเหนือเมืองเชียงแสน ของไทยในปัจจุบัน และมีความเกี่ยวข้องกับคารอพยพลงมาจากประเทศจีน จากอาณาจักรอัยลาว) ได้มีเจ้าผู้ครองนครคนสำคัญ คือ พระเจ้าฟ้างคราช พระเจ้าพรหม ประวัติศาสตร์ที่สำคัญเกี่ยวกับการนับถือพระพุทธศาสนาในยุคนี้พงศาวดารโยนกได้กล่าวถึง พระเจ้าอชุตราช กษัตริย์ลำดับที่ ๓ ราชวงศ์สิงหนวัติ ปกครองโยนกนาคนคร ประมาณ พ.ศ. ๑๔๕๔ ได้มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ พระมหากัสสปเถระ ได้นำพระอัฐิธาตุและพระรากขวัญธาตุ (กระดูกโหลปรางค์) ของพระพุทธเจ้า จากเมืองปาตลีบุตรมาถวาย พระองค์จึงโปรดให้สร้างมหาสถูปขึ้นเพื่อบรรจุ บน “**เกตุบรรพต หรือพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง**” ซึ่งเป็นพระธาตุเจดีย์องค์สำคัญที่พระมหากษัตริย์ของเชียงแสนและล้านนาทุกพระองค์ต้องมาสักการบูชากราบไหว้เป็นประจำ^๙

^๘ รัตนาพร เศรษฐกุล, **ฮอมพญา 30 ปี มจร วิทยาเขตเชียงใหม่ (จากแคว้นโยนสู่แคว้นพิงค์ การขยายอำนาจของพญามังราย)**, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 10-12.

^๙ พงศาวดารโยนก อ้างใน พระครูอดุลย์สถิตต์,พระครูสิริสุตาทิมนนท์.พระมหาสง่า อีรวงส์, ยุพิน เข็มมุกต์, **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา ฉบับ 635 ปี พระบรมธาตุดอยสุเทพ**, (เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ แสงศิลป์), หน้า 23-23.

กษัตริย์พระองค์สำคัญคือ “**พระเจ้ามังรายมหาราช หรือ พญามังรายมหาราช (ครองราชย์ที่เมืองเงินยางเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๔)**” ซึ่งต่อมาพระองค์เป็นผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ และต่อมาพระองค์ได้พัฒนาพระราชอาณาจักร และสถาปนาขึ้นเป็นอาณาจักรล้านนาไทย มีนครเชียงใหม่เป็นราชธานี ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง น้ำแม่กก น้ำแม่อิง และแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน ตั้งแต่สิบสองปันนามาจนถึงรัฐทริภุญชัย(ลำพูน)^{๑๐} อาณาจักรล้านนา เริ่มสถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๓๙ ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาที่ยอดอาณาจักรล้านนาก้าวเข้าสู่การเป็นราชอาณาจักรที่สามารถรวบรวมพื้นที่ทางตอนเหนือของไทย เป็นอาณาจักรขนาดใหญ่ ซึ่งมีอาณาเขต คือ

ทิศเหนือ	จรด แคว้นสิบสองปันนา (ประเทศจีน)
ทิศใต้	จรด อาณาจักรสุโขทัย
ทิศตะวันออก	จรด อาณาจักรล้านช้าง (ลาว)
ทิศตะวันตก	จรด แม่น้ำสาละวิน ^{๑๑} (พม่า หรือ เมียนมาร์)

นอกจากอิทธิพลทางพุทธศิลปกรรมจาก “**อาณาจักรเชียงแสน**” ดังกล่าวข้างต้นซึ่งนับเป็นปฐมบทของพุทธศิลปกรรมของล้านนานั้นยังมีพุทธศิลปกรรมจากพุทธอาณาจักรสายต่างๆ หลั่งไหลเข้าสู่อาณาจักรล้านนา และด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์และสถานที่ตั้งของอาณาจักรล้านนา ดังกล่าวข้างต้น รวมทั้งการเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีพุทธอาณาจักรที่สำคัญมากมาย ซึ่งส่งอิทธิพลทางศิลปะและสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นปอเกิด และหล่อหลอมเป็นพุทธศิลปกรรมล้านนา ซึ่งมีพุทธอาณาจักรที่สำคัญดังนี้

พัฒนาการและการสืบทอดพุทธศิลป์ล้านนา จาก ทริภุญชัย เชียงแสน

ปรากฏหลักฐานชั้นที่ราบลุ่มแม่น้ำกก หรือแคว้นโยนก เรียกว่า พุทธศิลป์แบบเชียงแสน^{๑๒} ด้านสถาปัตยกรรม ด้านประติมากรรม ด้านจิตรกรรม โดยเอาชื่อเมืองเชียงแสนมากำหนดรูปแบบของศิลปะ พุทธศิลป์เชียงแสนเป็นศิลปะในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ที่รู้จักกันเป็นอย่างดีคือ พระพุทธรูปเชียงแสน หรือเรียกสามัญว่า “พระสิงห์” เป็นพระพุทธรูปสกุล พระพุทธรูปสี่หิ๊งค์

^{๑๐} ธเนศวร์ เจริญเมือง, พระญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งล้านนา (พ.ศ.1782-1854), พิมพ์ครั้งที่ 2, (เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมืองเชียงใหม่, 2558), หน้า 7-15.

^{๑๑} อภิชาติ สิริชัย, 777 ปี ชาตกาลพระญามังรายหลวง, (เชียงราย: สำนักพิมพ์ลือล้านนา, 2558), หน้า 4.

^{๑๒} เสนอ นิลเดช, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 57.

มีลักษณะพระอุระงามตั้งราชสิงห์ พระวรกายอวบอ้วน พระนาภีเป็นลอน พระเศียรกลม พระเนตรมองต่ำไม่เบิกโพลง พระนาสิกงุ้ม พระหนุเป็นรอยแบบหยิก เม็ดพระศกทำเป็นก้นหอยใหญ่ ยอดรัศมีทำเป็นดอกบัวตูม ชายผ้าสังฆาฏิที่พาดบนพระพาหุด้านซ้ายทำเป็นแบบเขี้ยวตะขาบ น่าเชื่อว่าได้รับอิทธิพลจากพุทธศิลป์แบบคุปตะของอินเดีย (พุทธศตวรรษที่ ๑๑) โดยผ่านทางพุกาม พุทธศิลป์เชียงแสน

พุทธศิลป์เชียงแสน ถือได้ว่าเป็นพุทธศิลป์ที่มีความลงตัวและเป็นพุทธศิลป์โดดเด่นของเชียงแสน ก็คือพระสิงห์ ถึงแม้จะได้รับอิทธิพลจากพุทธศิลป์คุปตะ นอกจากนี้พระสิงห์ได้รับความนิยมในล้านนา ๘ จังหวัดตอนบน ถึงแม้พระสิงห์สามจะเป็นพุทธศิลป์เชียงใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากสุโขทัย^{๑๓} ก็ตาม ดังนั้นการสืบทอดพุทธศิลป์เชียงแสน โดยผ่านกลุ่มช่างฝีมือเมืองเชียงแสน ทั้งนี้เชียงแสนเป็นเมืองเก่าแก่ มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะงานช่างศิลปะทางศาสนา ถึงแม้จะได้รับอิทธิพลจากพุทธศิลป์จากคุปตะ แต่สุดท้ายสกุลช่างเชียงแสนก็พัฒนามาเป็นพุทธศิลป์ของตนเองขึ้น พุทธศิลป์ล้านนานอกจากเชียงแสนแล้วยังมี พุทธศิลป์จากอาณาจักร อื่น ๆ ที่อิทธิพลและล้านนาได้นำมาพัฒนาการ คือ

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า 59.

๑) อาณาจักรทริภุชชัย หรือทริภุชไชย ตั้งขึ้นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของจังหวัดลำพูน เดิมบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงมีกลุ่มชนพื้นเมืองอาศัยอยู่ โดยเฉพาะกลุ่มชน “ลัวะ หรือ ละว้า”^{๑๔}

ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน แต่เดิมเป็นที่อยู่อาศัยของชาวพื้นเมือง เรียกว่าลัวะ และคงมีชุมชนพวกไต และพวกกะเหรี่ยง^{๑๕} รวมอยู่ด้วย ชุมชนลัวะเข้าใจว่ามีศูนย์กลางอยู่ที่เชิงดอยสุเทพ พบอยู่ในตำนาน เช่น ชินกาลบาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนาและตำนานจามเทวี กล่าวถึงขุนหลวงวิลังคะ ได้นำกองทัพลัวะโจมตีเมืองทริภุชชัย^{๑๖} กลุ่มชาวลัวะคงเริ่มต้นจากชุมชนเล็ก ๆ ผนวกเข้าด้วยกันตามระบบเครือญาติ ต่อมาขยายตัวใหญ่ขึ้นจึงสร้างเวียง ณ บริเวณเชิงเขาดอยสุเทพ เช่น เวียงเชษฐบุรี^{๑๗} (เวียงเจ็ดลิน) ต่อมา มีการก่อตั้งเวียงบริวาร เช่น เวียงสวนดอก เวียงนพบุรี เวียงนพบุรีตำนานกล่าวว่า สร้างโดยเศรษฐีลัวะ ๙ ตระกูล ในตำนานเชียงใหม่ปางเดิม^{๑๘}ได้กล่าวว่า “คันทว่าพระยาล้านนา นพบุรี อันเป็นพระยาแก่ไทยทั้งหลาย ภายหนลัวะดอยมีพระยาวิโวเป็นใหญ่ แก่ลัวะทั้งหลาย” แสดงว่ากลุ่มลัวะก็มีหลายกลุ่มเช่นกัน อาจหมายถึงกลุ่มพื้นราบและกลุ่มที่อยู่เชิงดอยและบนดอย อนึ่งเมืองเชียงใหม่สร้างขึ้นชื่อว่า นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่^{๑๙} เข้าใจว่า “นพบุรี” อาจหมายถึงเวียงนพบุรีอันเป็นเวียงเก่าของชุมชนลัวะ

แคว้นทริภุชชัย ตั้งขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔^{๒๐} ในตำนานมูลศาสนา ได้กล่าวถึง ฤาษีवासเทพสร้างขึ้น (พุทธศักราช ๑๓๑๐ - ๑๓๑๑) เมื่อสร้างเมืองเสร็จ ได้เชิญพระนางจามเทวี

^{๑๔} สุรพล ดำริห์กุล, ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม,(บริษัท รุ่งอรุณ พับลิชิ่ง จำกัด, 2542), หน้า 85.

^{๑๕} .เสนอ นิลเดช, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย,(กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2537), หน้า 39.

^{๑๖} สมหมาย เปรมจิตต์, มรดกศาสนาในเมืองเชียงใหม่,(เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการด้านศาสนางานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี, 2539), หน้า 8.

^{๑๗} สุรพล ดำริห์กุล, ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม,(บริษัท รุ่งอรุณ พับลิชิ่ง จำกัด, 2542), หน้า 95. กล่าวว่า เมืองเชษฐบุรีหรือเวียงเชษฐบุรี เป็นเมืองที่อยู่รวมกันของชนเผ่าไตและกลุ่มชนลัวะ โดยมีพระยาสระเกษเป็นหัวหน้ากลุ่มชนไตและ พระยาวิโว เป็นหัวหน้ากลุ่มชนลัวะ.

^{๑๘} ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540, หน้า 16.

^{๑๙} สุรพล ดำริห์กุล, ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม,(บริษัท รุ่งอรุณ พับลิชิ่ง จำกัด, 2542), หน้า.27.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน. กล่าวว่า ในความแน่นอนของศตวรรษนี้จะไม่ตรงนัก ระหว่างศตวรรษที่ 13 หรือ 14 แต่การเกิดขึ้นเมืองทริภุชชัยก็คงอยู่ระหว่างนี้. หน้า 155.

ธิดาของพระยาจักร์กวดดี กษัตริย์ละโว้ (ลพบุรี) ขึ้นมาครองราช^{๒๑} เมื่อมาถึงเมืองหริภุญชัย ท่าน วาสุเทพฤๅษีและท่านสุกกทันตฤๅษีได้กระทำพิธีอภิเษกพระนางจามเทวี เป็นใหญ่ในเมืองลำพูนวันนั้น แล^{๒๒} ภายหลังพระนางจามเทวีจัดบ้านเมืองให้เป็นปรกติแล้ว ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สร้าง วัดวาอารามต่าง ๆ และทรงชักชวนชาวบ้านชาวเมืองรักษาศีลและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ตั้ง ตำนานกล่าวว่า “คนทั้งหลายในหมู่บ้านนั้น ๆ ประกอบด้วยศรัทธาในพระพุทธศาสนา ชักชวนกัน สร้างวัดวาอารามทั้งหลายถึง ๒,๐๐๐ หลัง วัดใหญ่อันเป็นที่อยู่แห่งชาวเจ้าทั้งหลาย” หลังจากเมือง หริภุญชัยมีความเจริญมั่นคงแล้วจึงขยายอาณาเขตออกไป ได้สร้างเมืองเขลางค์นครขึ้นบริเวณที่ราบ ลุ่มแม่น้ำวัง เมืองเขลางค์นครมีฐานะเป็นเมืองสำคัญรองจากหริภุญชัย เพราะเป็นเมืองที่พระนางจาม เทวีสร้างให้เจ้าอินทวร (หรืออนันตยศ) โอรสองค์เล็กไปครอง ส่วนมหายศโอรสองค์ใหญ่ครองเมือง หริภุญชัย^{๒๓}

พุทธศิลป์ เมืองหริภุญชัย นับว่าเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา มีการพัฒนาการ ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏหลักฐานทางพุทธศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมจนมาถึงปัจจุบัน เรียกว่า พุทธ ศิลป์หริภุญชัย^{๒๔} ทั้งนี้พัฒนาการพุทธศิลป์หริภุญชัย คงได้รับอิทธิพลและรูปแบบจากเมืองลพบุรีหรือ เมืองละโว้ จากที่พระนางจามเทวีทรงนำเอากลุ่มช่างฝีมือแขนงต่าง ๆ ขึ้นมาด้วย กลุ่มช่างฝีมือ เหล่านี้ยังคงเป็นกำลังที่สำคัญในการสร้างสรรค์งานช่างพุทธศิลป์ ในการสร้างวัดวาอารามและพระ เจดีย์เป็นจำนวนมาก

^{๒๑} ตำนานมูลศาสนา, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, หน้า 125.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า 140.

^{๒๓} สรัสวดี อ๋องสกุล, **ประวัติศาสตร์ล้านนา**, (โครงการข้อเสนอแนะด้านการศึกษา : โครงการศูนย์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529), หน้า 14.

^{๒๔} สุรพล คำวิหกุล, **ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม**, (บริษัท รุ่งอรุณ พับลิชิ่ง จำกัด, 2542), หน้า 186.

เจดีย์ วัดจามเทวี(ภูเก็ต)

เจดีย์ วัดพระธาตุนคร

นอกจากนี้แล้วพุทธศิลป์ศรีสุโขทัยยังเป็นรากฐานให้กับพุทธศิลป์ในล้านนา พุทธศิลป์ศรีสุโขทัยสามารถสรุปได้เป็นด้าน คือ

สถาปัตยกรรม ที่ยังคงรูปแบบทางพุทธศิลป์ศรีสุโขทัยมีจำนวน ๕ แห่ง แบ่งไปตามลักษณะรูปทรงออกได้ ๔ แบบ คือ

๑. เจดีย์ทรงปราสาทหรือเจดีย์เหลี่ยม ได้แก่ สุวรรณจังโกฏีเจดีย์หรือเจดีย์ภูเก็ตและสุวรรณเจดีย์หรือปทุมวดีเจดีย์
๒. เจดีย์แปดเหลี่ยม ได้แก่ รัตนเจดีย์ ที่วัดจามเทวี เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยมก่อด้วยอิฐ
๓. เจดีย์ทรงกลมห้ายอด ได้แก่ เจดีย์เชียงใหม่ วัดพระธาตุนครศรีสุโขทัย เป็นเจดีย์ทรงกลมห้ายอดที่มีเรือนธาตุเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุม แต่ละด้านมีซุ้มจรนำประดิษฐานพระพุทธรูปยืน
๔. เจดีย์ทรงกรวยหรือทรงกลมพาง ได้แก่ เจดีย์กุ๊ซ่าง เป็นลักษณะของเจดีย์พม่าในพุกาม เจดีย์ทรงกลมพางก่ออิฐเป็นวงกลมสูงราว ๘ เมตร

ประติมากรรม พุทธศิลป์ศรีสุโขทัยสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มแรกเป็นพระพุทธรูปแบบพื้นเมือง มีลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างยาว

พระนลาฏกว้างมีโหนก พระขนงเป็นรูปปีกกาต่อเชื่อมกัน พระเนตรโปน พระโอษฐ์กว้าง ริมพระโอษฐ์หนา มีไรพระมัสสุ เม็ดพระศกแหลม มีขอบพระเกศา ได้รับอิทธิพลจากศิลปะมอญหรือทวารวดี

๒. กลุ่มที่สอง มีลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างเหลี่ยม มีขอบพระเกศา เม็ดพระศกเป็นขมวดแหลม รูปพระเศียรแบนและบานออก พระนลาฏกว้าง พระขนงเป็นรูปปีกกาต่อกัน พระ

เนตรเหลือบลงต่ำ พระนาสิกแบนใหญ่ พระโอษฐ์หนา พระมัสสุเป็นเส้นอยู่เหนือขอบพระโอษฐ์บน น่าเชื่อว่าได้รับอิทธิพลจากพุทธศิลป์เขมร

๓ กลุ่มที่สาม มีลักษณะพระพักตร์สั้น พระศกเป็นเม็ดเล็ก ๆ พระขนงเป็นรูปปีกกา ติดกัน พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกเล็ก พระโอษฐ์บาง ไม่มีไรพระมัสสุ น่าเชื่อว่าได้รับอิทธิพลจากพุทธศิลป์เขมร

นอกจากนี้พบพระพิมพ์ดินเผา เป็นแบบเฉพาะพุทธศิลป์หริภุญชัยที่ผสมผสานกับคติท้องถิ่นมี ๓ กลุ่ม กลุ่มแรกคือแบบพระพิมพ์ปกโพธิ์คือ พระรอด พระลือ พระคง พระบัง พระเปิม กลุ่มที่สอง เป็นพระพิมพ์ขนาดใหญ่ คือ พระกล้วย กับพระกวาง กลุ่มที่สาม เป็นพระพิมพ์รูปสามเหลี่ยม คือ พระแปดหรือพระสิบมอง พระสิบ พระสิบแปด และพระกำแพงห้าร้อย

พุทธศิลป์หริภุญชัยได้รับการสืบทอดจากกลุ่มสกุลช่างฝีมือต่าง ๆ ที่พระนางจามเทวีทรงนำขึ้นมาเมืองลพบุรีหรือเมืองละโว้ ปรากฏกลุ่มช่างฝีมือเหล่านั้นเช่น ช่างแก้ว ช่างเงิน ช่างเหล็ก ช่างเขียน ในกลุ่มช่างฝีมือเหล่านั้นคงมีกลุ่มช่างพุทธศิลป์ด้วย กล่าวคือ เมื่อคราวพระนางเดินทางขึ้นมาและทรงพักตามสถานที่ต่าง ๆ พระนางก็ทรงสร้างศาสนาสถานขึ้นมาตามรายทาง เช่น สถานที่หนึ่งเรียกว่า สระเงา พระนางให้สร้างพระพุทธรูป เหตุที่นั่นสถานที่แห่งนั้นเรียกว่า พุทธสรณาคมน์ หรือทรงต้องการสร้างพระพุทธรูปเท่าตัวพระนาง จึงตรัสถามนายช่างว่า “.. ดูรายนายช่าง ท่านจัดการสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่ง มีขนาดและส่วนสูงเท่าตัวเรานี่ เราจะเอาอย่างไรพระสารีริกธาตุที่เรานำมาแต่พระนครละโว้โพ้น ฐานปนาไว้ในองค์พระพุทธรูปเจ้าองค์นั้น”^{๒๕} กลุ่มช่างฝีมือเหล่านี้เป็นผู้สืบทอดงานพุทธศิลป์ และทรงได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ผู้ทรงเป็นพุทธมา กะอย่างใกล้ชิด อนึ่งช่างฝีมือเหล่านี้คงได้รับการสนับสนุนการเผยแพร่และฝึกหัดให้กับประชาชน จนสามารถผลิตงานพุทธศิลป์ให้เป็นของตนเอง เรียกว่า พุทธศิลป์หริภุญชัย และ พุทธศิลป์หริภุญชัย ได้พัฒนาสู่ ล้านนา ตอนต้น

พุทธศิลป์ของล้านนาตอนต้น ได้รับพัฒนาการสืบทอดมาจากเมืองหริภุญชัย และเมืองเชียงใหม่ โดยเริ่มจาก พญามังรายหรือเม็งราย^{๒๖} โอรสของพญาลาวเมงแห่งเมืองหิรัญนครเงิน

^{๒๕} ตำนานมูลศาสนา, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. 2544, หน้า 137.

^{๒๖} สิริวิวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 45.

ยางกับพระนางอวมิ่งจอมเมือง(นางเทพคำชายหรือคำชายาย)^{๒๗}ธิดาท้าวรุ่งแก่นชายแห่งเมืองเชียงรุ่ง ต่อมาทรงสร้างเมืองเชียงราย (พุทธศักราช ๑๘๐๖) แล้วมาสร้างเมืองฝาง (พุทธศักราช ๑๘๑๗) ภายหลังทรงทราบถึงความอุดมสมบูรณ์ของเมืองหริภุญชัยจากพ่อค้า ที่เดินทางค้าขายถึงเมืองฝาง เมื่อทรงทราบถึงความอุดมสมบูรณ์จึงคิดเอาเมืองหริภุญชัย ตำนานเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า “พระยามังรายได้ยินว่าเมืองหริภุญชัยสมฤทธิหนัก ลวดบังเกิดโลกจิตมักใคร่ได้มาเป็นเมืองของตน จึงจำกัดด้วยเสนาทงหลายว่า เราได้ข่าวเมืองหริภุญชัยสมฤทธิหนักกว่าเมืองเราว่าอันนา ฉันทิดจักได้มาเป็นเมืองของเรา” ตำนานมูลศาสนากล่าวว่า “...ครั้งนั้นพระยามังรายผู้กินเมืองเชียงรายโพ้น ได้ยินข่าวสาส์นเมืองหริภุญไชยว่าสุขเกษมยิ่งนัก จึงเจรจากับด้วยอำมาตย์ทั้งหลายฉะนี้ ดูกรอำมาตย์ทั้งหลาย ดังเราได้ยินมาว่าเมืองหริภุญไชยสุขเกษม ดังถาเราจักปองเอาให้ได้นั้นแล”^{๒๘}

พุทธศักราช ๑๘๒๔ พญามังรายทรงยกกองทัพเข้ายึดครองหริภุญชัยได้สำเร็จ และทรงประทับอยู่เมืองหริภุญชัยเพียง ๒ ปี จึงให้อ้ายเจ้าฟ้าผู้มีส่วนสำคัญในการรบชนะพญาปีศาจครองแทน ส่วนพญามังรายทรงสร้างเวียงกุมกามเป็นที่ประทับ พุทธศักราช ๑๘๒๙ โปรดให้สร้างวัดกานโถมให้เป็นศูนย์กลางของเวียงกุมกาม^{๒๙} พุทธศักราช ๑๘๓๑ โปรดให้ก่อสร้างเจดีย์กู่คำ^{๓๐}ทรงสี่เหลี่ยม มีขุมจรรยาบรรจุพระพุทธรูปทั้ง ๔ ด้าน ๆ ละ ๑๕ องค์ ปัจจุบันคือวัดเจดีย์เหลี่ยม พุทธศิลป์ช่วงนี้ น่าจะเป็นการผสมระหว่างพม่าและหริภุญชัย เพราะครั้งนั้น...พญามังรายกับนางปายโค (ธิดาเมืองอังวะ) ก็หื้อคนทั้ง ๕๕ บ้าน มี ๕๐๐ ครัว... เอาแต่เมืองหงสาวดีมา.. การลงมาครั้งนี้น่าเชื่อว่าน่าจะมีพระภิกษุชาวพม่าและช่างฝีมือแขนต่าง ๆ ลงมาด้วย

พุทธศักราช ๑๘๓๘ พญามังรายได้สร้างเมืองแห่งใหม่ขึ้นบริเวณที่ราบเชิงดอยสุเทพ และได้เชิญพระสหายของพระองค์ คือ พ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัย พ่อขุนงำเมืองแห่งพะเยา มาช่วยวางแผนสร้างเมือง ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า^{๓๑} “..สหายคำประยาจำเมือง พระยาร่วงสองนั้น กูจักเรียกร้องแสงปองโงไฟมาแล้ว จึงควรตั้งชะแล... พระยามังรายก็ใช้ อำมาตย์ผู้รู้ผู้หลงไป

^{๒๗} สรัสวดี อ๋องสกุล, **ประวัติศาสตร์ล้านนา**, (โครงการข้อเสนอเทศล้านนาคดีศึกษา : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529), หน้า 10.

^{๒๘} **ตำนานมูลศาสนา**, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. 2544, หน้า 184.

^{๒๙} ยุพิน เข้มมุกด์, **พุทธศาสนาในล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังราย**, (สภาวิจัยแห่งชาติ, 2527), หน้า 46.

^{๓๐} **ศิลปสถาปัตยกรรม**, (ศิลปะยุคทองของล้านนา),มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546. หน้า 6. กล่าวว่าเจดีย์กู่คำ คือเจดีย์สี่เหลี่ยม ตำบลหนองหอย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ถูกซ่อมแซมโดยคหบดีชาวพม่าเมื่อพุทธศักราช 2451 รูปทรงคล้ายกับเจดีย์กู่กุด ณ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน

^{๓๑} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, **ล้านนาไทยศึกษา**, (ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2525), หน้า 7 – 8.

เมืองพยุหยา (พะเยา) ที่อยู่พระยาจำเมือง และเมืองสุโขทัย (สุโขทัย) ที่พระยาร่วง ก็เรียกร้องเอาพระยาทั้งสองอันเป็นมิตรรักกับพระยามังราย ก็ชักเชิญว่าจักตั้งบ้านใหญ่เมืองหลวง ...พระยามังราย พระยาจำเมือง พระยาร่วง ๓ คน ทั้งเสนาอมาตย์ไพร่บ้านไทเมืองสมณพราหมณ์ ช่างไม้ ช่างตอ ช่างแต้ม ทั้งหลายพร้อมเพรียงเสงปองกัน จึกเบิกบาย ชื่อโสทรกยังเวียงว่า นพบุรีศรีนครเชียงใหม่ (นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่) ก็โสทรกมีสนี่” โดยแต่งเอาเวียงวัดทางยาวนั้น ๑,๐๐๐ วา ทางกว้าง ๙๐๐ วา แล้วจึงตั้งเรือนหลวง ๒๐ ห้อง จึงให้ชื่อว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่”^{๓๒}

ก่อนจะสร้างเมือง ณ บริเวณนี้คงมีแหล่งชุมชนหรือเวียงอยู่ก่อนแล้ว ในตำนานเชียงใหม่ปางเดิมกล่าวว่า^{๓๓} “...ก็ว่าเราจักรกระทำตั้งถาดิชา บ้านเมืองอันนี้ปฐมเมืองก่อนแรกตั้งหัวที่ ก็หากพระยาลัวะลูกแต่ดอยอุสุப்புพตาลงมาสร้างแล เราควรแต่งบรรณาการหื้อศรีกอนไชยเสนาใช้มันไปถามข่าวแก่พระยาลัวะแล้ว ถามดูยังจารีตฮีตฮอยแต่ต้น” เมื่อพญามังรายสร้างเมืองเสร็จพระองค์ทรงถามศรีขุนจุก (ชาวลัวะ) ว่าจะเข้าประตูไหนดี ศรีขุนจุกตอบว่า “...พญาเจ้าจักเข้าเวียงหนเหนือ นั้นดีนัก จักอยู่ดูตมิสวัสดิ์เป็นสุขมีศรีที่มาอายุหมั่นยืนยาวมากนักละ” จากนั้นพญามังรายก็หื้อสร้างวัดหลัง ๑ ก็หื้อสร้างยังพระพุทธรูปเจ้ายืนองค์ ๑ ใหญ่หน่อยและสูงต่ำ หื้อเอาเท่าตนพญามังรายเจ้า ไว้ยังวัดนั้นแล้ว ก็ใส่ชื่อวัดอันนั้นว่า วัดกาลพระเทียมตน^{๓๔} ทั้งนี้พญามังรายทรงนับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็มีได้ละเลยประเพณีเดิมของชาวลัวะอันเป็นชาวพื้นเมือง ตำนานมูลศาสนาว่า “พญามังรายเสวยราชย์มิให้ผิดทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ก็ป่าวชาวเมืองให้สร้างสวนหมากแปลงเหมืองฝาย ป่าวคนทั้งหลายให้กระทำบุญรักษาดี อันเหตุที่พระยาและชาวเมืองรู้กระทำบุญนั้น เมืองหริภุญชัยและเมืองเชียงใหม่จึงสุขเกษมมากนักรจึงปรากฏทั่วไปว่า ลือ ลัวะ ลาว ชาวไทย ม่าน เม็ง ทุกแห่งนั้นแล”^{๓๕} พุทธศิลป์ที่ได้รับจากรัตนโกสินทร์ได้รับจากพม่า

พุทธศิลป์ล้านนาได้พัฒนาการตั้งแต่พญามังรายสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้น โดยการยึดครองแคว้นหริภุญชัยและสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานี ณ ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง พระองค์ทรงยอมรับและสืบทอดพระพุทธรูปพร้อมทั้งพุทธศิลป์จากเมืองหริภุญชัยและเมืองเชียงแสน พิจารณาจากที่พระองค์ทรงโปรดให้มีการบูรณะซ่อมแซมเปลี่ยนรูปทรงพระธาตุหริภุญชัยจากเดิมให้เป็นเจดีย์ทรงกลม ด้วยเหตุนี้พุทธศิลป์ของล้านนา ได้พัฒนาการสืบทอดมาจากพุทธศิลป์แบบ

^{๓๒} สุรพล ดำริห์กุล, ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม, (บริษัท รุ่งอรุณ พับลิชิ่ง จำกัด, 2542), หน้า 27.

^{๓๓} ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม, (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540) หน้า 30.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน. กล่าวว่ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าอยู่ที่ไหน. หน้า 30.

^{๓๕} ตำนานมูลศาสนา, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. 2544, หน้า 188.

หริภุญชัยเป็นส่วนมาก ดังปรากฏหลักฐานให้เห็นว่าโบราณสถานของล้านนา เช่น ที่กู่คำหรือเจดีย์เหลี่ยมที่โปรดให้สร้างขึ้นในเวียงกุมกาม และเจดีย์แปดเหลี่ยม กับเจดีย์สี่เหลี่ยมผสมทรงกลมหรือทรงปราสาท คือองค์ที่ถูกสร้างครอบทับที่วัดสะดือเมือง กลางเวียงเชียงใหม่ ล้วนแสดงถึงรูปแบบของพุทธศิลป์หริภุญชัย

ระยะต่อมา ศูนย์กลางพระพุทธศาสนาอยู่ที่เมืองเชียงแสน เนื่องจากกษัตริย์ล้านนายุคต้นได้เสด็จมาประทับอยู่เมืองเชียงแสน จึงมีหลักฐานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศิลป์ล้านนายุคต้น จะปรากฏอยู่ที่เมืองเชียงแสนเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะโบราณสถานสำคัญ ๆ ที่สร้างขึ้น เช่น เจดีย์วัดป่าสัก และเจดีย์ทรงปราสาท เขตเมืองโบราณเวียงปรีक्षा ก็ยังเป็นรูปแบบตามสถาปัตยกรรมแบบหริภุญชัยที่พัฒนาการมาจากเจดีย์เชียงยืนที่วัดพระธาตุหริภุญชัย^{๓๖}

๒. พัฒนาการพุทธศิลป์ล้านนา

พัฒนาการพุทธศิลป์ล้านนา คงมีพุทธศิลป์แบบพุกามเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อย เนื่องจากราวพุทธศักราช ๑๘๓๓ พญามังรายมีชัยเหนือเมืองพุกาม ทรงนำเอาช่างแขนงต่าง ๆ จากพุกามลงมาด้วย ดังปรากฏข้อความว่า “..ตั้งเจ้าอั้งวะพุกามนั้นก็เสงปองไฟจากันแล.. คันเสงปองกันแล้ว ยังช่างหล่อ ช่างตี ช่างซ้อง ผู้ทรงสราด (ฉลาด) ทั้งหลายมาก็เลือกเอาผู้อันช่างหล่อ ช่างตีทั้งหลาย ช่างซ้อง ๒ หัว ทั้งลูกสิด (ศิษย์) ลูกน้องทั้งมวล ๕๐๐ ทั้งเครื่องพร้อมแล้ว จักยื่นถวายท้าวล้านนา”^{๓๗} พญามังรายทรงโปรดให้เอาช่างทองไว้เมืองเชียงตุง ช่างซ้องไว้เมืองรอย เอาช่างเหล็ก ช่างหล่อ และช่างต่าง ๆ ไว้ที่เมืองกุมกาม ดังนั้นจึงปรากฏว่าพุทธศิลป์อินเดียแบบปาละที่ผ่านมาจากพุกาม ได้มีอิทธิพลต่องานประติมากรรมของล้านนา พระพุทธรูปกลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้นจะมีลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างยาว พระขนงโก่งเป็นสัน พระนาสิกเป็นสันใหญ่ พระเนตรกลีบบัวเหลือบลงต่ำ พระโอษฐ์แย้มมีความกว้างเสมอกับพระนาสิก พระหนุอมและมีปุ่มกลม ขมวดพระเศวตใหญ่ พระเกตุมาลาทางกรวยเตี้ย พระองค์อวบใหญ่ ประทับนั่งวัชรसनหรือปารกसनพระหัตถ์ในภุมิสปรตมุทรา ทรงผ้าอุตราสงค์ (จีวร) ห่มเฉียง มีชายสังฆาฏิสั้นหยักเป็นริ้ว มีลักษณะใกล้เคียงกับพระพุทธรูปปูนปั้นในซุ้มเจดีย์สี่เหลี่ยมที่วัดพระพายหลวง เมืองสุโขทัย พระพุทธรูปล้านนาช่วงเวลานี้เป็นอิทธิพลพุทธศิลป์พุกาม และมีส่วนหนึ่งที่มีพัฒนาการสืบทอดมาจากพุทธศิลป์หริภุญชัย จัดได้ว่าเป็นช่วงที่

^{๓๖} สุรพล ดำริห์กุล, ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม, (บริษัท รุ่งอรุณ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2542), หน้า 192.

^{๓๗} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ล้านนาไทยศึกษา, (เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการด้านศาสนางานสมโภช เชียงใหม่ 700 ปี, 2539) หน้า 8.

ล้านนาแสวงหาเอกลักษณ์ของตัวเอง กำหนดอายุได้คร่าว ๆ ในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ คือ ระหว่าง รัชสมัยพญามังราย (๑๘๐๔ – ๑๘๕๔) จนถึงพญาผายู (๑๘๗๔ – ๑๘๙๘)^{๓๘}

๑) พัฒนาการและการสืบทอดพุทธศิลป์สุโขทัย

เริ่มต้นสมัยพญาเกือนา (พุทธศักราช ๑๘๙๘ – ๑๙๒๘) กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ ๖^{๓๙} ทรงปกครองด้วยทศพิธราชธรรม เลื่อมใสในพระพุทธานุภาพ เหตุการณ์สำคัญคือการรับ พระพุทธานุภาพนิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัย โดยก่อนหน้านั้นพระพุทธานุภาพล้านนา สืบทอดมาจาก หริภุญชัย และยังได้รับอิทธิพลของพระพุทธานุภาพจากมอญ

พญาเกือนาทรงรับพระพุทธานุภาพนิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัย ทรงส่งคณะทูตไปสุโขทัย ถึง ๒ ครั้ง เพื่ออาราธนาพระสุมนขึ้นมาสืบเผยแผ่พระพุทธานุภาพในล้านนา พุทธศักราช ๑๙๑๒ พระสุมนเดินทางมาถึงเมืองหริภุญชัยพร้อมได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นมาด้วย พระสุมนจำ พรรษาแรกที่วัดพระยืน เมืองหริภุญชัย ทรงบูรณะพระสถูปและสร้างพระพุทธรูปขึ้นอีก ๓ องค์^{๔๐} รวมกับองค์เดิมเป็น ๔ องค์ พญาเกือนาทรงเลื่อมใสศรัทธาพระสุมนมาก เพราะเชื่อว่าพระภิกษุ อรัญญวาสีเป็นพระภิกษุที่มีความรู้ในพระพุทธานุภาพ และถือว่าพระพุทธานุภาพนิกายลังกาวงศ์เป็น พระพุทธานุภาพที่บริสุทธิ์ ทำการสังฆกรรมถูกต้องมาแต่โบราณ ดังนั้นพญาเกือนาทรงอาราธนา พระนิกายเดิม ที่สืบมาจากเมืองหริภุญชัยให้บวชใหม่ในพระพุทธานุภาพนิกายลังกาวงศ์ถึง ๘,๕๐๐ รูป การนำพระพุทธานุภาพเข้ามาในครั้งนี้นับเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมครั้งสำคัญ ระหว่าง ล้านนาและสุโขทัย โดยเฉพาะบทบาทด้านการศึกษา โดยประชาชนถือว่าพระเป็นครูและวัด เปรียบเสมือนโรงเรียนของประชาชน^{๔๑}

^{๓๘} สรัสวดี อ๋องสกุล, **ประวัติศาสตร์ล้านนา**, (โครงการข้อเสนอแนะล้านนาศึกษา : โครงการศูนย์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529), หน้า 25.

^{๓๙} สิริวัฒน์ คำวันสา, **ประวัติพระพุทธานุภาพในประเทศไทย**, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, 2534), หน้า. 48. ระบุว่า พญาเกือนาเป็นกษัตริย์ลำดับที่ 9.

^{๔๐} สิริวัฒน์ คำวันสา, **ประวัติพระพุทธานุภาพในประเทศไทย**, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, 2534), หน้า. 48.

^{๔๑} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, **การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามต้นฉบับ ไบลาณในภาคเหนือ**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2520), หน้า 66.

ในพุทธศักราช ๑๙๑๔ พญากือนาทรงสร้างวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก) เขตอุทยานป่าไม้พยอม เพื่อเป็นที่จำพรรษา และทรงอุสสาภิเชกพระสุนนะเถระว่า มหาสมณสุวรรณรัตนสามี^{๔๒} พุทธศักราช ๑๙๑๖ โปรดให้สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ไว้ที่วัดพระธาตุดอยสุเทพและวัดบุปผาราม ลักษณะพระเจดีย์เป็นพุทธศิลป์แบบสุโขทัย พระสมณจำพรรษาที่วัดบุปผารามตลอดจนถึงแก่มรณะภาพในพุทธศักราช ๑๙๓๒ นับได้ว่าพระสมณมีบทบาทสำคัญต่อการวางรากฐานพระพุทธศาสนาในเชียงใหม่

พระเจ้าแก้วคือ วัดสวนดอกเชียงใหม่ เจดีย์ วัดสวนดอก เชียงใหม่

ภายหลังพญากือนาสิ้นพระชนม์ พญาแสนเมืองมาโอรสขึ้นครองราชย์ (ลำดับที่ ๗) พุทธศักราช ๑๙๒๘ - ๑๙๔๔ ช่วงต้นการครองราชย์ทรงทำสงครามกับท้าวมหาพรหม (เจ้าอา) ยกทัพจากเชียงรายเพื่อแย่งเมืองเชียงใหม่แต่ไม่สำเร็จ หรือสงครามกับสุโขทัยและอยุธยา พุทธศักราช ๑๙๓๐ พระองค์ไม่ทรงออกสงครามอีกเลย แต่หันมาทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาแทน คือทรงอัญเชิญพระพุทธรูปจากวิหารหลวงเมืองเชียงรายได้ประดิษฐานที่วัดลีเชียงพระ (วัดพระสิงห์) โปรดให้สร้างพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่ง ไว้ที่วัดกานโถม หรือวัดช้างค้ำ โปรดทรงสร้างเจดีย์หลวง(ไม่เสร็จในรัชสมัยพระองค์) ทรงห่มพระธาตุเจดีย์ในวัดพระธาตุหริภุญชัย ด้วยแผ่นทองคำหนักสองแสนหนึ่งหมื่น (เท่ากับ ๒๕๒ กิโลกรัม) พระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากทรงปฏิบัติพระราชกิจทางศาสนา เช่นเดียวกับที่บูรพกษัตริย์แห่งล้านนา เช่น ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนา การอุปสมบทนาคหลวง พงศาวดารโยนกกล่าวว่า “พระเจ้าแสนมาหลวงได้ร่ำเรียนรู้ทางพุทธวินัย แคล้วคล่องในพระธรรม ตรวจตราบำรุง พวกเรียนรู้พระปริยัติธรรมมีบัญชีชื่อไว้ทั้งสิ้น พระราชทานนิตยภัตปัจจัย

^{๔๒} ยุพิน เข็มมุกด์, พุทธศาสนาในล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังราย,(สภาวิจัยแห่งชาติ,2527), หน้า

ป่วยไข้ก็เอาอาการพระราชทานแพทย์หมอละยามาปฏิบัติพยาบาล หากษัตริย์องค์ใดมาเสมอพระเจ้าเชียงใหม่นี้โดยยาก”^{๔๓} (ภาพเจดีย์วัดพระสิงห์)

พญาสามฝั่งแกน ครองราชย์พุทธศักราช ๑๙๔๕ - ๑๙๘๔ (ลำดับที่ ๘) โอรสของพญาแสนเมืองมา การปกครองช่วงต้นมีปัญหา กล่าวคือ ท้าวยี่กุมกาม เจ้าเมืองเชียงราย (พระเชษฐา) มิได้ขึ้นครองราชย์จึงไปขอกองทัพจากสุโขทัยมาช่วยรบชิงเมืองเชียงใหม่ แต่ก็พ่ายแพ้กกลับไปและสงครามกับชาวฮ่อ แต่ก็พ่ายแพ้กกลับไปเช่นกัน การพ่ายแพ้ครั้งนั้นทำให้อาณาจักรล้านนาขยายอาณาเขตไปถึงดินแดนสิบสองปันนา^{๔๔} ด้านพระพุทธศาสนา ขณะนั้นมีอยู่ ๓ นิกาย คือนิกายพื้นเมือง (วัดพระสิงห์) นิกายรามัญ (สวนดอก) และนิกายสีหล (วัดป่าแดงหลวง) พระองค์ทรงสนับสนุนพระพุทธศาสนานิกายรามัญ เมื่อความขัดแย้งระหว่างนิกายรามัญและนิกายสีหลมีความรุนแรงขึ้น จึงขับไล่นิกายสีหลออกจากเมืองเชียงใหม่^{๔๕} ทำให้กลุ่มราชวงศ์ที่เลื่อมใสนิกายสีหลไม่พอใจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพุทธศักราช ๑๙๘๕ โดยบรรดาขุนนางยึดอำนาจแล้วปลดพญาสามฝั่งแกน แล้วสนับสนุนให้ท้าวลกหรือพญาตีโลกราชขึ้นครองราชย์แทน

พญาตีโลกราช หรือพระมหาสุธรรมดีโลกราช หรือพิลกราช (ลำดับที่ ๙) พุทธศักราช ๑๙๘๔ - ๒๐๓๐^{๔๖} ทรงเป็นบุตรลำดับที่ ๖ ของพญาสามฝั่งแกน โปรดให้ท้าวลกไปกินเมืองพร้าว ต่อมาเกิดความผิดจึงถูกส่งไปอยู่เมืองยวมใต้ (แม่ฮ่องสอนปัจจุบัน)^{๔๗} ขึ้นครองราชย์ด้วยการช่วงชิงราชบัลลังก์จากพระราชบิดา ได้รับสนับสนุนจากเจ้าแสนขานหรือเจ้าสามเด็ยก้อย ทำให้พระองค์ทรงขยายอาณาเขตออกไป และมีความเข้มแข็งเป็นอย่างมากทั้งอาณาจักรและศาสนจักร พระองค์ทรงสนับสนุนคณะสงฆ์นิกายสีหล ได้อาราธนาพระมหาเมธีกร พระภิกษุนิกายสีหลจากเมืองลำพูนมาจำพรรษาที่วัดมณเฑียร และสถาปนาให้เป็นพระมหาสวามี พุทธศักราช ๑๙๙๐ พระองค์ทรง

^{๔๓} ยุพิน เข้มมุกด์, **พุทธศาสนาในล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังราย**, (สภาวิจัยแห่งชาติ, 2527), หน้า 62.

^{๔๔} สรัสวดี อ๋องสกุล, **ประวัติศาสตร์ล้านนา**, (โครงการข้อเสนอเทศล้านนาคดีศึกษา : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529), หน้า 33.

^{๔๕} สุรพล ดำริห์กุล, **ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม**, (บริษัท รุ่งอรุณ พับลิชิ่ง จำกัด, 2542), หน้า 162.

^{๔๖} สิริวัฒน์ คำวันสา, **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, ระบุพุทธศักราช 1985 - 2020**. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 49.

^{๔๗} ยุพิน เข้มมุกด์, **พุทธศาสนาในล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังราย**, (สภาวิจัยแห่งชาติ, 2527), หน้า 72.

ออกผนวช ณ วัดป่าแดงมหาวิหาร^{๔๘} ทำให้พระพุทธศาสนาสีหฬเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก และมีพระภิกษุผู้บวชใหม่เพิ่มมากขึ้น เพราะนิกาเยสีหฬเน้นการศึกษาภาษาบาลีและการปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยที่ถูกต้อง ปรากฏพระภิกษุที่มีความสามารถเชี่ยวชาญพระไตรปิฎกและสามารถจนาวรรณกรรมบาลี เช่นพระธรรมทิน พระญาณกิตติเถระ พระสิริมังคลาจารย์ ในรัชสมัยต่อมา

จากที่พระภิกษุล้านนามีความเชี่ยวชาญภาษาบาลี และพระไตรปิฎก จึงเกิดการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นในพุทธศักราช ๒๐๒๐ ณ วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) มีพระธรรมทินเถระ วัดป่าตาลเป็นประธาน พญาติโลกราชทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ ใช้เวลา ๑ ปีจึงสำเร็จ นับได้ว่าเป็นการทำสังคายนาครั้งที่ ๘ ของโลก ผลของการทำสังคายนา ทำให้พระพุทธศาสนาในล้านนารุ่งเรืองมากขึ้น พญาติโลกราชทรงสร้างวัดหลายวัดเช่น วัดมหาโพธาราม^{๔๙} (เจ็ดยอด) วัดราชมณเฑียร วัดป่าตาล วัดป่าแดงมหาวิหาร และทรงสร้างต่อเติมเจดีย์หลวง และทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตจากวัดพระธาตุลำปางหลวงมาประดิษฐานไว้ที่เจดีย์หลวง จากนั้นพระองค์พร้อมกับพระมหาเมธังกรเถระได้ร่วมกันบูรณะพระธาตุหรืออุษยให้สูงขึ้นอีกเป็น ๓๒ วา ฐานกว้าง ๑๒ วา ๒ ศอก ปล้องไฉน ๒๒ ชั้น ฉัตร ๗ ชั้น ทรงหุ้มพระเจดีย์ด้วยทองคำด้วย^{๕๐} พญาติโลกราช ทรงสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธศักราช ๑๙๙๒ โปรดให้พระโสมจิตร์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังเมืองเชียงตุง พุทธศักราช ๑๙๙๘ โปรดให้พระมหาญาณมุนีไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เมืองเชียงแสน นอกจากนี้ยังมีการสร้างและปฏิสังขรณ์โบราณวัตถุสถานมากมาย ถือว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา ศิลปกรรม และวรรณกรรม

ในตำนานเชียงใหม่ปางเดิม^{๕๑} กล่าวถึงพระสหายของพญาติโลกราชผู้หนึ่ง ชื่อว่า อ้ายด้ามพริ้วคต^{๕๒} พระองค์ส่งให้ไปอินเดียและลังกาพร้อมกับพระภิกษุสงฆ์ตั้งความว่า “อ้ายด้ามพริ้วคต

^{๔๘} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 50.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน กล่าวไว้ว่าโปรดให้อำมาตย์ชื่อ “หมื่นด้ามพริ้วคต” ไปดูเจดีย์สถานในอินเดียและลังกา แล้วจำลองแบบวิหารพุทธคยา โหระปราสาท รัตนมาลี เจดีย์ มาสร้างไว้ ณ วัดมหาโพธารามแห่งนี้ด้วย. หน้า 50.

^{๕๐} สมหมาย เปรมจิตต์, มรดกศาสนาในเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการด้านศาสนางานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี, 2539), หน้า 34.

^{๕๑} ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม, (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540), หน้า 31.

^{๕๒} ไหมก อุทยาวลี, ประวัติศาสตร์ล้านนาในรัชกาลพระยาสามฝั่งแกน ราชวงศ์มังราย. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย, ภาคเหนือ เล่ม 5 หน้า 2228. กล่าวไว้ว่า หมื่นด้ามพริ้วคต หรือ ด้ามพริ้วคต เกิดจุล

ก็ไปเมืองลังกาและตักสิลา ตวยมหาเถรเจ้าไปเรียนธรรม มันก็ไปเรียนศาสตรศิลป์จบบัวรวมวลได้เสียแล้ว” แสดงว่าอายตัมพรัคตนี้เองที่เป็นช่างพุทธศิลป์ ที่ไปเรียนอินเดียและลังกา จะเห็นว่าการก่อสร้างในสมัยพญาติโลกราช พระองค์จะให้อายตัมพรัคตเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง ดังปรากฏการก่อสร้างเจดีย์หลวงว่า “บัดนี้เราก็มีเจตนาสัทธิศาตร์สร้างมหาเจดีย์หลัง ๑ หื้อใหญ่และสูงเสียดกว่าเจดีย์ทั้งหลาย หื้อปรากฏแก่เมืองเชียงใหม่ที่นี้แล ไผจักอาสา จักหื้อแล้วคำเจตนาแห่งเรานั้นชา ว่าอัน... ที่นั้นหมิ่นตัมพรัคตจึงรับว่า ข้าพระบาทก็ยังได้เรียนเอายังศาสตรศิลป์ แต่สำนักทิศาปาโมกข์อาจารย์ยังลังกาและตักสิลาพุ่นมาแล หมิ่นตัมพรัคตก็ไหว้สาบอกล่าวแก่พระยาเจ้าหื้อได้รู้ชู้ประการฉนั้นแล้ว เจ้าพระยาติโลกราช ก็มีคำโสมนัสชมชื่นยินดีมากนั้นแล้ว ก็ลวดหื้อหมิ่นตัมพรัคตเป็นนาย นำหมูไปพ่อที่จักสร้างยังมหาเจดีย์หลวงนั้น ก็ไปหันยังที่แห่ง ๑ เป็นอารามเก่าชื่อว่า โชติการาม..... แล้วก็ก่อสร้างเวดยังมีมหาเจดีย์หลวงนั้น ไคว่ชู้ด้านแล้ว พระยาก็หื้อสร้างหล่อยังไม้มหาโพธิพิมพาดัน ๑ มีรากและต้น กิ่ง กิ่งน้อย ใบ ยอด หนวย แล้วด้วยคำทั้งแห่งสูงเพียงตนพระยาเจ้านั้นแล พระยาก็หื้อสร้างพระพุทธรูปพระพิมพาเจ้า ๒ องค์ ยืนเพียงตนพระยาเจ้านั้นทั้งสองพระองค์ องค์ ๑ นั้นแล้วด้วยคำทั้งแห่ง และองค์ ๑ นั้นแล้วด้วยเงินทั้งแห่งแล” และกล่าวว่า “มหาเจดีย์หลวงนี้ประดับไปด้วยโขงประตูหีบไซทั้ง ๔ ด้าน และพระพุทธรูปพระเจ้า ๔ พระองค์ใหญ่ อันแล้วด้วยเสตายนั่งอยู่ในโขงประตูทั้ง ๔ ด้านนั้นแล...มหาเจดีย์หลวงเจ้าหลังนี้ปรากฏแก่คนทั้งหลาย อันอยู่ในที่ไกลและใกล้ประมาณ ๖,๐๐๐ วา ก็เล็งเห็นอยู่เห็นแล ก็ตั้งอยู่กลางเมืองนพบุรีมหานครราชธานีล้านนาเชียงใหม่ที่นั้น ดูงามอาจยั้งนักแลนา.... พระเจ้าก็หื้อหล่อพระพุทธรูปเจ้ายืนองค์ ๑ สูงได้ ๑๘ ศอก ไวยังพระวิหารหลวงวัดโชติการามหัน ปรากฏชื่อว่าพระเจ้าอัฐธารสแล...หมิ่นตัมพรัคตก่อมหาเจดีย์หลวงเจ้าหลังนี้นานได้ ๑๘ ปี จึงบัวรวมวลแล้วแล” ดังนั้นช่างฝีมือในงานช่างพุทธศิลป์ที่สรรค์สร้างศาสนาสถานทางพระพุทธศาสนา คือ หมิ่นตัมพรัคต นอกจากนี้ยังปรากฏพุทธศิลป์จำลอง คือ วิหารพุทธคยา โลหะปราสาทและรัตนมาลีเจดีย์สร้าง ณ วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) สมัยพญาติโลกราชถือได้ว่าพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างยิ่ง ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ได้สืบต่อมาถึงสมัยพญาแก้วหรือพระเมืองแก้ว

พญาอดเชียงแก้ว หรือพระยอดเชียงราย พุทธศักราช ๒๐๓๐ - ๒๐๓๘ (ลำดับที่ ๑๐) ทรงเป็นโอรสของท้าวบุญเรือง (โอรสพญาติโลกราช) ทรงปกครองบ้านเมือง ๘ ปี ไม่มีชื่อเสียงเป็น

ศักราช 800 สมัยพญาสามฝั่งแกน ในสมัยพญาติโลกราช ได้รับมอบหมายให้บูรณะซ่อมแซมพระเจดีย์หลวง (ที่สร้างขึ้นสมัยพญาแสนเมืองมา) จุลศักราช 837 ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงหมิ่นตัมพรัคตผู้นี้สร้างมหาเจดีย์กลางเวียงเชียงใหม่ จุลศักราช 842 เป็นปีฉลองสมโภชองค์พระเจดีย์หลวง และหมิ่นตัมพรัคตเสียชีวิตในปีถัดมา.

ที่รู้จัก ในชื่อกาลมาลีปกรณ์กล่าวถึงพระองค์ ระบุว่าทรงถวายพระเพลิงพระศพพญาติโลกราช ณ วัดมหาโพธาราม แล้วสร้างสถูปใหญ่บรรจุพระอัฐิ พุทธศักราช ๒๐๓๕ ทรงสร้างวัดตะโปทาราม มีผู้อำนวยการก่อสร้างและช่างศิลป์คือเจ้าเมืองยี่ เจ้าเมืองเชียงรายเจ้าเมืองตีนเชียงและเจ้าหมื่นด้ามพร้าคต^{๕๓} พงศาวดารโยนกได้กล่าวว่า “มีราชบุตรพระยาไตชื่อว่าสุริยวงษ์ บวชเป็นพระภิกษุพำนักอยู่วัดกุเต้าหัวเวียงเชียงใหม่ เป็นที่รักใคร่ชอบพอกับท้าวเอื้อยหอขวาง นับว่าเป็นราชบุตรองค์หนึ่งของพระเจ้าติโลกราชที่ประสูติกับนางก้านัล พระภิกษุสุริยวงษ์อยากได้พระแก้วขาว เป็นพระพุทธรูปสำคัญของล้านนาและประดิษฐานอยู่ที่หอพระแก้ว (บนพระยอดเจดีย์หลวง) ท้าวเอื้อยจึงให้อำยกอนทาสรบใช้นำไปถวายแก่ภิกษุสุริยวงษ์ แล้วก็พาหนีไปเมืองไต พระยอดเชียงรายจึงยกทัพหลวงไปกรุงศรีอยุธยา ตั้งทัพอยู่เดือนหนึ่งอยุธยาจึงยอมคืนพระแก้วขาวให้” แสดงว่าพระพุทธรูปแก้วขาวนี้ เป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญอีกองค์หนึ่งในล้านนา แล้วทรงมอบราชสมบัติให้พระโอรสปกครองแทน^{๕๔}

พญาแก้วหรือพระเมืองแก้ว พุทธศักราช ๒๐๓๘ – ๒๐๖๘ (ลำดับที่ ๑๑) ทรงเป็นโอรสของพญาอดเชียงรายและนางโป่งน้อย ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุนามว่า “รัตนราชบุตร” เมื่อครองราชย์เรียกพระนามว่า “ภูตาทิปติราชพญาแก้ว”^{๕๕} ทรงก่อกำแพงเมืองหรือภูญชัยด้วยอิฐ พุทธศักราช ๒๐๕๙ เมื่อเสร็จก็มาก่อกำแพงเมืองเชียงใหม่

พระเมืองแก้วทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองมากขึ้น (เป็นผลมาจากความเจริญทางพระพุทธศาสนาที่สืบมาจากพญาติโลกราช) พุทธศักราช ๒๐๔๓ โปรดให้นำเครื่องสักการะไปบูชาพระธาตุหรือภูญชัย ทรงสร้างหอมณเฑียรธรรมและเขียนคัมภีร์พระไตรปิฎก ๔๒๐ คัมภีร์มาประดิษฐานที่หอมณเฑียรธรรมแห่งนี้ และทรงสร้างวัดบุพพาราม (วัดเม็ง) (พุทธศักราช ๒๐๓๙) สร้างวัดศรีสุพรรณ (พุทธศักราช ๒๐๔๓) ทรงหล่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่ พระนามว่า “พระเจ้าแก้วตื้อ” (พุทธศักราช ๒๐๕๙) ปัจจุบันประดิษฐาน ณ วัดสวนดอก ทรงสร้างพระอุโบสถ มณฑปและหอไตรที่วัดมหาโพธาราม และทรงโปรดพระเถระที่แตกฉานพระไตรปิฎกมาประชุมที่วัดมหาโพธารามเพื่อทำสังฆกรรมผูกพัทธสีมาพระอุโบสถ โดยมีพระอภัยสารทมหาสวามี วัดป่าแดงมหาวิทยาลัย

^{๕๓} สมหมาย เปรมจิตต์, **มรดกศาสนาในเชียงใหม่**, (เชียงใหม่: คณะอนุกรรมการด้านศาสนางานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี, 2539) หน้า 40.

^{๕๔} ยุพิน เข็มมุกด์, **พุทธศาสนาในล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังราย**, (สภาวิจัยแห่งชาติ, 2527), หน้า 92. กล่าวสรุปสาเหตุว่า เพราะ 1. ความไม่พอใจของขุนนางที่พระยอดเชียงรายเอาใจพวกฮ่อที่เป็นศัตรูกับล้านนา 2. พระราชบุตรเมืองแก้วเกรงพระยอดเชียงรายจะยกราชสมบัติให้บุตรบุญธรรม คือ ลูกฮ่อ

^{๕๕} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ตรีสวัสดิ์ (ซิลค์เวอร์มบุคส์), 2543), หน้า 107.

มีพระเถระที่มาร่วมจำนวน ๒๒ รูป จากเมืองลำพูน เมืองเชียงราย เมืองเชียงใหม่ เมืองพะเยา เมืองลำปาง เมืองน่านและเมืองสวางคบุรี^{๕๖}

พุทธศักราช ๒๐๖๑ ทรงโปรดให้ก่อวิหารหลวง และเจดีย์วัดมหาโพธาราม จากนั้นทรงบรรจุพระบรมธาตุ ณ สถูปเจดีย์วัดชีมาชีวะวัดสารามและวัดเวฬุวนาราม (วัดอุโมงค์)

พุทธศักราช ๒๐๖๒ ทรงโปรดสร้างมหาวิหารวัดสวนดอก และทรงฟื้นฟูวัดป่าแดงมหาวิหารให้เจริญรุ่งเรืองมากขึ้น โดยโปรดให้พระสถิตมหาเถระสังฆราชวัดโพธารามควบคุมการบูรณะซ่อมแซมมณฑป และทรงสนันสนุนนิกายสีหฬ โดยแต่งตั้งพระนิกายสีหฬเป็นพระสังฆราช และทรงอุปสมบทนาคหลวงในนิกายสีหฬเป็นจำนวน ๑,๒๐๐ รูป^{๕๗}

พุทธศักราช ๒๐๖๕ ทรงปฏิสังขรณ์ศาลาวิจิตรครั้งพญาตีโลกราช ยกด้านตะวันตก ช่วงหลวงทำให้เป็นเรือนยอดทาด้วยสี่ แล้วนิมนต์พระเถระ มีพระมหาเถระราชครูเป็นประธานสวดพระปริตรในเรือนยอด พระองค์ทรงสละรายได้แผ่นดินเป็นค่ากับปิยภัณฑ์แก่มหาเถระราชครู และยังโปรดให้ซื้อทองคำเปลวมาปิดพระบรมธาตุหรืออุษย

พุทธศักราช ๒๐๖๖ พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต (ล้านช้าง) ได้เชิญราชสาสน์มายังเมืองเชียงใหม่ เพื่อขอคณะสงฆ์และพระไตรปิฎก พระเมืองแก้วทรงส่งพระเทพมงคลเถระ พร้อมด้วยคัมภีร์พระไตรปิฎก จำนวน ๖๐ คัมภีร์ ไปเผยแพร่พระพุทธานุชา ณ กรุงศรีสัตนาคนหุต

รัชสมัยพระเมืองแก้ว ทรงส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุเล่าเรียนศึกษาภาษาบาลี และพระไตรปิฎกเช่นเดียวกับสมัยพญาตีโลกราช ส่งผลให้พระภิกษุมีความรู้แตกฉานทั้งภาษาบาลีและพระไตรปิฎก จนสามารถรจนาคัมภีร์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากและมีชื่อเสียงจนถึงปัจจุบัน เช่น

พระโพธิ์รังษี พระภิกษุชาวเชียงใหม่ แต่งจามเทวียวงศ์ (พุทธศักราช ๑๙๕๐) และแต่งสังคินิทาน (ประวัติพระพุทธานุชา) (พุทธศักราช ๑๙๘๕ - ๒๐๖๘)

พระรัตนปัญญาเถระ แต่งชินกาลมาลีปกรณ์ (ประวัติพระพุทธานุชา) และเป็นงานเขียนที่มีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาล้านนาเป็นอย่างยิ่ง

^{๕๖} ยุกิน เข็มมุกต์, พุทธศาสนาในล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังราย, (สภาวิจัยแห่งชาติ, 2527), หน้า 97.

^{๕๗} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธานุชาในประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 50.

พระสิริมังคลาจารย์ แต่งวรรณกรรมเรื่องมังคลัตถทีปนี (หนังสืออธิบายความในมงคลสูตร) เวสสันดรทีปนี (หนังสืออธิบายคัมภีร์เวสสันดรชาดก) จักรวาลทีปนี (หนังสือว่าด้วยเรื่องจักรวาลและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ใวจักรวาล) สังขยาปกาสะกฏิกา(หนังสือคู่มืออธิบายสังขยาปกาสะก)

ปลายรัชสมัยพญาแก้ว ล้านนาได้อ่อนกำลังลง เนื่องสงครามเมืองเชียงตุง พุทธศักราช ๒๐๖๖ ส่งกองทัพจำนวน ๒๐,๐๐๐ คนไปรบเมืองเชียงตุง แต่พ่ายแพ้กลับมาและเสียขุนนางผู้ครองเมืองถึง ๕ คน เช่น เจ้านครขุนหลวง หมื่นคำพากินเชียงราย ความเสียหายครั้งนี้ พระองค์ทรงพิโรธสั่งประหารแสนยี่ฟิงไชยกับหมื่นสาทแก้วแม่ทัพใหญ่เสีย^{๕๘} อนึ่งพระองค์ไม่มีพระราชโอรส มีแต่พระราชธิดา (สิ้นพระชนม์) ทำให้เกิดปัญหาการครองราชย์ในเมืองเชียงใหม่เกิดความขัดแย้ง อันนำไปสู่การชิงราชบัลลังก์ของบรรดาขุนนาง ในพุทธศักราช ๒๐๖๗ เกิดอุทกภัยที่เชียงใหม่มีคนตายเป็นจำนวนมาก การสูญเสียดังกล่าว กระทบต่อความมั่นคงของบ้านเมือง ปัญหาเหล่านี้ยังมิได้รับการแก้ไขพญาแก้วก็สิ้นพระชนม์

๒) พุทธศิลป์ล้านนาที่ได้รับพระพุทธรศานาลัทธิลังกาวงค์ นิกายรามัญจากเมืองสุโขทัยได้เข้าสู่ล้านนา การเข้ามาของพระพุทธรศานาลังกาวงค์ครั้งนั้น ได้มีผลทำให้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างล้านนากับสุโขทัยมากขึ้น ดังปรากฏว่ามีเจดีย์ทรงดอกบัวตูมหรือพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นเจดีย์แบบสุโขทัยแท้ ถูกสร้างขึ้นที่วัดสวนดอก แต่พุทธศิลป์จากสุโขทัยยังมิได้รับความนิยม แต่กลับปรากฏว่าเป็นพุทธศิลป์แบบพุกาม ที่เชื่อว่าพระสุมนะที่เคยไปศึกษาที่เมืองมอญอาจเอาแบบอย่างมาผสมผสานกัน^{๕๙} ได้มีอิทธิพลต่องานสถาปัตยกรรมล้านนาที่สร้างขึ้นในช่วงเวลานี้ค่อนข้างชัดเจน เช่น เจดีย์ทรงมณฑปที่วัดพระยืน จังหวัดลำพูน และพบเจดีย์ทรงกลมแบบสุโขทัย เช่น เจดีย์ทรงกลมองค์ประธานที่วัดสวนดอก และเจดีย์ทรงกลมวัดอุโมงค์เถรจันทร์ เป็นต้น

^{๕๘} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ตำนานาพื้นเมืองเชียงใหม่,(เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ตรีสวี(ซิลค์เวอร์มบุคส์),2543), หน้า 111.

^{๕๙} สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ หรือภูษัย - ล้านนา,(กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์ ,2538) หน้า 106.

งานประติมากรรมในช่วงเวลานี้ รูปแบบพุทธศิลป์สุโขทัยน่าจะมีอิทธิพลต่อรูปแบบของพระพุทธรูปที่สร้างขึ้น คือพระพุทธรูปล้านนา มีลักษณะพระรัศมีเป็นรูปดอกบัวตูมที่สูงขึ้นหรือส่วนใหญ่เป็นรูปเปลวไฟ ขมวดพระเกศาเล็ก พระพักตร์มักเป็นรูปไข่ แต่บางครั้งยังกลมอยู่ แม้พระองค์บางครั้งจะอวบอ้วนและพระอุระนูนตามแบบเดิม แต่ชายจีวรก็ยาวลงมาถึงพระนาภี ชอบทำประทับนั่งสมาธิราบและเห็นฝ่าพระบาทแต่เพียงข้างเดียว เรียกกันว่า “พระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นสอง” จะเป็นลักษณะของพระพุทธรูปล้านนาที่มีอิทธิพลของสุโขทัยเข้ามาปนแล้ว ดังเช่น “พระอัฐารส” พระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ พระพักตร์บาวรี พระรัศมีเป็นรูปเปลว ปางประทานพร ครองจีวรเฉียง ชายสังฆาฏิที่พาดบนพระอังสาซ้ายยาวลงจรดพระนาภี ในวิหารหลวง วัดเจดีย์หลวง เมืองเชียงใหม่ พระราชมารดาพระเจ้าสามฝั่งแกนสร้างขึ้น เมื่อพุทธศักราช ๑๙๕๔ ได้แสดงลักษณะการผสมผสานกันระหว่างแบบสุโขทัยกับเชียงแสน

วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ได้มีคณะสงฆ์กลุ่มใหม่ไปบวชเรียนพระศาสนาในลังกาและได้กลับมาเผยแผ่อยู่ในล้านนา คณะสงฆ์กลุ่มนี้เรียกว่า นิกายสีหฬ ต่อมาได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากพระเจ้าติโลกราชเป็นอย่างมาก การเข้ามาของนิกายสีหฬได้ทำให้พระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในเวลานี้ ส่งผลให้เกิดการสร้างวัดวาอารามและถาวรวัตถุขึ้นมากมายเช่นกัน ได้ปรากฏเป็นพุทธศิลป์แบบของสุโขทัยและลังกา ที่ผ่านมาจากสุโขทัย เข้ามามีอิทธิพล ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพุทธศิลป์ล้านนาค่อนข้างมาก นับตั้งแต่รัชกาลของพระเจ้าติโลกราชเป็นต้นมา โดยเฉพาะทางด้านสถาปัตยกรรม ได้ปรากฏว่ารูปแบบของสถูปแบบลังกาหรือสุโขทัยเข้ามามีอิทธิพลทำให้เกิดพัฒนาการของรูปทรงเจดีย์ในหลาย ๆ แบบ เจดีย์ทรงกลม แต่เดิมที่เชื่อว่าเจดีย์แบบทรงกลมนั้นเป็นรูปแบบที่มีมาก่อนก่อตั้งอาณาจักรล้านนา และเมื่อพญามังรายยึดครองเมืองหริภุญชัยได้

ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ นั้น ได้มีการซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงรูปทรงของพระธาตุหริภุญชัยให้เป็นทรงกลม ด้วยเหตุนี้จึงได้เรียกเจดีย์ในรูปทรงแบบนี้ว่า เจดีย์กลมแบบพื้นเมืองเชียงใหม่ หรือเจดีย์ทรงกลมแบบพื้นเมืองล้านนา แต่เมื่อได้รับการตรวจสอบข้อความในตำนานวัดป่าแดง ตำนานมูลศาสนา กับชินกาลมาลีปกรณ์ได้พบว่า พระมหาสามีเมธังกรได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้าติโลกราช ได้สร้างครอบสถูปพระมหาธาตุหริภุญชัยองค์เก่าขึ้นใหม่ ให้มีระเบียบกระพุ่มยอดเป็นอันเดียวกัน องค์พระมหาธาตุหริภุญชัยที่สร้างขึ้นใหม่นี้ ประกอบด้วยฐานเชียงสามชั้น ฐานปัทมลูกแก้วย่อเก็จรองรับฐานเชียงกลมสามชั้น บัวกลาสีชั้น ที่มีลูกแก้วคั่นองค์ระฆังประกอบด้วยลายประจำยามที่ทิศทั้งแปด คั่นด้วยรูปพระพุทธรูปบุทองจิงโก ที่ย้ายมาจากเรือนธาตุของมหาธาตุองค์เดิม บัลลังก์เป็นรูปฐานปัทมลูกแก้วย่อเก็จ ยอดเป็นปล้องไฉน และปลี รูปแบบของพระมหาธาตุหริภุญชัยนี้ น่าจะเป็นต้นแบบของพระธาตุเจดีย์ในอาณาจักรล้านนาในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามแนวคิดที่ยังเชื่อว่าเจดีย์ทรงกลมรูปทรงนี้เป็นรูปแบบของพื้นเมืองหรือล้านนาแท้ ๆ ที่อาจจะมีการพัฒนามาจากรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังหรือทรงกลมแบบหนึ่งในพุทธศิลป์พุกาม นับได้ว่าเจดีย์ทรงระฆังในระยะแรก ๆ ของพุทธศิลป์ล้านนาที่นิยมสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙

เจดีย์ทรงกลมแบบลังกาหรือสุโขทัย ได้มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเจดีย์ทรงกลมอีกรูปแบบหนึ่งในล้านนาและเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ เจดีย์ทรงกลมแบบนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์แบบพื้นเมือง แต่จะต่างกันตรงที่มัลลยาเถาต้องค้ำระฆังเป็นแบบบัวคว่ำสามชั้นตามแบบสุโขทัย เป็นอิทธิพลของสุโขทัยที่มีต่อล้านนาค่อนข้างชัดเจน คงเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนานิกายสีหฬ โดยผ่านมาทางเมืองตาก ลำปาง และเข้าสู่เชียงใหม่ เจดีย์ทรงกลมแบบนี้ในกลุ่มแรก ๆ ที่สร้างขึ้น ได้แก่เจดีย์วัดพระธาตุเสด็จ กับวัดพระธาตุลำปางหลวง ลักษณะของเจดีย์แบบนี้ในระยะแรกจะมีฐานค่อนข้างเตี้ย องค์ระฆังผายใหญ่และมัลลยาเถาเป็นบัวคว่ำสามชั้นตามแบบสุโขทัย แล้วค่อยมีพัฒนาการของส่วนฐานสูงขึ้น องค์ระฆังเริ่มเล็กลงไปตามลำดับจนกระทั่งมีรูปทรงแบบแผนเป็นของตนเองในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมาได้รับความนิยมสร้างเป็นอันมากโดยเฉพาะในเมืองเชียงใหม่ จึงถูกกำหนดเรียกว่า เจดีย์ทรงกลมแบบเชียงใหม่ เช่น เจดีย์วัดหนองหล่ม (ร้าง) เจดีย์วัดหัวข่วง (วัดแสนเมืองมาหลวง) เจดีย์วัดแสนตาท้อย (ร้าง) และเจดีย์ประธานวัดอุโมงค์ เมืองเชียงใหม่ เป็นต้น ต่อมาเจดีย์แบบนี้ได้มีพัฒนาการโดยเพิ่มจำนวนลวดบัวต้องค้ำระฆังให้มากขึ้น องค์ระฆังเล็กและสั้นลงมีลักษณะเป็นแบบแผนของท้องถิ่นมากขึ้นและนิยมสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ลงมา เจดีย์แบบนี้ที่รู้จักกันเป็นอย่างดี ได้แก่ พระธาตุดอยสุเทพและเจดีย์วัดเชษฐา (ร้าง) ในโรงเรียนพุทธโศภน กลางเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

สถูปเจดีย์แบบข้างล้อมนั้น เป็นรูปแบบของลังกา ที่นิยมสร้างขึ้นในช่วงเวลานี้ องค์แรกคือ เจดีย์วัดป่าแดงหลวง ที่พระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างขึ้นในพุทธศักราช ๑๙๙๑ เพื่อบรรจุพระอัฐิพระราชบิดา คือพระเจ้าสามฝั่งแกน ลักษณะเป็นฐานที่อยู่ในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีข้างล้อม

เหนือขึ้นไปเป็นชั้นแถวจระนำ ชุดฐานรองรับฐานกระดานแปดเหลี่ยม เหนือขึ้นไปเป็นชุดหน้ากระดานสามชั้นกลม รองรับมาลัยเถาเป็นแบบบัวคร่ำสามชั้นซ้อนกัน องค์กรฆังกลมผาย บัวปากระฆัง บัลลังก์รูปสี่เหลี่ยม รองรับปล้องโฉนและปลียอด รูปแบบของเจดีย์มีส่วนคล้ายกับเจดีย์วัดช้างล้อมเมืองศรีสัชนาลัย ซึ่งเป็นอิทธิพลพุทธศิลป์แบบสุโขทัย ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ล้านนา แต่เจดีย์ช้างล้อมวัดป่าแดงก็มีการพัฒนาการของทรวดทรงให้เป็นแบบของล้านนา ต่อมาเจดีย์แบบช้างล้อมได้พัฒนาการขึ้นมา โดยมีการผสมผสานระหว่างสถูปทรงปราสาทแบบของเดิม และแบบของลังกาที่ผ่านมาทางสุโขทัย ได้แก่ พระเจดีย์วัดหลวงหรือราชกุฎ เมืองเชียงใหม่ และพระเจดีย์วัดเชียงมั่น นอกจากนี้ในดินแดนล้านนายังพบเจดีย์แบบช้างล้อมอีก เช่น วัดหัวหนอง (ร้าง) กับวัดช้างค้ำ เวียงกุมกาม วัดป่าแดงบุญนาค เมืองพะเยา วัดช้างค้ำ เมืองน่าน และวัดพระหลวง เมืองแพร่ เป็นต้น ทั้งนี้พระเจดีย์ส่วนใหญ่จะถูกซ่อมแซมปฏิสังขรณ์เป็นส่วนมาก แต่ก็ยังคงรูปแบบเป็นเจดีย์แบบช้างล้อม

สมัยพระเจ้าติโลกราช โปรดให้สร้างวัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด ได้เกิดพุทธศิลป์จำลองขึ้นคือพระวิหารหรือเจดีย์เจ็ดยอด เป็นรูปแบบวิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยา รวมทั้งได้สร้างสถูปมหาสถาน เช่นเดียวกับที่พุทธคยาอีกด้วย มีลักษณะเป็นอาคารสี่เหลี่ยมก่อด้วยศิลาแลงที่ด้านหน้าทำเป็นคูหาเล็ก ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป ผนังด้านข้างทั้งสองด้านมีปูนปั้นประดับเป็นประติมากรรมนูนสูงรูปเทวดาขมุนมและลวดลายประดับตกแต่งต่าง ๆ ส่วนด้านบนของศาสนสถานแห่งนี้ทำเป็นเรื่องยอดทรงกรายเหลี่ยมแบบยอดศิขร มียอดใหญ่เป็นประธานอยู่ตรงกลางและมียอดบริวารอยู่ที่มุมทั้งสี่ รวมทั้งที่มุมด้านหน้าอีกสองข้างเป็นเจดีย์ทรงกลมอีกข้างละองค์ รวมทั้งสิ้นมียอดเจดีย์ ๗ ยอด ด้วยเหตุนี้ศาสนสถานแห่งนี้ จึงเรียกว่าวัดเจ็ดยอด

พระเจดีย์อีกรูปแบบหนึ่ง คือ เจดีย์ทรงปราสาทหรือเจดีย์สี่เหลี่ยมผสมทรงกลม รูปแบบของเจดีย์เชียงใหม่อีกรูปแบบหนึ่งที่นิยมสร้างกันมาก นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ เจดีย์แบบนี้มีส่วนคล้ายกับเจดีย์แบบช้างล้อม แต่แตกต่างกันที่ไม่มีช้างประดับรอบฐาน กล่าวคือ เป็นเจดีย์ที่มีเรือนธาตุสี่เหลี่ยมย่อเก็จและส่วนบนเป็นองค์กรฆังกลม ที่มีมาลัยเถาใต้องค์ระฆังเป็นแบบสุโขทัยคือบัวคว่ำซ้อนกันสามชั้น กล่าวกันว่าเป็นการพัฒนาการที่สืบทอดมาจากเจดีย์เชียงยืนที่วัดพระธาตุหริภุญชัย ที่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด พัฒนาการของเจดีย์ทรงปราสาทสายหนึ่งที่นิยมอยู่แพร่หลายในล้านนาคัดัน เช่น เจดีย์วัดป่าสัก และวัดพระธาตุสองพี่น้อง เวียงปักษ์ฯ รวมทั้งเจดีย์องค์นี้ที่ถูกสร้างครอบที่วัดสะดือเมือง กลางเมืองเชียงใหม่ ส่วนความแตกต่างระหว่างเจดีย์ทรงปราสาทล้านนาตอนต้น กับเจดีย์ทรงปราสาทในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ อยู่ที่ลวดลายบัวเหนือเรือนธาตุขึ้นไป คือในล้านนาคัดันนั้น มาลัยเถาจะมีลักษณะเป็นฐานบัวลูกแก้วซ้อนกันขึ้นไปสามชั้น แต่สำหรับเจดีย์ทรงปราสาทแบบเชียงใหม่ จะมีมาลัยเถาแบบสุโขทัย ซึ่งเป็นวิวัฒนาการอีกสาย

หนึ่งที่ได้รับอิทธิพลพุทธศิลป์สุโขทัย ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา เจดีย์ปราสาทแบบ เชียงใหม่นี้ ได้แก่ เจดีย์ประธานวัดเจ็ดยอด และเจดีย์วัดโลกโมฬี เป็นต้น

ยังพบพระเจดีย์แปดเหลี่ยมอีกรูปแบบหนึ่ง คือ อนิมิสเจดีย์ ในวัดเจ็ดยอด นับเป็น เจดีย์ที่มีพัฒนาการสืบทอดมาจากเจดีย์แปดเหลี่ยมในสมัยล้านนายุคต้น ที่วัดสะดือเมือง กลางเมือง เชียงใหม่ ที่มีลักษณะเป็นเรือนธาตุกลมมีซุ้มจะนำประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่โดยรอบ ซ้อนกันเป็น ชั้น ๆ คล้ายของจีน เช่น เจดีย์วัดพุกหงส์ เจดีย์วัดเจดีย์ปล่อง (ร้าง) เจดีย์วัดร่ำเปิง (วัดตะโปทา ราม) วัดกู่เต้า เมืองเชียงใหม่ และวัดกู่เต้า เมืองเชียงแสน เป็นต้น เจดีย์แบบนี้ น่าจะเป็นการ พัฒนาการอีกสายหนึ่งที่คลี่คลายมาจากเจดีย์สี่เหลี่ยมกู่กุด วัดจามเทวี เมืองลำพูน จะแตกต่างกันก็ ตรงที่มีผังเป็นวงกลม

งานประติมากรรม ได้ปรากฏว่า得有พระพุทธรูปสำคัญปรากฏขึ้นโดยมีตำนานผูกพัน เกี่ยวข้องกับลังกานับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา คือ พระพุทธสิหิงค์ และพระแก้วมรกต ที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมคติและการให้ความสำคัญต่อพระพุทธรูปศาสนาที่มาจากลังกา รวมทั้งกษัตริย์ ล้านนาได้สร้างพระพุทธรูปสำคัญ ๆ ขึ้นหลายองค์ สมัยพระเจ้าติโลกราชทรงสร้างพระเจ้าทองทิพย์ ไว้ที่เมืองน่าน (พุทธศักราช ๑๙๙๗) ขณะเดียวกันก็หล่อพระพุทธรูปสำริดนามว่า พระเจ้าทองทิพย์ ไว้วัดพระสิงห์พุทธศักราช ๒๐๒๐ เช่นกัน สมัยพระยอดเชียงรายทรงสร้างพระประธานวัดตะโป ทาราม นามว่า พระเจ้าตะโปทาราม (พุทธศักราช ๒๐๓๕) และสมัยพระเจ้าเมืองแก้ว ทรงสร้าง พระพุทธรูปองค์สำคัญที่วัดสวนดอก คือ พระเจ้าแก้วต้อ (พุทธศักราช ๒๐๔๗) นอกจากนี้แล้ว ยังมีเจ้าเมือง ขุนนาง และประชาชนต่างก็สร้างพระพุทธรูปไว้ในพระพุทธรูป อันแสดงถึงความ เจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุดของพระพุทธรูปศาสนาในล้านนา พุทธศิลป์ที่สร้างขึ้นในช่วงเวลานี้ ก็ปรากฏมี หลากหลายรูปแบบเช่นกัน

โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าติโลกราช มีพระพุทธรูปที่นิยมสร้างขึ้นหลายรูปแบบ รูปแบบ แรก นิยมสร้างเลียนแบบพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรก และมีจารึกข้อความที่ส่วนฐานพบเป็นจำนวน มากในเมืองเชียงใหม่ น่าเชื่อว่าคติการจารึกนั้น อาจเป็นความนิยมที่แพร่หลายขึ้นมาจากสุโขทัย ดูเหมือนว่าพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดพระสิงห์ มีลักษณะเป็นแบบเชียงแสนรุ่นแรกนั้นจะ เป็นอุดมคติและสัญลักษณ์ของพระพุทธรูปศาสนาในแบบลังกาวงศ์ จึงปรากฏชื่อพระพุทธรูปองค์นี้อีก ชื่อหนึ่งว่า สีหลปฏิมา ด้วยเหตุนี้ในการสร้างพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรก อาจมีความเกี่ยวข้องกับนิยายสีหล ที่ได้รับความนิยมแพร่หลายเป็นอย่างมากในช่วงเวลานี้

เจดีย์วัดเจดีย์ยอด เชียงใหม่

ส่วนพระพุทธรูปอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศิลป์สุโขทัยสืบทอดมาตั้งแต่ตอนต้น มีลักษณะพระพักตร์รูปไข่ พระรัศมีเป็นรูปเปลว ชายฉิวยาวลงมาเกือบจรดพระนาภี ปลายฉิวหยักคล้ายเขี้ยวตะขาบ ประทับขัดสมาธิราบ มักเรียกกันโดยทั่วไปว่าเป็นพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นหลัง เช่น พระพุทธรูปที่วัดมณเฑียร และพระเจ้าเก้าตื้อ ที่วัดสวนดอก เป็นต้น นอกเหนือจากอิทธิพลของพุทธศิลป์สุโขทัย พุทธศิลป์แบบอยุธยา ก็ได้เข้ามาผสมอยู่ในพระพุทธรูปล้านนาช่วงนี้ และทำให้เกิดพระพุทธรูปหลากหลายรูปแบบขึ้น เช่น พุทธศักราช ๒๐๓๗ พระเจ้าติโลกราช โปรดให้หล่อพระพุทธรูปให้มีลักษณะของพระพุทธรูปแบบลวปุระ เรียกชื่อว่า พระเจ้าแข่งคม วัดศรีเกิด เมืองเชียงใหม่ มีลักษณะพระองค์ประทับขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย พระชงฆ์เป็นสัน มีโรพระศก เม็ดพระศกเล็กเป็นตุ่มแหลม พระรัศมีรูปเปลว ครองฉิวเป็นแผ่นพาดผ่านจากพระอังสะซ้ายลงจรดพระนาภี แสดงถึงอิทธิพลของพระพุทธรูปแบบอุทองรุ่นที่สามของกรุงศรีอยุธยา

ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ปรางค์พระพุทธรูปแบบลาวหรือล้านช้างได้ถูกสร้างขึ้นในล้านนาอีกด้วย เนื่องด้วยล้านนาได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับล้านช้าง ครั้งหนึ่งได้เชิญพระไชยเชษฐา โอรสกษัตริย์ล้านช้างมาปกครองล้านนา (พุทธศักราช ๒๐๘๙ – ๒๐๙๐) ลักษณะของพระพุทธรูปล้านช้าง มักประทับบนฐานสูง พระวรกายผอมบาง พระพักตร์เหลี่ยม พระศอยาว นอกจากนี้ ยังมีงานประติมากรรมสลักหินสกุลช่างพะเยา เป็นประติมากรรมท้องถิ่นที่สร้างทั้งพระพุทธรูป รูปเทวดาและอื่น ๆ อันเนื่องในพระพุทธศาสนา พัฒนาการของพระพุทธรูปสลักหินเมืองพะเยานั้น มีความงามที่อาจเทียบเคียงกับพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกได้ ทั้งนี้คงได้รับอิทธิพลพุทธศิลป์สุโขทัยและพุทธศิลป์อยุธยา ที่แผ่อยู่กับศิลปะสกุลช่างเมืองกำแพงเพชร ที่แพร่หลายเข้ามาคราวพระยาอุธิษฐิระ เจ้าเมืองกำแพงเพชรได้มาครองเมืองพะเยาในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ การรับอิทธิพล

อาจอยู่ในช่วงเวลาสั้น ๆ ก่อนที่จะพัฒนามาเป็นลักษณะแข็งกระด้าง จนมาเป็นลักษณะแบบพื้นเมืองไปในที่สุด

พุทธศิลป์ของล้านนาระยะนี้ สืบทอดมาจากกลุ่มช่างฝีมือสกุลต่าง ๆ ของล้านนาตอนต้น ต่อมาสกุลช่างล้านนาได้รับอิทธิพลจากพุทธศิลป์จากสุโขทัย ด้วยความอุปถัมภ์จากพระเจ้ากือนา ที่ทรงอาราธนาพระสมณะจากสุโขทัย พร้อมนำพุทธศิลป์สุโขทัยขึ้นมาด้วย ทั้งนี้ได้นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้บนดอยสุเทพและวัดสวนดอก ปรากฏว่าพระเจดีย์วัดสวนดอกมีลักษณะทรงดอกบัวตูมหรือพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นเจดีย์แบบสุโขทัยแท้^{๖๐} พระพุทธรูปก็เป็นแบบผสมระหว่างสุโขทัยและเชียงแสนรุ่นสอง เช่น พระอัฐฐารส พระพุทธรูปยืน ณ วัดเจดีย์หลวง สมัยพญาตีโลกราช มีช่างพุทธศิลป์คือ หมื่นด้ามพร้าคต^{๖๑} ที่ได้ไปศึกษาพุทธศิลป์ในอินเดียและลังกา แล้วได้จำลองแบบวิหารพุทธคยา โลหะปราสาทและรัตนมาลีเจดีย์ มาสร้างไว้ที่วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) หรือจะเป็นพระเจดีย์หลวง (วัดเจดีย์หลวง) การสืบทอดพุทธศิลป์ยุครุ่งเรืองได้สืบเนื่องจากสกุลช่างฝีมือล้านนาตอนต้น ต่อมาได้พัฒนาการงานช่างตามพุทธศิลป์สุโขทัย และงานช่างพุทธศิลป์ที่เลียนแบบจากอินเดียของช่างหลวงและช่างพื้นบ้านก็นิยมเป็นแบบอย่าง การสืบทอดยังได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์จากกษัตริย์อย่างใกล้ชิดอีกด้วย

๓) พุทธศิลป์ล้านนาพัฒนาจากพุทธศิลป์พม่า

เริ่มสมัยพญาเกศเชษฐา พุทธศักราช ๒๐๖๘ - ๒๐๘๑ (ลำดับที่ ๑๒) เนื่องพญาเมืองแก้วไม่มีราชบุตร ขุนนางจึงไปเชิญพญาเกศอนุชาขึ้นครองราชย์ โปรดสร้างบ้านหัวเวียงให้เป็นอาราม ชื่อว่า วัดโลกโมฬี และ วัดบุญเกียรติ พุทธศักราช ๒๐๗๑ โปรดให้สร้างมหาเจดีย์และวิหารวัดโลกโมฬี^{๖๒} เมื่อมาครองเมืองเชียงใหม่พระองค์จึงไม่มีฐานอำนาจ การบริหารจึงถูกต่อต้านจากกลุ่มขุนนาง พุทธศักราช ๒๐๘๑ ขุนนางปลดพระองค์โดยส่งไปครองเมืองน้อย แล้วไปเชิญท้าวชายโอรสพญาเกศขึ้นครองราชย์ (พุทธศักราช ๒๐๘๑ - ๒๐๘๖) ครองได้เพียง ๕ ปี ก็ถูกปลงพระชนม์ขุนนางก็เชิญพญาเกศมาครองอีกครั้งที่ ๒ (พุทธศักราช ๒๐๘๖ - ๒๐๘๘) ครองราชย์ได้เพียง ๒ ปี ก็ถูกปลงพระชนม์

^{๖๐} สุรพล คำรันทกุล, ล้านนา สิ่งแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งอรุณ พับลิชชิ่ง, 2542), หน้า 194.

^{๖๑} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 50.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

๔) พุทธศิลป์ที่ได้รับจากรัตนโกสินทร์ได้พม่า มีช่วงระยะเวลาที่พม่าปกครองล้านนา มีหลักฐานที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนาน้อยมาก เข้าใจว่าพระพุทธศาสนาคงตัวอยู่ คือไม่เจริญและเสื่อมลง^{๖๓} เนื่องด้วยกษัตริย์พม่ามีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากการโปรดให้มีการอุปสมบทกุลบุตร อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ทั้งหนป่าแดง และ หนสวนดอกไม้ไปแสดงธรรมเทศนาถวาย^{๖๔} และปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกวัดเชียงมั่น ว่า “พุทธศักราช ๒๑๐๘ ได้โปรดให้พญาแสนหลวงสร้างและบูรณะวัดเชียงมั่น” พม่าได้นำเอา

ขนบธรรมเนียมประเพณี และความนิยมต่าง ๆ มาเผยแพร่ในล้านนา เช่น ศิลปกรรม โดยเฉพาะพุทธศิลป์ที่ล้านนาคงได้รับอิทธิพลบางอย่างมาจากพม่า คือ เจดีย์ในเมืองเชียงใหม่หลายวัดสร้างตามเจดีย์ของพม่า เช่น วัดแสนฝาง หรือประเพณีการสร้างรูปสิงห์ตามประตูวัด (สัญลักษณ์ของพม่า) รูปหงษ์ (สัญลักษณ์ของมอญหงสาวดี) แม้แต่การก่อสร้างอาคารบ้านเรือน ปราสาทราชมนเทียร พระราชวัง หรือที่พักอาศัยมีลักษณะอาคารก่อสร้างด้วยไม้ มีหลังคาซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ ๓ - ๗ ชั้น เนื่องจากพ่อค้าชาวพม่าที่เดินทางเข้ามาค้าขายในเมืองเชียงใหม่มาบูรณะปฏิสังขรณ์ หรือสร้างวัดวาอารามให้เป็นพุทธศิลป์แบบพม่าโดยช่างฝีมือชาวพม่า อันทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมมีลักษณะแบบพม่า เช่น การติดกระจก เรียกว่า แก้วอังวะ ที่ได้รับความนิยมจนถึงปัจจุบัน

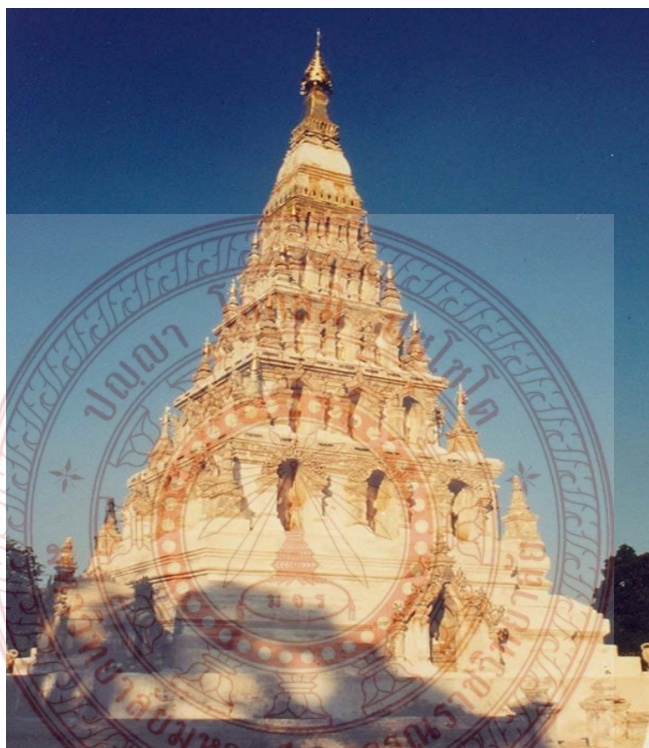
นอกจากนี้พม่าได้นำเอาพระพุทธศาสนาเรียกว่านิกายพม่า^{๖๕} เข้าสู่ล้านนา สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบที่พม่านับถืออยู่เรียกว่า “นิกายม่าน” โดยพม่าได้นำพระสงฆ์และนิกายมานี้มาเผยแพร่ พบรายชื่อวัดพม่าใน “บัญชีรายชื่อวัดโบราณในเมืองเชียงใหม่” ว่ามีวัด

^{๖๓} สมหมาย เปรมจิตต์, *มรดกศาสนาในเชียงใหม่*, (เชียงใหม่: คณะอนุกรรมการด้านศาสนางานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี, 2539) หน้า 58.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

^{๖๕} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, "การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามต้นฉบับใบลานในภาคเหนือ", (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2520), หน้า 75.

พม่าเช่น วัดมานแจ่งคะทำนอกเวียง วัดมานแจ่งคะทำในเวียง วัดมานท่ง(ทุ่ง)ข้างคลาน วัดมานริม
 พนังดิน (กำแพงดิน)ท่าแพ เป็นต้น พม่าครองเมืองเชียงใหม่มานานถึง ๒๐๐ ปี แต่นิยามานคงไม่ได้
 ได้รับความนิยมเท่าที่ควร ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างของพม่าได้รับความนิยมจากชาว
 ล้านนา แต่พม่าก็รับเอาวัฒนธรรมของล้านนาไปใช้เช่นเดียวกัน เช่น วิถีชุดพื้นปลงรักในรูปภาพ
 และลวดลายการลงรักแบบต่าง ๆ เป็นต้น

วัดเจดีย์เหลี่ยม เชียงใหม่

พัฒนาการและการสืบทอดพุทธศิลป์ล้านนารับจากกรุงรัตนโกสินทร์

พุทธศักราช ๒๓๑๔ พระยาจำบ้านบุญมาขุนนางเมืองเชียงใหม่กับพระยากาวิละ ลูก
 เจ้าฟ้าเมืองนครลำปางเชื้อสายตระกูลเจ้าเจ็ดตน ได้ร่วมมือกันกอบกู้เอกราชคืนจากพม่า โดยร่วมมือ
 กับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และขอความช่วยเหลือให้ส่งกองทัพไปตีพม่าในดินแดนล้านนา ครั้ง
 นั้นพระเจ้ากรุงธนบุรีพร้อมด้วยพระยาจักรีและพระยาสุรสีห์ ยกกองทัพหลวงขึ้นมาทางเมืองนคร
 ลำปาง และเข้าตีเมืองเชียงใหม่ได้ในพุทธศักราช ๒๓๑๗ พระเจ้ากรุงธนบุรีได้แต่งตั้งพระยาจำบ้าน
 บุญมาเป็นพระยาวิเชียรปราการเจ้าเมืองเชียงใหม่ และให้พระยากาวิละเป็นเจ้าเมืองนครลำปาง

กองทัพพม่าที่แตกหนีไปได้หนึ่งเดือน กลับยกพลมาล้อมเมืองเชียงใหม่ในพุทธศักราช
 ๒๓๑๘ กองทัพไทยมาช่วยตีพม่าแตกพ่ายไป จากเมืองเชียงใหม่ที่เคยรุ่งเรืองก็ถึงกาลเสื่อมโทรมสุด

ขีด บ้านเมืองแตกฉาน พระยาวิเชียรปราการได้ทิ้งเมืองเชียงใหม่ไปอยู่เมืองนครลำปางระยะหนึ่ง จึงกลับมาตั้งอยู่ที่ตำบลวังพร้าว เขตเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่จึงร้างไปถึง ๒๑ ปี

พุทธศิลป์ที่ได้รับจากรัตนโกสินทร์ได้พ้อมามี**พัฒนาการพุทธศิลป์** ระยะเวลา ไม่ปรากฏการสร้างงานพุทธศิลป์ใหม่ ๆ คงเนื่องจากมีความจำเป็นในการบูรณะบ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็นประตู คูเมือง กำแพง และหอรบ หลังจากนั้นก็ต้องมีการบูรณะวัดวาอาราม พระเจดีย์ต่าง ๆ ขณะเดียวกันพุทธศิลป์พม่าก็เข้ามาสู่ล้านนาอีกครั้ง เนื่องจากกลุ่มพ่อค้าพม่าเข้ามาสัมปทานป่าไม้ร่วมกับชาวอังกฤษ ประกอบกับได้มีศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา จึงได้ทำการบูรณะวัดวาอารามที่ทรุดโทรม หรือสร้างขึ้นใหม่ในแห่งชุมชนที่อาศัยอยู่ด้วยฝีมือช่างพม่าโดยตรง ด้วยเหตุนี้พบว่าพระเจดีย์หลายแห่งถูกบูรณะซ่อมเสริมด้วยช่างฝีมือชาวพม่า และบางครั้งก็ทำให้ทรวดทรงเปลี่ยนไป เช่น วัดเจดีย์เหลี่ยม หรือพระเจดีย์บางครั้งในเขตเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นพัฒนาการพุทธศิลป์ยุคนี้ จึงเป็นการบูรณะซ่อมแซมมากกว่าการสร้างขึ้นมาใหม่ ด้วยสกุลช่างต่าง ๆ ตามหัวเมืองและกลุ่มชุมชนดั้งเดิม ชุมชนที่ย้ายเข้ามาใหม่สกุลช่างเหล่านั้นต่างก็สรรค์สร้างพุทธศิลป์ของตนเองขึ้น ทั้งนี้ต่างก็ได้รับอิทธิพลทั้งจากพุทธศิลป์ที่สืบทอดกันมา และตามความนิยมชมชอบของสกุลช่าง ทั้งนี้ได้รับอิทธิพลจากกรุงรัตนโกสินทร์ภายหลังอาณาจักรล้านนาผนวกเข้ากับกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ก็มีใช่เป็นพุทธศิลป์บริสุทธิ์แต่เป็นลักษณะการผสมผสานกันทางพุทธศิลป์

๒.๓ สรุปพัฒนาการพุทธศิลป์สมัยต่าง ๆ

พัฒนาการพุทธศิลป์ในอาณาจักรล้านนา สามารถสรุปได้อยู่ ๔ ระยะเวลา คือ

๑. ระยะเวลาตอนต้น ล้านนาได้รับอิทธิพลจากพุทธศิลป์เชียงแสนและพุทธศิลป์หริภุญชัย กล่าวคือ พญามังรายได้ก่อตั้ง “เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” พระองค์ทรงยอมรับวัฒนธรรมจากหริภุญชัย รวมถึงพระพุทธรูปและพุทธศิลป์ ดังคำกล่าวที่ว่า “พระองค์ทรงชนะทางการเมือง แต่พ่ายแพ้ทางวัฒนธรรม” พุทธศิลป์ระยะนี้พญามังรายคงสร้างแบบผสมกันทั้งจากเชียงแสนและหริภุญชัย เช่น ทรงโปรดให้ต่อพระมหาธาตุหริภุญชัยให้เป็นเจดีย์ทรงกลมจากเจดีย์ทรงเหลี่ยม ให้สูง ๑๖ วา สร้างพระเจดีย์กู่คำ สร้างวัดเชียงมั่น วัดกานโถม เป็นต้น ทั้งนี้พญามังรายทรงนำเอาสกุลช่างพม่า เข้ามาล้านนา เพื่อฝึกหัดช่างเชียงใหม่ เช่น ช่างทอง ช่างเหล็ก ช่างหล่อ ดังนั้นพัฒนาการพุทธศิลป์ที่สืบทอดจากสกุลช่างเชียงแสน สกุลช่างหริภุญชัยเป็นส่วนใหญ่แล้ว สกุลช่างพม่า (แบบพุกาม) น่าจะเริ่มเข้ามาบ้างแล้ว

๒. พัฒนาการจากอิทธิพลพุทธศิลป์กรุงสุโขทัย สมัยพญากือนาทรงรับเอาพระพุทธรูปแบบนิกายลัทธิอักษรรูปเข้าสู่ล้านนาพร้อมทั้งพุทธศิลป์ เช่น การสร้างพระพุทธรูปและบูรณะวัดพระยืน สร้างวัดสวนดอก และการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ณ วัดสวนดอก วัด

พระธาตุคุดอยสุเทพ ที่เป็นเจดีย์แบบดอกบัวตูมหรือพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งเป็นเจดีย์แบบสุโขทัย ทั้งนี้พุทธศิลป์สุโขทัยได้มีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปเป็นอย่างมาก คือ พระรัศมีเป็นรูปดอกบัวสูงชันหรือรูปเปลวไฟ ต่อมาพระพุทธรูปแบบสีหลได้เข้ามาสู่ล้านนาและได้รับการอุปถัมภ์จากพญาติโลกราช ส่งผลให้พระพุทธรูปศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ช่างนี้เองได้มีขุนนางผู้หนึ่งชื่อว่า “หมื่นด้านพริ้วคต” ได้เดินทางไปศึกษาพุทธศิลป์ที่อินเดียและลังกา จึงเกิดการพุทธศิลป์จำลองขึ้น คือ วิหารพุทธคยา โลหะปราสาท รัตนมาลีเจดีย์ ณ วัดเจ็ดยอด จากนั้นพญาติโลกราชทรงโปรดสร้างวัดราชมณเฑียร วัดป่าตาล วัดป่าแดงมหาวิหาร หรือทรงก่อสร้างเจดีย์หลวง ดังนั้นพุทธศิลป์ล้านนาระยะนี้ได้พัฒนาการด้วยการผสมผสานเข้ากับพุทธศิลป์สุโขทัย เช่น พระรัศมีลักษณะเป็นดอกบัวทรงสูงหรือเปลวไฟ หรือเจดีย์ที่พัฒนาการมาเป็นแบบพื้นเมืองเชียงใหม่ เรียกว่า เจดีย์ทรงกลมแบบเชียงใหม่ และระยะนี้ได้เกิดพุทธศิลป์จำลอง เช่น วิหารพุทธคยา เป็นรูปแบบวิหารมหาโพธิ์ที่อินเดีย ขณะเดียวกันพุทธศิลป์ล้านนาแบบเดิมก็ยังได้รับความนิยม เช่น พระเจดีย์ ณ วัดสะดือเมือง ที่ได้รับพัฒนาการจากพุทธศิลป์ล้านนาตอนต้น

๓. พัฒนาการจากอิทธิพลพม่า เริ่มตั้งแต่ท้าวแม่กุ ล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า พม่าได้เผยแพร่พระพุทธศาสนา เรียกว่า นิกายม่าน แต่คงมิได้เป็นที่ยอมรับในล้านนา พุทธศิลป์แบบพม่าที่เข้ามาผสมผสานกับพุทธศิลป์ล้านนา ทั้งนี้คงเกิดจากพม่านับถือพระพุทธศาสนา และมีศรัทธาในการก่อสร้างหรือบูรณะวัดวาอารามหรือพระเจดีย์ ที่เกิดความเสียหายจากสงคราม เช่น วัดแสนฝาง หรือรูปสัญลักษณ์ คือ รูปปั้นสิงห์ (พม่า) รูปหงษ์ (มอญ) พุทธศิลป์ที่ได้รับความนิยมจากล้านนาจนถึงปัจจุบัน คือ การติดกระจก เรียกว่า แก้วอังวะ ภายหลังได้มีพ่อค้าชาวพม่าได้สัมปทานการทำป่าไม้ในล้านนา พ่อค้าเหล่านั้นได้มีการสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม พระเจดีย์ เป็นจำนวนมากเช่นกัน เช่น วัดเจดีย์เหลี่ยม ณ เมืองกุมกาม วัดศรีสองเมือง ณ เมืองลำปาง แต่ล้านนาเองก็ได้เกิดพุทธศิลป์ท้องถิ่น คือ พระพุทธรูปไม้เป็นส่วนมาก ดังนั้นระยะนี้พุทธศิลป์พม่าได้เข้ามาผสมผสานเข้ากับพุทธศิลป์ล้านนา ทั้งนี้พม่าก็รับเอาวิธีขุดพื้นลงรักรูปภาพ หรือลวดลายการลงรักจากล้านนาเช่นกัน

๔. พัฒนาการจากกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มจากสมัยพระยาจำบ้าน พระยาภาววิละ ได้เข้าร่วมกับพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ขับไล่พม่าออกจากล้านนา ภายหลังพระยาภาววิละปกครองเมืองเชียงใหม่ ได้ขับไล่พม่า ในเมืองเชียงแสน ครานั้นกองทัพได้กวาดต้อนครอบครัวหัวเมืองจากเมืองของ เมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย มาไว้ตามหัวเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองเชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน และกรุงเทพฯ ในพุทธศักราช ๒๔๔๒ ล้านนาได้ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ระยะนี้ล้านนาได้มีความสัมพันธ์กับชุมชนภาคกลางมากขึ้น การลีนไหลทางศิลปะวัฒนธรรมก็เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน แต่ในล้านนาเองก็มีการฟื้นฟูพุทธศิลป์ โดยผ่านการบูรณะปฏิสังขรณ์ ดังสมัยพระเจ้าภาววิละ บูรณะวัดพระธาตุคุดอยสุเทพ วัดพระธาตุหริภุญชัย วัดสวนดอก วัดพระธาตุลำปางหลวง

สมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ สร้างวิหารวัดศรีสุพรรณ สร้างพระพุทธรูปทองคำ แกะสลักพระพุทธรูปไว้ ณ วัดพระธาตุศรีจอมทอง หนึ่งระยะนี้เป็นยุค“เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”ในล้านนาได้ปรากฏการตั้งชุมชนของหัวเมือง เช่น ชาวเมืองวะ เมืองเลน เมืองซอน ตั้งถิ่นฐาน ณ อำเภอสันทราย ชาวเมืองเชียงตุง ตั้งถิ่นฐาน ณ ประตู่เชียงใหม่ด้านนอกเป็นต้น ชุมชนเหล่านี้โดยมาเป็นกลุ่มช่างฝีมือและนิยมสร้างวัดเป็นของตนเอง ทำให้ล้านนามาความหลากหลายทางพุทธศิลป์ พร้อมทั้งกลุ่มพระสงฆ์ที่เข้ามาพร้อมกับชุมชน ปรากฏว่า ล้านนามี ๑๕ นิกาย เช่น นิกายเชียงใหม่ (กลุ่มชาวยวนเชียงใหม่) นิกายเงี้ยว (ชาวไทยใหญ่) นิกายมอญ (ชาวคนมอญ) เป็นต้น ลักษณะการสร้างสรรค์พุทธศิลป์คงเป็นไปตามลักษณะกลุ่มพระสงฆ์และชุมชน ทั้งนี้คงได้ผสมเข้ากับพุทธศิลป์แบบพื้นเมืองและพุทธศิลป์จากกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งสังเกตจากรูปทรงของพระวิหารอุโบสถที่เป็นสูง ดังนั้นพัฒนาการพุทธศิลป์ระยะนี้จนถึงปัจจุบันเป็นลักษณะการผสมผสานและถือคติตามความนิยม

พัฒนาการพุทธศิลป์ในอาณาจักรล้านนา จึง เริ่มตั้งแต่ที่พัฒนามาจากพุทธศิลป์เชียงแสน ที่ถือได้ว่าพุทธศิลป์ที่มีความลงตัวและโดดเด่น ก็คือ “พระสิงห์” เป็นอิทธิพลจากพุทธศิลป์คุปตะ โดยผ่านพม่าสมัยพระเจ้าอูนรุมหาราช^{๖๖} กษัตริย์เมืองพุกาม พระสิงห์ได้รับความนิยมในล้านนา ถึงแม้พระสิงห์สามจะเป็นพุทธศิลป์เชียงใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากสุโขทัย^{๖๗} ดังนั้นการสืบทอดพุทธศิลป์เชียงแสน โดยผ่านกลุ่มช่างฝีมือช่างเชียงแสนและเชียงใหม่ จนมาถึงปัจจุบันความนิยมสร้างพระสิงห์ก็มีจำนวนไม่น้อย พุทธศตวรรษที่ ๑๔ ได้เกิดแคว้นหรือรัฐชย พุทธศิลป์ที่พระนางจามเทวีได้วางรากฐานไว้เป็นพุทธศิลป์แบบเถรวาท แต่ก็คงมีกลิ่นไอของพุทธศิลป์แบบมหายานทั้งนี้เมืองลพบุรีหรือเมืองละโว้มีสกุลช่างศิลปะศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาแบบมหายาน^{๖๘} สกุลช่างที่พระนางทูลขอจากพระบิดา เช่น ช่างแก้ว ช่างเงิน ช่างเหล็ก ช่างเขียน ขึ้นมาครั้งนี้ด้วย กลุ่มช่างฝีมือเหล่านั้นคงมีสกุลช่างพุทธศิลป์ด้วย กล่าวคือ เมื่อพระนางเดินทางทรงสร้างศาสนสถานตามรายทางขึ้นมา เช่น สถานที่หนึ่งเรียกว่า สระเงา พระนางให้สร้างพระพุทธรูป เหตุนี้สถานที่แห่งนั้นเรียกว่า พุทธสรณาคมน์ หรือทรงต้องการสร้างพระพุทธรูปเท่าตัวพระนาง จึงตรัสถามนายช่างว่า “.. ดูรายนายช่าง ท่านจัดการสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่งมีขนาดและส่วนสูงเท่าตัวเราฉันี้ เราจะเอา

^{๖๖} เสนอ นิลเดช, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 58.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

^{๖๘} เสนอ นิลเดช, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 53.

พระสารีริกธาตุที่เรานำมาแต่พระนครละโว้ไว้ ฐาปนาไว้ในองค์พระพุทธรูปเจ้าองค์นั้น”^{๖๙} กลุ่มช่างฝีมือเหล่านี้เป็นผู้สืบทอดงานพุทธศิลป์ และทรงได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ผู้ทรงเป็นพุทธมา กะอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้กลุ่มช่างฝีมือเหล่านี้ก็สืบเนื่องมาถึงเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่สมัยพญามังราย

พุทธศิลป์ล้านนาตอนต้น ได้รับการสืบทอดมาจากกลุ่มช่างฝีมือต่าง ๆ คือ กลุ่มช่างฝีมือ จากเมืองเชียงแสนโยนกที่มากับพญามังราย กลุ่มช่างฝีมือจากเมืองหริภุญชัย ที่ภายหลังได้ผนวกเข้า กับเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังคงได้รับความสัมพันธ์ทางฝีมือช่างจากพุกาม สุโขทัยหรือเมืองพะเยา ด้วย ทั้งนี้พญามังราย พ่อขุนรามคำแหงและพญางำเมืองต่างก็เป็นพระสหายกัน ดังปรากฏใน ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า^{๗๐} “...สหายคำประยาจำเมือง พระยาร่วงทั้งสองนั้น กูจักเรียกร่องเสง ปองโงจาแล้ว จึงควรตั้งชะแล... พระยามังรายก็ใช้ อำมาตย์ผู้รู้ผู้หลงไปเมืองพญายว (พะเยา) ที่อยู่ พระยงำเมือง และเมืองสุโขทัย (สุโขทัย) ที่พระยาร่วง ก็เรียกร่องเอาพระยาทั้งสองอันเป็นมิตร รักกับพระยามังราย ก็ชักเชิญว่าจักตั้งบ้านใหญ่เมืองหลวง ...พระยามังราย พระยงำเมือง พระยา ร่วง ๓ คน ทั้งเสนาอำมาตย์ไพร่บ้านไทเมืองสมณพราหมณ์ ช่างไม้ ช่างตอ ช่างแต้ม ทั้งหลาย พร้อมเพรียงเสงป้องกัน จักเบิกบาย ชื่อโสกรกยังเวียงว่า ขนนพบุรีศรีนครเชียงใหม่ (นพบุรีศรีนคร พิงค์เชียงใหม่) ก็โสกรกมีสนัน” ความสัมพันธ์ตามสกุลช่างน่าจะมีอิทธิพลต่อกัน แต่ก็คงยังไม่มากนัก เพราะล้านนายุคต้นนิยมพุทธศิลป์เชียงแสนและพุทธศิลป์พุกาม อนึ่งพญามังรายได้นำกลุ่มสกุล ช่างฝีมือจากพุกามเมื่อพระองค์มีชัยชนะเหนือพุกาม^{๗๑} เข้ามาฝึกหัดช่างล้านนา ดังนั้นกลุ่มสกุล ช่างฝีมือในเชียงใหม่จึงมีความหลากหลายและมีความเจริญอย่างยิ่ง สกุลช่างเหล่านี้ก็เป็นผู้สืบทอด งานพุทธศิลป์ โดยได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์และเจ้าขุนมูลนายระดับต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด สกุล ช่างเหล่านี้ยังได้สืบทอดมาถึงยุคต่อมา

พุทธศิลป์ยุคอิทธิพลสุโขทัย ที่สืบทอดมาจากกลุ่มสกุลช่างฝีมือล้านนาตอนต้น สมัยพระ เจ้ากือนา พุทธศิลป์ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจากสุโขทัย กล่าวคือพระองค์ทรงอาราธนาพระสุมนะ จากสุโขทัย มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาและได้นำพุทธศิลป์แบบสุโขทัยขึ้นมาล้านนา และได้นำพระ บรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้บนดอยสุเทพและวัดสวนดอก พระพุทธรูปก็เป็นแบบผสมระหว่าง

^{๖๙} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, *ตำนานมูลศาสนา*, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 137.

^{๗๐} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, *ล้านนาไทยศึกษา*, (เชียงใหม่: คณะอนุกรรมการด้านศาสนางานสมโภช เชียงใหม่ 700 ปี, 2539), หน้า 7 – 8.

^{๗๑} สมหมาย เปรมจิตต์. *มรดกศาสนาในเชียงใหม่*, (เชียงใหม่: คณะอนุกรรมการด้านศาสนางาน สมโภชเชียงใหม่ 700 ปี, 2539), หน้า 143.

สุโขทัยและเชียงใหม่สอง เช่น พระอัฐนารส พระพุทธรูปยืน ณ วัดเจดีย์หลวง นอกจากนี้ ล้านนายังปรากฏพุทธศิลป์อินเดียและลังกาเข้ามา กล่าวคือสมัยพญาติโลกราช มีช่างพุทธศิลป์ชื่อว่า หมื่นด้ามพร้าคต^{๗๒} ได้เดินทางไปศึกษาพุทธศิลป์อินเดียและลังกา ได้จำลองแบบวิหารพุทธคยา โลหะปราสาทและรัตนมาลีเจดีย์ มาสร้างไว้ที่วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) ดังนั้นการสืบทอดพุทธศิลป์ยุครุ่งเรืองได้สืบเนื่องมาจากช่างฝีมือล้านนาตอนต้น ทั้งช่างหลวงหรือช่างพื้นบ้าน แต่ก็ได้รับอิทธิพลจากเชียงใหม่ และสุโขทัย

การสืบทอดพุทธศิลป์ช่วงปลายล้านนา เป็นอิทธิพลพม่า เมื่ออาณาจักรล้านนาอ่อนแอลง สุดท้ายตกอยู่ภายใต้อำนาจพม่าสมัยพระเจ้าบุเรงนอง สถานการณ์บ้านเมืองระส่ำระสาย เกิดความวุ่นวายไปทั่วหัวเมือง การสืบทอดงานพุทธศิลป์ล้านนาก็คงหยุดชะงักลง แต่ปรากฏว่า พุทธศิลป์พม่าเข้ามาสู่ล้านนา จะพบพุทธศิลป์แบบพม่าตามวัดต่าง ๆ เช่น วัดป่าเป้า (เชียงใหม่) วัดพระแก้วดอนเต้า (ลำปาง) เป็นต้น ต่อมาสกุลช่างฝีมือล้านนาได้รับการสนับสนุนและฟื้นฟูอีกครั้ง เพื่อการบูรณะบ้านเมืองที่ทรุดโทรม ไม่ว่าจะเป็นประตู คูเมือง กำแพง หอรบ และวัดวาอาราม พระบรมธาตุเจดีย์ต่าง ๆ ในล้านนา ขณะเดียวกันสกุลช่างพม่าก็เข้ามาสู่ล้านนาอีกครั้ง เนื่องจากกลุ่มพ่อค้าพม่าเข้ามาสัมพันธไมตรีร่วมกับชาวอังกฤษ ประกอบกับมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงได้ทำการบูรณะวัดวาอารามที่ทรุดโทรม หรือสร้างขึ้นใหม่ในแห่งชุมชนที่อาศัยอยู่ด้วยฝีมือสกุลช่างพม่าโดยตรง เหตุนี้พบว่าพระเจดีย์หลายแห่งถูกบูรณะซ่อมเสริมด้วยช่างฝีมือชาวพม่า และบางครั้งก็ทำให้ทรวดทรงเปลี่ยนไป เช่น วัดเจดีย์เหลี่ยม หรือพระเจดีย์บางแห่งในเขตเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นการสืบทอดพุทธศิลป์ยุคนี้ ได้มีการสนับสนุนและฟื้นฟูสกุลช่างล้านนาและสกุลช่างพุทธศิลป์ตามหัวเมืองเพื่อการบูรณะซ่อมแซมศาสนสถานคือ วัดวาอาราม พระธาตุเจดีย์มากกว่าการสร้างขึ้นมาใหม่

ประการสุดท้ายการสืบทอดงานพุทธศิลป์ล้านนา ได้รับการสืบทอดด้วยความหลากหลาย กล่าวคือ การสร้างสรรค์งานช่างพุทธศิลป์ต่างก็สร้างสรรค์ขึ้นตามศรัทธาและความชื่นชอบ ดังปรากฏถึงความหลากหลายทางศิลปะ เปิดรับพุทธศิลป์หลาย ๆ แบบ ไม่ว่าจะเป็นแบบล้านนา สุโขทัย พม่า รัตนโกสินทร์ หรือมีการผสมผสานกันทั้งหมด ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า การสืบทอดพุทธศิลป์ล้านนาได้รับการสืบทอดจากกลุ่มช่างฝีมือสกุลต่าง ๆ และสร้างสรรค์ตามความชื่นชอบของแต่ละบุคคล ทั้งนี้กลุ่มช่างฝีมือก็มีฝีมือสวยงาม ประณีตมา

ในการวิจัยนี้ได้ทการศึกษา ได้ทำการศึกษาพุทธศิลป์ล้านนา ๒ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน จังหวัดละ ๓ วัด

^{๗๒} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 50.

๒.๔ วัดที่ทำการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ ๓ วัด คือ

- วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
- วัดสวนดอก
- วัดเจ็ดยอด

๒.๔.๑ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ในบริเวณคูเมืองเชียงใหม่ ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่เนื้อที่ ๒๕ ไร่ ๒ งาน ๒๕ ตารางวา วัดพระสิงห์วรมหาวิหารเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งของเมืองเชียงใหม่เป็นที่ประดิษฐานพระสิงห์ (พระพุทธรูปสี่หัตถ์) พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองเชียงใหม่และแผ่นดินล้านนาซึ่งเป็นศิลปะเชียงแสนชื่อ "เชียงแสนสิงห์หนึ่ง"

เมื่อปี พ.ศ.๑๘๘๘ พญาผายุกษัตริย์เชียงใหม่ในราชวงศ์เม็งรายโปรดเกล้าฯให้สร้างวัดนี้ขึ้น โดยขั้นแรกให้ก่อสร้างเจดีย์สูง ๒๓ วา เพื่อบรรจุพระอัฐิของพญาคำฟูพระราชบิดาต่อมาอีก ๒ ปี จึงได้สร้างพระอาราม เสนาสนวิหาร ศาลาการเปรียญหอไตร และกุฏิสงฆ์ เมื่อเสร็จเรียบร้อยทรงตั้งชื่อว่า "วัดลีเชียงพระ" ในสมัยพระเจ้าแสนเมืองมาขึ้นครองนครเชียงใหม่ได้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่หัตถ์ที่นำมาจากเมืองเชียงรายมาประดิษฐานในพระวิหารมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

ลักษณะพื้นที่ของวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีถนนล้อมรอบสี่ด้าน เขตพุทธาวาสจะอยู่ส่วนกลางของวัด รอบเขตพุทธาวาสเป็นสนามหญ้าและลานคอนกรีต มีไม้ยืนต้นปลูกไว้ริมถนนเพื่อบ่งบอกถึงการแบ่งเขตว่าเขตนี้เป็นเขตสังฆาวาส เขตสังฆาวาส มีถนนซอยเชื่อมต่อในแต่ละกุฏิ การสร้างกุฏิสงฆ์จะเรียงกันอย่างเป็นระเบียบ โดยมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมอาคารพระธรรมสิทธิศาสตร์อาคารเฉลิมพระเกียรติฯ อาคารโรงเรียนธรรมราชศึกษาและศาลาการเปรียญตั้งอยู่

พุทธศิลป์หรือศาสนสถานและปูชนียสถาน

๑) พระวิหารใหญ่ เป็นพระวิหารหลังใหม่ที่สร้างขึ้นภายหลังจากที่วัดได้ชำรุดทรุดโทรมลง จากครั้งตกเป็นเมืองขึ้นพม่า ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ เจ้าแก้วนวรรฐและเจ้าदारาร์ศมิได้นิมนต์ครูบาศรีวิชัยเพื่อมาบูรณะวัดได้มีการรื้อพระวิหารเก่าที่ชำรุดลงและได้ค้นพบแผ่นทองบริเวณโคนเสา อีกทั้งยังพบโกศบรรจุอัฐิพญาคำฟูบริเวณเจดีย์องค์เล็กอีกด้วย และภายในพระวิหารใหญ่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยเป็นประธาน

๒) พระอุโบสถ เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีมุขโถงทั้งด้านหน้าด้านหลังลักษณะอาคารและการตกแต่งเป็นแบบศิลปะล้านนา ด้านข้างแลเห็นหน้าต่างขนาดใหญ่ที่เป็นช่องแบบไม้ระแนงแต่

ภายในเป็นหน้าต่างจริง มีลายปูนปั้นบริเวณ ซุ้มประตูทางเข้าหน้าบันมีลักษณะวงโค้งสองอันเหนือทางเข้าประกบกัน เรียกว่า คิ้วโค้งเหนือคิ้วโค้งเป็นวงกลมสองวงคล้ายดวงตาที่เสาะและส่วนอื่นๆ มีปูนปั้นนูนมีรักปั้นปิดทองวิจิตรพิสดารมาก

๓) **หอธรรม** สร้างเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ผนังด้านนอกประดับด้วยทวยเทพปูนปั้นทำเป็นรูปเทพพนมยืนบ้างก็เหาะประดับอยู่โดยรอบเป็นฝีมือช่างสมัยพระเมืองแก้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เจ้าแก้วนารัฐได้ซ่อมแซมขึ้นใหม่ที่ฐานหอไตรปั้นเป็นลายลูกฟักลดบัว ภายในประดับด้วยรูปสัตว์ หิมพานต์ เช่น นางเงือกมีปีกคชสีห์มีปีก กิเลน เป็นต้นและมีลายประจำยามลักษณะคล้ายลายสมัยราชวงศ์เหม็งของจีน

๔) **วิหารลายคำ** เป็นพระวิหารขนาดเล็กศิลปะล้านนาสร้างขึ้นในสมัยพระเมืองแก้วเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๖๑ วิหารลายคำนี้มีลวดลายปูนปั้นที่สวยงามประณีตบรรจงมากแสดงให้เห็นถึงฝีมือของช่างในยุคหนึ่งว่าเจริญถึงที่สุด ตัววิหารลายคำสร้างตามแบบศิลปกรรมของภาคเหนือมีรูปปั้นพญานาค ๒ ตัวอยู่บันไดหน้าและใกล้ๆพญานาคมีรูปปั้นสิงห์ ๒ ตัว บริเวณภายในเป็นที่ประดิษฐาน “พระพุทธรูปสี่ทิวัก” บนผนังด้านหลังพระประธาน เสาหลวง (เสากลม) เสากระเบียง (เสาสี่เหลี่ยม) มีภาพลายทองพื้นแดงเป็นลวดลายต่างๆ ด้านหลังพระประธานยังมีรูปปราสาทแวดล้อมด้วยมังกรและหงส์มีความงดงามน่าชมผนังวิหารด้านเหนือมีภาพจิตรกรรมเขียนเรื่อง สังข์ทอง ด้านใต้เรื่องสุวรรณหงส์

๕) **เจดีย์ประธาน** ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถเป็นเจดีย์ทรงระฆังตั้งอยู่บนฐานหน้ากระดานรูปสี่เหลี่ยมยกสูงด้านข้างมีเจดีย์รายอยู่สามองค์

การแบ่งเขตพื้นที่ภายในวัด

พื้นที่ภายในวัด มีการแบ่งเขตพื้นที่ออกเป็น ๓ ส่วน คือ

(๑) เขตพุทธาวาส ในเขตนี้ประกอบด้วย พระวิหารใหญ่ โบสถ์ หอไตร วิหารลายคำ เจดีย์พระประธาน ตั้งอยู่ส่วนกลางของวัด โดยมีเขตสังฆาวาสล้อมรอบอยู่ ๒ ด้าน ระหว่างเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสจะมีถนนและทางเดินเท้าคั่นอยู่อย่างเป็นสัดส่วน

(๒) เขตสังฆาวาส เป็นเขตที่อยู่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณร โดยมีการแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนทางด้านซ้ายของประตูทางเข้าติดกับโรงเรียนธรรมราชศึกษา ส่วนหลังของโบสถ์ ส่วนที่ติดกำแพงวัดทางด้านทิศเหนือ โดยสร้างเป็นกุฏิเป็นหลังๆและเป็นตึกสองชั้น ห่างกันเป็นระยะโดยทางวัดได้ใช้แนวไม้และแนวถนนเป็นการแบ่งเขตซึ่งสามารถมองเห็นเขตสังฆาวาสได้อย่างชัดเจน

(๓) เขตบริการสาธารณะ วัดได้ใช้พื้นที่รอบๆบริเวณเป็นเขตบริการ เช่น การใช้พื้นที่เป็นที่จอดรถ ศาลาอเนกประสงค์ (ที่ตั้งศพเพื่อบำเพ็ญกุศล) อาคารเรียน สนามกีฬาของนักเรียนและ

ประชาชนทั่วไป ร้านขายดอกธูปเทียน ศาลาชั่วคราวเคลื่อนที่ อยู่บริเวณด้านหน้า และการใช้พื้นที่ด้านข้างพระวิหารทางด้านทิศเหนือเป็นกาดหมั้วทุกวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา ๐๗.๐๐ น - ๑๘.๐๐ น.

การใช้พื้นที่ดินภายในวัด

(๑) การใช้ที่ดินภายในวัดในช่วงเทศกาล โดยปกติทางวัดจะมีเทศกาลประจำปี ในทุกๆปี เช่น ประเพณีทางพระพุทธศาสนา สลากภัตร งานกฐิน งานผ้าป่า วันเพ็ญเดือนสิบสอง ประเพณีตักบาตร ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ดังนั้น วัดจึงต้องใช้พื้นที่ภายในวัดรองรับศรัทธาประชาชนทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่มีความต้องการจะเข้ามาดูวัฒนธรรมประเพณีของชาวเชียงใหม่

(๒) การใช้ที่ดินในช่วงเวลาปกติ การใช้พื้นที่ของประชาชนที่เข้ามาเที่ยวชมวัดโดยเฉพาะที่จอดรถทางวัดจะจัดที่จอดรถหน้าพระวิหาร บางครั้งประชาชนเข้ามาเยี่ยมชมมากประชาชนก็จะหาที่จอดเอง เช่น จอดในสนามกีฬาโรงเรียนธรรมราชศึกษา ริมถนนรอบวัด ริมทางเดิน ใต้ร่มไม้ ตลอดจนในเขตของสิ่งมาวาสเช่น หน้ากุฏิสงฆ์ เป็นต้น

๒.๔.๒ วัดสวนดอกพระอารามหลวง

วัดสวนดอก หรือ วัดบุปผารามเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกายวัดสวนดอกในอดีตนั้นเป็นสวนดอกไม้ (ต้นพยอม) ของเจ้านายฝ่ายเหนือในราชวงศ์เม็งราย โดยในปี พ.ศ.๑๙๑๔ (ศักราชนี้ถือตามหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ของพระรัตนปัญญาเกตุ) พระเจ้ากือนาทศมัยศรีองค์ที่ ๖ แห่งราชวงศ์เม็งรายทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็น "พระอารามหลวง" หรือเป็นวัดเอกของเมืองเชียงใหม่ มีชื่อว่า "วัดบุปผาราม" ที่แปลว่า วัดดอกไม้

วัดสวนดอกพระอารามหลวง มีเนื้อที่ ๓๕ ไร่ ๒ งาน ๔๔ ตารางวาและได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

การสร้างวัดแห่งนี้เดิมเพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของ "พระมหาสุมนเถระ" ผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาหลังลาววงศ์ในแผ่นดินล้านนาและได้สร้างองค์พระเจดีย์เพื่อประดิษฐาน "พระบรมสารีริกธาตุ" ๑ ใน ๒ องค์ที่ "พระมหาสุมนเถระ" อัญเชิญมาจากสุโขทัยในปี พ.ศ. ๑๙๑๒ (องค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ในพระเจดีย์ ในวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร)

พ.ศ. ๒๔๒๙ ในสมัยราชวงศ์เม็งรายวัดสวนดอกมีความเจริญรุ่งเรืองมาก แต่หลังจากสิ้นราชวงศ์เม็งรายบ้านเมืองตกอยู่ในอำนาจพม่าทั้งเกิดจลาจลวุ่นวาย วัดนี้จึงกลายเป็นวัดร้างไป ต่อมาวัดสวนดอกได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่อีกครั้งในรัชสมัยพระเจ้าบรมราชาธิบดีกวีละแห่ง

ราชวงศ์ทิพย์จักราธิวงศ์ (เจ้าเจ็ดตน)และได้รับการทำนุบำรุงจากเจ้านายฝ่ายเหนือและประชาชน เชียงใหม่มาโดยตลอด

ต่อมาวัดสวนดอกได้รับการบูรณะครั้งสำคัญ ๒ ครั้ง ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ต่อมา พระราชชายาเจ้าดารารัศมีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ อัญเชิญรวบรวมพระอัฐิเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และพระประยูรญาติมาประดิษฐานรวมกัน และต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระวิหารโดยครุบาเจ้าศรีวิชัยนักบุญแห่งล้านนา

งานพุทธศิลป์ ศาสนสถานและปูชนียสถาน คือ

(๑) พระวิหารหลวงวัดสวนดอก เป็นพระวิหารป่าว หรือ วิหารโรง มีโครงสร้าง หลังคา

ส่วนประกอบด้วยไม้

(๒) พระพุทธประธาน เป็นพระพุทธรูปปั้นแบบปางมารวิชัย พระพุทธประธานนี้ สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ากือนาธรรมิกราช เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. ๑๙๑๗ – ๑๙๒๐ ประดิษฐานใน พระวิหารหลวงของวัดสวนดอก

(๓) พระพุทธรูปองค์ยืน ด้านหลังพระประธานสร้างขึ้นในสมัยครุบาศรีวิชัย ท่านได้บูรณะพระวิหารวัดสวนดอกเพื่อให้เป็นพระพุทธรูปปางเพ่งอนิมิสเจดีย์

(๔) พระพุทธรูปองค์เล็ก หน้าพระประธาน คือพระเจ้าคำคิงหรือพระพุทธปฏิมา คำคิง (เท่าพระวรกาย) เป็นพระประธานในพระวิหารหลวง สร้างในสมัยพระเจ้ากือนา พ.ศ. ๑๙๑๖ หล่อด้วยทองสำริดขนาดเท่าพระวรกายของพระเจ้ากือนา หน้าตักกว้าง ๒ เมตร สูง ๒ เมตรครึ่ง เรียกชื่อตามภาษาถิ่นล้านนาว่า “พระเจ้าคำคิง” สาเหตุการสร้างเนื่องจากพระเจ้ากือนาทรงประชวรหนักพระมารดาจึงสร้างถวายไว้แทนพระเจ้ากือนาเพื่อถือเป็นสิริมงคลจึงเป็นเหตุหนึ่งของการเรียก พระนามของพระพุทธรูปที่สร้างแทนพระองค์ว่า พระเจ้าคำคิง

(๕) ธรรมาสน์เทศนา ธรรมาสน์เทศนาแบบล้านนาสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ พร้อมด้วยซุ้มประตูวัด จำนวน ๓ ซุ้ม เป็นซุ้มประสาธแบบล้านนาขนาดใหญ่สร้างขึ้นเมื่อครุบาศรีวิชัย บูรณะวัดสวนดอกเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๗๔

(๖) พระเจดีย์ใหญ่ทรงลังกา พระเจดีย์วัดสวนดอกได้รับการบูรณะใหม่และหุ้ม แผ่นทองจังโกพระเจดีย์ใหญ่ทรงลังกาบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๑๙๑๔ ต่อมาใน รัชกาลของพระเจ้ากือนาษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งราชวงศ์เม็งรายและโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระอาราม หลวง และพระเจดีย์ทรงลังกาขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่พระมหาเถระสมณได้อัญเชิญ

มาจากสุโขทัยและได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

(๗) **พระเจ้าเก้าตื้อ** พระเจ้าเก้าตื้อเป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญและเป็นที่เคารพสักการะของชาวเชียงใหม่สร้างด้วยโลหะหนัก ๙ โกฏตำลึง ต่อมาพระเมืองแก้วกษัตริย์องค์ที่ ๑๓ แห่งราชวงศ์เม็งรายโปรดเกล้าฯให้สร้างพระเจ้าเก้าตื้อขึ้นในปี พ.ศ.๒๐๔๗^{๗๓} พระเจ้าเก้าตื้อเป็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสนฝีมือช่างล้านนาและสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๘ ศอก (๓ เมตร สูง ๔.๗๐ เมตร) เพื่อเป็นพระองค์ประธานในวัดพระสิงห์ แต่เนื่องมีน้ำหนักมากไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้พระเมืองแก้วจึงได้ถวายเรือนหลวงของพระองค์เป็นพระวิหาร พระราชทานชื่อว่า"วัดเก้าตื้อ" ซึ่งต่อมาภายหลังได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยครุฑเจ้าศรีวิชัยนักบุญแห่งล้านนา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

(๘) **กู๋เจ้านายฝ้ายเหนือ** กู๋เจ้านายฝ้ายเหนือ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ โดยพระดำริใน พระราชชายาเจ้าดารารัศมีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้านายฝ้ายเหนือในราชตระกูล ณ เชียงใหม่ พระนางทรงเห็นว่าทำเลที่ตั้งของวัดสวนดอกกว้างขวางจึงโปรดให้อัญเชิญรวบรวมพระอัฐิของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และพระประยูรญาติมาประดิษฐานรวมกัน ณ ที่นี้ จากที่เคยอยู่ใต้ต้นสนร้างริมแม่น้ำปิงรวมทั้งได้ประทานทรัพย์ให้การทำนุบำรุงมาโดยตลอดพระชนม์ชีพ หลังจากพระราชชายาเจ้าดารารัศมีสิ้นพระชนม์ ได้มีการแบ่งพระอัฐิของพระองค์มาประดิษฐานไว้ ณ กู๋เจ้านายฝ้ายเหนือแห่งนี้ (อีกส่วนหนึ่งแบ่งประดิษฐานไว้ใน สุสานหลวงวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร) ปัจจุบันกู๋เจ้านายฝ้ายเหนือแห่งนี้ได้ถูกจดทะเบียนให้เป็นโบราณสถานสำคัญภายใต้การกำกับดูแลของกรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ วัดสวนดอกก็กลายเป็นที่เก็บอัฐิของเจ้านายในราชวงศ์เชียงใหม่สืบมา โดยราชสกุลรุ่นต่อๆมาก็ได้อุปถัมภ์ค้ำชูวัดนี้มาโดยตลอดจึงถือว่าวัดสวนดอกเป็นวัดประจำตระกูล ณ เชียงใหม่ เป็นต้นมา

^{๗๓} เก้าตื้อ หมายถึง ทองหนัก 9 ตื้อ คำว่า"ตื้อ"เป็นหน่วยน้ำหนักทองที่เรียกในสมัยโบราณตื้อเป็นภาษาพื้นเมืองเหนือ 1 ตื้อ เท่ากับพันซั่ง หรือ ทองคำ 1,000 กิโลกรัม ดังนั้น 9 ตื้อก็เป็นน้ำหนักทอง 9,000 กิโลกรัม หรือ 9 ตัน.

(๙) **อนุสาวรีย์พระครูบาศรีวิชัย** เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ พระครูบาศรีวิชัยนักบุญแห่งล้านนาได้ทำการบูรณะวัดนี้ขึ้นและได้บูรณะวิหารหลวงหลังปัจจุบันและหลังจากที่พระครูบาศรีวิชัยมรณภาพในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ก็ได้สร้างอนุสาวรีย์เก็บอัฐิไว้ที่วัดนี้ด้วยเช่นกัน

๒.๔.๓ วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง (โพธารามมหาวิหาร)

วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง (โพธารามมหาวิหาร) เป็นวัดชั้นตรี ชนิดสามัญ (เดิมชื่อวัดเจดีย์เจ็ดยอดหรือวัดเจ็ดยอด) ตั้งอยู่ที่ ตำบลช้างเผือก บนถนนซูเปอร์ไฮเวย์ (เชียงใหม่-ลำปาง) ห่างจากตัวเมือง ๔ กิโลเมตร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ วัดนี้เป็นวัดโบราณที่พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์แห่งราชวงศ์เม็งรายองค์ที่ ๑๑ โปรดให้หมื่นด้ามพร้าคดหรือสีหโคตรเสนาบดีเป็น นายช่างก่อสร้าง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๙๙๘ วัดนี้สร้างด้วยศิลาแลงประดับลวดลายปูนปั้นมีลักษณะคล้ายกับมหาวิหาร

ในปีพ.ศ. ๒๐๒๐ วัดนี้เคยเป็นสถานที่ชำระพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลกและเป็นครั้งแรกของไทย โดยมีคณะสงฆ์ภิกษุสงฆ์ (ลังกาวงศ์) ที่มีความเชี่ยวชาญภาษาบาลีเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และพระเจ้าติโลกราชฝ่ายฆราวาส โดยใช้เวลา ๑ ปี จึงเสร็จ^{๗๔}

วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง (โพธารามมหาวิหาร) ได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ มีเนื้อที่ ๓๗ ไร่ ๓ งาน ๖๑ ตารางวา พร้อมกับวัดอีกหลายแห่งในจังหวัดเชียงใหม่

งานพุทธศิลป์และศาสนสถานและปูชนียสถาน

๑) **พระเจดีย์เจ็ดยอด** เป็นเจดีย์ประธานยอดปราสาทแบบพุทธคยา สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช โดยโปรดเกล้าฯ ให้หมื่นด้ามพร้าคด (ผู้บูรณะวัดเจ็ดยอด) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๙๘ เป็นพระเจดีย์รูปทรงคล้ายมหาโพธิเจดีย์ในพม่าและเจดีย์พุทธคยาในอินเดีย ฐานพระเจดีย์ก่อด้วยศิลาแลงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนหน้าเป็นมุขโถงประดิษฐานพระประธาน ผนังประดับปูนปั้นรูปเทวดาลวดลายวิจิตรบรรจง อันเป็นต้นแบบที่นำไปสร้างต่อที่หอไตรวัดพระสิงห์ส่วนยอดเป็นพระเจดีย์ ๗ องค์ คือแบบพุทธคยา ๕ องค์ และแบบทรงระฆัง ๒ องค์

๒) **พระสถูปเจดีย์พระเจ้าติโลกราช** สร้างในสมัยพญาอดเชียงรายพระราชนัดดาของพระเจ้าติโลกราช เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๓๐ เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมอัฐิของพระเจ้าติโลกราช หลังจากถวายเพลิงพระศพภายในวัดเจ็ดยอด เป็นพระสถูปเจดีย์ก่ออิฐถือปูนทรงมณฑปสี่เหลี่ยม ย่อ

^{๗๔} แสง จันทร์งาม, ศาสนาในล้านนาไทย, (เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์, 2520), หน้า 77.

แก้มีผู้มัจจะนำทั้งสี่ด้านส่วนยอดเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ผู้มัจจะนำด้านนอกทิศตะวันออกประดิษฐาน พระพุทธรูปปางมารวิชัย

๓) **กู่ประดิษฐานพระแก่นจันทร์แดง** ซึ่งแต่เดิมอยู่ภายในพระอุโบสถแบบโถง สร้างขึ้นในสมัย**พระเมืองแก้ว**เมื่อปี พ.ศ.๒๐๕๓ ซึ่งเป็นบริเวณที่ถวายพระเพลิงพระศพพญาอดเชียงราย พระราชบิดา ภายหลังพระอุโบสถได้ชำรุดลงไปคงเหลือแต่กู่ทรงปราสาทซึ่งเคยประดิษฐานพระแก่นจันทร์แดงที่พระเมืองแก้วได้อัญเชิญมาจากเมืองพะเยา

๔) **สถิตมหาสถาน** เป็นสถานที่จำลอง ๗ แห่งเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสวยวิมุตติสุข คือ

- (๑) **ปฐมโพธิบัลลังก์** คือ ต้นศรีมหาโพธิ์ที่พระพุทธองค์ทรงประทับและตรัสรู้
- (๒) **อนิมิสเจดีย์** คือ สถานที่พระพุทธองค์เสด็จประทับยืนทอดพระเนตรปฐมโพธิบัลลังก์ที่พระองค์ได้ตรัสรู้
- (๓) **รัตนขมรเจดีย์** คือ สถานที่พระพุทธองค์ทรงพิจารณาพระอภิธรรมปิฎก
- (๔) **มจลินทเจดีย์** คือ สถานที่พระพุทธองค์เสด็จเสวยวิมุตติสุขใต้ต้นจิกโดยมีพญานาคมจลินทปกป้องกันพระพุทธองค์จากสายฝน
- (๕) **รัตนจกกลมเจดีย์** คือ สถานที่พระพุทธองค์เสด็จจกกลม
- (๖) **อชปาลนิโครธเจดีย์** คือ สถานที่ประทับใต้ต้นไทรที่พระพุทธองค์ทรงชนะธิดาพญามาร
- (๗) **ราชาตนเจดีย์** คือ สถานที่พระพุทธองค์ทรงฉันผลสมจากพระอินทร์ที่นำมาถวาย

๕) **หอไตร** เป็นสถานที่เก็บรักษาพระคัมภีร์พระไตรปิฎกในวัดเจ็ดยอดเมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าติโลกราชทรงคัดเลือกพระมหาเถระผู้แตกฉานในพระธรรมวินัยภาษาบาลีมาชำระอักษรไตรปิฎกซึ่งเรียกว่า อัฐมสังคายนา ครั้งที่ ๘ ของโลกและทรงอบรมสมโภชหอไตรแห่งนี้อย่างยิ่งใหญ่เพื่อใช้เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกฉบับที่ชำระแล้ว

๖) **มณฑปมจลินท์** เป็นสถานที่สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลกและถือเป็นครั้งแรกของไทย ในปี พ.ศ. ๒๐๒๐

๓) พระวิหาร ๗๐๐ ปี ศรีเมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่ด้านหน้าอาคารเรียนพระปริยัติธรรม วัดเจ็ดยอด สร้างขึ้นในวโรกาสที่จังหวัดเชียงใหม่ อายุครบ ๗๐๐ ปี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๙^{๗๕}

จากการศึกษาสภาพทั่วไปของวัด จำนวน ๓ วัด ได้แก่ วัดเชียงใหม่ วัดเจ็ดยอดหลวง วรวิหารวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดสวนดอกพระอารามหลวง วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง (โพธารามมหาวิหาร) ซึ่งในแต่ละวัดจะเป็นวัดหลวงและเป็นวัดที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้ามาศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และ ความสวยงาม ที่เป็นเอกลักษณ์ของความเป็นล้านนา จะเห็นได้ว่าในแต่ละวัด มีการดำเนินการจัดการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดตนเองในทั้ง ๓ เขต คือ เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาสและเขตบริการสาธารณะ โดยวัดบางวัดมีแผนผังการใช้พื้นที่ภายในวัด มีการจัดวางภายในของสิ่งก่อสร้างอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน บางวัดจะไม่มีกรอบแบบแผนผังการใช้พื้นที่ดิน มีการก่อสร้าง การจัดวางไม่ถูกที่ถูกทางอันเนื่องมาจากการดำริของผู้นำของวัดและพระภิกษุสงฆ์ในฝ่ายต่างๆจึงทำให้พื้นที่ของวัดขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงทำให้วัดสูญเสียภูมิทัศน์ ขาดความสง่างาม และขาดจุดมองที่เข้าถึงโบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างแท้จริง

สรุปข้อมูลพื้นฐานในปัญหาและการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด จังหวัดเชียงใหม่

ในส่วนนี้ เป็นการสรุปจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของวัด จำนวน ๓ วัด ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดสวนดอกพระอารามหลวง และ วัดเจ็ดยอดพระอาราม จากความคิดเห็นของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน ๖๖ รูป/คน การสัมภาษณ์ การสังเกต และเก็บรวบรวมข้อมูล มาแยกประเด็นตามความน้ำหนักของการตอบคำถาม ที่มีต่อการดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม ในด้านแผนผัง ภูมิทัศน์ และ การจัดวางสิ่งของภายใน จึงสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

๑. ด้านแผนผัง มีผู้ให้คำตอบเหมือนกัน คือ ในด้านการควบคุมดูแลรักษา อยู่ในระดับน้อย แสดงให้เห็นว่า วัดขาดการดูแลการวางผังบริเวณ การบูรณะซ่อมแซมอยู่ในระดับปานกลาง การแบ่งเขตพื้นที่ชัดเจนปานกลาง แสดงให้เห็นว่าวัดไม่ค่อยมีการบูรณะซ่อมแซมมากเท่าไร และวัดมีการแบ่งเขตพื้นที่ไม่ค่อยชัดเจน การใช้พื้นที่ของวัดอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นถึงมีการใช้พื้นที่ภายในวัดมาก การต่อเติมอยู่ในระดับปานกลาง การสร้างใหม่อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าไม่ค่อยมีการต่อเติมและสร้างใหม่มาก

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

๒. ด้านภูมิทัศน์จากภาพโดยรวม วัดมีการดำเนินการควบคุมดูแลรักษาการบูรณะซ่อมแซมการแบ่งเขตพื้นที่ในระดับปานกลาง การใช้พื้นที่ของวัดอยู่ในระดับมากการต่อเติมปานกลาง การสร้างใหม่ปานกลางแสดงให้เห็นว่าวัดมีการจัดวางภายในของสิ่งทั้งหลายอยู่รอบๆวัด และมีการใช้พื้นที่ภายในวัดในระดับปานกลาง

๓. การจัดวางภายในของสิ่งก่อสร้างทั้งหลายภายในวัด พบว่า วัดไม่มีการควบคุมดูแลรักษาในด้านการจัดวางของสิ่งทั้งหลาย สำหรับการบูรณะซ่อมแซม การแบ่งเขตพื้นที่ การต่อเติมอยู่ในระดับปานกลางและการสร้างใหม่อยู่ในระดับปานกลาง ในภาพรวมแสดงให้เห็นว่าการจัดวางสิ่งต่างๆภายในวัดเชียงใหม่ด้านกายภาพ อยู่ในระดับปานกลาง

๒.๕ วัดที่ทำการศึกษาลำพูน จังหวัด ๆ ละ ๓ วัด คือ

- วัดพระธาตุหริภุญชัย
- วัดพระยืน
- วัดพระบาทตากผ้า

๒.๕.๑ วัดพระธาตุหริภุญชัย

วัดพระธาตุหริภุญชัยรวมมหาวิหาร สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ในรัชสมัยของพญาอาทิตยราช พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จามเทวีวงศ์ โดยที่แห่งนี้ เคยเป็นพระราชฐานของพระองค์ซึ่งพระราชทานอุทิศถวายให้เป็นวัดพระธาตุฯ เพื่อเป็นพุทธบูชาหลังจากที่พระบรมสารีริกธาตุได้ปรากฏให้พระองค์ได้ทอดพระเนตรในบริเวณดังกล่าว มวลสารผงจากองค์พระบรมธาตุหริภุญชัยใช้ทำพระสมเด็จจิตรลดา

พระบรมธาตุหริภุญชัย เป็นโบราณสถานอันสำคัญของนครหริภุญชัยที่ พระเจ้าอาทิตยราช เป็นผู้สถาปนาขึ้นในราว พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เพื่อประดิษฐาน**พระบรมสารีริกธาตุ** อันมี ธาตุกระหม่อม ธาตุกระดูกอก ธาตุกระดูกนิ้วมือ และธาตุย่อยอีกเต็มบาตรหนึ่ง ตามพุทธทำนายลักษณะทางสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุหริภุญชัย ตามที่ปรากฏในหนังสือตำนานพระธาตุหริภุญชัย กล่าวว่า มีลักษณะ เป็นสถูปสี่เหลี่ยมทรงปราสาท ที่มีซุ้มทวาร เข้า- ออกทะลุกันได้ทั้งสี่ด้าน มีปราสาทสี่เหลี่ยมอยู่ตรงมุมละองค์ก่อด้วยศิลาแลงซึ่งเป็นวัตถุหินที่มีมากอยู่ในเมืองนี้ ภายในเป็นแท่น สำหรับประดิษฐาน พระโกศที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในสมัยของพญาสรพลสิทธิ์ กษัตริย์แห่งราชวงศ์จามเทวีวงศ์ โปรดให้ปฏิสังขรณ์เจดีย์เดิมที่พญาอาทิตยราชทรงสร้างไว้และได้ขุดร่องทวารประตูเข้า-ออกทั้งสี่เพื่อความปลอดภัย รูปทรงสัณฐานขององค์พระบรมธาตุยังคงเป็นลักษณะเดิม คือ เป็นทรงปราสาทสี่เหลี่ยมที่กว้างใหญ่และสูง เมื่อ พญามังราย ติเมืองหริภุญชัยได้ โปรดให้ซ่อมแซมดัดแปลง

องค์พระธาตุขึ้นใหม่ การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงทรวดทรง ขององค์พระธาตุฯ จากทรงปราสาทกลายเป็นทรงเจดีย์ฐานกลมแบบทรงลังกา ในสมัยของพระเจ้าแสนเมืองมาประมาณปี พ.ศ. ๑๙๕๑โปรดให้มีการปิดทององค์พระธาตุ พ.ศ. ๑๙๙๐ พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์องค์สำคัญแห่งเมืองเชียงใหม่ ทรงร่วมกับพระมหาเมธีกรเถระ ก่อพระมหาเจดีย์ให้สูงขึ้นเป็น ๙๒ ศอก กว้างยาวขึ้น ๕๒ ศอก เป็นรูปร่างที่เห็นเป็นอยู่ในปัจจุบัน

พระบรมธาตุหริภุญชัยมีลักษณะประกอบด้วยฐานปัทม์แบบฐานบัวลูกแก้วย่อเก็จ ต่อจากฐานบัวลูกแก้วเป็นฐานเขียงกลมสามชั้นรับฐานบัวซึ่งมีลักษณะคล้าย มาลัยเถาสามชั้นซึ่งตั้งรับองค์ระฆังกลม องค์ระฆังประดับด้วยลวดลายดอกไม้สี่กลีบระหว่างลายดอกไม้สี่กลีบนั้นมีการคูนนูนเป็นภาพพระพุทธรูป รอบองค์ระฆังซึ่งมองเห็นได้อย่างชัดเจน เหนือขึ้นไปเป็นบัลลังก์ย่อมุม ส่วนบนเป็นปล้องไฉน ปลียอดเหนือสุดทำเป็นฉัตรเก้าชั้น นอกจากนี้พระเจ้าติโลกราช ได้โปรดให้ก่อสร้างกำแพงโดยรอบเขตพุทธาวาสเพื่อเป็นการป้องกันรักษาองค์พระธาตุอีกชั้นหนึ่ง ทั้งยังทรงให้ก่อสร้างซุ้มประตูโขงประดับด้วยลวดลายปูนปั้นอย่างงดงามทางประตูด้านทิศตะวันออกหน้าวิหารหลวงทางทิศเหนือและทางทิศใต้และ ทิศตะวันตก ปัจจุบันคงเหลือแต่ซุ้มประตูโขง ทางทิศตะวันออก และทางด้านทิศใต้ปี พ.ศ. ๒๐๕๔ พระเมืองแก้ว กษัตริย์นครเชียงใหม่โปรดให้หุ้มทองคำพระธาตุ ด้วยแผ่นทองจังโกฐ ที่เป็นแผ่นทองแดง และทรงให้ปิดทองทั้งหมดพร้อมๆ กับโปรดให้สร้างระเบียงหอก ทำด้วยทองเหลืองซึ่งสั่งทำจากเมืองเชียงแสนขึ้นเป็นรั้วล้อมโดยรอบขององค์พระธาตุด้วย โปรดให้สร้างวิหารหลวงทางด้านทิศตะวันออกขององค์พระธาตุหริภุญชัยเป็นศิลปะล้านนา นอกจากนี้ยังสร้างกำแพงเมือง และขุดคูโดยรอบกำแพงเมืองขึ้น เป็นการยื่นย่อดัวเมืองหริภุญชัยให้มีขนาดเล็กลงเพื่อเป็นการสะดวกที่จะดูแลรักษาองค์พระธาตุให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งในการสร้างกำแพงเมืองในครั้งนี้ทำให้วัดสี่มุมเมืองที่สำคัญและสร้างขึ้นในสมัยของพระนางจามเทวีกลายเป็นวัดนอกเมืองลำพูนไป ในปี พ.ศ. ๒๓๒๙ ในสมัยของพระเจ้ากาวิละเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้มีพระราชพิธีทำตั้งฉัตรหลวงสี่มุม และยกฉัตรยอดเป็นทองคำเนื้อเจ็ด ฐานฉัตรกว้าง ๑ เมตร พระธาตุเจ้าหริภุญชัยเป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวลำพูนและชาวเมืองเหนือมาแต่โบราณกาลตราบเท่าทุกวันนี้

สิ่งแวดล้อมของวัดในแต่ละวัดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภาพโดยรวม ว่า ทางวัดในแต่ละวัด มีการดำเนินการจัดการทางด้านการใช้พื้นที่ของวัดโดยมีการแบ่งเขตกันอย่างชัดเจนและมีการกำหนดพื้นที่โดยรวมอย่างเหมาะสม แต่ในช่วงเทศกาลหรือมีกิจกรรมทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นก็ทำให้มีการใช้พื้นที่ของวัดไม่ชัดเจนทำให้มีปัญหาความแออัด ไม่มีสถานที่จอดรถ และการจัดระเบียบร้านค้า กิจกรรมเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมทางกายภาพ ทำให้วัดสูญเสียความเป็นสุนทรียภาพ ขาดความสวยงาม

ด้านอาคารเสนาสนะสิ่งก่อสร้างทั้งหลายโดยภาพรวมทางวัดจะมีการจัดการอยู่ในระดับดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าวัดมีระเบียบของวัดหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องเข้ามาควบคุมดูแล ตลอดจนถึงการอนุรักษ์อาคารหรือภูมิเก่าไว้ และในแต่ละแห่งมีการดูแลรักษาความสะอาดตามหน้าที่ของแต่ละรูป/คน ตามที่ได้รับผิดชอบส่งผลให้อาคารเสนาสนะภายในวัด แต่มีบางส่วนหรือบางแห่งที่ยังต้องมีการแก้ไขปรับปรุงอยู่บ้าง ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าศรัทธาญาติโยมไม่ได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำร่วมสร้างสรรค์

การจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในแต่ละวัดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภาพโดยรวม ว่า ทางวัดในแต่ละวัดมีการดำเนินการจัดการทางด้านการใช้พื้นที่ของวัดโดยมีการแบ่งเขตกันอย่างชัดเจนและมีการกำหนดพื้นที่โดยรวมอย่างเหมาะสม แต่ในช่วงเทศกาลหรือมีกิจกรรมทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นก็ทำให้มีการใช้พื้นที่ของวัดไม่ชัดเจนทำให้มีปัญหาความแออัด ไม่มีสถานที่จอดรถ และการจัดระเบียบร้านค้า กิจกรรมเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมทางกายภาพ ทำให้วัดสูญเสียความเป็นสุนทรียภาพ ขาดความสวยงาม

ด้านอาคารเสนาสนะสิ่งก่อสร้างทั้งหลายโดยภาพรวมทางวัดจะมีการจัดการอยู่ในระดับดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าวัดมีระเบียบของวัดหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องเข้ามาควบคุมดูแล ตลอดจนถึงการอนุรักษ์อาคารหรือภูมิเก่าไว้ และในแต่ละแห่งมีการดูแลรักษาความสะอาดตามหน้าที่ของแต่ละรูป/คน ตามที่ได้รับผิดชอบส่งผลให้อาคารเสนาสนะภายในวัด แต่มีบางส่วนหรือบางแห่งที่ยังต้องมีการแก้ไขปรับปรุงอยู่บ้าง ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าศรัทธาญาติโยมไม่ได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำร่วมสร้างสรรค์

การจัดตั้งสาธารณูปโภค สาธารณูปการของวัด จะเห็นได้ว่าทางวัดมีการจัดการไปอย่างเหมาะสมในระดับหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าวัดมีแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาแวะชมเป็นจำนวนมาก จึงทำให้วัดต้องมีการจัดการสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ เพื่อให้ความสะดวกและบริการอย่างทั่วถึง แต่ก็มีบางแห่งการจัดตั้งยังไม่เหมาะสมหรือไม่ควรตั้งอยู่ในสถานที่นั้นๆ ทำให้อาคารหลัก ถูกบดบังและทำลายความสวยงาม ความสง่างามของพุทธศิลปกรรมภายในวัด ทั้งนี้เป็นเพราะความต้องการของญาติโยมในการทำบุญ หรือโครงสร้างการบริหารงานของวัดยังขาดระบบที่ดี บุคลากรและประชาชนของวัดขาดความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักอย่างถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม ด้านการวางผังวัด การจัดภูมิทัศน์และการจัดการด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ โดยเฉพาะผู้นำของวัดจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสภาพแวดล้อมภายในวัดอย่างถูกต้องจึงจะทำให้การจัดการมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าหากผู้นำของวัดไม่มีความรู้ ความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดแล้วก็

จะทำให้การดำเนินงานในด้านต่างๆ ไม่ประสบความสำเร็จในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมทำให้โบราณวัตถุ โบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายในวัดลดคุณค่าของศิลปกรรมไปอย่างน่าเสียดาย

สิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมของวัดแต่ละวัด ควรจะมีมาตรการที่ชัดเจนกำหนดขึ้นมา เพื่อให้การดำเนินการของวัดมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในอนาคต เช่น มาตรการของสังคม คือ การให้การอบรมให้ความรู้แก่ทุกฝ่ายโดยเฉพาะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัด และที่สำคัญการบริหารจัดการควรให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการ ร่วมแสดงความคิดเห็น การหางบประมาณให้เพียงพอแก่การดำเนินงานทั้งภายในวัดและนอกวัด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาวัดและเป็น การเตรียมความพร้อมในการพัฒนาตนเองสู่การดำเนินกิจกรรมวัดพัฒนา ส่วนมาตรการด้านกายภาพ ได้แก่ การกำหนดการบูรณะซ่อมแซมบำรุงรักษาอาคารเสนาสนะต่างๆอย่างถูกวิธี และวัดจะต้องมี แผนการใช้ที่ดินอย่างชัดเจนโดยต้องอาศัยนักออกแบบ สถาปนิก ผู้รู้ในการเขียนแบบและประการ สุดท้าย คือ การจัดตั้งระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ วัดจะต้องมีแบบแผนการจัดตั้งให้ชัดเจน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัดต่อไปในอนาคต

งานพุทธศิลป์และศาสนสถานและปูชนียสถาน

สุวรรณเจดีย์หรือปทุมวดีเจดีย์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุหริภุญชัย เป็นเจดีย์ที่มีลักษณะการก่อสร้างแบบเดียวกับ เจดีย์สี่เหลี่ยมหรือเจดีย์กู่กุดที่วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน องค์เจดีย์สร้างด้วยศิลาแลงและอิฐ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทมีฐานสี่เหลี่ยมซ้อนขึ้นไปห้าชั้น แต่ละชั้นประดับซุ้มจรณะนำทั้งสี่ด้าน ด้านละสามซุ้ม ภายในซุ้มจะประดิษฐานพระพุทธรูปดินเผาประทับยืนประทับอยู่ ซึ่งมีร่องรอยของการลงรักปิดทอง ปัจจุบันเหลือให้เห็นเพียงไม่กี่องค์ ส่วนบนสุดของเจดีย์เป็นกลีบบัวปูนปั้นหุ้มด้วยโลหะแผ่น ส่วนยอดปลายสุดทำเป็นกรวยแหลมเรียวยาวขึ้นไป ในสุวรรณเจดีย์องค์นี้มีพระพิมพ์ที่สำคัญและมีชื่อเสียงของเมืองลำพูนบรรจุอยู่ภายใน คือ พระเป็ม

เจดีย์เชียงยันหรือเจดีย์เชียงยืน เจดีย์องค์นี้ตั้งอยู่นอกกำแพงทางทิศเหนือของพระธาตุหริภุญชัย ตามตำนานกล่าวว่า สร้างขึ้นในสมัยของพญาอาทิตยราช สำหรับเจดีย์ในปัจจุบัน เป็นเจดีย์ที่ได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยพระเจ้าติโลกราช และกรมศิลปากรก็ได้ทำการบูรณะองค์พระเจดีย์ใหม่ด้วยลักษณะทาสถาปัตยกรรมตรงส่วนของฐานล่างเจดีย์เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนขึ้นไปสี่ชั้น เหนือขึ้นไปทำเป็นบัวคว่ำและบัวถลาเป็นส่วนรองรับฐานสูง เหนือขึ้นไปเป็นเรือนธาตุ ตัวเรือนธาตุทั้งสี่ด้านทำเป็นซุ้มจรณะนำ แต่ก่อนคงประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ตรงเหนือ ส่วนของเรือนธาตุขึ้นไปเป็นฐานแปดเหลี่ยมซ้อนขึ้นไปรองรับองค์สถูปที่เป็นทรงระฆังแบบลังกา เหนือเรือนธาตุทำเป็นเจดีย์จำลองทรงสี่เหลี่ยมตรงมุมทั้งสี่ เหนือองค์ระฆังไม่มีบัลลังก์แต่ทำเป็นยอดบัวกลุ่มสลักกับบัวลูกแก้วลดหลั่นกันไป ถึงส่วนยอดลดทลายที่ประดับและประกอบซุ้มจรณะนำ และผนังย่อเก็จประกอบไปด้วยลายบัวคอเสื้อ

ประจายามและบัวเชิงล่างมีลักษณะเป็นลายดอกเบญจมาศและใบไม้ประดิษฐ์ ล้อมรอบในกรอบเส้น ลวดซึ่งเป็นรูปแบบของลวดลายที่นิยมทำกันในสมัยพระเจ้าติโลกราช

หอระฆัง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุหริภุญชัย เป็นหอสำหรับ แขนวระฆังและกังสดาลขนาดใหญ่ สร้างขึ้นโดย พระครูพิทักษ์เจตยานุกิจ (ครูบาคำฟู) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ด้านบนแขวนระฆังขนาดใหญ่ซึ่งหล่อขึ้นในสมัยเจ้าหลวงดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เจ้าผู้ครอง นครลำพูน องค์ที่ ๗ และชั้นล่างห้อยกังสดาลขนาดใหญ่ซึ่งหล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ ฝีมือครูบาสองเม่น โดยกัญจนมหาเถระ เจ้าอาวาสวัดป่าเมืองแพร่ และเจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ เป็นศรัทธาสร้างหล่อ กังสดาลนี้ ในวัดพระสิงห์เมืองเชียงใหม่เพื่อไว้เป็นเครื่องบูชาพระธาตุหริภุญชัย

หอไตรหรือหอธรรม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัยจากศิลา จารึก ลพ.๑๕ (ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชยจังหวัดลำพูน) เป็นจารึกอักษรไทย ล้านนา จารึกขึ้นในราว พ.ศ. ๒๐๔๓ ซึ่งอยู่ในช่วงรัชกาลพระเมืองแก้ว จารึกหลักนี้ประดิษฐานอยู่ที่ วัดพระธาตุหริภุญชัย เรื่องราวในจารึกได้กล่าวถึงพระเมืองแก้ว กับพระราชมารดาของพระองค์ได้ ร่วมกันบำเพ็ญพระราชกุศล อันยิ่งใหญ่สถาปนาหอไตรปิฎกหรือหอพระธรรมมณเฑียร เป็นสถานที่ เก็บรักษาคัมภีร์พระไตรปิฎก ครบทั้ง ๘๕,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกาและอนุ ฎีกา รวมทั้งสิ้นเป็นคัมภีร์ ๔๒๐ พระคัมภีร์ซึ่งเป็นพระคัมภีร์โบราณทั้งหมด ลักษณะทาง สถาปัตยกรรมของหอไตรหลังนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับหอไตรของวัดพระสิงห์ และวัดเชียงมั่น จังหวัด เชียงใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นแบบที่นิยมสร้างกันทั่วไปในดินแดนล้านนา สำหรับหอไตร วัดพระธาตุหริภุญ ชัยหลังนี้ สร้างเป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นอาคารเครื่องไม้ ตัวอาคารหอไตร ตั้งอยู่บนฐานขนาดใหญ่ ซึ่งมีบันไดขึ้นทางด้านหน้า สองข้างบันไดมีสิงห์โตหินประดับที่หัวเสา ตัว อาคารหอไตรชั้นล่างที่ก่อด้วยอิฐถือปูนมีประตูทางเข้าทางเดียว ส่วนชั้นบนเป็นเครื่องไม้ทำเป็นบันได นาคเล็กๆ ตั้งอยู่ด้านหน้าบนประตูทางเข้าชั้นล่าง ตัวอาคารมีการประดับด้วยไม้แกะสลักปิดทอง ประดับกระจกอย่างสวยงาม มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หลังคาลาดชันประดับด้วยช่อฟ้าใบระกา ทางหงส์หลังคามุงด้วยแผ่นดีบุก

วิหารหลวง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกขององค์พระธาตุ สร้างขึ้นในสมัยพระเมืองแก้ว กษัตริย์ผู้ครองนครเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๐๕๗ เป็นแบบพื้นเมืองทรงล้านนาสวยงามมาก ต่อมาวิหาร ได้ถูกลมพายุใหญ่พัดหักพังอย่างยับเยิน ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ท่านเจ้าอาวาสพร้อมด้วยศรัทธา ประชาชนชาวเมืองลำพูน ได้ช่วยกันบูรณะขึ้นมาใหม่ ภายในวิหารหลวงเป็นที่ประดิษฐานของพระ แก้วขาว พระเสด็จมณีศรีเมืองหริภุญชัย ประทับนั่งอยู่เหนือบุษบกที่แกะสลักลงรักปิดทอง อย่าง สวยงาม

วิหารพระละโว้ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือขององค์พระธาตุหริภุญชัย ตัววิหารสร้างใหม่ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ เรียกว่าพระละโว้

วิหารพระพุทธ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัย ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัยขนาดใหญ่ ลงรักปิดทอง เรียกว่า พระพุทธ

วิหารพระทันใจ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกขององค์พระธาตุหริภุญชัย ภายในประดิษฐานพระทันใจ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนซึ่งถือว่าเป็น พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถบันดาลให้ผู้กราบไหว้สมหวังได้ตั้งใจ

วิหารพระพันตน ตั้งอยู่หลังวิหารพระละโว้ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวนมาก

วิหารพระบาทสี่รอย ตั้งอยู่หลังวิหารพระพุทธ ภายในประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทจำลองมาจากอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

วิหารพระไสยาสน์ ตั้งอยู่เหนือวิหารพระละโว้ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทอง

วิหารพระกลั๊กเกลือหรือพระเจ้าแดง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวิหารพระทันใจ ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ทาสีแดง

เขาพระสุเมรุจำลอง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัย ด้านหน้าหอไตร มีลักษณะคล้ายกับเจดีย์ขนาดเล็กทรงกลม ก่อด้วยอิฐถือปูน ส่วนยอดทำลวดหลั่นกันขึ้นไปเจ็ดชั้น มีการประดับสำริดซึ่งหล่อเป็นชั้นๆ แล้วนำมาประกอบเป็นทรงกลมภายหลังส่วนฐานที่รองรับยอดปราสาทที่อยู่ด้านบนสุด คือ สัตตบริภัณฑ์หรือภูเขาที่ล้อมรอบพระสุเมรุทั้งเจ็ดชั้น โดยมีเกษียรสมุทรคั่นระหว่างเขาแต่ละชั้น สัตตบริภัณฑ์นี้ช่างได้ทำเป็นรูปป่าไม้ มีสัตว์ป่า มีต้นไม้ และเหล่าอสูร ที่อาศัยอยู่ที่เชิงเขาพระสุเมรุด้าน บนสุดทำเป็นปราสาทซึ่งเป็นที่สุดของพระอินทร์เทวดาในศาสนาพุทธ ที่มีหน้าที่คอยดูแลความเป็นไปบนโลกและคอยช่วยเหลือคนดีที่ตกทุกข์ได้ยาก โดยทำเป็นปราสาทหกเหลี่ยมเล็กๆ แต่ละด้านมีซุ้มประตูโค้ง ส่วนยอดของปราสาทมีลักษณะเหมือนยอดมณฑปโบราณสถาน ภายในวิหารคต ทั้งหมดของวัดพระธาตุหริภุญชัยรวมหาวิหาร ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ และ เล่มที่ ๙๖ ตอนที่ ๑๘๕ ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๒

๒.๕.๒ วัดพระยืน

วัดพระยืน ในอดีตวัดพระยืนเคยรุ่งเรืองมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของเมืองหริภุญชัย ด้วยวัดพระยืนเป็นวัดสำคัญทางทิศตะวันออกของเมืองมีบ้านเรือนครุฑธำผู้อุปฐากประมาณ ๗๐ หลังคาเรือน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ทำนา พระภิกษุที่จำพรรษาที่วัดนี้ส่วนใหญ่มาจากถิ่นอื่น

เพื่อพำนักศึกษาเล่าเรียน โบราณสถานที่สำคัญในวัดพระยืนได้แก่เจดีย์วัดพระยืน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๖๐๖ สมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช ซึ่งพระองค์ได้หล่อพระมหาปฏิมากรทองสัมฤทธิ์สูง ๑๘ ศอกแล้ว อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดพระยืน ต่อมาปี พ.ศ. ๑๙๑๒ พระยาภิอนา กษัตริย์นครพิงค์เชียงใหม่ได้นิมนต์พระสุมนะเถระจากเมืองสุโขทัยมาจำพรรษาที่ วัด

๒๔๔๗ พระคันธวงศ์เถระ (ครูบาวงค์) ภายหลังที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูศีลวิลาศ เจ้าคณะจังหวัดลำพูนพร้อมด้วยเจ้าหลวงอินททยงยศ เจ้าผู้ครองนครลำพูนได้ก่อสร้างสถูปที่พังทลายแล้วแต่องค์พระปฏิมากรสมัยที่พระเจ้าอาทิตย์ราชและพระสุมนะเถระกับพระยาภิอนาสราง ๔ องค์นั้นยังอยู่

มีลักษณะโดดเด่น คือ เจดีย์มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงฐานกว้างศิลปะพม่า มีซุ้มจรณะนำสี่ด้าน ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนสี่ทอง ยอดเจดีย์เป็นฉัตรสี่ทอง วัดแห่งนี้เป็นหนึ่งในสี่วัดที่สร้างขึ้นเป็นวัดรองเพื่อความเป็นสิริมงคลของเมือง โดยอยู่ทางด้านตะวันออกของเมืองพิกัด N๑๘.๕๗๕๖๙ E ๙๙.๐๒๐๖๕ วัดพระยืน ตั้งอยู่เลขที่ ๑ บ้านพระยืน หมู่ที่ ๑ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน สังกัดคณะสงฆ์มหานิกายมีเนื้อที่ประมาณ ๒๙ ไร่ ๒ งาน อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกวัง ชื่อ “ วัดพระยืน ” เรียกตามบุชนิยวัดสำคัญที่อยู่ในวัด คือพระยืน (พระพุทธรูปยืน) ซึ่งเรื่องเกี่ยวกับพระยืนนี้ ได้มีการกล่าวไว้ในหนังสือตำนานหลายเล่ม อาทิ ในหนังสือ ตำนานมูลศาสนา ได้กล่าวถึงตอนที่พระยาภิอนาได้อาราธนานิมนต์พระสุมนเถระจากเมืองสุโขทัย เพื่อมาเชียงใหม่ โดยได้พักที่วัดพระยืน ในเมืองหริภุญชัย ราว พ . ศ . ๑๙๑๒ ซึ่งขณะนั้นได้มีพระยืน ๑ องค์อยู่ก่อนแล้ว แต่บริเวณนั้นเป็นป่า พระยาภิอนาจึงให้คนไปแผ้วถาง แล้วสร้างพระพุทธรูปยืนเพิ่มอีก ๓ องค์ โดยองค์หนึ่งให้หันหน้าไปทางทิศตะวันตก องค์หนึ่งหันหน้าไปทางทิศเหนือ และอีกองค์หนึ่งหันหน้าไปทางทิศใต้ และสร้างมณฑปครอบพระพุทธรูปยืนทั้ง ๔ องค์

เจดีย์ เป็นศิลปะพุกาม สร้างบนยกพื้นสูงเป็นชั้นลดหลั่น ลานประทักษิณชั้นบนมีเจดีย์ขนาดเล็กประจํามุม เรือนธาตุเป็นทรงสี่เหลี่ยมมีจรณะยื่นออกมาทั้งสี่ด้าน เหนือเรือนธาตุเป็นหลังคาลาดรองรับชุตฐานซ้อนต่อยอดทรงระฆัง เจดีย์องค์ใหม่ที่สร้างครอบของเดิมนี เจ้าหลวงอินททยงยศเจ้าผู้ครองนครลำพูนได้ให้หนานปัญญาเมืองชาวบ้านหนองแสง ซึ่งเป็นช่างประจำคุ้มหลวง เป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง

จังหวัดลำพูนได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งวัฒนธรรมและพุทธศาสนา ซึ่งจากตำนานในอดีตกล่าวว่าเป็นเมืองที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในแผ่นดินล้านนา มีวัดวาอารามและโบราณสถานมากมาย ไม่ว่าจะเป็นวัดพระธาตุหริภุญไชย วัดจามเทวี วัดมหาวัน วัดกู่ละมั่ง แต่มีอยู่วัดหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองเป็นวัดที่เก่าแก่ตั้งแต่สมัยเมื่อสร้างเมืองหริภุญชัยคือ “วัดพระยืน” หรือ “วัดอรัญญิการาม”

วัดพระยืนเป็นวัดประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่วัดหนึ่งในจังหวัดลำพูน เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองแห่งนครทริภุญชัย สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวีเป็นปฐมกษัตริย์ครอบครองนครทริภุญชัยองค์ที่ ๑ นับอายุปัจจุบันได้ ๑๓๓๐ ปีตามตำนานกล่าวว่า เมื่อปี พ.ศ.๑๒๐๔ พระสุเทวฤาษีได้สร้างนครทริภุญชัยขึ้น เมื่อสร้างนครได้ ๒ ปีจึงได้อัญเชิญพระนางจามเทวีจากเมืองละโว้มาเสวยราชสมบัติและเมื่อพระนางจามเทวีครองราชได้ ๗ ปี เมื่อปี พ.ศ.๑๒๑๓ พระองค์จึงได้สร้างวัดทางทิศตะวันออกของเมือง สร้างพระวิหาร พระพุทธรูปและเสนาสนะให้เป็นที่อยู่ของพระสังฆเถระ เรียกชื่อวัดนี้ว่า “อรัญญิการาม” ปีพุทธศักราช ๑๖๐๖ สมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช กษัตริย์องค์ที่ ๓๒ แห่งนครทริภุญชัยมีผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุผุดขึ้นมาจากพื้นดินกลางเมืองเปล่งรัศมีต่าง ๆ พระองค์จึงมีบัญชาให้เสนาอำมาตย์ทั้งหลายสร้างทศักราช ๑๖๐๖ สมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช กษัตริย์องค์ที่ ๓๒ แห่งนครทริภุญชัยมีผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุผุดขึ้นมาจากพื้นดินกลางเมืองเปล่งรัศมีต่าง ๆ พระองค์จึงมีบัญชาให้เสนาอำมาตย์ทั้งหลายสร้างพระสถูปปราสาทสูง ๑๒ ศอกมี ๔ เสาประตู ๔ ด้านตรงผอบที่พระบรมสารีริกธาตุผุดขึ้นนั้นภายหลังเรียกว่า “พระบรมธาตุทริภุญชัย” และพระเจ้าอาทิตย์ราชทรงหล่อพระมหาปฏิมากรทองสัมฤทธิ์สูง ๑๘ ศอกเสร็จแล้วได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดทางทิศตะวันออกหลังพระวิหารวัดอรัญญิการามและสร้างปราสาทสถูปเป็นที่ประดิษฐานพระมหาปฏิมากร(พระพุทธรูปยืน) นั้นด้วย เรียกชื่อว่า “วัดพุทธอาราม” ในปี พ.ศ.๑๙๑๒ พระยากี่อนาและพระมหาสุมนเถระได้สร้างพระพุทธรูปยืนด้านตะวันออกด้วยศิลาแลงเมื่อปีระกา เดือนยี่ออก ๓ ค่ำวันอังคาร ซึ่งปรากฏตามหลักศิลาจารึกความว่า “พระมหาเถระเป็นเจ้า จึงให้แรกสร้างพระยืนเป็นเจ้าในปีระกา เดือนยี่ออก ๓ ค่ำวันไต่ยกาบเส็ด วันเม็งอังคาร เมื่อจักได้สร้างศักราชได้เจ็ดร้อยสามสิบเอ็ดฯ...ถัดนั้นท่านเป็นเจ้าให้แรกมาฆะ คือประชัยรากพระพุทธรูปยืนทั้ง ๓ ตน อันมาหนด้านใต้ ด้านเหนือ เมื่อวันหนวันตกนั้น ปีระกาเดือน ๓ แรม ๔ ค่ำ...วันศุกร์ศักราชได้เจ็ดร้อยสามสิบเอ็ดโสด กระทำพระยืนเป็นเจ้าในปีระกา มาแล้วในปีจ”

งานพุทธศิลป์และศาสนสถานและปูชนียสถาน

พระปฏิมากรทั้ง ๔ องค์ การก่อสร้างขึ้นใหม่ได้ก่อหุ้มพระปฏิมากรทั้ง ๔ องค์เดิมไว้ภายในและได้สร้างก่อสร้างพระพุทธรูปขึ้นใหม่อีก ๔ องค์

เจดีย์วัดพระยืน ที่เห็นในปัจจุบันเป็นศิลปกรรมพม่า คล้ายกับเจดีย์วัดสัพพัญญูในเมืองพุกาม สร้างบนยกพื้นสูงเป็นชั้นลดหลั่น ลานประทักษิณชั้นบนมีเจดีย์ขนาดเล็กประจํามุม เรือนธาตุเป็นทรงสี่เหลี่ยมมีระนาบยื่นออกมาทั้งสี่ด้าน เหนือเรือนธาตุเป็นหลังคาลาดรองรับชุตฐานซ้อนต่อยอดทรงระฆัง เจดีย์องค์ใหม่ที่สร้างครอบของเดิมนี่ เจ้าหลวงอินททยงยศเจ้าผู้ครองนครลำพูนได้ให้หนานปัญญาเมืองชาวบ้านหนองเส้ง ซึ่งเป็นช่างประจําคุ้มหลวง เป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างเจดีย์ขึ้นใหม่แทนองค์เดิมที่เหนือซุ้มขึ้นไปได้พังทลายลงหลักศิลาจารึก ที่ขุดพบในวัดพระยืน

สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณ ๖๐๐ กว่าปีสร้างขึ้นเมื่อคราวที่พระสุมนะเถระกับพระยาก็อนาได้ร่วมกันก่อสร้างพระพุทธรูปยืนขึ้นอีก ๓ องค์ ศิลจารึกนี้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เคยเสด็จมาทอดพระเนตรและได้นำกระดาษสาและแท่งคาร์บอนมาขูดเพื่อปรากฏตัวอักษรนำไปศึกษาซึ่งพระองค์ให้ความสนพระทัยเป็นอย่างยิ่ง

พระอุโบสถ เก้าแก่ที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ากัณนาเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๒๙ ต่อมาพระมณฑลญาณมุนี เจ้าคณะจังหวัดลำพูนและเจ้าอาวาสวัดพระยืนได้ทำการบูรณะขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ซึ่งปัจจุบันพระอุโบสถแห่งนี้ยังปรากฏภาพเขียนสีที่บริเวณด้านข้างและมีลวดลายที่หน้าบันอย่างสวยงามซึ่งคงสภาพเดิมเมื่อกว่า ๗๐ ปีที่แล้วด้วยคุณค่าของศิลปกรรมเก้าแก่ที่มีการอนุรักษ์รักษาไว้เป็นอย่างดีของชาวบ้านวัดพระยืน อีกทั้งในบริเวณวัดยังเจียบสงบรมรื่น จึงไม่แปลกใจเลยที่วัดพระยืนแห่งนี้ได้กลายเป็นวัดที่หลายคนใฝ่ฝันเดินทางมาศึกษาถึงประวัติและเยี่ยมชมความสวยงามของศิลปกรรมสมัยเมื่อ ๖๐๐ กว่าปีก่อนอย่างมากมาย

๒.๕.๓ วัดพระพุทธรบาทตากผ้า

วัดพระพุทธรบาทตากผ้า ตั้งอยู่ใน อำเภอป่าซาง เป็นศูนย์กลางสำคัญในการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรในภาคเหนือ ตำนานวัดได้กล่าวถึงการเสด็จเยือนสถานที่แห่งนี้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้อธิษฐานประทักษิณพระพุทธรบาทไว้ รวมถึงได้มีการตากจีวรไว้บริเวณลานหินซึ่งปรากฏเป็นรอยเลื่อนกลางอยู่ บนยอดเขาด้านหลังของวัดยังเป็นประดิษฐานพระเจดีย์สี่ครูบาที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงครูบาที่รูปที่เป็นที่เคารพของชาวบ้านที่นี่ และที่นี่ยังเคยเป็นสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์เรื่องแรมโบ้ ในฉากที่แรมโบ้มาสร้างวัดอยู่ที่ประเทศไทยอีกด้วย

ตำนานได้กล่าวไว้ว่า วัดพระพุทธรบาทตากผ้า ได้กล่าวไว้ว่าในสมัยพุทธกาล สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธะเจ้าได้เสด็จมาโปรดเวไนยสัตว์ในดินแดนสุวรรณภูมิ (ประเทศไทยในปัจจุบัน) พระองค์ได้เสด็จไปในที่ต่าง ๆ กระทั่งเสด็จถึงบริเวณวัดพระพุทธรบาทตากผ้าแห่งนี้ซึ่งเป็นผาลาด จึงได้ทรงอธิษฐานประทักษิณพระพุทธรบาทลง ณ ที่แห่งนี้ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของมวลเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายและพระองค์ได้ตรัสให้พระอานนท์เอาจีวรไปตากบนผาลาด ใกล้บริเวณที่ประทับ ซึ่งปรากฏเป็นรอยเลื่อนกลางอยู่ ดังนั้น วัดนี้จึงได้ชื่อว่า “วัดพระพุทธรบาทตากผ้า” มาถึงปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๔๘๖ คณะสงฆ์ โดยมีพระญาณมณฑล เจ้าคณะจังหวัดลำพูน วัดพระยืน เป็นประธาน พร้อมด้วยข้าราชการ ประชาชน ได้อาราธนาท่านครูบาพรหมา พรหมจโก วัดป่าหนองเจดีย์ ต.ท่าตุ้ม อ.ป่าซาง มาเป็นประธานอำนวยการก่อสร้าง และดูแลกิจการของวัด โดยมีพระอธิการศรีนวล อินทนนโท วัดช้างค้ำ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส

พ.ศ. ๒๕๐๒ ท่านครูบาพรหมา ได้เริ่มการพัฒนาวัดอย่างเต็มที่ โดยการลงมือทั้งก่อสร้างและซ่อมแซมถาวรวัตถุที่ทรุดโทรม เช่น พระวิหารจตุรมุข ได้ต่อเติมยอดมณฑปขึ้นอย่างเห็นในปัจจุบัน ก่อสร้างพระอุโบสถทั้งหลังเก่าและหลังใหม่ ศาลาการเปรียญทั้งหลังเล็กและหลังใหญ่ กุฏิแถว โรงเรียนพระปริยัติธรรม กำแพงวัดและอื่น ๆ เป็นที่ปรากฏอย่างเห็นใจปัจจุบัน

ประวัติวัดพระพุทธรูปตากผ้า เดิมเป็นวัดราษฎร์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ และได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ ตั้งอยู่ในเนื้อที่ประมาณ ๑๗๕ ไร่ ซึ่งเป็นเนินเขาเดี่ยวๆ อยู่ใกล้ดอย (เขา) ๒ ลูกคือ ดอยช้างและดอยเครี อยู่ห่างจากเมืองลำพูนประมาณ ๑๙ กิโลเมตร เป็นปูชนียสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดลำพูน หรือของภาคเหนือปัจจุบัน

วัดพระพุทธรูปตากผ้า เป็นศูนย์กลางที่สำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกนักธรรม และบาลี ของพระภิกษุสามเณรในภาคเหนือ นอกจากนี้แล้ว ทางวัดได้จัดให้มีการปฏิบัติธรรมควบคู่ไปกับการศึกษา ได้จัดตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานขึ้น เพื่อเป็นที่ปฏิบัติธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา และผู้สนใจทั่วไป

งานพุทธศิลป์และศาสนสถานและปูชนียสถาน

มณฑปครอบรอยพระพุทธรูป ประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ พระนางจามเทวี พระราชธิดาในพระเจ้ากรุงละโว้ (ลพบุรี) ได้เสด็จมาครองนครหริภุญชัย (ลำพูน) พระนางได้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ให้สร้างมณฑปครอบรอยพระพุทธรูปเป็นพุทธรูปบูชา

วิหารจตุรมุข พ.ศ. ๒๔๗๒ ท่านครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย วัดบ้านปาง อ.ลี้ จ. ลำพูน ได้รับอาราธนาจากคณะสงฆ์จังหวัดลำพูน ซึ่งมีพระครูพุทธวิงศ์ธาดา วัดนางข้าวน้อยเหนือ เจ้าคณะอำเภอปากบ่อง (ป่าซาง) เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และมีหลวงวิโรจน์รัฐกิจ (เปื้อง โรจนกุล) เป็นประธานฝ่ายฆราวาส ได้ทำการก่อสร้างวิหารจตุรมุขจนสำเร็จพ.ศ. ๒๓๗๕ ครูบาอาจารย์หลายท่าน

โดยมีครูบาป่า ปารมี วัดสะปุงหลวง เป็นประธาน พร้อมด้วยทายก ทายิกา ได้ก่อสร้างวิหารหลังใหญ่ ค่อมมณฑปไว้อีกชั้นหนึ่ง

สรุปข้อมูลพื้นฐานในปัญหาและการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมของวัดภายใน จังหวัดลำพูน

ในส่วนนี้ เป็นการสรุปจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของวัดในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๓ วัด ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดสวนดอกพระอารามหลวง และ วัดเจ็ดยอด พระอารามจังหวัดลำพูน จำนวน ๓ วัด ได้แก่ วัดพระธาตุหริภุญชัย วัดพระยืน วัดพระบาทตากผ้า

จากความคิดเห็นของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน ๓๐ รูป/คน การสัมภาษณ์ การสังเกต และ เก็บรวบรวมข้อมูล มาแยกประเด็นตามความนำหน้าของการตอบคำถาม ที่มีต่อการดำเนินการจัดการ สิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม ในด้านแผนผัง ภูมิทัศน์ และ การจัดวางสิ่งของภายใน จึงสามารถสรุปผล การศึกษา ได้ดังนี้

๑. ด้านแผนผัง มีผู้ให้คำตอบเหมือนกัน คือ ในด้านการควบคุมดูแลรักษา อยู่ในระดับ น้อย แสดงให้เห็นว่า วัดขาดการดูแลการวางผังบริเวณ การบูรณะซ่อมแซมอยู่ในระดับปานกลาง การ แบ่งเขตพื้นที่ชัดเจนปานกลาง แสดงให้เห็นว่าวัดไม่ค่อยมีการบูรณะซ่อมแซมมากเท่าไร และวัดมีการ แบ่งเขตพื้นที่ไม่ค่อยชัดเจน การใช้พื้นที่ของวัดอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นถึงมีการใช้พื้นที่ภายในวัด มาก การต่อเติมอยู่ในระดับปานกลาง การสร้างใหม่อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าไม่ค่อยมีการ ต่อเติมและสร้างใหม่มาก

๒. ด้านภูมิทัศน์จากภาพโดยรวมวัดพบว่า วัดมีการดำเนินการควบคุมดูแลรักษาการ บูรณะซ่อมแซมการแบ่งเขตพื้นที่ในระดับปานกลาง การใช้พื้นที่ของวัดอยู่ในระดับมากการต่อเติม ปานกลาง การสร้างใหม่ปานกลางแสดงให้เห็นว่าวัดมีการจัดวางภายในของสิ่งทั้งหลายอยู่รอบๆวัด และมีการใช้พื้นที่ภายในวัดในระดับปานกลาง

บทที่ ๓

หลักพุทธธรรม สัจธรรม ในงานพุทธศิลป์ล้านนา

หลักพุทธธรรม คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก คือกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นที่เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีทั้งความทุกข์ และวิธีการดับทุกข์เป็นหลักคำสอน ที่เชื่อกันว่า เป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญา ของพระองค์ ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๒๕๕๐ ปี แล้ว และได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลก

หลักพุทธธรรมเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนั้น คำว่า “ค้นพบ” ย่อมหมายถึง “ธรรม” เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิม มีมาก่อน ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมพระพุทธองค์ แต่เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ อาจพอลงได้ว่า การเรียนรู้ พุทธธรรม ก็คือการรับรู้ธรรมดาโลก เรียนรู้สิ่งที่เป็นปกติที่มีอยู่เกิดที่มาจากมาอย่างไร และไปอย่างไร เพราะหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสสอนไว้กว่าสองพันปีที่ผ่านมา นั้น เป็น “สัจธรรม” เพราะ “คนเราจะล่วงพ้นความทุกข์ได้ เพราะความเพียรในการทำความดี” ผู้ใส่ใจในธรรมเท่านั้น ถึงจะรู้ถ่องแท้ หลักพุทธธรรมสี่อย่างออกมาหลายรูปแบบให้คนได้ประพฤติปฏิบัติ เช่น งานพุทธศิลป์ เป็นต้น

การเรียนรู้พุทธธรรม ของพระพุทธเจ้าตั้งแต่เริ่มสืบทอดกันด้วยวิธีท่องจำแบบปากต่อปาก สมัยต่อมาจึงได้มีการบันทึกไว้เป็นตัวอักษร คัมภีร์ที่บันทึกพุทธธรรมนั้น เรียกว่า พระไตรปิฎก และมีคำอธิบายจัดไว้เป็นหมวดคัมภีร์เรียกชื่อต่างๆอาทิอรรถกถา,ฎีกา,อนุฎีกา เป็นต้น

การศึกษาพุทธธรรมกล่าวโดยสรุปว่ามีลักษณะ ๒ อย่าง คือ

๑. แสดงหลักความจริงสายกลาง หรือที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หรือ “มัชฌิมนธรรมเทศนา” คือ หลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ เช่น เบญจขันธ์ หรือ ขันธ์ ๕ ไตรลักษณ์กฎแห่งกรรม เป็นต้น หลักความจริงเหล่านี้ก็เปรียบได้กับ “ทฤษฎี” ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติต่อไป

๒. แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง หรือที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิบัติ” คือ หลักปฏิบัติตามสภาพชีวิตของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็คนทุกชั้น (ผู้ครองเรือน) โดยทั่วไปหรือ บรรพชิต ก็สามารถปฏิบัติได้

จริยธรรม เป็นสิ่งที่ควรประพฤติ มีที่มาจากบทบัญญัติ หรือ คำสั่งสอนของศาสนา หรือ ใครก็ได้ที่เป็นผู้มี จริยธรรม และได้รับความเคารพนับถือมาแล้ว ลักษณะของผู้มีจริยธรรม ผู้มี จริยธรรมจะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะ คือ เป็นผู้ที่มีความเพียรความพยายามประกอบความดี ละอายต่อ การปฏิบัติชั่วจริยธรรมหมายถึงธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ อันเป็นสิ่งที่ประสงค์ ของสังคมและหลักพุทธธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา อันได้แก่ ศีล (Precept) อันหมายถึงหลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อตัดหรือฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อย ให้ เป็นปกติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดั่งามถูกต้อง

๓.๑ ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรมหมายถึง...จริยธรรมแยกออกเป็น จริยะ+ธรรม คำว่า “จริยะ” หมายถึงความ ประพฤติหรือกริยาที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า “ธรรม” มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี, หลัก คำสอนของศาสนา, หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “จริยธรรม” จึงได้ความหมายตาม ตัวอักษรว่า “หลักแห่งความประพฤติ” หรือ “แนวทางของการประพฤติ”¹

คำว่า จริยธรรม มีผู้ให้คำนิยามความหมายไว้ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้คำนิยามไว้ว่า จริยธรรมหมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม²

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ให้คำนิยามไว้ว่า จริยธรรมหมายถึง หลักการดำเนินชีวิต³

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ให้คำนิยามไว้ว่า จริยธรรมหมายถึง แนวทางของ การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม⁴

¹ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2533), หน้า 81.

² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2530), หน้า 217.

³ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), สัจธรรมกับจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2532), หน้า 1.

⁴ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2535) หน้า 82.

ปรีชา อุยตระกูล และสุวัฒน์ ช่างเหล็ก ให้คำนิยามไว้ว่า จริยธรรมหมายถึง ข้อควรประพฤติ ปฏิบัติ ปฏิบัติสิ่งที่ควรปฏิบัติ และเว้นสิ่งที่ควรเว้น⁵

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก ให้คำนิยามไว้ว่า จริยธรรมหมายถึง หลักคำสอนว่าด้วยความประพฤติ เป็นหลักสำหรับให้บุคคลยึดถือในการปฏิบัติตน⁶

จากคำนิยามดังกล่าวพอสรุปได้ว่า จริยธรรมหมายถึง ข้อที่ควรปฏิบัติและข้อที่ควรละเว้น เป็นหลักการดำเนินชีวิตสำหรับให้บุคคลยึดถือในการปฏิบัติตน เพื่อประโยชน์สุขของตนและส่วนรวม

ส่วนความหมายของจริยธรรมที่ปฏิบัติต่อกันในสังคม หมายถึง ข้อที่ควรปฏิบัติและข้อที่ควรละเว้น ที่หม่อมคาวชอชี้แนะว่า สิ่งใดดี ไม่ดี ควร ไม่ควร ถูก ไม่ถูก ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่สังคมภาคเหนี่ยอยอมรับและปฏิบัติร่วมกัน อันมีรากฐานมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่ง และค่านิยมตามจารีตส่วนหนึ่ง

๓.๒ องค์ประกอบจริยธรรม

องค์ประกอบจริยธรรมแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ⁷

๑. ความรู้เชิงจริยธรรม เป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากสังคมของตนว่า การกระทำใดดี ควรทำ และการกระทำชนิดใดเลว ควรเว้น ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากน้อยเพียงใด

๒. ทศนคติเชิงพฤติกรรม เป็นความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่าตนเองชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทศนคติเชิงจริยธรรมส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมของคนในสังคมนั้น ๆ จริยธรรมของแต่ละสังคมอาจเปลี่ยนแปลงได้ หากคนส่วนใหญ่ในสังคมมีทศนคติไม่ดีต่อจริยธรรมข้อใดข้อหนึ่ง อาจมีการหาจริยธรรมใหม่มาทดแทน หรือถึงกับตัดจริยธรรมข้อนั้นทิ้งไปก็ได้เมื่อถึงเวลาเปลี่ยนไป

⁵ ปรีชา อุยตระกูล และสุวัฒน์ ช่างเหล็ก, “การศึกษารรณคดีอีสานในเชิงจริยธรรม”, รายงานการวิจัย, (สมาคมสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527), หน้า 5.

⁶ วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก, หนังสือเวียนสังคมศึกษารายวิชา ส.402, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2530), หน้า 2.

⁷ ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก, “จริยธรรมของเยาวชนไทย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520), หน้า 4-6.

๓. เหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นการใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือเลือกไม่กระทำ พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลดังกล่าวจะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจ หรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง การกระทำต่าง ๆ ของบุคคล แรงจูงใจดังกล่าวอาจมาจากกฎของสังคม กฎของรัฐ กฎของศาสนา หรือมโนธรรมสำนึกของบุคคล

๔. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นการแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรือเว้นการ แสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคม พฤติกรรมดังกล่าว เป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมาก เพราะการกระทำในทางที่ดีหรือเลวของบุคคลนั้น ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกหรือ ความวุ่นวายของสังคม

๓.๓ เกณฑ์ตัดสินจริยธรรม

เกณฑ์ที่มนุษย์ใช้เป็นหลักในการพิจารณาตัดสินการกระทำของบุคคลว่า พฤติกรรมเช่นใด ควรหรือไม่ควร แต่ละสังคมย่อมมีเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม นักจริยศาสตร์สรุปเกณฑ์ การตัดสินจริยธรรมไว้ ๔ ประการ คือ^๘

๑. มนุษย์ควรทำตามจารีตประเพณีของสังคม สมาชิกคนใดประพฤติปฏิบัติตามจารีตก็ถือว่าทำดีทำถูกต้อง แต่ไม่ควรนำเกณฑ์ของสังคมหนึ่งไปตัดสินการกระทำของคนที่อยู่ในอีกสังคมหนึ่ง เพราะจารีตประเพณีของสังคมใดก็เหมาะสมสำหรับสังคมนั้น

๒. มนุษย์ควรทำตามมโนสำนึกหรือจิตสำนึกที่ดี มนุษย์ทุกคนต่างมีอินทรีย์พิเศษหรือมโนธรรมทางศีลธรรม อันเป็นความสำนึกในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งเป็นเสียงภายในจิตใจที่ทำให้เรา ตัดสินใจได้ว่า อะไรถูก อะไรผิด มโนธรรมนี้จะฝังอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนตั้งแต่เกิด แต่อยู่ในลักษณะแฝง เมื่อมโนธรรมได้รับการพัฒนาถึงที่สุดแล้ว ทุกคนจะเป็นความถูกต้องดีงาม

๓. มนุษย์ควรทำประโยชน์ให้แก่มหาชน สิ่งใดก็ตามที่บุคคลประพฤติปฏิบัติแล้วเป็น ประโยชน์แก่คนทั่วไป ให้ความสุขมากกว่าความทุกข์ สิ่งนั้นก็เป็นการกระทำที่ดี

๔. มนุษย์ควรทำตามหน้าที่ เป็นการกระทำที่เกิดจากสำนึกในหน้าที่ การกระทำที่เกิดจาก หน้าที่ เป็นการกระทำที่เกิดจากเหตุผล การกระทำตั้งอยู่บนเหตุผล เป็นการกระทำที่เกิดจากกฎ ศีลธรรม การกระทำตามหน้าที่จึงเป็นการกระทำที่ปราศจากเงื่อนไขใด ๆ หรือมีสิ่งอื่นเคลือบแฝง

^๘ วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2519), หน้า

๓.๔ จริยธรรมในสังคมภาคเหนือ

จริยธรรมในแต่ละสังคมนั้นย่อมแตกต่างกันออกไป เนื่องจากจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนในสังคม ดังนั้น ในแต่ละสังคมจึงมีจริยธรรมเฉพาะเป็นของตนเอง ขึ้นอยู่กับลักษณะสังคม สภาพแวดล้อม ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมนั้น ๆ⁹ จริยธรรมของแต่ละสังคมนั้นจะปรากฏอยู่สองลักษณะ คือ จริยธรรมร่วมและจริยธรรมย่อย จริยธรรมร่วมคือ แบบแผนหรือข้อปฏิบัติที่คนในแต่ละสังคมประพฤติปฏิบัติร่วมกัน จริยธรรมประเภทนี้ได้รับอิทธิพลมาจากหลักคำสอนทางศาสนา การทำงานร่วมกัน ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น ร่วมกันสร้างงานพุทธศิลป์ อนุรักษ์พุทธศิลป์ซึ่งมีส่วนทำให้คนส่วนใหญ่มีแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติคล้ายคลึงกัน ส่วนจริยธรรมย่อยคือ ข้อปฏิบัติที่เป็นแบบแผนเฉพาะท้องถิ่น โดยคนในท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้นมาให้เหมาะแก่สภาพแวดล้อมของตน จึงทำให้แบบแผนในการประพฤติปฏิบัติแตกต่างกันในรายละเอียด จริยธรรมประเภทนี้ได้รับอิทธิพลมาจากระเบียบจารีตประเพณีและลัทธิความเชื่อในท้องถิ่นนั้น ๆ จริยธรรมในสังคมภาคเหนือก็มีลักษณะดังกล่าวคือ มีทั้งจริยธรรมร่วมและจริยธรรมย่อย โดยที่จริยธรรมร่วมมีพื้นฐานมาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ส่วนจริยธรรมย่อยมีพื้นฐานมาจากจารีตประเพณีในท้องถิ่นอันได้แก่ “ฮีดฮอยล้านนา”

สังคมล้านนาจะให้ความสำคัญกับระเบียบแบบแผนประเพณีหรือที่เรียกว่า “ฮีดฮอย” เป็นอย่างมาก คนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็น “คนดี” หรือคนที่ “ทำถูก” นั้น คือคนที่อยู่ในฮีดฮอยทำตามฮีดฮอย ใช้ฮีดฮิดฮอย เป็นเกณฑ์ตัดสิน¹⁰ ฮีดฮอย นี้จะสอนกันทุกเพศทุกวัย ทุกชั้นวรรณะของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครอง หรือผู้อยู่ใต้ปกครอง แม้แต่พระภิกษุสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นชั้นบุคคลที่บริสุทธิ์เพียบพร้อมด้วยศีลวินัยก็ยังไม่ยกเว้น แต่ดูเหมือนว่าจะกล่าวถึงน้อยกว่าชนชั้นอื่น ๆ เพราะเหตุว่าท่านได้มีกฎเกณฑ์อยู่แล้วอย่างเคร่งครัด¹¹ จารีตเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งมีค่าแก่ส่วนร่วม ถ้าใครฝ่าฝืนหรือดเว้นไม่กระทำตามจารีต ก็ถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว¹² ในสังคมโบราณที่

⁹ ปรีชา อุตระกุล และสุวัฒน์ ช่างเหล็ก, “การศึกษารรณคดีอีสานในเชิงจริยธรรม”, รายงานการวิจัย, (สมาคมสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527), หน้า 8.

¹⁰ ธวัช ปุณโณทก, *วรรณกรรมอีสาน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2522), หน้า 324.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 324.

¹² เสฐียร โกเศศ, *การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2521), หน้า 11.

ยังไม่มีกฎหมาย จะใช้จารีตประเพณีเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของคนในสังคมแทนกฎหมาย สังคมชนบทภาคเหนือเป็นสังคมที่ยึดมั่นอยู่ในระบบจารีตอย่างเคร่งครัด จารีตประเพณีที่ชาวบ้านยึดถือเป็นสรณะในการดำเนินชีวิต คือ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกฎหมายที่กำหนดหน้าที่ของบุคคลที่จะพึงปฏิบัติต่อครอบครัวและสังคม เช่น ข้อปฏิบัติผัวกับเมีย พ่อกับแม่ ลูก-หลาน¹³ ข้อห้ามก็ดี ข้อที่พึงประพฤติปฏิบัติที่ดี เป็นแกนกลางของจริยธรรมในสังคมชาวล้านนา โดยมีพื้นฐานมาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่ง และความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ภูตผี วิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ อีกส่วนหนึ่ง หลักคำสอนและความเชื่อเหล่านี้ นักปราชญ์ได้ประมวลมาเป็นกฎหมายในการดำเนินชีวิตในสังคมภาคเหนือ ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้มีความสอดคล้องกับความเชื่อโดยส่วนรวมของสังคม คนในสังคมจึงยอมรับ ยอมเชื่อฟัง และยินดีประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านั้น เพราะจารีตประเพณีนั้นเกิดจากการหล่อหลอมทางสังคม จนสมาชิกในสังคมเกิดความรู้อยู่แล้วว่าจารีตประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่เกิดจากความสำนึกภายในจิตใจจึงมีผลมากกว่าการถูกบังคับด้วยกฎเกณฑ์ของรัฐ

ฉะนั้น ฮีต ฮอยจึงเหมือนกฎหมายของสังคมที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม เพราะกำหนดหน้าที่ จริยธรรมของชนทุกชั้นไว้ตามสภาพของสังคมนั้น ๆ สังคมใดปฏิบัติตามฮีตฮอยก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าปฏิบัติขาดตกบกพร่องก็เกิดทุกข์¹⁴ จริยธรรมที่ปรากฏในคำขอจึงเป็นสิ่งสะท้อนให้ทราบถึงมาตรฐานทางจริยธรรมในสังคมชาวล้านนา ว่า สิ่งใดควรปฏิบัติ สิ่งใดควรละเว้น สิ่งใดดี ไม่ดี ควร ไม่ควร ถูกไม่ถูก พฤติกรรมเช่นใดที่สังคมยกย่อง และพฤติกรรมเช่นใดที่สังคมประณาม

การศึกษาจริยธรรมที่ปรากฏในคำขอนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งจริยธรรมในสังคมภาคเหนือออกเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. จริยธรรมด้านจารีต
๒. จริยธรรมด้านคำสอนทางพระพุทธศาสนา

¹³ จารุวรรณ ธรรมวัตร, วิเคราะห์นิทานชาวล้านนาอีสานจากสามหมู่บ้าน, (มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2522), หน้า 29.

¹⁴ อภิศักดิ์ โสมอินทร์, โลกทัศน์อีสาน, (กาฬสินธุ์: โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, 2534), หน้า 77.

๓.๕ จริยธรรมด้านจารีต

คำว่า “จารีต” หมายถึง ธรรมเนียมที่ประพฤติกันมา¹⁵ จารีตมีความหมายเหมือนคำว่า ศีลธรรม ซึ่งใช้เป็นบรรทัดฐานทางสังคม การกระทำผิดจารีตจะมีผลกระทบต่อคนจำนวนมากหรือต่อสังคมโดยรวม¹⁶ ดังนั้น จารีตจึงเป็นทั้งข้อห้าม ที่ห้ามไม่ให้กระทำการบางอย่างที่สังคมส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย และเป็นทั้งข้อให้ปฏิบัติ คือปฏิบัติสิ่งที่ดีที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม งานพุทธศิลป์ ล้านนา ปราภฏเรื่องราวเกี่ยวข้องที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต เช่น การปกครอง ข้อห้าม ขอบปฏิบัติ ประเพณี การถือเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

๑) การปกครอง คุณสมบัติของนักปกครอง ที่ดีว่า การปกครองบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรือง และเกิดความสงบร่มเย็นนั้น นักปกครองควรใช้หลักธรรมเป็นแนวทางในการปกครอง หลักธรรมดังกล่าวได้แก่ หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ¹⁷ คือ

- (๑) ทาน คือ การให้เป็นช่วยเหลือประชาชน
- (๒) ศีล คือ การรักษาความสุจริต มีความประพฤติดีงามทั้งกายและวาจา
- (๓) บริจาคะ คือ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละ
- (๔) อหิงสา คือ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อตรง มีความสุจริต มีความจริงใจ ไม่นอราษฎร์บังหลวง
- (๕) มัทวะ คือ มีความสุภาพอ่อนโยน มีอัธยาศัยไมตรีเยื่อหยิ่ง
- (๖) ตปะ คือ แฝดเผากิเลสตัณหา ไม่หมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ
- (๗) อักโกธะ คือ การไม่มีจิตใจครอบงำด้วยอารมณ์โกรธ
- (๘) อวิหิงสา คือ ไม่ใช่อำนาจกดขี่ประชาชน
- (๙) ขันติ คือ มีความอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อยยาก
- (๑๐) อวิโรธนะ คือ การไม่ประพฤติให้วิบัติคลาดเคลื่อนจากหลักธรรมในศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม

¹⁵ พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 42.

¹⁶ มณี พยอมยงค์, *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย*, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2537), หน้า 47.

¹⁷ ข.ชา. 28/176/72.

๒) ควรมีหลักธรรมประจำใจโดยเฉพาะหลักพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ¹⁸ คือ

- (๑) เมตตา มีความรัก ความปรารถนาดีต่อปวงประชาราษฎร์
- (๒) กรุณา เมื่อประชาราษฎร์มีความทุกข์เดือดร้อน ให้ความช่วยเหลือ บำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้
- (๓) มุทิตา เมื่อประชาราษฎร์มีความรุ่มเย็นเป็นสุข พึ่งตัวเองได้ มีพลอยยินดี บันเทิงใจด้วย
- (๔) อุเบกขา เมื่อเป็นประชาราษฎร์มีความเป็นอยู่ดี ต่างชวนช่วยในกิจหน้าที่ของตน ก็รู้จักวางตนเป็นกลาง ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงในการประกอบสัมมาชีพของเขา

๓.๖ แนวทางการประพฤติปฏิบัติของคนล้านนา

ข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติ ในล้านนาไทยมีทั้งสิ่งที่เป็นข้อห้ามที่เป็นแนวทางด้านจริยธรรม โดยบูรณาการกับ พุทธจริยธรรม เช่น คำว่า “ปดืเยยะ” (ไม่ควรทำ) ปดืทำหากขึ้นท่ามักจะซิด” (ไม่ควรฝืนจะเกิดอาเพศ) สิ่งไม่ควรประพฤติปฏิบัติ หากเพิกเฉย ละเลย เรียกว่า “ละอืดพ้อฮอยแม่” (ตามรีตตามรอยพ้อ-แม่) ก็เกิดการนำมาประพฤติปฏิบัติ เช่น

- ๑) ปดืสิ้นรวน (ตีเสมอ) มี ๓ ประการ คือ ๑. พระพุทธเจ้าและธรรมเทศนา ๒. พ้อแม่ ครูบาอาจารย์และทำวขุน ๓. เมียขุนนาง (การประมาทตีเสมอใน ๓ ประการนี้อาจเป็นอันตราย) และมีดังนี้มีศรัทธาความเชื่อตัวอย่าง ดังนี้¹⁹
 - ๒) ปดืหัก มี ๓ ประการ คือ ๑. ฮาวคั่นไค ๒. เชือกหวายสะเดียง ๓. ขัวไต้ (ไม่ตีหัก ๓ ประการ คือ รวบันได เชือกชิง หรือหวายที่ชิงเพื่อความคงทนและสะพานสำหรับข้าม หักไม่ตี)
 - ๓) ลักษณะที่ถือทั่วไป หากใครทำจะซิด คือไม่ตี มีอันตราย ตัวอย่างดังนี้
 - (๑) ไต้ขัวเล่มเดียวเหลียวหลังซิด (ข้ามสะพานเล่มเดียวเหลียวหลัง ไม่ตี คือจะพลัดตก)
 - (๒) ข้ามน้ำ ผ่อคนไปก่อนผ่อไปทางหลังไม่ตีซิด (ข้ามน้ำดูคนไปก่อนห้ามเหลียวดูข้างหลังไม่ตี)
 - (๓) นั่งหัวขึ้นไค นั่งปากประตู ซิด (นั่งหัวบันไดและนั่ง ตรงประตูไม่ตี เพราะเกะกะคนอื่น)

¹⁸ ที.ม. 10/327/213, ที.ปา. 11/308/200.

¹⁹ มณี พะยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2543), หน้า 14.

- (๔) ปกแปงเฮือนกวมตอ ซีด (ทำบ้านครอบตอเป็นเสนียด ไม่ดี)
- (๕) เอาสากครกจุ่มในหม้อแกงซิด (สากครกอาจจะกระแทกหม้อแกงดินแตกรั่วใช้การไม่ได้)
- (๖) ต้นไม้ใหญ่อยู่ใกล้บ้าน ซิด (อาจโค่นใส่บ้านเวลามีพายุ และจะแยงอากาศหายใจ ทำให้คนอาศัยบ้านหลังนั้นไม่สบาย)
- (๗) นอนเล่นดาบ คาบนมเมียซิด (ดาบอาจหล่นใส่ตัว คาบนมเมียอาจลืมหัดหัวนมขาดได้)²⁰

การประพฤติปฏิบัติ ผ่านวรรณกรรมล้านนา

ตัวอย่าง ในหนังสือธรรมดาสอนโลกของล้านนาไทย²¹ ได้กล่าว ข้อความที่ควรเว้นและควรปฏิบัติไว้หลายประการ

“วันหนึ่ง คนทะรงค์พะงะมีในเรือน แม่นว่าจักหื้อทานมีต้นว่า ผ่ามหากฐินก็ดี อัฐบริวารก็ดี สร้างข้าว สร้างเจตียะ สร้างพระเจ้า สร้างหีบธรรม ธรรมาสน์ มณฑป จักหื้อลูกตนบวช จักยอลูกท่านบวช เป๊กข์ (อุปสมบท) กิติ จักกระทำอาวหะ วิวาหะ เอาบ่าวเอาสาว เอาไก่เอาเขมาเอาเรือ ทั้งหลายมวลฝูงนี้ บ่ดี ควรยังเสีย หื้อคัพพะออกพันท้องจิงควรแลคั่นคัพพะ ยังบ่ประสูติเทื่อ อย่าได้กระทำ คั่นกระทำอย่างอื่น บ่ดีแล คั่นบ่อแพ้วสัตว์ก็แพ้วคน แพ้วข้าวของเงินค่า บ่ดีคายนองหนโลกหากตั้งไว้มีฉันนี้เป็นธรรมดาสืบมาแล พระยาสาทยะมูละก็สั่งสอนคนทั้งหลาย อันนั้นแล (อนึ่ง หญิงมีครรภ์ อยู่ในบ้านแม้จะทำทานเป็นต้นว่า ถวายกฐิน อัฐบริวาร สร้างสะพาน เจตียะ พระพุทธรูป ธรรมาสน์ ตู้พระธรรม มณฑป จักเอาลูกของตนบวช หรือจะเอาลูกคนอื่นบวช อุปสมบทก็ดี จักกระทำอาวหะ วิวาหะเอาหนุ่มเอาสาว เอาสะไก่ หรือลูกเขมาอยู่เรือน ทั้งหมดนี้ควรหยุดก่อน หากคลอดเด็กพันท้องแล้วจึงควรทำ หากยังไม่คลอดอย่างได้ทำ หากกระทำเป็นการไม่ดี หากไม่เกิดอันตรายแก่สัตว์ ก็เกิดอันตรายแก่คน เป็นอันตรายต่อข้าวของเงินทอง ไม่ดี คลองปฏิบัติของชาวเมืองตั้งไว้เป็นธรรมดาสืบมา แม้พระยาสาทยะมูละ ก็ได้สอนคนทั้งหลาย ดังนี้แล”

“อันหนึ่งคนทั้งหลาย ผู้มีอายุยังหนุ่มยังน้อย พอถ้าสิบหกปีขึ้นบน บ่ควรหื้อทาน ๔ ประการ คือ เจตียะ ๑ วิค่า ๑ หีบธรรม ๑ ข้าวใต้ ๑ ใน ๔ ประการนี้ บ่ควรหื้อทานเทื่อ และคนว่าทานคั่งอัน แพ้วอายุผู้ยังหนุ่มยังน้อย บ่ทันเลี้ยงเขตอายุมักตาย อันหนึ่งมักได้พลัดพรากจากที่อยู่ได้ ธรรมดา

²⁰ คติคำสอน, ฉบับลานผูก วันพันอัน อำเภอเมือง เชียงใหม่.

²¹ อ้างใน มณี พะยอมยงค์ หน้า 15

แห่งโลกสืบมาดังนี้แล” (อนึ่งคนทั้งหลาย อายุยังหนุ่มน้อย ไม่เกินสิบหกปี ไม่ควรให้ทาน ๔ ประการนี้ ไม่ควรทำบุญก่อน หากถวายมักจะตาย พลัดพรากจากที่อยู่ ธรรมดาสอนโลกสืบมาดังนี้แล) สิ่งที่ว่าอย่างก็มีงานทางพุทธศิลป์ด้วย

๓.๗ ประเพณีของล้านนาไทย

ความเชื่อเป็นด้านแรกแห่งคุณธรรมและแนวปฏิบัติทั้งหลาย เมื่อทุกคนเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เห็นเป็นของมีค่าและนำมาปฏิบัติสืบไปจนชั่วลูกชั่วหลาน สิ่งเหล่านั้นกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี โดยแบ่งออกเป็น ๓ ข้อ คือ

๑) จารีตประเพณี

ได้แก่ ประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าใครฝ่าฝืนจนดเว้นไม่กระทำตามเป็นความผิด จารีตประเพณี เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งมีค่าแก่ส่วนรวม ถ้าใครฝ่าฝืนก็ถือว่าเป็นความผิด ความชั่ว เรียกว่าผิดฮีต หรือ ผิดจารีตประเพณี ชาวล้านนาไทยถือหลักกตัญญูทวดเทีต่อผู้มีพระคุณ เช่น พ่อ แม่ เมื่อท่านแก่เฒ่า เป็นหน้าที่ของบุตรธิดาจะต้องเลี้ยงดูเอาอกเอาใจท่าน ถ้าบุตรธิดาละเลยไม่ดูแลเอาใจใส่ท่าน ถือว่าเป็นความผิดความชั่ว เป็นลูกอกตัญญู เป็นต้น

๒) ขนบประเพณี

ได้แก่ ประเพณีที่สถาบันต่าง ๆ มีวัด เป็นต้น ตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนแล้วถือปฏิบัติสืบต่อกันมาทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรง หรือโดยปริยาย โดยตรงก็คือ วางระเบียบแบบแผนไว้ชัดเจน โดยปริยาย คือ รู้กันเอง ไม่ได้เป็นระเบียบแบบแผนไว้เช่น ระเบียบแบบแผนของทางราชการ ระเบียบแบบแผนของทหาร ตำรวจ และนักเรียน เป็นต้น ขนบประเพณีนี้ตรงกับคำว่า สถาบันที่เราใช้อยู่ซึ่งหมายถึงเรื่องที่ตั้งขึ้นได้วางระเบียบแบบแผนไว้ แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี มีกำหนด เป็นข้อบังคับซึ่งตราไว้ เช่น สถาบัน โรงเรียน ก็มีโรงเรียน มีผู้สอน มีนักเรียน มีอาจารย์ใหญ่ มีครูใหญ่ และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ มีระเบียบเกี่ยวกับการรับสมัคร การเข้าเรียน ส่วนวัดก็มีไวยาวัจกร มีพิธีทางศาสนา เป็นต้น

๓) ธรรมเนียมประเพณี

ได้แก่ ประเพณีที่เป็นธรรมดาสามัญ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี ไม่มีผิดมีถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแต่เพียงนิยมกันว่ามีคนประพฤติแล้วก็ปฏิบัติสืบต่อกันมา ถ้ามีกรทำผิด

หรือฝ่าฝืนธรรมเนียมประเพณี ก็ไม่เป็นเรื่องที่ผิดสำคัญอะไรนัก นอกจากจะเห็นว่าเป็นผู้ขาดการศึกษา หรือเสียมารยาทไปเท่านั้น

จริยธรรมสำหรับบุคคลทั่วไป

จริยธรรมสำหรับบุคคลทั่วไป คือ ข้อควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติสำหรับคนธรรมดาสามัญทั่วไป ในหลักปฏิบัติที่ได้กำหนดจริยธรรมสำหรับบุคคลทั่วไปไว้ เช่น

(๑) เป็นจริยธรรมในกลุ่มเครือญาติ

(๒) เป็นจริยธรรมสำหรับชุมชน

เป็นจริยธรรมในกลุ่มเครือญาติ

ครอบครัวชาวภาคเหนือจะอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ นอกจากพ่อ แม่ ลูก ซึ่งมีกันครอบครัวละหลายคนแล้ว อาจมีปู่ย่า ตายาย และพี่ป้าน้าอามาอาศัยรวมอยู่ด้วย ลูก ๆ ที่แต่งงานแล้วจะอยู่ช่วยพ่อแม่ทำมาหากินระยะหนึ่งก่อน จึงจะแยกเรือนออกไปอยู่อิสระตามลำพัง ฉะนั้นครอบครัวขนาดใหญ่จึงมีสมาชิกมากกว่าสิบคนขึ้นไป ต่างพึ่งพาอาศัยกัน ทุกคนจะมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน ตามฐานะและวัย ด้วยเหตุที่ชาวภาคเหนืออยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่เช่นนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวจึงเป็นเรื่องใหญ่^{๓๓} ฉะนั้น สังคมภาคเหนือจึงมีการกำหนดหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่พึงปฏิบัติในกลุ่มเครือญาติไว้อย่างชัดเจน ดังที่จารุวรรณ ธรรมวัตรกล่าวว่า “แนวปฏิบัติระหว่างกลุ่มเครือญาติกำหนดไว้ตามวัยและหน้าที่

คำสอนทางพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวล้านนา เป็นอย่างมาก เพราะมีบทบาทสำคัญในการกำหนดโลกทัศน์ต่าง ๆ ทั้งในส่วนตัวและสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐานที่ศาสนากำหนดไว้ ทั้งยังเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติและจัดระเบียบสังคมอีกด้วย การใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของประชาชน ประชาชนจะเชื่อฟังมากกว่าการใช้กฎของรัฐ ดังจะเห็นได้ในอาณาจักรล้านช้าง สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ พระมหากษัตริย์ทรงใช้กุสโลบายการปกครองประชาชน โดยใช้สถาบันศาสนาเป็นแกนนำในการควบคุมความประพฤติของประชาชน กล่าวคือพระมหากษัตริย์ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาให้พระเถระ พระภิกษุสามเณร ได้ปฏิบัติธรรมโดยสะดวกตามฐานานุกรม ซึ่งพระเถระเหล่านี้เป็นที่เคารพบูชาของประชากม ก็ได้ทำหน้าที่ในการสั่งสอนพระธรรมตามหลักการของศาสนาหลักธรรมจึงทำหน้าที่เป็นสัญญาประชาคมควบคุมความประพฤติของชาวบ้านโดยปริยาย และหลักธรรมเหล่านี้มีคุณค่าต่อความเชื่อของชาวพุทธมากยิ่งขึ้นกว่ากฎหมายของรัฐ เนื่องจากชาวพุทธเชื่อว่าเป็นการแสวงหาเนื่อนานุญอันเป็นกุศลผล

บุญติดตัวไปทั้งชาตินี้และชาติหน้า ฉะนั้นชาวพุทธจึงยินดีเชื่อฟังด้วยความศรัทธาต่อหลักธรรม การใช้หลักธรรมในการควบคุมจริยธรรมในสังคมจึงมีประสิทธิภาพมาก ไม่มีผู้ใดละเมิด บ้านเมืองก็เกิดความสงบสุข

หลักพุทธธรรมที่ประยุกต์ในการสร้างงานพุทธศิลป์

จากการศึกษาพุทธศิลป์ล้านนา ใน จังหวัดเชียงใหม่ ๓ วัด, จังหวัดลำพูน ๓ วัด หลักธรรมทางพุทธศาสนาสื่อผ่านงานพุทธศิลป์ ทั้งแนวคิดความเชื่อ แนวปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มีการเคารพต่อแก้วทั้งสาม ที่เรียกว่า ไตรสรณคัมภ์ คือ มีสัญลักษณ์ทางพระพุทธรูปด้วย เช่น ต่อพระพุทธรูป (พุทธรูป พระธรรม (ธรรมมาสน์) พระสงฆ์ (อาสน์สงฆ์หรือพระสงฆ์ที่มีตัวตนอยู่) ชั้นแก้วทั้ง สามมีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่ประกอบภายในวัด เมื่อรำลึกถึงแก้วทั้งสาม การประกอบสิ่งที่เป็นกุศลหลักธรรมที่นำมาประยุกต์ เช่น

๑. บุญกิริยาวัตถุ ๓ เป็นหลักธรรม เป็นหลักวิธีการทำบุญ สังสมบุญกุศล เพื่ออุทิศสูงสุดทางพระพุทธรูปศาสนา คือพระนิพพาน หมายถึงเริ่มต้นให้ทาน ขึ้นต่อมาคือรักษาศีลให้บริสุทธิ์ สุดท้ายคือปฏิบัติเจริญภาวนา ในการสร้างงานพุทธศิลป์ ไม่ว่าจะ เป็น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ จะมีปริศนาธรรม ปราบธนา เป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน

บุญกิริยาวัตถุ เป็นหนทางหรือวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าสู่เมืองสุขเกษมได้แก่พระนิพพาน การเดินทางไปในนั้นแสนลำบาก เพราะมีอันตรายจากสัตว์ร้ายคือกิเลสต่าง ๆ นานา ผู้ที่ไปถึงนั้นต้องการสะสมบุญ คือ การให้ทาน, ม้าอาชาไนย คือ การรักษาศีล และอาวุธคือดาบ คือ การเจริญภาวนา

๒. อริยวัชฌิธรรม ๕ คือหลักธรรมแห่งความเจริญ ผู้ที่หวังความเจริญรุ่งเรือง ที่จริงแท้ ฟังปฏิบัติตามหลักอริยวัชฌิ ในคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรกล่าวว่า ผู้ที่ปรารถนาสุข ๓ ประการคือ สุขในโลกมนุษย์ สุขในโลกสวรรค์ และสุขคือพระนิพพาน ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมอริยวัชฌิธรรม ๕ ประการ

๓. ความกตัญญูกตเวที คือความเป็นผู้รู้บุญคุณของบุพการีแล้วทำตอบแทน ได้แสดงความกตัญญู อุทิศส่วนบุญทานไพหายังปีตามาด่าผู้เป็นเผด ก็ลวดได้พ้น จากห้องเขตอบาย ได้กลับกลายเป็นบังเกิด ชั้นฟ้าเลิศเมืองสวรรค์ มีวิมานค่าสูงได้ ๖๐ โยชน์ เสวยสัมปตติที่บโสดตัวตั้งสา

๔. กรรมและผลของกรรม เป็นกฎของการกระทำ และผลของการกระทำ การขอได้แสดงถึงกรรมและผลกรรมที่ทำบุญตามแบบอย่างบุญกิริยาวัตถุ โดยเฉพาะ ผลของการทำบุญที่ไม่ครบถ้วนตามหลักการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา แต่กลับไปทำอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วละเลยไม่ปฏิบัติตามหลักการที่เหลือ ย่อมได้รับอานิสงส์ผลบุญแตกต่างกัน คำขอจึงมักกล่าวถึงเรื่องกรรมดี

กรรมชั่ว บาป บุญ นรก สวรรค์ ชาตินี้ชาติหน้า ทาน ศีล เป็นต้น ซึ่งตรงกับความต้องการของชาวบ้านที่ปรารถนาความเป็นอยู่ที่ดีทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เพื่อความเข้าใจชัดเจน ผู้วิจัยจำแนกจริยธรรมด้านคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคำขอไว้ดังนี้

คำสอนว่าด้วยเรื่องบุญกรรม คำว่า บุญกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหมายถึง กรรมดี แต่ในภาษาไทยมีความหมายเปลี่ยนไป เพราะคำว่า “กรรม” ในภาษาไทยหมายถึง “บาป สิ่งไม่ดี หรือ ผลของความชั่วที่ทำไว้ในอดีต” ฉะนั้น “บุญกรรม” ในภาษาไทยจึงหมายถึง “บุญและบาป” ในการศึกษาที่ผู้วิจัยจะแยกบุญกรรมออกเป็น บุญ คำหนึ่ง และ กรรม คำหนึ่ง ดังนี้

บุญ คือ ความดี ความสุข หรือเครื่องชำระจิตใจให้สะอาด บุญในทัศนะของชาวบ้านคือ พฤติกรรมหรือการกระทำใด ๆ ของคนในยามมีชีวิตอยู่ ที่ดำเนินตามหลักศีลธรรม ถือเป็นการสร้างบุญ ส่วนการกระทำที่ผิดคุณธรรม หรือพฤติกรรมที่เลวร้ายนั้น ถือเป็นการสร้างบาป ชาวภาคเหนือยึดถือในเรื่องบุญเป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่า บุญจะนำพาชีวิตของตนให้พบกับความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ฉะนั้น จึงพยายามสร้างบุญ สักสมบุญและทำเรื่องต่าง ๆ ให้เป็นเรื่องบุญ เรื่องทานทั้งสิ้น จะเห็นว่าในประเพณีของชาวล้านนา นั้น จะเป็นเรื่องของการทำบุญทั้งสิ้น แม้ประเพณีบางเดือนจะไม่เกี่ยวข้องกับการทำบุญ แต่ชาวภาคเหนือก็จะดึงประเพณีนั้นให้มีความสัมพันธ์กับการทำบุญเสมอไป

กรรม ความหมายตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาแปลว่า การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ กระทำด้วยความตั้งใจหรือจงใจ ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลายเราเรียกเจตนาอันนั้นแหละว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ” กรรมมี ๒ ประเภท คือ

๑) อกุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นอกุศล การกระทำที่ไม่ดี กรรมชั่ว หมายถึงการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือ โมหะ

๒) กุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึงการกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

คำว่า “กรรม” ในความหมายภาษาไทยหรือตามทัศนะของคนไทยทั่วไป แตกต่างจากความหมายในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คนไทยทั่วไปเข้าใจว่า กรรมคือสิ่งไม่ดีหรือผลของความชั่วร้ายที่ทำไว้ตั้งแต่ชาติก่อน เช่น คำในภาษาไทยว่า “ชาตินี้ฉันมีกรรม” “กรรมของสัตว์” “อย่าคิดอะไรมาเลย คิดเสียว่าเป็นกรรมก็แล้วกัน” “เกิดชาติหน้าฉันใด ขออย่าได้มีกรรมเหมือนชาตินี้เลย” “แล้วแต่บุญแต่กรรม”

ในคติทางพระพุทธศาสนาอำนาจของกรรมเป็นเรื่องที่ชาวพุทธยึดถือกันมาก เพราะเชื่อว่ากรรมสามารถส่งผลสะท้อนต่อผู้กระทำได้ ใครทำกรรมดี เมื่อตายไปก็จะไปเกิดบนสวรรค์ ใครทำกรรมชั่วตายไปก็ตกนรก และกรรมนี้เองที่เป็นเงื่อนไขในการกำหนดชาติภพ และกาลคืออดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดังนั้น ชาวพุทธจึงยึดมั่นเรื่องบุญกรรมกันมาก โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนระดับชาวบ้าน ชาวภาคเหนือเชื่อเรื่องกรรมค่อนข้างแน่นแฟ้น เชื่อว่าความทุกข์ยากของคนในปัจจุบันสืบเนื่องมาจากกรรมแต่ปางก่อน กรรมเป็นตัวกำหนดถึงความแตกต่างกันทั้งทางสรีระและฐานะของมนุษย์ในสังคม การที่คน ๆ หนึ่งถือกำเนิดมาเป็นเพศชาย หญิง มีอวัยวะสมประกอบหรือพิการ สุขภาพแข็งแรง อ่อนแอ ร่ารวย หรือยากจน ดำรงฐานะเจ้านายหรือชาวนา ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพที่ถูกกำหนดจากผลกรรมของผู้นั้น

คำสอนเรื่องนรกสวรรค์นี้เป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่พุทธศิลป์สื่อธรรมให้สังคมมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม คำสอนเรื่องนรกเป็นพันธูทางจริยธรรมให้คนเกรงกลัวต่อบาป เว้นจากความชั่ว เพราะผลของความชั่ว จะชักนำให้คนได้รับความทุกข์ทรมานในนรกหลังจากตายแล้ว ส่วนคำสอนเรื่องสวรรค์เป็นพันธูทางจริยธรรมให้คนทำความดี เพราะผลของการทำความดี จะชักนำไปเกิดและเสวยสุขบนสวรรค์หลังจากตายแล้ว

คำสอนว่าด้วยเรื่องศีล ศีลคือ ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ความดีงาม คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุดก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอก เกี่ยวด้วยการแสดงออกทางกาย วาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพื่อเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชน และเพื่อความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชน ศีลชั้นพื้นฐานหรือขั้นต้นที่สุดก็คือ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ว่าจะด้วยกายหรือวาจา และการไม่ทำลายสติสัมปชัญญะที่เป็นตัวคุมศีลของตน ศีลขั้นต้นสุดนี้เรียกว่า ศีลห้า

ศีลเป็นจริยธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งที่ใช้เป็นบรรทัดฐานของสังคม เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีปกติ ศีลที่ปรากฏในค่าวขอมมี ๒ ระดับ คือ ระดับธรรมและระดับวินัย ศีลระดับธรรมเป็นหลักความประพฤติ ที่แสดงและบัญญัติไปตามกฎธรรมดาแห่งความดีความชั่ว ผู้ที่รักษาศีลหรือละเมิดศีล ก็จะได้รับผลดีชั่วตามธรรมดาของเหตุปัจจัย ค่าวขอได้กล่าวอ้างถึงอานิสงส์ของการรักษาศีลว่า ผู้ที่รักษาศีลเมื่อตายไป อานิสงส์ของศีลจะเป็นบันไดทองนำไปสู่สวรรค์ และห่างไกลจากอบายภูมิ แม้เกิดในชาติต่อ ๆ ไป ก็จะไม่มีความลำบาก จะมีทรัพย์เงินทองมากมาย

ความเชื่อ เป็นส่วนหนึ่งแห่งวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ซึ่งมีความสำคัญมาก ก่อให้เกิดอิทธิพลต่อจิตใจที่มีผลต่อพฤติกรรม ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม นอกจากนี้ความเชื่อยังมีบทบาทต่อหน้าที่ ต่อการดำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของมีความเชื่ออยู่หลายประการ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของประเพณีและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เช่น

เชื่อในการสร้างพระพุทธรูป ชาวล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปภูมิก้านั้น มีมาแต่โบราณ มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อที่เป็นพื้นฐานดั้งเดิมของตัวเอง อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ อิทธิพลของประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง สอดประสานกับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาวล้านนามาเป็นลักษณะของพิธีกรรมความเชื่อที่เป็นแบบอย่างของตนเอง ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปภูมิก้านั้น เช่น

๑) **ความเชื่อในด้านการทำบุญอันเป็นงานมงคล** คือ ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปภูมิก้านั้นเป็นการสร้างบุญใหญ่เก็บสะสมไว้ สืบทอดพระศาสนา ได้กระทำความบุญกุศลได้อย่างครบถ้วน ทำให้จิตใจ ปิติ เบิกบาน ชีวิตมีความสุข ขอสิ่งใดก็จะได้ผลตามที่ปรารถนา จากความเชื่อนี้ ทำให้กระบวนการเชิงช่างสามารถ อนุรักษ์สืบทอด และกลายมาเป็นอาชีพต่อมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการสืบทอดพระพุทธรูปศาสนาอีกทางหนึ่ง และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาเชิงช่างเอาไว้เป็นมรดกทางสังคม ดังที่หลวงปู่ครูบาชัยวงศา ได้กล่าวไว้ในหนังสือโพธิญาณแห่งล้านนาในเรื่องของอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปภูมิก้านั้นว่า “การสร้างพระพุทธรูปภูมิก้านั้น เหมือนกับการสร้างธนาการบุญบุคคลทั้งหลายได้สร้างพระพุทธรูปภูมิก้านั้น จะได้สวยสมบัติ สิ้นกาลนานนัก จะได้อานิสงส์ ๕ กัป คือ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะได้พบพระพุทธเจ้าตลอด ๕ กัป หรือถ้าปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในภพหน้า ก็จะได้”²²

๒) **ความเชื่อเรื่องลักษณะบุรุษผู้มีบุญ** ชาวล้านนาก็ได้รับเอาความเชื่อเรื่อง มหาปุริสลักษณะ หรือ ทวัตตังมหาปุริสลักษณะอันได้แก่ ลักษณะของมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ซึ่งถือว่าบุคคลใดมีลักษณะครบ ๓๒ ประการ ย่อมมีคติเป็น ๒ อย่าง คือ ถ้าอยู่เป็นฆราวาสก็จักได้เป็นเจ้าเท้าพระยามหากษัตริย์ ถ้าประพฤดิพรหมจรรย์ถือเพศนักบวช หรือบรรพชิต ก็ย่อมจะบรรลุนิรันตรธรรมเป็นศาสดาเอกของโลก ถือว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการอันกระทำไว้สมบูรณ์แล้ว เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์กระทำไว้อย่างบริบูรณ์

²² [http:// www.pantown.com/board.php?id=1&name=board3&topic=67&actio...](http://www.pantown.com/board.php?id=1&name=board3&topic=67&actio...) สืบค้นเมื่อ 8/1/5/07.

๓) **ลักษณะของมหาบุรุษนี้** ย่อมสมบูรณ์แก่พระเจ้าจักรพรรดิราช และ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บุคคลผู้ได้ชื่อว่าเป็นพระมหาจักรพรรดิ จะต้องประกอบไปด้วยรัตนหริหรือแก้วเจ็ดประการ อันได้แก่ จักรแก้ว ๑ ช้างแก้ว ๑ ม้าแก้ว ๑ แก้วมณี ๑ นางแก้ว ๑ ชุนคลังแก้ว ๑ และนพพลแก้ว ๑ และมหาบุรุษผู้ได้ชื่อว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะต้องประกอบไปด้วยความสมบูรณ์แห่งธรรมเจ็ดประการอันได้แก่

- (๑) สติสัมโพชฌงค์ คือในขณะที่จิตมีความระลึกได้อยู่เป็นวัตร
- (๒) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ คือมีปัญหาและวิจารณ์ญาณ ทำงานอยู่ได้แก่ ใช้ปัญญาวินิจฉัยธรรมารมณณ์ที่เกิดขึ้น ให้พิจารณาเห็นไตรลักษณ์ตลอดเวลา
- (๓) วิริยสัมโพชฌงค์ คือความเพียรพยายาม ในการใช้ปัญญาพิจารณาเรียกว่า วิปัสสนา เพื่อไม่ให้จิตซบเซา ไม่เกียจคร้านท้อแท้
- (๔) ปีติสัมโพชฌงค์ คือความอิมเอบในการบำเพ็ญวิปัสสนา เป็นความอิมเอบไม่อิงอามิส ไม่ข้องเกี่ยวกับกามารมณณ์ อิมเอบในนิรามิสสุข
- (๕) ปัสสัทธิโพชฌงค์ คือความสงบระงับ ทั้งทางกายและทางจิตใจ ไม่มีความกระวนกระวายด้วยอำนาจแห่งกิเลสตัณหาเลย
- (๖) สมာธิสัมโพชฌงค์ คือ ความตั้งมั่นแห่งจิต มีอารมณ์เป็นเอกัคคตาแน่วแน่นอยู่ในวิปัสสนา
- (๗) อุเบกขาสัมโพชฌงค์ คือความวางเฉยและจิตตั้งอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทาอย่างถาวร²³

๔) ความเชื่อว่าลักษณะพิเศษของพระพุทธปฏิมามีอยู่ ๓ ลักษณะคือ

(๑) พรหมลักษณะ พระพุทธปฏิมาจะมีพระวรกายตรงดงาม ดูไม่น่าเบื่อ มีพระพักตร์สวยพิศ ขวนแก่การมองและการเคารพกราบไหว้ยิ่งนัก ตัวอย่างของพระพุทธปฏิมา ที่ถูกต้องพรหมลักษณะนี้ ได้แก่ พระเจ้าเก่าตื้อ วัดพระเจ้าเก่าตื้อ (วัดสวนดอก) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

²³ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, พระพุทธรูปสำคัญ, (กรุงเทพมหานคร: พระนคร, 2496), หน้า

(๒) สิ่งลักษณะ พระพุทธปฏิมาจะต้องมีพระวรกายอวบอ้วน งามอาจผั่งผายยิ่งนัก ตัวอย่างของพระพุทธปฏิมาตามสิ่งลักษณะ ได้แก่ พระพุทธปฏิมาสกุลพระพุทธรูปสังฆะ (พระสิงห์) ทั้งมวล ซึ่งแสดงลักษณะแห่งพญาราชสีห์

(๓) พุทธลักษณะ พระพุทธปฏิมาต้องมีลักษณะดังพระพุทธเจ้า มีพระเนตรทอดต่ำ อยู่ในอาการสำรวม พระพุทธปฏิมาในเมืองไทยส่วนมากมีลักษณะแบบพุทธลักษณะ โดยเฉพาะพระประธานในพระวิหารของวัดในภาคเหนือได้สร้างพระพุทธปฏิมาตามแบบพุทธลักษณะนี้²⁴

จาก ลักษณะของมหาบุรุษนี้เป็นลักษณะของผู้มีบุญ จากความเชื่อนี้มีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธปฏิมาในล้านนาเป็นอย่างมาก เราจะเห็นว่าลักษณะของพระพุทธปฏิมาหลายจุดแสดงพุทธลักษณะของมหาบุรุษนี้อย่างชัดเจน

ในคัมภีร์ตำราสร้างพระพุทธปฏิมาของวัดป่าบางจันจวักกล่าวว่า เจ้าของพระพุทธปฏิมาที่สร้างถวายนั้นสวยงามทั้งในเมืองคนและเมืองฟ้าด้วยระยะเวลาต่าง ๆ

จากความเชื่อนี้มีผลทำให้การสร้างพระพุทธปฏิมาส่วนหนึ่ง มากกลายเป็นสินค้าในเชิงพาณิชย์

เมื่องานพุทธศิลป์ที่มีความสวยงามและทรงคุณค่าต่อจิตใจของคนไทยออกสู่ตลาดต่างประเทศที่ไม่มีความรู้และความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ทำให้ งานพุทธศิลป์กลายเป็นสินค้าที่เป็นเพียงเครื่องประดับตกแต่งตามอาคารสถานที่ต่าง ๆ

พระพุทธปฏิมาที่ตั้งชื่อตามอิริยาบถ โดยปกติแล้วพระพุทธปฏิมามักจะอยู่ในท่าประทับนั่ง ซึ่งอาจเป็นนั่งขัดสมาธิราบหรือขัดสมาธิเพชรก็ได้ หากมีพระพุทธปฏิมา ที่อยู่ในท่าอื่นนอกไปจากนี้ก็จะมีการระบุกำกับไว้ด้วย เช่น

พระยืน วัดพระยืน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกกล่าวว่า ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์เสด็จมาโปรดสัตว์และเสด็จมาประทับยืน ณ สถานที่สร้างวัดแห่งนี้ ทรงทอดพระเนตรจากที่ประทับยืนไปยังฝั่งตะวันตกของแม่น้ำกวัง แล้วทรงพยากรณ์ว่าในอนาคตจะมีเมืองชื่อ หริภุญไชย และสถานที่ทรงประทับยืนจะมีคนสร้างวัดชื่อว่าวัดพระยืน ศิราจาริกวัดพระยืน จารึกว่า วัดพระยืนสร้างก่อนสมัยพระเจ้าธรรมิกราช กษัตริย์ลำดับที่ ๓๐ ของเมืองหริภุญไชย (พ.ศ.

²⁴ http://lanna.mju.ac.th/lannabudda_detail.php?recordID=4 , 7/18/2007.

๑๕๒๐-๑๕๕๐) มีพระพุทธปฏิมายืนองค์เดียว เรียกว่า พุทธมหาสถาน ส่วนอีกสามองค์มาสร้างที่หลังในสมัยพญากือนากษัตริย์เชียงใหม่²⁵

พระเจ้าอน ชาวล้านนาเรียกพระพุทธปฏิมาปางไสยาสน์ว่า พระนอน หมายถึงพระพุทธเจ้าทรงบรรทม มิได้หมายถึงปางปรินิพพาน เนื่องจากชาวล้านนามีความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาเทศนาและประทับพักแรมในเขตล้านนาเกือบทุกเมือง จึงมีพระนอนหลายองค์ หลายวัด ในเขตล้านนา ที่เป็นที่รู้จักและมีความสำคัญ เช่น พระนอนหนองผึ้ง วัดพระนอนหนองผึ้ง อำเภอสารภี เชียงใหม่ พระนอนม่อนช้าง อำเภอป่าซาง ลำพูน พระนอนป่าเกี๊ยะ วัดพระนอนป่าเกี๊ยะ อำเภอสารภี เชียงใหม่ พระนอนแม่ปูคา วัดพระนอนแม่ปูคา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พระนอนขอนม่วง วัดพระนอนขอนม่วง อำเภอแม่ริม เชียงใหม่ ชาวล้านนาจะมีพิธีสงฆ์พระนอน ในเดือน ๘ -๙ ของทุกปี²⁶

๑. ตัวอย่างหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในสถานที่ที่ได้ศึกษา

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์ในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูน

- สัตตมหาสถาน วัดเจ็ดยอด อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่

๑) หลักพุทธธรรมใน โปธิบัลลังก์

(๑) ปฏิจจสมุปบาท คือ พระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ โปธิกถา ว่าด้วยเหตุการณ์แรกตรัสรู้ ณ ควางตันโปธิพุกษ์ เรื่องทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาท สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควางตันโปธิพุกษ์²⁷ ณ ต้นโปธิพุกษ์เป็นเวลา ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาท²⁸ ปฏิจจสมุปบาท ในบทนี้ผู้วิจัยกล่าวถึงปฏิจจสมุปบาทธรรมอันเกี่ยวข้องกับการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและอริยสัจ ๔ พระพุทธเจ้าเรียกกฎธรรมชาตินี้ว่า ปฏิจจสมุปบาท

๒) หลักพุทธธรรมที่ปรากฏใน อนิมิสเจดีย์

(๑) กตัญญูทเวที ในพระไตรปิฎกได้ยกย่องคนกตัญญูไว้ดังนี้

²⁵ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา, (เชียงใหม่: แสงศิลป์, 2549), หน้า 72.

²⁶ เรื่องเดียว, หน้า 73.

²⁷ ชู.อุ. (ไทย) 25/1-4/93-96.

²⁸ วิ.อ.(ไทย) 3/1/3.

(๑.๑) เป็นสัตบุรุษ²⁹ ได้แก่ คนดี มีคุณธรรม เป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา เพราะความกตัญญูท่วทวี่เป็นภูมิของสัตบุรุษ

(๑.๒) เป็นบุคคลที่หาได้ยาก³⁰ เพราะบุคคลที่มีความกตัญญูท่วทวี่ต้องฝึกฝนตนมา ดี สามารถยกจิตใจของตนให้สูงส่งได้ ซึ่งมีใช้จะเกิดขึ้นกับคนทุกคนได้

(๑.๓) ประสบแต่ความสุข³¹เนื่องจากประพติตนถุกต้อง ชีวิตจึงมีแต่ความเจริญ และย้งนำความสุขมาให้แก่บุคคลอื่น ๆ ด้วย

(๑.๔) ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ³² เพราะเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง ประกอบด้วยคุณธรรมอันดี และเป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ๆ ได้ จึงสมควรได้รับการยกย่องชมเชย

(๑.๕) ประพติตนถุกเป็นอุดมมจกแก่ชีวิต³³เพราะความกตัญญูเป็นข้อปฏิบัติที่ ก่อให้เกิดสวัสดิมจกแก่ชีวิต เป็นอุดมมจกในชีวิต

๓) หลักพุทธธรรมที่ปรากฏใน รัตนจกรมเจดีย์

พระพุทธองค์ทรงเนรมิตทางจกรมแก้ว ซึ่งพาดจากทิศตะวันออกไปสู่อิศตะวันตก ระหว่างบัลลังก์แห่งชัยชนะกับอนิมิสเจดีย์ จากนั้นทรงเดินจกรมตลอด ๑ สัปดาห์ สถานที่นี้เรียกว่า “รัตนจกรมเจดีย์” หลักพุทธธรรมที่สำคัญ ได้แก่ สติปฏิฐาน ๔” ก็คือ การใช้สติ เพื่อดับตัณหา อุปาทาน ซึ่งก็จักบังเกิดผล ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า ผู้ไม่มีอุปาทานย่อมบรรลุพระนิพพาน³⁴

การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ซึ่งก็คือ หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่เป็นทางดำเนินไปสู่จุดหมายคือพระนิพพาน

๔) อภิธรรม ๗ คัมภีร์

พระอภิธรรมปิฎก หรือเรียกสั้น ๆ ว่า พระอภิธรรม เป็นหมวดที่ประมวลพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักธรรมที่เป็นวิชาการว่าด้วยเรื่องของปรมัตถธรรม (มี ๔ ประการ อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน) (สภาวะธรรม) ล้วน ๆ ยกตัวอย่าง เช่นเมื่อกล่าวถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทางพระ

²⁹ อ.ท. (ไทย) 20/33/77.

³⁰ อ.ท. (ไทย) 20/120/114.

³¹ อ.จ.ต.ท. (ไทย) 21/33/77.

³² จ.อ.ป. (ไทย) 33/321/282.

³³ จ.จ. (ไทย) 25/9/8.

³⁴ เวสาลีสูตร 18/123.

อภิธรรมถือว่าบุคคลนั้นไม่มี มีแต่สิ่งซึ่งเป็นที่ประชุมรวมกันของ จิต เจตสิก รูป เท่านั้น ธรรมะในหมวดนี้จึงไม่มีเรื่องราวของบุคคล เหตุการณ์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสิ่งสมมุติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลย

อิทธิบาท ๔ ประกอบด้วยคำว่า อิทธิ ที่มีความหมายว่า ฤทธิ์, ความสำเร็จ ๑

ชั้น ๕ ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และต้องทำงานประสานร่วมกันอย่างสมดุล เพื่อการดำรงชีวิตอย่างให้เป็นไปตามปกติธรรมชาติ

สติ และ ปัญญา ก็เกิดมาแต่สัญญา แต่ก็จัดเป็นสังขารชั้นด้วย เพราะเป็นความจงใจเจตนาที่ตั้งใจขึ้นได้ เป็นการริเริ่มได้ด้วยจิตเอง ไม่เป็นเพียงแค่ความจำที่เกิดขึ้นเองจากการรับรู้ และเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งยวดในการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติธรรม เป็นสิ่งที่ควรเจริญให้เกิดให้มากขึ้น

สัปปริสธรรม ๗ หรือ ธรรม ๗ ประการ

ในเสขปฏิบัติปาฐุตรซึ่งบรรยายโดยพระอานนท์ ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่ประกอบด้วย สัปปริส ธรรม มรรคมีองค์ ๘ คือ หนทางสู่ความดับทุกข์ เป็นหนึ่งในอริยสัจ ธรรม

๕) **หลักพุทธธรรมที่ปรากฏใน อชปาลนิโครธ** ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค อชปาลกถา ว่าด้วยเหตุการณ์ขณะประทับอยู่ ณ ควางตันอชปาลนิโครธ เรื่องทรงแสดงธรรมเป็นเหตุให้เป็นพรหมณ์ ครั้นล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น แล้วเสด็จจากควางตันโพธิพฤกษ์ไปยังควางตันอชปาลนิโครธ³⁵ ครั้นถึงแล้ว จึงประทับนั่งโดยบัลลังก์เดียวเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ควางตันอชปาลนิโครธเป็นเวลา ๗ วัน เช่นบัดนี้ ๔ เหล่า

๖) **หลักพุทธธรรมที่ปรากฏใน มุจลินท์** ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค มุจลินท์กถา ว่าด้วยเหตุการณ์ขณะประทับอยู่ ณ ควางตันมุจลินท์ เรื่องทรงเปล่งอุทานปรารภความสุข³⁶ ครั้นล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น แล้วเสด็จจากควางตันอชปาลนิโครธไปยังควางตันมุจลินท์³⁷

³⁵ นิโครธ แปลว่า ต้นไทร ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Banyan” หรือ “Indian Fig-tree” ไม้จำพวกไทรหรือร่างของอินเดีย พวกคนเลี้ยงแพะชอบมานั่งที่ร่มเงาของต้นนิโครธนี้ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า อชปาลนิโครธ; วิ.อ. 3/4/8 ; PALI-ENGLISH DICTIONARY, P.355, Edited by T.W. RHYS DAVIDS and WILLIAM STEDE.

³⁶ วิ.มทา. (ไทย) 4/4/7.

³⁷ มุจลินท์ คือ ต้นจิกนา ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “The Tree Barringtonia acutangula” ต้นมุจลินท์นี้เป็นเจ้าแห่งต้นมุจละ (PALI-ENGLISH DICTIONARY, P.535, COL. 1, Edited by T.W. RHYS DAVIDS and WILLIAM STEDE).

(๑) **ขรവാสาธรรม ๔** หมายถึง ธรรมสำหรับขรวาสาธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์

ขรวาสาธรรม คือหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในอาพวกสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค โดยตรัสตอบคำถามของอาพวกยักษถึงธรรม ๔ ประการนี้ว่า “เชิญท่านถามสมณพราหมณ์เป็นอันมากเหล่าอื่นดูเถิดว่า ในโลกนี้มีอะไรที่จะยิ่งไปกว่า สัจจะ ทมะ ชันติ จาคะ เล่า” อนึ่ง ในอาพวกสูตร ซึ่งว่าด้วยอาพวกยักษทูลถามปัญหา ที่ปรากฏในขุททกนิกายสุตตนิบาต พระพุทธเจ้าตรัสตอบย้าหมวดธรรมข้อนี้ว่า “เชิญท่านถามสมณพราหมณ์เหล่าอื่นดูเถิดว่า ในโลกนี้ เหตุให้ได้เกียรติที่ยิ่งไปกว่าสัจจะก็ดี เหตุให้มีปัญญาที่ยิ่งไปกว่าทมะก็ดี เหตุให้ผู้กมิตร สหายไว้ได้ที่ยิ่งไปกว่าจาคะก็ดี เหตุให้หาทรัพย์ได้ที่ยิ่งไปกว่าขันติก็ดี มีอยู่ หรือไม่”³⁸

๗) หลักธรรมพุทธธรรมที่ปรากฏใน ราชายตนะ

ทานมัย

ทานมัย บุญเกิดจากการให้ทาน การให้ทาน คือ การให้เป็นวัตถุสิ่งของของตนแก่ผู้อื่น เป็นบุญชนิดหนึ่ง เรียกว่า บุญเกิดจากการให้

๒. ความเชื่อที่เกิดจากงานพุทธศิลป์

ความเชื่อ เป็นส่วนหนึ่งแห่งวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ซึ่งมีความสำคัญมาก ก่อให้เกิดอิทธิพลต่อจิตใจที่มีผลต่อพฤติกรรม ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม และความเชื่อดังกล่าวได้สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ รุ่นแล้วรุ่นเล่า ที่ปรากฏของงานพุทธศิลป์

ในสังคมไทยมีความเชื่ออยู่หลายประการ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของประเพณีและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เช่น

- ๑) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม
- ๒) ความเชื่อเรื่องนรก – สวรรค์
- ๓) ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตร
- ๔) ความเชื่อเกี่ยวกับผี
- ๕) ความเชื่อในอานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูป

³⁸ ชู.อิตติ. (ไทย) 25/191/545.

๖) ความเชื่อเรื่องบุญ – บาป

ตัวอย่าง: การสร้างพระพุทธรูปปฏิมา

สำหรับความเชื่อของชนชาวล้านนาเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปปฏิมานั้น มีมาแต่โบราณ มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อที่เป็นพื้นฐานดั้งเดิมของตัวเอง อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ อิทธิพลของประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง สอดประสานกับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาวล้านนามาเป็นลักษณะของพิธีกรรมความเชื่อที่เป็นแบบอย่างของตนเอง ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในล้านนา เช่น

๑. ความเชื่อในด้านการทำบุญอันเป็นงานมงคล ชาวล้านนามีความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาเป็นการสร้างบุญใหญ่เก็บสะสมไว้ สืบทอดพระศาสนา ได้กระทำบุญกิริยาได้อย่างครบถ้วน ทำให้จิตใจ ปิติ เบิกบาน ชีวิตมีความสุข ขอสิ่งใดก็จะได้ผลตามที่ปรารถนา จากความเชื่อนี้ ทำให้กระบวนการเชิงช่างสามารถ อนุรักษ์สืบทอด และกลายมาเป็นอาชีพต่อมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการสืบทอดพระพุทธรูปปฏิมาอีกทางหนึ่ง และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาเชิงช่างเอาไว้ เป็นมรดกทางสังคม ดังที่หลวงปู่ครูบาชัยวงศา ได้กล่าวไว้ในหนังสือโพธิญาณแห่งล้านนาในเรื่องของอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาไว้ว่า “การสร้างพระพุทธรูปปฏิมา เหมือนกับการสร้างธนาคารบุญ บุคคลทั้งหลายได้สร้างพระพุทธรูปปฏิมา จะได้เสวยสมบัติ สิ้นกาลนานนัก จะได้อานิสงส์ ๕ กัป คือ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะได้พบพระพุทธเจ้าตลอด ๕ กัป หรือถ้าปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในภพหน้า ก็จะได้”³⁹

๒. ความเชื่อเรื่องลักษณะบุรุษผู้มีบุญ ชาวล้านนาก็ได้รับเอาความเชื่อเรื่อง มหาปุริสลักษณะ หรือ วัตตติงมหาปุริสลักษณะอันได้แก่ ลักษณะของมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ซึ่งถือว่าบุคคลใดมีลักษณะครบ ๓๒ ประการ ย่อมมีคติเป็น ๒ อย่าง คือ ถ้าอยู่เป็นฆราวาสก็จักได้เป็นเจ้าทำพระยามหากษัตริย์ ถ้าประพฤดิพรหมจรรย์ถือเพศนักบวช หรือบรรพชิต ก็ย่อมจะบรรลุนิรันดรธรรมเป็นศาสดาเอกของโลก ถือว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการอันกระทำไว้สมบูรณ์แล้ว เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์กระทำไว้อย่างบริบูรณ์ ลักษณะของมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ⁴⁰ ได้แก่

ลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปปฏิมามีอยู่ ๓ ลักษณะคือ

³⁹ [http:// www.pantown.com/board.php?id=1&name=board3&topic=67&actio...](http://www.pantown.com/board.php?id=1&name=board3&topic=67&actio...) สืบค้นเมื่อ 8/1/5/07.

⁴⁰ กรมศิลปากร, พระพุทธรูปสำคัญ, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2543), หน้า 19-21.

๑) พรหมลักษณะ พระพุทธรูปปฏิมาจะมีพระวรกายตรงดงาม ดูไม่น่าเบื่อ มีพระพักตร์สวยพิศ ชวนแก่การมองและการเคารพกราบไหว้ยิ่งนัก ตัวอย่างของพระพุทธรูปปฏิมา ที่ถูกต้องพรหมลักษณะนี้ ได้แก่ พระเจ้าแก้วต้อ วัดพระเจ้าแก้วต้อ (วัดสวนดอก) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

๒) สิ่งลักษณะ พระพุทธรูปปฏิมาจะต้องมีพระวรกายอวบอ้วน งามอาจผั่งผายยิ่งนัก ตัวอย่างของพระพุทธรูปปฏิมาตามสิ่งลักษณะ ได้แก่ พระพุทธรูปปฏิมาสกุลพระพุทธรูปสิงห์ (พระสิงห์) ทั้งหมด ชื่อแสดงลักษณะแห่งพญาราชสีห์

๓) พุทธลักษณะ พระพุทธรูปปฏิมาต้องมีลักษณะดังพระพุทธรูปเจ้า มีพระเนตรทอดต่ำ อยู่ในอาการสำรวม พระพุทธรูปปฏิมาในเมืองไทยส่วนมากมีลักษณะแบบพุทธรูปลักษณะ โดยเฉพาะพระประธานในพระวิหารของวัดในภาคเหนือได้สร้างพระพุทธรูปปฏิมาตามแบบพุทธรูปลักษณะนี้⁴¹

ลักษณะของมหาบุรุษนี้เป็นลักษณะของผู้มีบุญ จากความเชื่อนี้มีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในล้านนาเป็นอย่างมาก เราจะเห็นว่าลักษณะของพระพุทธรูปปฏิมาหลายจุดแสดงพุทธลักษณะของมหาบุรุษนี้อย่างชัดเจน

ความเชื่อในเรื่องอานิสงค์ของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมานี้ ทำให้มีการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาถวายไว้ในพระพุทธรูปศาสนาเป็นจำนวนมาก ชาวล้านนาเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาถวายจะเป็นมหากุศลเหนือกว่าการทำอย่างอื่นถวาย ถือเป็นสุดยอด ยิ่งเป็นการสร้างพระประธานในสถานที่ประกอบศาสนพิธีที่มีผู้กราบไหว้สักการะมากเท่าไร จะมีอานิสงค์กับผู้สร้างมากเท่านั้น เปรียบประดุจดังเราฝากเงินสดไว้ในธนาคารก็จะได้รับดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นทุกปี จึงมีผู้นิยมมาร่วมสมทบทุนในการสร้างมากกว่าอย่างอื่น และในการสร้างพระประธานถวายไว้ในพระพุทธรูปศาสนาจะไม่นิยมให้มีเจ้าภาพสร้างเพียงคนเดียว แต่นิยมให้ร่วมกันสร้างคนละเล็กคนละน้อยตามแต่ศรัทธา ถือว่าเป็นการแบ่งบุญกันและเป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง และจากความเชื่อนี้เองที่ทำให้พระพุทธรูปปฏิมาเป็นที่ต้องการของชาวพุทธ ไม่ว่าจะเป็นงานผ้าป่า งานปอยหลวง งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ก็จะจัดสร้างพระพุทธรูปปฏิมาองค์เล็กองค์น้อยออกแจกจ่าย และความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของการพุทธรูปภิเษก เกจิอาจารย์ อำนาจในการปกป้องคุ้มภัยขององค์พระปฏิมา ตลอดไปจนถึงการเห็นว่าพระพุทธรูปปฏิมาเป็นสิ่งดีงามที่สุดอย่างหนึ่งที่มีคุณค่าควรแก่การให้ ทำให้มีการ พุทธรูปภิเษก และโฆษณากันอย่างมากมายเพื่อตอบสนองความเชื่อดังกล่าว และเป็นการหาทุนทรัพย์ช่วยในการก่อสร้างถาวรวัตถุให้กับทางวัด และเป็นวิธีการทางการตลาดให้กับผู้แสวงหาประโยชน์

⁴¹ http://lanna.mju.ac.th/lannabudda_detail.php?recordID=4 , สืบค้นเมื่อ 7/18/2007.

ในล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งชื่อพระพุทธรูปปฏิมาเพื่อความเป็นสิริมงคล และง่ายต่อการจำในการสักการะ เช่น

(๑) พระพุทธรูปปฏิมาที่ตั้งชื่อตามอริยาบถ โดยปกติแล้วพระพุทธรูปปฏิมามักจะอยู่ในท่าประทับนั่ง ซึ่งอาจเป็นนั่งขัดสมาธิราบหรือขัดสมาธิเพชรก็ได้ หากมีพระพุทธรูปปฏิมา ที่อยู่ในท่าอื่น นอกไปจากนี้ก็จะมีการระบุกำกับไว้ด้วย เช่น

(๒) พระยีน วัดพระยีน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลก กล่าวว่า ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์เสด็จมาโปรดสัตว์และเสด็จมาประทับยีน ณ สถานที่สร้างวัดแห่งนี้ ทรงทอดพระเนตรจากที่ประทับยีนไปยังฝั่งตะวันตกของมาน้ำกวาง แล้วทรงพยากรณ์ว่าในอนาคตจะมีเมืองชื่อ หริภุญไชย และสถานที่ทรงประทับยีนจะมีคนสร้างวัดชื่อว่าวัดพระยีน ศิราจารึกวัดพระยีนจารึกว่า วัดพระยีนสร้างก่อนสมัยพระเจ้าธรรมิกราช กษัตริย์ลำดับที่ ๓๐ ของเมืองหริภุญไชย (พ.ศ. ๑๕๒๐-๑๕๕๐) มีพระพุทธรูปปฏิมายืนองค์เดียว เรียกว่า พุทธรูปมหาสถาน ส่วนอีกสามองค์มาสร้างทีหลังในสมัยพญาท้าวท้าวชัยมงคล⁴²

(๓) พระเจ้าแดง หรือพระเจ้าบอกเกลือ วัดพระธาตุหริภุญไชย ลำพูน ทรงผ้าสีแดง และมีกล่าวถึงในโคลงนิราศหริภุญไชย ซึ่งแต่งขึ้นประมาณ ปี พ.ศ. ๒๐๖๐ ตรงกับ สมัยพญาเมืองแก้ว

(พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘) ผู้แต่งได้ไปนมัสการพระเจ้าบอกเกลือ ซึ่งประดิษฐานในมณฑป คำว่า “บอก” หมายถึงกระบอกไม้ ชาวล้านนาเชื่อกันว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงเสด็จมาบริเวณที่แห่งนี้ ได้มีลี้วคนหนึ่งถวายสมอและกระบอกเกลือ พระพุทธองค์ทรงฉันสมอแล้ว ทรงทำนายว่า ในอนาคตสถานที่แห่งนี้จะมีการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาชื่อว่า พระเจ้ากระบอกเกลือ เป็นทำนองที่ว่า หากผู้ใดแก้บนพระองค์นี้ จะต้องนำเกลือใส่กระบอกไปด้วย พระเจ้าบอกเกลือองค์นี้สร้างเมื่อใดไม่ปรากฏ เมื่อเวลาผ่านไป พระพุทธรูปปฏิมาองค์นี้ได้รับการซ่อมแซมหลายครั้ง และช่างได้ทาสีแดงตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏ ชาวลำพูนจึงเรียกชื่อตามลักษณะว่า “พระเจ้าแดง”⁴³

๓. เครื่องสักการะในพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในล้านนา

พิธีกรรมหมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตน ไม่ว่าจะศาสนาใด ๆ ก็ตาม จึงก่อให้เกิดพิธีกรรมทางศาสนาขึ้นด้วยความเชื่อ และศรัทธา ถือเป็นกิจกรรมบูชา

⁴² อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา, (เชียงใหม่: แสงศิลป์, 2549), หน้า 72.

⁴³ ประเสริฐ ฌ. นคร, โคลงนิราศหริภุญไชย, (กรุงเทพมหานคร: พระจันทร์, 2516), หน้า 144.

หรือการปฏิบัติในการทำพิธี อันล้วนเกี่ยวกับชีวิต ความเป็นอยู่ประจำวันทั่วไป และอ้างถึงความเชื่อเก่าแก่ของชาวบ้านชนบทแทบทั้งสิ้น⁴⁴ เราจะสามารถปฏิบัติพิธีกรรมนั้นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ศาสนพิธีเป็นพิธีการที่เกิดขึ้นหลังมีศาสนา เหตุที่มี ศาสนพิธีนั้น

ในล้านนา มีเครื่องสักการะที่มีรูปแบบที่ค่อนข้างเป็นของตัวเอง เป็นความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษ และได้มีพัฒนาการขึ้นตามยุคตามสมัย เช่น จะเพิ่มเติมในส่วนของสักการะที่ยึดความชอบของตัวเองเพิ่มเข้าไปคน ทางเหนือหรือล้านนาถือว่าสิ่งที่เป็นมงคลเพิ่มเข้าไปได้แต่อย่างขาด ส่วนเรื่องสักการะในพุทธพิธีนั้น จะประกอบไปด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ข้าวตอก น้ำส้มป่อย ข้าวปลาอาหาร รวมไปถึงปัจจัยทรัพย์ธรรมด้อยในการเริ่มสร้างพระพุทธรูปปฏิมาของล้านนานั้น เริ่มต้นด้วยการบอกกล่าวครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิประสาทความรู้ให้เรา โดยมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นองค์ประธานสูงสุดขออนุญาตสร้างจำลองสรีระแห่งพระพุทธรูปองค์ตามคติธรรมเชิงช่างชาวล้านนาเราเรียกว่า “ ขึ้นขันตั้ง ” เสียก่อน เมื่อกระทำการสร้างแล้วเสร็จจึงจะมีการยกเลิกทางล้านนาเรียกว่า “ ปลดขันตั้ง ”

๔. ความสัมพันธ์หลักพุทธธรรม ในการพุทธศิลป์ล้านนา

การสร้างความสัมพันธ์ของพุทธศิลป์ของล้านนาผ่านความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของการสร้างพุทธประติมากรรม หรือพระพุทธรูปนั้นเป็นลักษณะของความเชื่อในเรื่องความสำคัญของพระพุทธรูปเจ้าที่ว่า พระพุทธรูปเจ้าเป็นบุคคลที่จะเสด็จอุบัติขึ้นได้โดยยาก พระองค์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ อีกทั้งยังเป็นต้นแบบในการทำความดีนำมาซึ่งสิ่งสมบุญบารมีอันเป็นเป้าหมายและแนวทางตามหลักทางพระพุทธศาสนา และยังเป็นหลักฐานเพื่อให้คนรุ่นหลังเชื่อมั่นว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเคยมีพระชนม์อยู่จริง เพื่อน้อมใจให้ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญต่างๆ เพื่อเป็นหลักฐานว่าพระพุทธศาสนาเคยเผยแพร่เข้ามาถึงสถานที่นั้นๆ เพื่อรักษาศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเอาไว้จึงต้องสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวที่มีตัวตนมองเห็นและสัมผัสได้ตามหลักของอุเทศิกะเจติย อันหมายถึงเครื่องระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้า

การสร้างพุทธศิลป์ขึ้นมาสะท้อนความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา

๑) ด้านสังคม ประเพณี

⁴⁴ ฐานัน, พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, 2549), หน้า 9.

สังคมของล้านนา มีลักษณะแบบสังคมจารีต มีพื้นฐานทางความเชื่อทั้งแบบ พุทธ พราหมณ์ และผี หรือความเชื่อแบบท้องถิ่นผสมผสานกัน สภาพทางสังคมจะมีการตั้งบ้านเมือง เป็นชุมชนเล็กใหญ่ตามขนาดความสำคัญ และลักษณะทางกายภาพของแต่ละสถานที่ของสังคมชุมชน ในล้านนาจะประกอบไปด้วย เมืองขนาดใหญ่เป็นศูนย์กลางในทุกๆ ด้าน ทั้งการเมืองการปกครอง ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจน เศรษฐกิจการค้าขาย ด้วยสภาพทางสังคมล้านนา วัดมีฐานะเป็นจิตวิญญาณ ของชุมชน บทบาทของพุทธศิลปกรรมที่สำคัญ จะอยู่ในรูปแบบของพระธาตุเจดีย์ หรือพระพุทธรูปที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์การประกอบศาสนพิธี หลักธรรมคำสอน ที่เกี่ยวข้องและนำมาใช้ในการประกอบ ในการดำเนินชีวิตในสังคมบนพื้นฐานทางประเพณีที่สำคัญคือ

(๑) นาทถนธรรม ๑๐ (ธรรมอันกระทำที่พึง, ธรรมสร้างที่พึง, คุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึงของตนได้) หลัก

(๒) สารณียธรรม ๖ ประการ

เมตตาทายกรรม ความเต็มใจ จริงใจ ต่อกันทางการกระทำ และแสดงกิริยาสุภาพ ทางวาจา ทางใจ มีศีลที่ไม่ขาด เพื่อความสงเคราะห์กันเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ด้วยสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ พุทธศิลปกรรม ล้านนาที่ส่งผลหรือแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันนั้น จะแสดงออกมาในรูปแบบของความเชื่อทาง สังคมเรื่องประเพณี ความเชื่อเรื่องพระธาตุประจำปีเกิด และประเพณีการขึ้นหรือการบูชาพระบรม ธาตุสำคัญต่างๆ ท้าวภูมิภาคนี้ซึ่งมีรายละเอียดเรื่องพระธาตุประจำปีเกิดของ ๑๒ ราศรี

การนำพุทธศิลป์มาเป็นส่วนหนึ่งของระบบทางสังคมประเพณี เพราะงานพุทธ สถาปัตยกรรมที่สำคัญของล้านนามีความเป็นรูปธรรมอันเป็นยอมรับและศรัทธากับคนทั้งหลาย ของ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆอย่างครอบคลุมกลุ่มคนในทุกชุมชน เพราะมีลักษณะพื้นฐานความเชื่อทางสังคมที่ คล้ายคลึงกันที่มีรากฐานมาจากความเป็นพระพุทธรศาสนา และใช้วิธีการนำพุทธศิลป์ต่างๆ ที่กระจาย ตัวไปทั่วภูมิภาคต่างๆ ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญในสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งยังเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการด้านความสัมพันธ์อย่างยั่งยืนและเป็นการหลอมรวมให้มี ลักษณะเป็นหนึ่งเดียวของคนทางสังคมแม้ว่าจะจะเป็นระบบพหุวัฒนธรรม แต่ด้วยความที่เป็นประเพณี ทางพุทธศาสนาทำให้มีความสำคัญอันสามารถกล่าวได้ว่าเปรียบเสมือนกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลายเหล่านี้มี สภาพเป็นสังคมหนึ่งเดียวกัน

ประวัติและการสืบทอดพุทธศิลป์

คุณค่าการสืบทอดพุทธศิลป์

พุทธศิลป์ ที่ปรากฏก็คือ การสร้างสถูปหรือเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และการสร้างสิ่งเวชนียสถาน ซึ่งเป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ ลักษณะการสืบทอดพุทธศิลป์สมัยพุทธกาลโดยอาศัยพลังศรัทธา และความเลื่อมใสในพระพุทธองค์ โดยเฉพาะบรรดากษัตริย์หัวเมืองต่าง ๆ ที่ทรงสร้างธาตุเจดีย์ ๘ แห่ง รวมทั้งการสร้างสถูปหรือเจดีย์ที่ปรากฏในหนังสือปฐมสมโพธิ⁴⁵ ว่า เมื่อถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระนั้น โมริยกษัตริย์ เจ้าเมืองปีบผลิวัน ไปขอพระบรมธาตุ เข้าไปถึงได้พระอังกคารกลับไปสร้างสถูปบรรจุไว้ ณ เมืองปีบผลิวัน และโทณฑราหณผู้แบ่งพระบรมธาตุ ได้ทะนานโลหะที่ดวงพระธาตุไป ก็ไปสร้างพระสถูปไว้ในเขตเมืองกุสินารารีกแห่งหนึ่ง ดังนั้นลักษณะการสืบทอดพุทธศิลป์ในสมัยพุทธกาล จึงพึ่งอาศัยความเลื่อมใสของบรรดากษัตริย์หัวเมืองต่าง ๆ ที่ทรงสร้างศาสนสถานขึ้น เพื่อให้เป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนา

งานพุทธศิลป์ ตั้งแต่การเริ่มสร้างการสร้างสถูปหรือพระธาตุเจดีย์ ภายหลังพุทธกาล ก็มีการสร้างพระพุทธรูป เพื่อให้เป็นรูปเคารพของพุทธศาสนา และสืบทอดพัฒนาการมาเป็นพุทธศิลป์ไปดินแดนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในแถบเอเชียอาคเนย์ หรือในประเทศไทย พุทธศิลป์ก็ได้รับการสืบทอดและมีความสัมพันธ์กันตลอดมา

จุดมุ่งหมายการสร้างและการสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์

การสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ ภายในวัดแสนเมืองมาหลวง ได้มีจุดมุ่งหมาย ในการเรียนรู้และฝึกหัดงานช่างพุทธศิลป์ให้กับพระภิกษุ – สามเณร มีอยู่ ๓ ประเด็น คือ

๑) เพื่อเป็นพุทธบูชา กล่าวคือ งานช่างพุทธศิลป์มีหลากหลายสาขา กลุ่มช่างพุทธศิลป์ได้สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยอาศัยงาน “พุทธศิลป์” เป็นสื่อกลางระหว่างบุคคลในการเข้าถึงแก่นพุทธธรรม ดังนั้นการสร้างสรรค์ของช่างพุทธศิลป์ จึงถ่ายทอดอารมณ์ของช่างพุทธศิลป์ได้มากที่สุด

๒) เพื่อการศึกษาพุทธศิลป์ งานช่างพุทธศิลป์ที่สร้างสรรค์ขึ้น มีหลายรูปแบบ หลายขนาด และสร้างขึ้นตามประโยชน์การใช้สอย

๓) เพื่อเอาพุทธศิลป์กลับเข้ามาสู่วัด เป็นการร่วมฝึกหัดงานช่างพุทธศิลป์เสมอว่า “ต้องการเอางานช่างพุทธศิลป์” กลับเข้ามาสู่การเรียนรู้ภายในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นครูสั่งสอน ทั้งนี้ในอดีตงานช่างพุทธศิลป์แผนกต่าง ๆ จะได้รับการเรียนรู้เฉพาะภายในวัด

⁴⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์*. (กรุงเทพมหานคร, องค์การคำครุสภา, 2518), หน้า 8.

กระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์

การฝึกหัดงานช่างพุทธศิลป์ได้เป็นกระบวนการศึกษาของไทยในอดีต ที่วัดเป็นโรงเรียนของชุมชน เด็กๆ ที่อายุครบก็บวชเป็นพระภิกษุ สามเณร

ความสำคัญในการสืบทอดงานพุทธศิลป์

๑) เป็นการสร้างช่างท้องถิ่น “พระช่าง” และ ช่างที่เป็นคฤหัสถ์ (ชาวล้านนา เรียกว่า สล่า)
 ๒) เป็นการสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ให้กับพระภิกษุ สามเณร ด้วยการเข้าร่วมฝึกหัดงานช่างไม้ให้มีความรู้ มีทักษะในการสร้างงานช่างพุทธศิลป์ การฝึกหัดงานช่างไม้ภายในวัด โดยผ่านงานช่างพุทธศิลป์ เช่น

(๑) การสร้างงานพุทธศิลป์ เป็นการสร้างเวลาว่างให้เป็นประโยชน์ กล่าวคือการฝึกหัดงานช่างพุทธศิลป์

(๒) การสร้างงานพุทธศิลป์ เพื่อเป็นการสร้างงานฝีมือทางการช่างพุทธศิลป์ท้องถิ่นให้กับพระภิกษุ สามเณร กล่าวคือ พระภิกษุ สามเณร หรือ คฤหัสถ์ ได้รับการฝึกหัดงานช่างฝีมือ ก็สามารถสร้างงานพุทธศิลป์ขึ้นในท้องถิ่นตนเอง เพื่อบอกผ่านคติธรรมหรือเรื่องราวต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ออกมาเป็นงานศิลปะ รวมเรียกว่า งานช่างพุทธศิลป์

(๓) การสร้างงานพุทธศิลป์ เป็นการสร้างงานอาชีพให้กับพระภิกษุ สามเณร ภายหลังได้สึกลาเพศออกไปเป็นคฤหัสถ์⁴⁶

(๔) ในการสร้างงานช่างพุทธศิลป์ เพื่อไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือนำไปแก้ปัญหาได้

(๕) การสร้างงานพุทธศิลป์ ได้สร้างวิธีการวางแผนในการทำงานให้กับพระภิกษุ สามเณร ทั้งนี้ในการสร้างงานพุทธศิลป์ จะมีการวางแผนดำเนินงาน โดยเริ่มตั้งแต่ การเตรียมวัสดุ เป็นต้น

(๖) เป็นการสร้างพุทธธรรมให้กับพระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์ อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้ในการสร้างงานพุทธศิลป์ร่วมกับหลวงพ่อก็ต้องมี “ขันติ” คือความอดทน อดกลั้นต่อการทำงาน เพราะการสร้างงานพุทธศิลป์ต้องใช้เวลาที่ยาวนานพอสมควร ยิ่งเวลาประกอบจะต้องมีความประณีตและละเอียดอ่อนต่อ

⁴⁶ สัมภาษณ์อาจารย์ยุพิน เข้มมุกต์. คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. วันที่ 24 ตุลาคม 2549.

การสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์เห็นการ ได้สร้างประโยชน์ให้กับพระภิกษุ สามเณร ศิษย์ วัด เช่น สร้างความรู้ ทักษะทางงานฝีมือทางการช่าง เพื่อเป็นการสร้างงานอาชีพ

การสร้างสรรคงานช่างพุทธศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นการซ่อมแซมงานพุทธศิลป์ที่มีอยู่ให้ดีขึ้นจนสามารถใช้งานได้ หรือสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เป็นสืบทอด การอนุรักษ์และฟื้นฟูงานช่างพุทธศิลป์ที่นับวันจะเริ่มห่างหายไปจากสังคมไทย การสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ในลักษณะนี้ จึงเป็นการสร้างช่างพุทธศิลป์ขึ้น โดยอาศัยระบบการศึกษาหากเป็นการสร้างหรืออนุรักษ์พุทธศิลป์ร่วมกันหลายองค์กร ก็ต้องมีกระบวนการ

การดำเนินการ ๔ ประการ คือ

๑. การศึกษาชุมชน คือการลงพื้นที่การศึกษาประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึงสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยมีนักวิชาการ เจ้า อาวาสวัด ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในท้องถิ่น เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงาน และพูดคุยแลกเปลี่ยน การจัดการกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนต่อไป

๒. กระบวนการจัดตั้งกลุ่ม เมื่อทราบถึงปัญหาและความต้องการ ของคนในชุมชนแล้ว จึงมีจัดตั้งกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มกิจกรรมที่ชุมชนให้ความสนใจ โดยกลุ่มต่างๆ เหล่านั้น จะต้องมีการมีเป้าหมายหลักอยู่ภายใต้ การอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจากทรัพยากรทาง วัฒนธรรมที่มีอยู่นั้นคือสภาพจิตรกรรมฝาผนัง (ธูปแต้ม)

๓. การพัฒนาเครือข่าย เป็นการพัฒนาผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้ง ภายในและภายนอกชุมชน โดยการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่าง คนในชุมชน มีการเชิญปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละ กลุ่มกิจกรรมมาเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ และให้ผู้เฒ่าผู้แก่มาบอก เล่าตำนานประวัติศาสตร์ของ

๔. การจัดการกิจกรรมต่างๆ หลังจากการประชุมหารือร่วมกันระหว่าง ผู้ที่เกี่ยวข้องแล้ว สามารถรวบรวมและสรุปการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมต่างๆ

หลักคิดและวิถีชีวิตของปราชญ์ เป็นสิ่งที่คนในยุคปัจจุบัน ควรได้เรียนรู้ และนำไปเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญา วิธีการในการทำงาน สามารถนำไปใช้ปฏิบัติในระดับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดีปราชญ์ชาวบ้าน เป็นชุมทรัพย์ทางปัญญา ที่ต้องนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย จึงจะสามารถฝ่าวิกฤตการณ์ทุกอย่าง ที่เรากำลังเผชิญอยู่ได้ ในการเสริมสร้างคุณค่า งานพุทธศิลป์ พร้อมกับจริยธรรมทางสังคมไปด้วยกัน

บทที่ ๔

วิเคราะห์พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า ในการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคม

จริยธรรมในแต่ละสังคมนั้นย่อมแตกต่างกันออกไป เนื่องจากจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนในสังคม ดังนั้น ในแต่ละสังคมจึงมีจริยธรรมเฉพาะเป็นของตนเอง ขึ้นอยู่กับลักษณะสังคม สภาพแวดล้อม ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมนั้น ๆ¹ จริยธรรมของแต่ละสังคมนั้นจะปรากฏอยู่สองลักษณะ คือ จริยธรรมร่วมและจริยธรรมย่อย จริยธรรมร่วมคือ แบบแผนหรือข้อปฏิบัติที่คนในแต่ละสังคมประพฤติปฏิบัติร่วมกัน จริยธรรมประเภทนี้ได้รับอิทธิพลมาจากหลักคำสอนทางศาสนา ซึ่งมีส่วนทำให้คนส่วนใหญ่มีแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติคล้ายคลึงกัน ส่วนจริยธรรมย่อยคือ ข้อปฏิบัติที่เป็นแบบแผนเฉพาะท้องถิ่น โดยคนในท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้นมาให้เหมาะสมแก่สภาพแวดล้อมของตน จึงทำให้แบบแผนในการประพฤติปฏิบัติแตกต่างกันในรายละเอียด จริยธรรมประเภทนี้ได้รับอิทธิพลมาจากระเบียบจารีตประเพณีและลัทธิความเชื่อในท้องถิ่นนั้น ๆ จริยธรรมในสังคมภาคเหนือก็มีลักษณะดังกล่าวคือ มีทั้งจริยธรรมร่วมและจริยธรรมย่อย โดยที่จริยธรรมร่วมมีพื้นฐานมาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ส่วนจริยธรรมย่อยมีพื้นฐานมาจากจารีตประเพณีในท้องถิ่นอันได้แก่ “ฮีดฮอยล้านนา”

สังคมล้านนาจะให้ความสำคัญกับระเบียบแบบแผนประเพณีหรือที่เรียกว่า “ฮีดฮอย” เป็นอย่างมาก คนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็น “คนดี” หรือคนที่ “ทำถูก” นั้น คือคนที่อยู่ในฮีดฮอยทำตามฮีดฮอย ใช้ฮีดฮอยเป็นเกณฑ์ตัดสิน² ฮีดฮอย นี้จะสอนกันทุกเพศทุกวัย ทุกชั้นวรรณะของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครอง หรือผู้อยู่ใต้ปกครอง แม้แต่พระภิกษุสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นชั้นบุคคลที่บริสุทธิ์เพียบพร้อมด้วยศีลวินัยก็ยังไม่ยกเว้น แต่ดูเหมือนว่าจะกล่าวถึงน้อยกว่าชนชั้นอื่น ๆ เพราะเหตุว่าท่านได้มีกฎเกณฑ์อยู่แล้วอย่างเคร่งครัด³ จารีตเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งมี

¹ ปรีชา อุตระกุล และสุวัฒน์ ช่างเหล็ก, “การศึกษาวรรณคดีอีสานในเชิงจริยธรรม.” หน้า 8.

² ธวัช ปุณโณทก, *วรรณกรรมอีสาน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2522), หน้า 324.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 324.

ค่าแก่ส่วนร่วม ถ้าใครฝ่าฝืนหรือดเว้นไม่กระทำตามจารีต ก็ถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว⁴ ในสังคมโบราณที่ยังไม่มีกฎหมาย จะใช้จารีตประเพณีเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของคนในสังคมแทนกฎหมาย สังคมชนบทภาคเหนือเป็นสังคมที่ยึดมั่นอยู่ในระบบจารีตอย่างเคร่งครัด จารีตประเพณีที่ชาวบ้านยึดถือเป็นสรณะในการดำเนินชีวิต คือ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกฎหมายที่กำหนดหน้าที่ของบุคคลที่จะพึงปฏิบัติต่อครอบครัวและสังคม เช่น ข้อปฏิบัติผู้กับเมีย พ่อกับแม่ ลูก-หลาน⁵ ข้อห้ามก็ดี ข้อที่พึงประพฤติปฏิบัติที่ดี เป็นแกนกลางของจริยธรรมในสังคมชาวล้านนา โดยมีพื้นฐานมาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่ง และความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ภูตผี วิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ อีกส่วนหนึ่ง หลักคำสอนและความเชื่อเหล่านี้ นักปราชญ์ได้ประมวลมาเป็นกฎหมายในการดำเนินชีวิตในสังคมภาคเหนือ ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้มีความสอดคล้องกับความเชื่อโดยส่วนรวมของสังคม คนในสังคมจึงยอมรับ ยอมเชื่อฟัง และยินดีประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านั้น เพราะจารีตประเพณีนั้นเกิดจากการหล่อหลอมทางสังคม จนสมาชิกในสังคมเกิดความรู้สึกว่าจารีตประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่เกิดจากความสำนึกภายในจิตใจจึงมีผลมากกว่าการถูกบังคับด้วยกฎเกณฑ์ของรัฐ

๔.๑ แนวคิดในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

การกำหนดทิศทางในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ผู้รับผิดชอบงานควรต้องคิดให้ครอบคลุมทั้งด้านคุณธรรมและจริยธรรม นั่นคือ หลักการคิดและวิธีการปฏิบัติที่ดีงาม ถูกต้อง ตามสภาพสังคม วัฒนธรรมก่อนอื่นคงต้องทำความเข้าใจกับความหมายของคำว่าคุณธรรม และ จริยธรรมก่อน

คุณธรรม คือ หลักความจริง หลักการปฏิบัติ

๑. จริยธรรม มี ๒ ความหมาย คือ

๑) ความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณี หลักกฎหมาย จรรยาบรรณวิชาชีพ

๒) การรู้จักไตร่ตรองว่าอะไรควร ไม่ควรทำ

⁴ เสฐียร โกเศศ, การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2521), หน้า 11.

⁵ จารุวรรณ ธรรมวัตร, วิเคราะห์นิทานชาวบ้านอีสานจากสามหมูบ้าน, (มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2522), หน้า 29.

๒. จรรยา (etiquette) หมายถึง ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติซึ่งสังคมแต่ละสังคม

กำหนดขึ้นสอดคล้องกับวัฒนธรรม ในแต่ละวิชาชีพก็อาจกำหนด บุคลิกภาพ กิริยา วาจาที่บุคคลในวิชาชีพพึงประพฤติปฏิบัติ เช่น ครู แพทย์ พยาบาล ย่อมเป็นผู้ที่พึงสำรวมใน กิริยา วาจา ท่าทางที่แสดงออก

๓. จรรยาบรรณวิชาชีพ (professional code of ethics) หมายถึง ประมวล ความ

ในสมัยโบราณวัดเป็นสถานที่รวมจิตใจของคนไทยและนอกจากนั้นวัดยังเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่คนในสมัยก่อนเพราะแต่ก่อนยังไม่มีโรงเรียนก็เลยใช้วัดเป็นที่ให้ความรู้แก่เด็กโดยมีพระเป็นผู้อบรมสั่งสอนและวัดยังเป็นที่พักผ่อนของคนเพื่อเป็นที่ประชุมหรือเพื่อเป็นที่ชำระจิตใจของผู้คน นับได้ว่าในสมัยก่อนวัดมีอิทธิพลมากต่อคนไทยจนมาถึงในยุคสมัยปัจจุบันวัดก็ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยมาช้านาน ซึ่งวัดจะเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่างๆไว้มากมายนอกจากนี้วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมความเชื่อต่างๆทางไสยศาสตร์ของชาวพุทธซึ่งเป็นการเชื่อของแต่ละบุคคล ในปัจจุบันนี้ในประเทศไทยจะมีวัดต่างๆมากมายที่เกิดจากหลายเชื้อชาติที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทยเช่น วัดจีน ทั้งนี้ก็จะเกิดทั้งข้อดีและข้อเสีย ซึ่งข้อดีก็คือมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ แต่ข้อเสียคือ ความขัดแย้งของความคิดและวัฒนธรรมได้ ในฐานะที่เราเป็นพุทธเราควรช่วยกันทะนุบำรุงรักษาวัดให้มั่นคงอยู่กับคนไทยเพื่อให้คนไทยได้มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจทั้งในยามทุกข์และยามสุข ดังนั้นวัดจึงเปรียบเสมือนแหล่งรวบรวมและสร้างวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมเป็นค่านิยมและความเชื่อที่มีร่วมกันมาอย่างช้านานซึ่งเป็นระบบที่เกิดขึ้นในสังคมแทบทุกสังคมของคนไทยและกลายเป็นแนวทางในการกำหนดแบบแผนพฤติกรรม บรรทัดฐานของคนไทย วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนบุคลิกภาพ และจิตวิญญาณของคนในสังคม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทหารจึงเป็นกำลังสำคัญในการรักษาวัดซึ่งเป็นสมบัติของคนไทยไว้ให้คนรุ่นหลังได้ชื่นชมในความงดงามของวัฒนธรรมของคนไทย

หลักพุทธธรรมเป็นหลักธรรมคำสอนที่ทรงพลังอย่างเป็นธรรมชาติและธรรมดาสามัญ ประกอบด้วยคุณค่าที่มุ่งแสดงถึงหลักแห่งความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตที่ต้องการแสวงหาความสุขหรือการพ้นทุกข์บนพื้นฐานความศรัทธาที่มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ ซึ่งเป็นอิทธิพลที่เป็นแง่ดีหรือแง่บวกเสมอ ไม่ใช่อิทธิพลในลักษณะที่เป็นอำนาจอื่นใดที่การลักษณะการบังคับ ชูเชิญให้ปฏิบัติตามในลักษณะที่ฝักต่อความรู้สึกนึกคิดของบุคคลทั่วไป หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นมาตรฐานความดีสากลที่ไม่ได้มีข้อจำกัดผู้นับถือที่เป็นเชื้อชาติภาษา หรือวรรณะใดทั้งสิ้น จึงเป็นความใจกว้างและมุ่งเสนอโอกาสที่ดีเสมอแก่ผู้ที่ต้องการสัมผัสวิถีแห่งพุทธธรรมนำไปสู่การดำเนินชีวิตต่อไป

กิจกรรมทางสังคมที่ร่วมกัน

วัดกับชุมชนผู้เกี่ยวข้องทางด้านพระพุทธศาสนาได้สรุปบทบาทวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนไว้น่าสนใจ แม้จะเป็นกิจกรรมที่หลายคนอาจมองว่า “ธรรมดา ๆ” แต่หากทำได้เชื่อว่ายอดเยี่ยมทีเดียว การที่จะให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนเช่นในอดีต จำเป็นต้องพัฒนาวัดทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรม เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน กิจกรรมของวัดในการให้บริการแก่ชุมชนด้านศาสนาและวัฒนธรรม เช่น

กิจกรรมด้านศาสนบริการ คือการให้บริการภายในวัดซึ่งได้แก่ กิจกรรมในด้านการบำรุงรักษาวัด มีแบบแปลนแผนผัง รักษาความสะอาด ปลูกต้นไม้ร่มรื่น และมีบรรยากาศสงบจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดี เป็นที่เสื่อมใสแก่ผู้เข้าวัด กิจกรรมด้านการปกครอง ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัด เช่น การทำวัตรสวดมนต์ การสมาทานศีล การฝึกอบรมต่างๆ กิจกรรมด้านให้การศึกษา หรือสนับสนุนผู้ที่อยู่ในวัดให้ได้รับการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม การปฏิบัติธรรม ตลอดจนจนถึงวิชาการเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อความรู้ กิจกรรมด้านสาธารณบริการในวัด การจัดสถานที่ฝึกสมาธิวิปัสสนา ที่พักอาศัยคนตักกะ เมรุ ที่เก็บพัสดุภัณฑ์ ศูนย์อบรมศีลธรรม หรือโรงเรียนพุทธศาสนาวินยาธิการ

กิจกรรมด้านชุมชนบริการ การจัดให้มีธรรมศาลา เปิดบริการทุกวันพระและวันอาทิตย์ ให้ประชาชนได้ฟังธรรม ปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาให้คำปรึกษาแก่ผู้มีทุกข์ จัดอุปสมบทหรือบรรพชาสามเณรในภาคฤดูร้อนหรือเทศกาลเข้าพรรษา ตั้งศูนย์อบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชนทั่วไป จัดฌานกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยสำหรับกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในชนบท ได้แก่กิจกรรมที่ช่วยแก้ปัญหาของชนบท ความยากจน ความเจ็บไข้ วัดช่วยได้โดยจัดกิจกรรมด้านการศึกษาส่งเสริมวิชาชีพการสนับสนุนตั้งสหกรณ์ต่างๆ จัดสาธารณสุขมูลฐาน อบรมจิตใจให้มีคุณธรรม ให้วัดเป็นแหล่งกระจายข่าวให้ความรู้ใหม่ๆ แก่ชุมชนและเป็นผู้ช่วยในการตัดสินใจ เป็นที่ปรึกษากิจกรรมต่างๆ

กิจกรรมของวัดจะเป็นที่เสื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ด้านการประสานงานกับหน่วยราชการ เพื่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การให้ความร่วมมือกับทางราชการ ในการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายเบื้องต้น โกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้งระหว่างชาวบ้านรอบๆวัด ให้คำปรึกษาและแนะนำ การทำงานของกลุ่มอาสาสมัครในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มแม่บ้าน จัดให้วัดเป็นสถานที่ประชุมและอบรมทางวิชาชีพ พร้อมทั้งจัดอุปกรณ์อำนวยความสะดวกให้

กิจกรรมด้านการจัดสวัสดิการ การควบคุมดูแลและรักษาศาสนสมบัติ ศาสนบุคคล ได้แก่ การจัดหาแหล่งน้ำดื่มใช้ในบริเวณวัด บริการให้สะอาดแก่ประชาชนผู้มาติดต่อหรือให้บริการต่างๆ ของวัด ให้มีการศึกษาอบรมเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานทางพระธรรมวินัย

กิจกรรมด้านการอนุรักษ์และการเผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ จัดศาสนพิธีให้ประหยัดและเรียบง่าย ดูแลอนุรักษ์และเผยแพร่พุทธศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม ตลอดจนโบราณวัตถุที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จัดให้มีนันทนาการขึ้นในวัดเท่าที่โอกาสจะอำนวย

กิจกรรมด้านการบริหาร กิจการจากพระศาสนาภายในวัด ได้แก่ การจัดทำแผนผังแยกอาคารเสนาสนะ สิ่งก่อสร้างภายในวัดเป็นเขต เช่น เขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตสาธารณสงเคราะห์ การประชุมพระภิกษุสามเณรในวัด เพื่อชี้แจงนโยบาย คำสั่ง ตลอดจนความเคลื่อนไหวใหม่ๆ ของมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นประจำ

กิจกรรมด้านศาสนศึกษาเพื่อประชาชน ได้แก่ การจัดหน่วยพุทธมาฆะผู้เยาว์ขึ้นในวัด การเปิดสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและเยาวชนผู้สนใจ **กิจกรรมด้านสาธารณสงเคราะห์** ได้แก่ การร่วมมือกับหน่วยราชการในการจัดตั้งศูนย์สาธารณสุข สถานีนามัย หรือสหกรณ์ยา เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บแก่ประชาชนร่วมมือกับทางราชการในการแนะนำให้ประชาชนมีความรู้ทางโภชนาการ รักษาสุขภาพอนามัยการป้องกันรักษาโรค

กิจกรรมด้านการเผยแพร่ศาสนาธรรม ได้แก่ การจัดให้มีการเผยแพร่ธรรมะทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ จัดให้พระภิกษุและสามเณรออกเยี่ยมและเผยแพร่ธรรมะให้แก่ประชาชนตามหมู่บ้านการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือทั้งทางคณะสงฆ์ รัฐบาล เรียกว่า ฝ่ายรัฐ ฝ่ายวัด และชุมชน หรือฝ่ายประชาชน ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญในการทำให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้ขับเคลื่อนเรื่องนี้ตามนโยบายรัฐบาลและคณะสงฆ์อย่างจริงจัง โดยเร็วๆ นี้จะเปิดตัวโครงการ ณ วัดทุ่งบ่อเป็นอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง มุ่งสู่เป้าหมาย คือ ทำวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนวัดในปัจจุบันมีมากกว่าสามหมื่นวัดทั่วประเทศ วัดบางวัดก็เป็นวัดหลวง บางวัดก็เป็นวัดราษฎร์ ขนาดแตกต่างกันไป บางวัดอยู่ในชนบท แต่บางวัด ตั้งอยู่ในเมืองมีความเจริญทางวัตถุสูง บางวัดมีรายได้มาก แต่บางวัด มีรายได้น้อย บางครั้งถึงขั้นขาดแคลน บางวัดมีมานานแล้ว บางวัดเพิ่งสร้างใหม่ บางวัดดูยิ่งใหญ่อลังการ บางวัดก็ดูเก่าขาดการดูแล บางวัดจัดให้ดูคล้ายสวนป่าธรรมชาติ แต่บางวัดเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ บางวัดประชาชนอยากเข้าไปบวช ปฏิบัติ ศึกษาธรรม แต่บางวัดคนไม่ยอมเข้าไปเพราะวุ่นวายสับสน บางวัดดูสะอาด สงบ ร่มรื่น ให้ความสว่างทางจิตใจและปัญญา วัดบางวัดก็เป็นที่พักของประชาชน เป็นศูนย์กลางของชุมชนวัดจะดำรงไว้ซึ่งความเป็นวัด (วัด-วัตร-วัฒนธรรม) ได้อย่างถูกต้อง จะต้องอาศัยหลักการของพระพุทธศาสนา ที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ของไตรสิกขา คือ

๑) สะอาด ด้วยหลักการของพระพุทธศาสนา คือ ศีล

๒) สงบ ด้วยหลักการของพระพุทธศาสนา คือ สมาธิ

๓) สว่าง ด้วยหลักการของพระพุทธศาสนา คือ ปัญญา ในอดีต วัดถือได้ว่าเป็นศูนย์กลาง และเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนรอบๆ วัดยังใช้วัดเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ และทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น การประชุมหมู่บ้าน การประชุมราชการ หรือให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ แต่ในปัจจุบันท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทย ทำให้เด็ก เยาวชน และประชาชน หันไปยึดติดในวัตถุนิยมมากเกินไป เป็นผลให้คนห่างไกลจากวัดโดยไม่รู้ตัว วัดจึงได้ลดบทบาทจากในอดีตลงไปมาก

๔.๒ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

๑. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อมาจากบรรพบุรุษไทย นับตั้งแต่ไทยมีประวัติศาสตร์ชัดเจน ชาวไทยก็นับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว หลักฐานโบราณ ได้แก่ โบราณสถานที่เป็นศาสนสถาน โบราณวัตถุ เช่น พระธรรมจักร ใบเสมา พระพุทธรูป ศิลาคาริก เป็นต้น แสดงว่าผู้คนในดินแดนไทยรับนับถือพระพุทธศาสนา (ทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน) มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านานแล้ว

๒. พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนา มาช้านาน จนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ดังนี้

๑) วิถีชีวิตของคนไทย คนไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ การแสดงความเคารพ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูกตเวที การไม่อาฆาตหรือมุ่งร้ายต่อผู้อื่น ความอดทนและการเป็นผู้มีอารมณ์แจ่มใส รื่นเริง เป็นต้น ล้วนเป็นอิทธิพลจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งได้หล่อหลอมให้คนไทยมีลักษณะเฉพาะตัว เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่นานาชาติยกย่องชื่นชม

๒) ภาษาและวรรณกรรมไทย ภาษาทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาษาบาลีมีอยู่ในภาษาไทยจำนวนมาก วรรณกรรมไทยหลายเรื่องมีที่มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิภคา ในสมัยสุโขทัย กาพย์มหาชาติ นันทโศภนันทสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง ปุณโณวาทคำฉันท์ ในสมัยอยุธยา เป็นต้น

๓) ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ประเพณีไทยที่มาจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามีอยู่มากมาย เช่น การอุปสมบท ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีแห่เทียนพรรษา

ประเพณีชักพระ เป็นต้น กล่าวได้ว่าชนบธรรมนิยมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย

๔) ศิลปกรรมไทย พระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปะแขนงต่างๆ วัดเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมไทย ทางด้านสถาปัตยกรรม เช่น รูปแบบการสร้างเจดีย์ พระปรางค์ วิหาร ที่งดงามมาก เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) กรุงเทพมหานคร ประติมากรรม ได้แก่ งานปั้นและหล่อพระพุทธรูป เช่น พระพุทธลีลาในสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปชินราช วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก จิตรกรรม ได้แก่ ภาพวาดฝาผนังและเพดานวัดต่างๆ เช่น จิตรกรรมฝาผนัง วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร

๓. พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของสังคมไทย พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางของความเคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ให้คนไทยประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงามนอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของชุมชน สร้างความสามัคคีในชุมชน

๔. พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาในการพัฒนาชาติไทย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ใช้คุณธรรมและสติปัญญาในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้พระสงฆ์หลายท่านยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำชุมชนพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวไทยได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา ได้ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนดี เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติไทย

๕. พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติไทย สถาบันหลักของชาติไทยที่คนไทยทุกคนให้ความเคารพนับถือ ประกอบด้วยชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญไทยได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ หมายถึง พระประมุขของชาติไทยที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและยังเป็นอัครศาสนูปถัมภก คือ ทรงให้ความอุปถัมภ์ศาสนาทุกศาสนาในประเทศไทย พระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันอย่างใกล้ชิดอยู่แล้วโดยปริยาย แม้มรรยาทต่าง ๆ ที่คนไทยถูกสอนให้เคารพอาวุโส มีการยึดมั่นและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีก็ล้วนมาจากหลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

ในสังคมไทยเคารพศรัทธาต่อพระภิกษุมาก เนื่องจากเชื่อว่า พระภิกษุ นั้นเป็นผู้มีความรู้มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีล ย่อมพูดแต่สิ่งเท็จจริง และเป็นครูบาอาจารย์ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของ ทุกคนนับแต่เกิดจนตาย คำสั่งสอนจึง

ได้รับความเชื่อถืออย่างไร้ความกลางแคลงใจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าจะในทางที่เป็นมงคลและอัปมงคล

ส่วน วัด นั้นเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่างๆ เพื่อให้เกิดกุศลบุญแก่ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปี รวมทั้งเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับแต่การบวชเณรจนถึงบวชเป็นพระภิกษุ สถานที่ให้ความสงบเยือกเย็นทางใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกปฏิบัติ ธรรม สมาธิ เป็นสถานที่ชุมนุมของสังคมทุกกาลวาระ เช่น การประชุมกรรมการหมู่บ้าน งานเทศกาลรื่นเริงที่มีการ ออกบ้าน มีมหรสพต่างๆ เป็นต้น

เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเนื่องในการตาย เช่น การตั้งศพสวดพระอภิธรรม การเผาศพ วิถีทางแห่งพุทธได้สอดประสานคนล้านนาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยอาศัยกิจกรรมต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยง ก่อให้เกิดสังคมที่ดี ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม อันเป็นรูปแบบที่งดงาม ร่มเย็นเป็นสุข และมีแบบแผนเฉพาะของล้านนาเอง

ชาวล้านนา เรียกพระพุทธปฏิมาว่า “พระเจ้า” หรือ “ผะเจ้า” การสร้างพระพุทธปฏิมา มีมาแต่โบราณ ตามคตินิยมการสร้างพระพุทธปฏิมาโดยทั่วไปด้วยความเคารพและศรัทธาตามจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อมุ่งหมายให้เกิดประโยชน์แก่อกุลแก่ตนในชาตินี้ และชาติหน้า กับประโยชน์แก่อกุลแก่ผู้อื่น เช่น ญาติมิตรผู้มีพระคุณ ตลอดจนสังคมส่วนรวมอันได้แก่ประเทศชาติบ้านเมือง สร้างแล้วก็คือ เป็นไปเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน ตามหลักการบำเพ็ญกุศลกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นเอง⁶

อิทธิพลของพุทธศิลป์ที่เข้ามาพร้อมกับพระพุทธศาสนาในเรื่องของอานิสงส์การสร้างพระพุทธปฏิมาตามตำนานพระแก่นจันทร์ว่า ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพาน ๗ ปี พระเจ้าประเสนธิโกศลแห่งเมืองสาวัตถีได้กราบทูลขออนุญาตจากพระพุทธเจ้าสร้างพระพุทธปฏิมาไว้แทนพระพุทธองค์ พระเจ้าประเสนธิโกศลทูลถามถึงเรื่องอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธปฏิมา พระพุทธองค์ทรงเทศนาว่าการสร้างพระพุทธปฏิมาผู้สร้างจะได้รับบุญมาก พระองค์ทรงเทศน์ชาดกชื่อว่าวิภูฏังคคัลลี ซึ่งพระยาวิภูฏังคคัลลีแม้จะไม่ได้สร้างพระพุทธปฏิมาใหม่ทั้งองค์ แต่ได้ซ่อมแซมและต่อนี้วพระหัตถ์ของพระพุทธปฏิมาที่ชำรุดแล้ว อานิสงส์ของการต่อนี้วพระหัตถ์พระพุทธปฏิมายังมีอานิสงส์มาก ทำให้พระยาวิภูฏังคคัลลีสามารถชนะฆ่าศึกศัตรูได้

⁶ สงวน โชตสุขรัตน์, ตำนานแก่นจันทร์, ในประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม 2, (กรุงเทพมหานคร: ป.พิศนาคะการพิมพ์ 2515), หน้า 68-73.

ความเชื่อพุทธปฏิมาทำให้ชาวล้านนาเกิดศรัทธาและมีความเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาการปฏิบัติบูชาถือเป็นการสร้างบุญกุศลอย่างยิ่งใหญ่ พระพุทธรูปปฏิมาจึงถูกสร้างขึ้นเป็นจำนวนมากโดยบุคคลในสังคมตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ราชวงศ์ ไปจนถึงพุทธศาสนิกชน ตามกำลังแห่งตน ทั้งสร้างส่วนบุคคลและเป็นกลุ่ม และถึงแม้จุดประสงค์หลักของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมานั้นจะเป็นไปเพื่อการสักการบูชาและเพื่อเป็นตัวแทนของพุทธองค์อันเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีจุดประสงค์อื่นที่สอดแทรกไว้ในวิธีการให้ได้มาซึ่งพระพุทธรูปปฏิมา ทั้งในด้านของปรัชญาและพิธีกรรม

อิทธิพลของสื่อได้นำพาหลักความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิตของคนทั่วโลกไหลทะลักเข้ามาในประเทศไทย ด้วยวิธีการอันสะดวกรวดเร็ว ประกอบกับกระแสของโลกวัตุนิยมเข้ามาแย่งพื้นที่ทางศาสนามากขึ้นทุกวัน ความเข้มข้นทางด้านจิตใจลดน้อย ถอยลง ประกอบกับผู้ที่เข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์อย่างถ่องแท้ สามารถนำมาปรับใช้ในโลกรปัจจุบันได้อย่างสร้างประโยชน์เรียนรู้ทั้งปรีชา และนำหลักการไปปฏิบัติให้เกิดผลมีน้อยเกินไป จำต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และรักษาพื้นที่ทางศาสนาไว้ให้มากที่สุด เพื่อเป็นตัวแทนในการสร้างประโยชน์สุขแก่มหาชน ตามคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยสรุปคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในล้านนาไว้หลายประการ เช่น

๔.๓ คุณค่าด้านพุทธศิลป์

ในการสร้างงานพุทธศิลป์นอกจาก เป็นสมบัติของส่วนรวม สมบัติของชาติและ ยังให้เกิดคุณค่าหลายประการ คือ

๑. คุณค่าทางด้านจิตใจ

คุณค่าทางด้านจิตใจเป็นคุณค่าที่ส่งผลต่อตนเองเป็นสำคัญ เช่น การสร้างพระพุทธรูปปฏิมา เป็นการสร้างงานวิจิตรศิลป์ที่ตอบสนองความสุขด้านจิตใจ ทั้งในด้านของบุคคล ครอบครัว ไปจนถึงสังคมในระดับชาติ เมื่อมนุษย์มีศรัทธาความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมา เมื่อได้มีโอกาสสร้างพระพุทธรูปปฏิมาไว้เป็นทาน ย่อมเกิดปีติสุข อิ่มเอมใจ และมีความรู้สึกรักและผูกพันกับพระพุทธศาสนา รู้สึกว่าบาปและอกุศลทั้งมวลลดน้อยถอยลง และเป็นการสะสมบุญรู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองมีบุญมาก และเชื่อว่าตนเองจะไม่ตกนรกหรือไปอบายภูมิ ทำให้เกิดกำลังใจในการที่จะประกอบสัมมาอาชีพ และตั้งตนอยู่ในวิถีทางแห่งชาวพุทธที่ดี ในหลักการของพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในขบวนการสร้างพระพุทธรูปปฏิมานั้นส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของทาน เพราะเป็นเรื่องที่กระทำได้ง่าย ไม่มีข้อบังคับ และทำได้ทุกคน ทั้งทานทรัพย์สินเงินทอง ทานอาหารการกิน ทานร่างกายแรงใจ เมื่อให้ทานแล้วทำให้เกิดความสุขทางใจขึ้น ทำให้มีความโน้มเอียงไปในทางที่ดี ชักนำ

จิตใจให้รักษาศีล และปฏิบัติภาวนาต่อไปได้ ในการสร้างพระพุทธรูปภูมินั้นมีการประกอบทานบารมี ดังนี้

การบริจาคทาน ทาน คือการให้ ในการสร้างพระพุทธรูปภูมินั้น จะต้องประกอบด้วย เจตนาที่จะสร้างถวายทานเป็นพุทธานุชา เพื่อเป็นที่สักการะและเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจ ของพุทธศาสนิกชน ทั่วไป เป็นการสละสิ่งของแห่งตนให้กับผู้อื่น รวมไปถึงแรงกายแรงใจ ของทุกคนที่เข้าร่วมในพิธีกรรม การสร้างตลอดจนถึงการถวายทานจตุปัจจัยไทยทาน การให้ทานทำให้ผู้ทำมีจิตใจอ่อนโยน เป็นสุข มีจิตใจที่เป็นกุศล เป็นพื้นฐานแห่งการทำความดี เพื่อจะพัฒนาพื้นฐานทางด้านจิตใจให้สูงขึ้น ตามแต่ปัญญาแห่งตน การให้ทานนั้นสามารถแยกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) **เจตนาทาน** หมายถึง การมีความตั้งใจอันดีเป็นกุศล มีเจตนาดีในการให้ทาน บุคคลอาศัยปัญญาสัมมาทิฐิ มีความไม่โลภเป็นเจตนาพิจารณาเห็นบาปบุญคุณโทษ อันเป็นประโยชน์ในเบื้องต้น โดยอาศัยเจตนา ๓ ประการเป็นหลัก คือ บุพเพเจตนา มีจิตศรัทธาเลื่อมใส คิดที่จะให้ทาน๑ มุญจนเจตนา บุคคลมีจิตเจตนาเลื่อมใสในขณะที่กำลังให้ทาน๑ อปราปรเจตนา บุคคลมีจิตศรัทธาเลื่อมใสหลังจากบริจาคทานแล้ว๑⁷

๒) **วัตถุทาน** หมายถึง พระพุทธรูปภูมิมิถือว่าเป็นวัตถุทาน เมื่อนำไปถวายทาน ยังประกอบไปด้วยจตุปัจจัยไทยทาน ที่ได้มาโดยชอบธรรม ผู้สร้างถวายจะต้องถึงพร้อมด้วยเจตนา สัมปทาและวัตถุสัมปทาอันบริสุทธ์

๓) **อภัยทาน** หมายถึง ในการถวายพระพุทธรูปภูมิจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับ สรรพสัตว์ เจ้ากรรมนายเวร ทั้งยังมีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว เป็นการอภัยทาน ทำให้เกิดความเมตตาเอาชนะความโกรธ มีความรักปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์โดยไม่จองเวรจองกรรม ไม่เบียดเบียนกันด้วยกาย วาจา ใจ ทำให้กรรมกลายเป็นโอหสิกรรม

๔) **ธรรมทาน** หมายถึง ธรรมอันเป็นคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ให้ธรรมนั้นจะต้องไม่บิดเบือน แสดงธรรมเพื่อให้เกิดสติปัญญา ละเว้นความชั่ว ฝึกอบรมกาย วาจา ใจ ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น เพื่อการบรรลุมรรค ผล นิพพานเป็นที่สุด ในการสร้างพระพุทธรูปภูมินั้น จะมีการให้ ธรรม สอดแทรกอยู่ทุกขบวนการ ทั้งจากภาพลักษณ์ของพระพุทธรองค์ ตลอดไปจนถึงการเทศนา ธรรมของสาวกของพระพุทธเจ้า ตลอดการสร้าง

⁷ พระครูสิริปัญญาภรณ์, มงคลทีปนี แปล, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมบรรณาคาร, 2525), หน้า 204.

๒. คุณค่าทางด้านการดำเนินชีวิต

จากความเชื่อของคนล้านนาเชื่อว่าองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์จริงยังมีพระชนชีพอยู่ ทำให้ชาวล้านนามีจารีตประเพณีที่ปฏิบัติต่อพระพุทธปฏิมาแบบเดียวกับที่ปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า เป็นต้นว่า ตอนเช้าทุกบ้านจะต้องถวายภัตตาหารเช้าที่หิ้งพระในบ้านของตน ในวัดชาวบ้านจะถวายของอาสนะสำหรับพระพุทธปฏิมาในวิหาร ในฤดูหนาวชาวล้านนากลัวว่าพระพุทธองค์จะหนาวจึงช่วยกันหาฟืนมาไว้จุดเพื่อให้ความอบอุ่นแก่พระพุทธปฏิมา หากบ้านเมืองไม่ปกติสุขหรือเกิดข้าวยากหมากแพงหรือสงคราม พระพุทธปฏิมาในวิหารบางองค์ทรงเสวยพระทัยมีน้ำพระเนตรไหลออกมาเป็นต้นสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวล้านนาที่ว่า พระพุทธปฏิมาทุกพระองค์ของชาวล้านนามีจิตวิญญาณของพระพุทธเจ้าสิงสถิตอยู่เสมอ^๘

ในการสร้างพระพุทธปฏิมานั้นจะผ่านกระบวนการที่ชาวล้านนาเรียกว่า “ เสก, ซ่อม, ย้อมยศ ” เสียก่อน คำว่า “ เสก ” หมายถึง การเสกสรรปั้นแต่งด้วยปฏิมากร จากนามธรรมเป็นรูปธรรมให้ได้พุทธลักษณะอันงดงาม สื่อความหมายทางปรัชญาลงในงานพุทธศิลป์ จนผู้พบเห็นเกิดความรับรู้ร่วมกันว่านี่คือรูปของพระพุทธเจ้า คำว่า “ ซ่อม ” หมายถึงการซ่อมแซม ขัดแต่ง ให้งานปฏิมากรรมออกมาสมบูรณ์ที่สุด คำว่า “ ย้อมยศ ” เป็นการให้คุณค่าด้วยพิธีกรรม เช่น ก่อนทำการหล่อพระพุทธปฏิมา ชาวล้านนาจะมีการสวดถอนโลหะที่จะนำมาหล่อ ให้รู้ว่า ต่อไปนี้โลหะต่าง ๆ ที่นำมาหล่อพระพุทธปฏิมาในครั้งนี้ ไม่ใช่เศษวัสดุเหลือใช้อีกแล้ว แต่เป็นโลหะที่มีความบริสุทธิ์ สะอาด ประพรมด้วยน้ำพุทธมนต์ เมื่อหล่อพระพุทธปฏิมาก็มีการเจริญพระพุทธมนต์ เมื่อหล่อเสร็จแล้วก็เข้าสู่พิธีอบรมสมโภชพระพุทธปฏิมา เพื่อย้อมยศให้กับโลหะหรือรูปที่หล่อออกมาว่า ต่อไปนี้ รูปหล่อนี้ คือตัวแทนของพระพุทธองค์ เป็นสิ่งที่ควรเคารพ ใครจะล่วงเกินไม่ได้ แม้แต่จะเดินผ่านก็ต้องก้มศีรษะเพื่อแสดงการคารวะ กราบไหว้บูชาเหมือนกับสักการะพุทธองค์ องค์จริง พิธีกรรมเหล่านี้ เป็นอุบายอย่างหนึ่งเพื่อให้ชาวล้านนามีพุทธานุสติอยู่ในหัวใจ และเป็นการสืบทอดมรดกทางสังคม โดยสอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของชาวล้านนา

นอกจากนี้ ได้เกิดพิธีกรรมอันเป็นส่วนที่ก่อให้เกิด ประเพณี เช่น ประเพณีสงฆ์น้ำพระพุทธปฏิมา ปกติชาวล้านนามีพิธีสงฆ์น้ำพระพุทธปฏิมาปีละครั้งในวันสงกรานต์ ตรงกับวันที่ ๑๕ ของทุกปี พระพุทธปฏิมาประจำวัดจะถูกอัญเชิญออกมาทำพิธีสงฆ์น้ำ หรือไม่ก็แห่ขบวนรอบเมืองหรือรอบหมู่บ้านเพื่อให้ผู้คนได้สงฆ์น้ำตลอดทางที่ผ่าน ก่อนนำมาสงฆ์น้ำที่วัด เมื่อสงฆ์น้ำที่วัดแล้วก็

^๘ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา, (เชียงใหม่: แสงศิลป์, 2549), หน้า 98.

กลับมาสรองน้ำพระพุทธปฏิมาที่บ้านด้วยน้ำขมิ้นส้มป่อย หรือน้ำอบน้ำหอม ที่เหลือก็นำมาลูบศีรษะ หรือผสมน้ำอาบเพื่อเป็นสิริมงคล⁹

ความเชื่อ ทำให้มองเห็นคุณค่าของการสร้างพระพุทธปฏิมาในสังคมล้านนาได้อย่างชัดเจน เพราะพระพุทธปฏิมาเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ ชาวล้านนาจึงผูกพันกับพระพุทธองค์อย่างลึกซึ้ง ทำให้สามารถรับเอาพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต มีศีลเป็นตัวกำกับพฤติกรรมของคนในสังคม ทำให้ชาวล้านนามีปกติอ่อนน้อม มีน้ำใจ และมีพื้นฐานจิตใจอ่อนโยน เมื่อชาวล้านนาอยู่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามีพระธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้วิถีชีวิตของชาวล้านนาปกติสุข ด้วยไม่ประพฤติชั่วเพราะกลัวผลของบาปกรรมที่จะตามสนองเป็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวล้านนาได้อย่างชัดเจน

การดำเนินชีวิตของชาวล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต มีการประพฤติธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาดังมีตัวอย่างปรากฏใน ที่ชนิกาย มหาวรรค เรื่อง การประพฤติธรรม พอเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิต ดังมีปรากฏพอสรุปได้ดังนี้

การประพฤติธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในเวรัญชกสูตรว่า การประพฤติใน กุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กายสุจริต ๓ วจีสุจริต ๔ มโนสุจริต ๓ ชื่อว่า การประพฤติธรรม

กายสุจริต ๓ ได้แก่

ละจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการฆ่าสัตว์ได้เด็ดขาด วางศัสตรา วางท่อนไม้เสียแล้ว เป็นผู้มีการเกื้อกูลอนุเคราะห์สัตว์ทุกจำพวกอยู่

ละจากการลักทรัพย์ เว้นจากการลักทรัพย์ได้เด็ดขาด ไม่ถือเอาทรัพย์สมบัติของผู้อื่นที่เขายังมีได้ให้ อันเป็นส่วนแห่งการขโมย

ละจากการประพฤติผิด ในสามภรรยาของผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดจารีตประเพณีในพวกหญิงเป็นปานนั้น

วจีสุจริต ๔ ได้แก่

ละจากการกล่าวเท็จ เว้นจากการกล่าวเท็จได้อย่างเด็ดขาด คืออยู่ในที่ ประชุมก็ดี ฯลฯ เป็นผู้ไม่กล่าวเท็จทั้ง ๆ ที่รู้อยู่

⁹ สัมภาษณ์, พ่อหนานบุญเป็ง อุทวิ, วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2551.

ละจากการกล่าวส่อเสียด เว้นจากการกล่าวส่อเสียดได้อย่างเด็ดขาด เป็นผู้ที่กล่าวคำให้
เกิดความสมัคสมานกัน

ละจากการกล่าวคำหยาบ เว้นขาดจากการกล่าวคำหยาบได้อย่างเด็ดขาด เป็นผู้ที่กล่าว
วาจาสุภาพ อ่อนน้อม

ละจากการพูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ โดยรู้จักกาลเทศะที่จะพูด มีที่อ้างอิงพูดแต่
สิ่งที่เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่น

มโนสุจริต ๓ ได้แก่

ไม่เป็นผู้มากไปด้วยความเพ่งเล็งทรัพย์สินของผู้อื่น เอามาเป็นของตัวเอง

ไม่เป็นผู้มีจิตคิดพยาบาท ผูกเวร ไม่มีจิตคิดร้าย ต่อผู้อื่น

เป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ คือเห็นว่าทานที่ให้แล้วมีผล การบูชา มีผล
การเช่นสรวงมีผล ทำให้แจ้งด้วยความรู้อย่างยิ่งของตนเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตามด้วยมี โลกนี้มี
โลกหน้ามี เป็นต้น

ที่นิกาย มหาวรรค เล่ม ๒ ภาค ๑ หน้า ๔๒๒ แสดงไว้ว่า

อุบาสกอุบาสิกาใด ปฏิบัติให้สมบูรณ์ในสภาวะ ๓ คือ พระพุทธรัตตะ พระธรรมรัตตะ
พระสงฆ์รัตตะ รักษาศีล ๕ ศีล ๑๐ รักษาอุโบสถศีล ถวายทาน บูชาด้วยของหอม บูชาด้วยมาลา
บำรุงมารดาบิดา บำรุงสมณพราหมณ์ อุบาสกอุบาสิกานั้นชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
ธรรมย่อมรักษาบุคคลผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้ ผู้มีปกติ
ประพฤติธรรม ย่อมไม่ไปสู่ทุกข์¹⁰

ธรรมเหล่านี้ย่อมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ดี เป็นที่สมควรแก่การยึดถือ เพื่อความ
ผาสุกในชีวิต นอกจากนี้พระพุทธรูปก็ยังมีลักษณะที่เตือนสติของผู้พบเห็น สร้าง
ความร่มเย็นเป็นสุขให้เกิดแก่จิตใจ ให้มีพลังและความมั่นใจที่จะปฏิบัติภารกิจของตนต่อไปด้วยความ
ไม่ประมาท ตั้งตนอยู่ในโอวาทปาฏิโมกข์ ตามหัวใจของพระพุทธศาสนาที่ว่า จะไม่ทำบาปทั้งปวง จะ
ทำแต่ความดี และจะทำจิตใจให้ผ่องใส แต่เมื่อเกิดทุกข์ภัยก็หันหน้าเข้าหาพระธรรม เข้าหาพระพุท
ธูปมาเพื่อเป็นหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น การสักการะพระดับภัย วัดดับภัย อำเภอมือง
เชียงใหม่ ชาวล้านนาบางคนมีความเชื่อว่าพระดับภัย มีพุทธานุภาพที่จะช่วยในการบันดาลให้ภัย
พิบัติต่าง ๆ ลดลงหรือหมดไปได้

¹⁰ ที.ม.(ไทย) 2/1/422.

๓. คุณค่าในด้านสังคม

สังคมของชาวล้านนา เป็นสังคมที่มีอิทธิพลของพระพุทธศาสนาชัดเจนมาก ถึงแม้ว่าจะผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมก็ตาม ในกระบวนการสร้างพระพุทธปฏิมาเป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้สังคมมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้อง เป็นหมู่เหล่า และร่วมกันรักษาพื้นที่ธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ เป็นมรดกของคนในสังคม ให้ยาวนานที่สุด เป็นขบวนการของประชาสังคมเชิงพุทธที่มีส่วนดีมากกว่าส่วนเสีย พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ความเชื่อ คำสอน ข้อบัญญัติ พิธีกรรม และข้อปฏิบัติ ในฐานะสมาชิกทางสังคมต้องปฏิบัติตาม กระบวนการทางศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นข้อดีในการแก้ไขปัญหาทางสังคม

อีกประการหนึ่งหลักการของพระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน ในแง่ของการตกอยู่ในอำนาจของธรรมชาติเช่นเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธระบบวรรณะของฮินดู และทรงเน้นย้ำว่า มนุษย์ทุกคนทุกชั้นวรรณะต่างอยู่ในอำนาจของกฎแห่งกรรมและกฎแห่งธรรมเดียวกันอย่างเท่าเทียม ในการสร้างพระพุทธปฏิมาไม่กีดขวางหนทางแห่งบุญ ทุกคนมีสิทธิที่จะร่วมกันสร้างหรือจะสร้างอันเกิดจากศรัทธาในพุทธศาสนา หรือในหลักการของสังคหวัตถุที่ว่าด้วยสมานัตตตา คือ การทำตัวเข้าสमान ความเสมอต้นเสมอปลาย การให้ความเสมอภาค การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (ทาน) การพูดจาเพื่อความสมานสามัคคี (ปิยวาจา) หรือหลักของพรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาก็สามารถเกิดขึ้นได้ในกระบวนการสร้างพระพุทธปฏิมาได้

อีกประการหนึ่ง ในกระบวนการสร้างพระพุทธปฏิมาเป็นการคืนทรัพย์สินส่วนตัวให้กับสังคม ให้กับแผ่นดิน ทั้งในรูปของพระพุทธปฏิมาและปัจจัยไทยทาน สิ่งเหล่านี้จะยังประโยชน์ให้กับตนเองและสังคมโดยรวม เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกัน มีวิธิตัด การกระทำไปในทิศทางเดียวกัน ปัญหาความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้นได้ยาก

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่ทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้สูงขึ้นไปตามระดับสติปัญญาแห่งตน ธรรมะ สอนให้มนุษย์รู้จักหน้าที่แห่งตน ทั้งในระดับผู้ปกครอง และบุคคลทั่วไป ธรรมะเป็นสิ่งที่ประสานมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธี ทำให้สังคมมีความเรียบร้อย ปกติ ดีงาม ในการสร้างพระพุทธปฏิมา มีการเน้นย้ำหลักปฏิบัติ ของการเป็นชาวพุทธที่ดี ประกอบบุญกริยาวัตร และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมที่ปราศจากชนชั้นวรรณะและความเหลื่อมล้ำทางเพศ ประกอบด้วยความรักสามัคคีในหมู่มนุษย์ด้วยกัน ดังปรากฏใน ทักขิณาวีถังคสูตร มีความว่า

“สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ นิคคราราม กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พระนางมหาประชาบดีโคตรมีทรงถือผ้าใหม่ คู่หนึ่ง เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายอภิเวทแล้วประทับนั่ง ณ ที่อันควร กราบทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ผ้าใหม่คู่นี้ หม่อมฉันกรอด้ายเอง ทอเอง ตั้งใจอุทิศถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า ขอพระผู้มีเมตตาเจ้าทรงอาศัยความอนุเคราะห์ โปรดรับผ้าใหม่คู่นี้ของหม่อมฉันด้วยเถิด”.

“โคตรมี ขอพระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อพระนางถวายสงฆ์แล้ว จักเป็นอันบูชาอามาภาพและสงฆ์” พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบ

พระนางมหาประชาบดีโคตรมีกราบทูลเช่นนี้อยู่ ๓ ครั้ง พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสตอบเช่นนี้ ๓ ครั้งเหมือนกัน พระอานนท์จึงขอโอกาสกราบทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า โปรดรับผ้าใหม่คู่นี้ของพระนางมหาประชาบดีโคตรมีเถิด พระนางมหาประชาบดีโคตรมี ทรงมีอุปการะมาก เป็นพระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงถนอมเลี้ยงดูให้พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยน้ำนม เมื่อพระชนนีเสด็จสวรรคต แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ ดื่มสุราเมรัย ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคเจ้ามีความเลื่อมใสในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ มีศีลที่พระอริยะยินดี ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคเจ้าหมดความสงสัย ในพระพุทฺธ ในทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

“ข้อนี้เป็นอย่างนี้ อานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนี้ อานนท์ จจริงอยู่ว่า บุคคลใดถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ ดื่มสุราเมรัย มีความเลื่อมใสแน่วแน่มั่นใน พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ มีศีลที่พระอริยะยินดี หมดความสงสัยใน พระพุทฺธ ในทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เรายังไม่กล่าวว่า การกราบไหว้ ลูก รับ อัญชลี สามีจิกรรม ด้วยการบริจาคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ว่าเป็น การตอบแทนของบุคคลนี้บุคคลนั้น”

ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงแสดงการถวายทาน ๒ อย่าง คือ ปาฏิปุคคฺลิกทาน (ทานเฉพาะบุคคล) ๑๔ ประการ และการสังฆทาน (ทานถวายหมู่คณะ) ๗ ประการ และตรัสสรุปว่า

“เรากล่าวทักษิณาทานถวายหมู่คณะว่า มีอานิสงส์นับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่เราไม่กล่าวทานถวายบุคคลว่ามีผลมากกว่าการถวายหมู่คณะโดยปริยายไร ๆ”¹¹

¹¹ พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์, พระไตรปิฎกร่วมสมัย, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, 2548), หน้า31-33.

การอยู่ร่วมกันเป็นสังฆะ หรือหมู่คณะ และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม หรือกลุ่มคน ในขั้นพื้นฐาน ต้องมีการแบ่งปันมาเชื่อมให้คนอยู่ร่วมกัน สังคมที่ขาดการแบ่งปัน แล้งน้ำใจ ไร้ความเอื้อเฟื้อ คือสังคมที่พร่องเมตตา ฟังพาอาศัยไม่ได้ ซ้ำยังทำให้คนในสังคมนั้นเกิดความรู้สึกห่อเหี่ยว เปล่าเปลี่ยว และแตกแยก ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงให้ความสำคัญกับสังฆะ หรือส่วนรวม มากกว่าบุคคลิกะ หรือส่วนบุคคล พระพุทธองค์ทรงฝากพระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัท ๔ ซึ่งต้องทำหน้าที่ร่วมกัน มิได้ฝากไว้กับผู้ใดผู้หนึ่ง ตามนัยนี้สังคมจึงมีความสำคัญมากกว่าบุคคล ตามหลักสังคมวิทยาถือว่าแต่ละคนล้วนเป็นสมาชิกของสังคม อาศัยสังคมเติบโตขึ้นมา ถ้าไม่รู้จักตอบแทนสังคม ไม่ให้ประโยชน์คืนสังคมบ้างก็จะเป็นบุคคลไร้ประโยชน์เอง ในการสร้างพระพุทธปฏิมาเป็นการประสานความร่วมมือร่วมใจ แบ่งปัน และมีเป้าหมายเดียวกันของพุทธบริษัท เพื่อเป้าหมายหลักคือศรัทธาในอานิสสงส์ของการสร้างพระพุทธปฏิมาาร่วมกัน

อาจารย์ พรศิลป์ รัตนชูเดช ได้กล่าวถึงคุณค่าของการสร้างพระพุทธปฏิมาในด้านสังคมไว้ว่า “ การสร้างพระพุทธปฏิมาของชาวล้านนาถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศลที่ทำให้เกิดผลานิสงส์อันยิ่งใหญ่ไพศาลทั้งต่อเจ้าภาพผู้สร้างและแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายที่ผู้สร้างมีเจตนาอุทิศส่วนบุญไปถึง เมื่อมีการสร้างพระพุทธปฏิมาถวายวัด ถึงแม้จะมีขนาดเล็กและเป็นของส่วนบุคคล เจ้าภาพจะต้องกล่าวหรือจารึกคำอุทิศไว้ที่ฐานพระ เพื่อให้ส่วนบุญนี้ถึงครอบครัว บิดามารดา และญาติมิตร นอกจากตัวเองด้วยเป็นอย่างน้อย แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของการสร้างพระพุทธปฏิมาที่มีต่อสังคมในระดับครอบครัว ด้วยเป็นสื่อให้เกิดความรักความสามัคคีต่อกัน ถ้ามีการสร้างพระพุทธปฏิมาขนาดใหญ่ขึ้นไปถึงระดับพระประธาน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนจำนวนมาก การสร้างพระพุทธปฏิมาก็จะกลายเป็นสื่อรวมใจทางสังคมให้มหาชนเกิดความรักความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สร้างความเข้มแข็งทางสังคมให้เกิดขึ้น¹²

พระพุทธปฏิมาที่มีกรรมวิธีในการสร้างเพื่อประสานความสามัคคีในสังคมเช่น พระเจ้าทันใจ เป็นพระพุทธปฏิมาที่สร้างขึ้นเพื่อทดสอบความพร้อมเพรียงของหมู่คณะในสังคมล้านนาระดับเมืองหรือหมู่บ้าน ก่อนที่ชาวเมืองหรือชาวบ้านใดมีความคิดที่จะร่วมกันสร้างถาวรวัตถุของวัด เช่น วิหาร กุฏิ อุโบสถ ซึ่งต้องการความสามัคคี กำลังทรัพย์กำลังแรงงาน และความร่วมมือจากทุกคน แต่ชาวบ้านยังไม่มีเชื่อมั่นใจว่า พวกของตนจะร่วมมือกันทำสำเร็จได้หรือไม่ เพราะเป็นงานใหญ่ ถ้าหากขาดความสามัคคีกันแล้ว งานก่อสร้างสิ่งนั้นอาจจะไม่สำเร็จค้างคาต่อเนื่องกันไปไม่อาจกำหนดวันเสร็จได้ เพื่อทดสอบความสามัคคีชาวบ้านจึงได้ร่วมกันสร้างพระพุทธปฏิมาด้วยวัสดุใดก็ได้ แต่ให้

¹² พรศิลป์ รัตนชูเดช, เอกสารเรื่องคุณค่าพระพระพุทธปฏิมา, ยังไม่เผยแพร่.

เสร็จภายในวันเดียวก่อนพระอาทิตย์ตกดิน เมื่อสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาเสร็จจึงให้ชื่อว่า “พระเจ้าทันใจ”¹³

ในการสร้างพระพุทธรูปที่เป็นองค์สำคัญ ทุกองค์ ล้วนแล้วแต่มีคุณค่าในด้านสังคม เพราะเป็นการร่วมแรงร่วมใจกันในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ผู้มีเจตนาสร้าง การระดมทุน การระดมแรงงาน การระดมพุทธบริษัท ให้มาร่วมทำกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยบุญกุศลทุกประการ เป็นประชาสังคมเชิงพุทธที่จะขาดเสียมิได้ ในสังคมพุทธก่อให้เกิดคุณค่า คือ

๔) คุณค่าทางด้านการรักษาความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

การสร้างพระพุทธรูปมีจุดประสงค์หนึ่งเพื่อเป็นหลักยึดเพื่อให้เกิดความมั่นคง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพระพุทธศาสนา ในการสร้างพระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้านั้น แม้จะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามลักษณะของพุทธศิลป์ของแต่ละประเทศ แต่ละยุค แต่ละสมัย แต่ทุกคนก็เข้าใจร่วมกันว่า นี่คือ พระพุทธเจ้าผู้สมควรแก่การกราบไหว้และเป็นองค์เดียวกัน และถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเกิดการแตกแยกออกเป็นกลุ่ม เป็นนิกายต่าง ๆ แต่ก็ยังมีหลักยึดอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาอยู่ ตามลักษณะการถ่ายทอดลักษณะของมหาบุรุษ และพยายามที่จะถ่ายทอดลักษณะของสภาวะธรรมภายในอันแสดงถึงความเป็นพุทธะอันเป็นนามธรรมสู่ความเป็นรูปธรรม

เป็นการรักษาซึ่งศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เมื่อพระพุทธองค์ทรงล่วงลับไปแล้ว ฐานทางพระพุทธศาสนาย่อมสั่นคลอน จำนวนพุทธศาสนิกชนที่มีพุทธจริตย่อมลดน้อยลงไป ในขณะที่ฝ่ายมีศรัทธาจริตมีจำนวนมากขึ้นตามลำดับ จำเป็นจะต้องมี สิ่งที่จับต้องได้ มองเห็นด้วยตาเนื้อ เพื่อประกอบศรัทธาเอาไว้ พระพุทธรูปจึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีในพระพุทธศาสนา

เป็นการส่งเสริมความเชื่อมั่น ว่าพระพุทธเจ้ามีตัวตนจริง มีพุทธประวัติ มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ที่สามารถพิสูจน์ได้ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปจึงมีคุณค่าที่ต้องสานต่อไปเพื่อการรักษาความมั่นคงในพระพุทธศาสนา

ในการสร้างพระพุทธรูปสมัยโบราณจะมีการจารึกลงที่ฐานพระพุทธรูปที่ตนสร้าง โดยระบุความต้องการของตนให้ลูกหลานได้ปฏิบัติตามคล้ายกับเป็นพันธกรรม เช่น พระพุทธรูป

¹³ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา, (เชียงใหม่ : แสงศิลป์, 2549), หน้า 55.

สำริดปางอุ้มบาตร ที่มีจารึกที่ฐานความว่า ผู้สร้างชื่อ นาทหลังสุนทราวิน สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๕ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่วัดหมื่นตุม อำเภอเมือง เชียงใหม่ มีข้อความดังนี้

“...นาทหลังสุนทราวิน มีบ้าน ๓ ห้อง ถวายพระพุทธรูปยืน (องค์นี้ ซึ่ง) สร้างใหม่...เมื่อข้าพเจ้าเสียชีวิตแล้ว ให้ภรรยาอยู่บ้านแทนข้าพเจ้า ให้ถวายข้าวพระพุทธรูปทุก ๗ วัน ให้ถวายอาหารเจ้าอาวาสทุก ๆ ๑๕ วัน เมื่อภรรยาข้าพเจ้าเสียชีวิตแล้ว ให้น้องข้าพเจ้าชื่อคำสน และหลานข้าพเจ้า (ชื่อ) สุนทรรักษา (พระพุทธรูปและ) เจ้าอาวาส เหมือนภรรยาข้าพเจ้าทำ อย่าให้ลูกชายของข้าพเจ้าได้มาปะปนอยู่ในบ้านของข้าพเจ้าเลย (ถ้าหากว่า) เขาไม่ฟัง (และ) มา (อยู่) ปะปนในบ้านข้าพเจ้าอีกให้ฉิบหายด้บวายเป็น...”¹⁴

อีกจารึกหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามสร้างศรัทธาและสืบต่อพระพุทธศาสนา คือ จารึกบนฐานพระพุทธรูปหินขัด วัดพระเจ้าเม็งราย อำเภอเมือง เชียงใหม่ ที่จารึกเป็นอักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี และภาษาไทยวน ว่าผู้สร้างเป็นพระสังฆราชนามว่า พระศรีสัทธัมมไตรโลกรัตนจุฬามหาลังขรราช สร้างใน ปีพ.ศ. ๒๐๑๒ ซึ่งตรงกับสมัยของพระเจ้าติโลกราช ขนานนามว่า พระพุทธรูปหินขัดจารึกที่เป็นภาษาบาลี แปลความว่า “ศรีสัทธัมมะมหาสังฆราช ให้สร้างพระพุทธรูปหินขัดขึ้นประทับนั่งเหนือบัลลังก์อันประเสริฐเหมือนพระอาทิตย์ปรากฏเหนือเขาคันธรและเหมือนพระจันทร์งามเด่นบนท้องฟ้า... ส่วนที่เป็นภาษาไทยวน แปลความว่า... ศรีสัทธัมมะไตรโลกรัตนจุฬา มหาสังฆราช...ให้หล่อพระพุทธรูปหินขัดองค์นี้ เพื่อเป็นไม้ไต่แกโลก และ (เพื่อ) คนทั้งหลายบูชา เป็นส่วนบุญอันจัก (นำไปเกิด) ในเมืองฟ้าและนิพพาน ที่ไม่รู้จักแก่เกล้า และไม่รู้ตาย...(ฐานของพระองค์นี้) มีน้ำหนัก ๒๔๐๐”¹⁵

ท่านพระครูโสภณศีลปาคม วัดมิ่งเมืองอำเภอเมือง เชียงราย ได้กล่าวถึงคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในด้านของการสืบทอดพระพุทธศาสนา ความว่า “พุทธรูปปฏิมา ที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนของพุทธองค์นั้น เป็นการสร้างที่เปี่ยมไปด้วยพลังศรัทธา สื่อถึงจิต ความรัก ความศรัทธาที่ผู้กราบไหว้มีต่อพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปปฏิมาเป็นสาธารณะวัตถุ เมื่อสาธารณะวัตถุอยู่ได้ สาธารณะธรรมก็อยู่ได้ สาธารณะบุคคลก็ยอมอยู่ได้ เมื่อมีการสร้างขึ้นก็ย่อมต้องมีคนรักษา และจะต้องมีการสืบทอดเป็นมรดกควบคู่กันไป ตามหน้าที่ของชาวพุทธ ทำให้รวมกันได้ เป็นสาธารณะวัตถุที่เป็นศูนย์รวมของจิตใจเหมือนเป็นส่วนประกอบกัน เมื่อมีวัดก็ต้องมีพระพุทธรูปปฏิมาเมื่อมีพระ

¹⁴ อันส์ เพ็นธ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519), หน้า 95-97.

¹⁵ อันส์ เพ็นธ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่, หน้า 59.

พุทธปฏิมากรก็ต้องมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ปฏิบัติตามวัตรกิจและย่อมมีชาวพุทธมาสักการะบูชามาฟังธรรมปฏิบัติบูชา ทำให้เกิดองค์กรพุทธได้¹⁶

นอกจากนี้คุณค่าในด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนายังปรากฏในรูปของประเพณีวัฒนธรรม ชาวล้านนามีประเพณีความเชื่อหลายอย่างที่เกี่ยวกับพระพุทธปฏิมา พระสงฆ์ล้านนาในอดีตได้สั่งสอนและรจนาประวัติพระพุทธปฏิมาในฐานะที่พระพุทธองค์เป็นมนุษย์ธรรมดา เช่น พระพุทธปฏิมาต้องฉันอาหารทุกเช้า ซึ่งเป็นอุบายทำให้ชาวพุทธล้านนาต้องถวายข้าวพระเจ้าทุกเช้า ถวายที่ดินหรือที่นา หรือ กัลปนา เพื่อนำข้าวไปถวายพระเจ้า รวมทั้งถวายของขบเคี้ยวเช่นเดียวกับการบริโภคของคนในล้านนา จึงเกิดมี “พระเจ้าออมเมียง” (เมียงคือใบชาชนิดหนึ่ง) พระพุทธปฏิมาปางฉันสมอคือ “พระเจ้าฉันสมอ” พระพุทธปฏิมาจะต้องมีข้าทาส ชาวล้านนาจึงมีการถวาย “ข้าพระเจ้า” ในฤดูหนาวก็มีประเพณีขนฟืนเข้าวัด ซึ่งเป็นอุบายให้ชาวพุทธหาฟืนมาให้พระสงฆ์ใช้ในหนาวนั่นเอง แม้ในการบวชพระพุทธปฏิมาชาวล้านนาก็จะใส่ “หัวใจพระเจ้า” ด้วย มีพิธีอบรมสมโภชพิธีเบิกเนตร พิธีถวายข้าวมธุปายาส เมื่อเสร็จพิธีอบรมสมโภชพระพุทธปฏิมาเสร็จแล้วก็เสมือนหนึ่งว่าพระพุทธปฏิมาทรงมีชีวิตจิตใจเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์โดยสมบูรณ์¹⁷

๕) คุณค่าทางการถ่ายทอดพระธรรมคำสอน

ในการสร้างพระพุทธปฏิมาในทุกขั้นตอนเป็นการถ่ายทอดปรัชญาความเชื่อลงไปในงานศิลปะเพื่อเป็นแนวทางที่จะได้ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งจากพุทธลักษณะและศาสนะพิธีต่าง ๆ พิธีกรรมจึงเกิดขึ้นหลังจากที่มีศาสนาแล้ว เป็นการสร้างโอกาสในการแสดงธรรมของพุทธองค์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีคนหมู่มากรวมกัน ประกอบกิจกรรมอย่างเดียวกัน เหตุที่มีพิธีกรรมนั้น เพราะเนื่องมาจากหัวใจของพุทธศาสนา คือ การทำความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ จากทั้ง ๓ หลักการนี้ ทำให้พุทธบริษัทหันมาประกอบกิจกุศล เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ , ทางทำความดี ได้แก่

- (๑) ทานมัย คือ การทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
- (๒) สีลมัย คือ การทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี
- (๓) ภาวนามัย คือ การทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือ การฝึกจิตใจเจริญปัญญา
- (๔) อปจายนมัย คือ การทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม

¹⁶ สัมภาษณ์, พระครูโสภณศิลปาคม, วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2551.

¹⁷ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา, (เชียงใหม่: แสงศิลป์, 2549),

- (๕) เวยยาวัจฉมัย คือ การทำบุญด้วยการชวนขายรับใช้
- (๖) ปัตติทานมัย คือ การทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้ผู้อื่น
- (๗) ปัตตานุโมนามัย คือ การทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
- (๘) ฉัมมัสสวนมัย คือ การทำบุญด้วยการฟังธรรมด้วยการศึกษาหาความรู้
- (๙) ฉัมมเทศนามัย คือ การทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้รู้
- (๑๐) ทิฏฐุชุกัมม คือ การทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง

ในการสร้างบุญที่เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของชาวพุทธคือการสร้างพระพุทธรูปปฏิมา พระพุทธรูปศาสนาจึงสอดแทรก หลักธรรมคำสอนเหล่านี้เข้าไปในพิธีกรรมของกระบวนการสร้าง และอาศัยศรัทธาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการนี้ สั่งสอนธรรมชั้นสูงยิ่งขึ้นไป เพื่อให้พุทธชนเกิดองค์ความรู้ และนำความรู้นั้นไปขัดเกลาตัวเองให้เกิดปัญญามีดวงตาเห็นธรรม สามารถ นำศีล สมาธิ และปัญญา ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดองค์การแห่งความดีงาม ทำให้ผู้คนมีความสุข สังคมสงบสุข

ในพุทธธรรมจากพุทธลักษณะมีกล่าวไว้ว่า พุทธลักษณะของพระพุทธรูปปฏิมาเป็น คลาธิฐาน ในชีวิตของบุคคลได้เป็นอย่างดียิ่ง เป็นพุทธลักษณะเพื่อชีวิต เพื่อเตือนสติ อันก่อให้เกิด ความสงบเย็นแห่งจิต ผู้ที่มองเห็น และใช้ประโยชน์ได้ ย่อมจะมี วิถีชีวิตที่เจริญก้าวหน้า เช่น

- (๑) พระเกศา เป็นขมวด เป็นปมขดหอย คือ เตือนสติว่า ปัญหาทั้งมวลที่เป็นอยู่ เพราะตัวเราขมวดไว้ ปล่อยวางไม่ได้ ปัญหา หรือ ทุกข์ จึงเกิด
- (๒) พระเกตุเป็นเปลวเพลิง คือ ปัญหาทั้งมวลที่มีอยู่ ต้องรู้จักใช้สติ และปัญญา ประคองอาวุธ แก้ไขปัญหาด้วยตัวเองให้หมดสิ้นไป
- (๓) พระเนตร ลักษณะ มองต่ำลง คือ เตือนสติให้สำรวจ มองดูตัวเองก่อนเสมอ อ่าน ตนเองให้ออก บอกตนเองให้ได้ และใช้ตนเองให้เป็น ผู้รู้จักตนดีแล้ว ย่อมเบิกบานและเป็นสุข
- (๔) พระกรรณยาว ซ้อนเป็น ๒ ชั้น คือ เตือนสติให้ หูหนัก รู้จักใช้ปัญญาพิจารณา ไตร่ตรองให้รอบคอบ มีสติ
- (๕) พระนาสิก เป็นสันนูน คือ เตือนสติให้ หายใจด้วยตัวเอง คือ การพึ่งตัวเอง
- (๖) พระโอษฐ์ ลักษณะ หุบมีลักษณะยิ้ม พระพักตร์ไม่บึ้งตึง คือ เตือนสติว่า ภายใน จิต ต้องสงบนิ่ง ไสสะอาด ตัดอารมณ์ขุ่นมัวทิ้งไป จึงจะมีสุขภาพดี

(๗) พระดัชนี ทั้ง ๔ ยาวเสมอกัน คือ เตือนสติ ให้ปฏิบัติภารกิจทั้งปวงด้วยความ มั่นใจเสมอไป เสมือนคนธรรมดา เวลาทำมือทำงานใด ๆ จะงอนิ้วห่อเข้าทั้ง ๔ นิ้ว จะยาวเท่ากัน เรา ทำมือ เมื่อเกิดความมั่นใจ พอใจทำงาน

(๘) พระบาทเรียบ เป็นลักษณะของผู้ไม่มีกิเลส ผิดมนุษย์ธรรมดา รอยเท้ากระโหียง คือ เว้ากลาง คือ เตือนสติว่า ให้ห่างไกลจากกิเลส ตัณหา และอบายมุข (ปากทางแห่งความเสื่อม) ทั้ง ปวง มั่นในธรรมลาภผลพูนทวี¹⁸

ในด้านพุทธธรรมจากพุทธลักษณะของบุคคลย่อมแตกต่างกันไปตามภูมิธรรมและความ ลึกซึ้งในศิลปะของแต่ละบุคคล ต่างกันไปตามความเชื่อ และค่านิยมของคนในสังคม แต่ล้วนแล้วแต่ เป็นการเตือนสติได้เป็นอย่างดี

ท่านพระอาจารย์ ว. วัชรเมธี ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาใน ล้านนาว่า เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา รำลึกถึงครูบาอาจารย์ในอดีตที่เฝ้าก่อนมา ว่าท่าน เหล่านั้นได้สร้างสิ่งใดไว้ให้กับพระพุทธศาสนา ในด้านของคุณค่าในด้านการถ่ายทอดพระธรรมคำ สอนนั้น เป็นการใช้วัตถุเป็นเครื่องล่อให้บุคคลเข้าหาธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการสร้างพระปูน ให้เป็นทุนสร้างพระเป็น ¹⁹

พระพุทธศาสนาจะมีองค์ประกอบใหญ่ ๆ ๔ ประการคือ มีศาสนธรรม คือพระธรรมคำ สอน ที่พระพุทธองค์ทรงชี้ทางไว้ มีศาสนบุคคล คือบุคคลที่รักษาคำสอนของพระพุทธองค์คือพุทธ บริษัท ๔ มีศาสนพิธี คือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นกิจกรรมที่ร่วมกันของกลุ่มคน และยังมีศาสนวัตถุ เป็น ที่ประกอบกิจกรรม เช่น การทำวัตรเช้าวัดเย็น การรักษาอุโบสถศีล การลงปาฏิโมกข์ การบรรพชา อุปสมบท การประกอบตามจารีตประเพณี ต่าง ๆ พระพุทธรูปปฏิมาจัดเป็นศาสนวัตถุประการหนึ่ง ที่ ประกอบเป็นวัด ที่จะขาดเสียมิได้เพราะเป็นตัวแทนของพุทธองค์ ถ้าขาดหายไปก็จะไม่ครบ องค์ประกอบ ทำให้ศาสนาไม่สมบูรณ์ เปรียบเสมือนกับโต๊ะที่มี ๔ ขา ถ้าขาดขาใดขาหนึ่งไปก็ไม่สามารถจะตั้งอยู่ได้ ดังนั้น

¹⁸ http://www.komchadluek.net/2006/09/11/j001_45960.php?new_id=45960, สืบค้นเมื่อ 11/9/2006.

¹⁹ สัมภาษณ์, พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร, 16 กุมภาพันธ์ 2551.

๖) คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์

คุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในด้านประวัติศาสตร์ พระพุทธรูปปฏิมา เป็นสิ่งที่บอกเล่าเรื่องราวและแสดงความเจริญของพระพุทธศาสนา ในดินแดนต่าง ๆ ที่พระพุทธศาสนาก้าวผ่าน เป็นศิลปะโบราณวัตถุในปัจจุบัน ที่แสดงให้เห็นกิจกรรมที่ชี้ให้เห็นถึงความเจริญของงานของพุทธศิลป์ และอารยธรรมของแต่ละยุคสมัย แต่ละสกุลช่าง และยังพยายามเล่าเรื่องให้เห็นถึงภาพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับพุทธประวัติและพุทธตำนาน เกี่ยวกับพุทธจริยวัตรที่เรียกว่า “ปาง” ของพระพุทธรูปปฏิมา ที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประจักษ์พยานคือพระพุทธรูปปฏิมา ที่สามารถบอกอายุ เวลาในการสร้าง วิธีการสร้าง วัตถุ และสถานที่ในการสร้างจากการศึกษาทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ เป็นเครื่องยืนยันถึงการมีอยู่จริงของพระพุทธเจ้า เป็นการตอกย้ำความเชื่อของชาวพุทธ และความเป็นจริงที่เกิดขึ้น โดยไม่สามารถเป็นอย่างอื่นไปได้

ในปัจจุบัน การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ศิลปะ โดยเฉพาะพระพุทธรูปปฏิมาจะไม่ใช่เป็นเพียงการจดจำแต่เพียงอย่างเดียว แต่ผู้ที่ศึกษาในด้านนี้จะต้องมีพื้นฐานความรู้อันมั่นคงเกี่ยวกับรูปแบบของศิลปะอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลเกี่ยวเนื่องกับศิลปะของชนชาติตนเอง โดยจะต้องเรียนรู้ควบคู่ไปพร้อมกับงานทางประวัติศาสตร์ และประวัติการนับถือศาสนาพุทธ ที่ต้องเข้าถึงรายละเอียดของนิยายแต่ละยุคสมัยของอาณาจักรนั้น ๆ รวมทั้งการเรียนรู้วัฒนธรรมของปฏิมากรวิทยาและโลหะวิทยาของแต่ละสมัยอีกด้วย ซึ่งความเข้าใจของข้อมูลเหล่านั้นจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะส่งผลถึงการวิเคราะห์อายุที่จะสอดคล้องกับอายุศิลปะเหล่านั้น ตลอดจนการเรียกพระนามของพระพุทธรูปปฏิมาของแต่ละนิยายได้ถูกต้องตรงตามเจตนารมณ์ของผู้สร้างซึ่งเป็นเจ้าของศิลปะขององค์พระพุทธรูปปฏิมานั้นอย่างแท้จริง²⁰

การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาที่บ่งบอกถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ จากหลักฐานจารึกประวัติของพระพุทธรูปปฏิมา เช่น พระพุทธรูปสิหิงค์ วัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมือง เชียงใหม่

พระพุทธรูปสิหิงค์ หรือ ที่ชาวบ้านเรียกว่า พระสิงห์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปฏิมาที่เชื่อกันว่ามีพุทธลักษณะสง่างามดังราชสีห์ ภาษาล้านนาเรียกว่า สิงห์ พระพุทธรูปสิหิงค์ในล้านนามีหลายองค์ แต่องค์ที่รู้จักกันดีประดิษฐานที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง เชียงใหม่

พระสิงห์เป็นพระพุทธรูปปฏิมาสำริด ปางมารวิชัย เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของเชียงใหม่ สิหิงคินิทานเป็นตำนานเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพุทธรูปสิหิงค์ ซึ่งเขียนด้วยภาษาบาลี

²⁰ สมเกียรติ โล่เพชรรัตน์, วิเคราะห์ประวัติการนับถือศาสนาพุทธและศิลปะพระพุทธรูปในเอเชีย, หน้าปกใน.

โดยพระโพธิ์รังสี พระภิกษุล้านนา ราว พ.ศ. ๗๐๐ มีกษัตริย์ ๓ พระองค์ และพระอรหันตสาวก ๒๐ รูป ใครจะได้เห็นองค์พระพุทธเจ้าเพราะต่างเกิดไม่ทัน มีพญานาคตนหนึ่งเคยเห็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก่อน พระยานาคจึงได้เนรมิตตนเหมือนกับพระพุทธเจ้าประทับนั่งสมาธิเหนือบัลลังก์สมบุรณ์ด้วยมหาปฐิสลักษณ์ ทุกคนต่างบังเกิดความเลื่อมใสในรูปเนรมิตนั้นจึงร่วมใจกันสร้างรูปพระพุทธปฏิมาแทนพระพุทธเจ้า เมื่อสร้างเสร็จจึงถวายพระนามว่า “พระพุทธสิหิงค์” หรือ “พระสิงห์” ด้วยเหตุที่พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะสง่างามคล้ายกับราชสีห์

ต่อมาพระพุทธสิหิงค์ถูกอัญเชิญจากลังกามาประดิษฐานที่เมืองนครศรีธรรมราช ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์จากเมืองนครศรีธรรมราชมาประดิษฐานที่เมืองสุโขทัย จนถึงรัชสมัยพญาลิไท (พ.ศ. ๑๙๑๑-๑๙๑๗) พระรามาธิบดีแห่งกรุงศรีอยุธยา ขยายพระราชอำนาจปกครองเมืองสุโขทัย จึงอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ไปประดิษฐานที่เมืองอยุธยา ต่อมาพระยาอังกษหนึ่งของสมเด็จพระบรมราชาธิบดีที่ ๑ ได้ขอลอพพระพุทธสิหิงค์และมอบให้ราชโอรสของพระนางนำมาประดิษฐานที่เมืองกำแพงเพชร

สมัยพญากือนาเป็นกษัตริย์เชียงใหม่ ทำวามหาพรหมราชอนุชาของพญากือนาได้ขอพระพุทธสิหิงค์จากพญาญาณทิศเมืองกำแพงเพชร แล้วอัญเชิญพระสิงห์มาถวายพญากือนาที่เมืองเชียงใหม่ พญากือนาได้นำไปประดิษฐานที่วัดลีเชียงพระ ซึ่งต่อมาวัดนี้ได้ชื่อตามพระพุทธสิหิงค์ว่า วัดพระสิงห์

พระพุทธสิหิงค์ประดิษฐานที่วัดพระสิงห์นานถึง ๒๕๕ ปี จนถึงสมัยที่เชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ในปี พ.ศ. ๒๒๐๕ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทำสงครามกับเชียงใหม่ ทรงได้รับชัยชนะและอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ไปประดิษฐานที่วัดพระศรีสำเพชญ์กรุงศรีอยุธยา จนถึง พ.ศ. ๒๓๑๐ พม่ายกกองทัพมาทำลายกรุงศรีอยุธยา กองทัพเชียงใหม่ได้เดินทางมาร่วมกับกองทัพพม่า เมื่อมีชัยชนะเหนือกรุงศรีอยุธยาแล้ว ทหารเชียงใหม่จึงอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์กลับมาเชียงใหม่ตามเดิม ต่อมาสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสด็จมาช่วยพระเจ้ากาวิละทำสงครามขับไล่พม่าไปจากเชียงใหม่พระองค์ได้อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ไปกรุงเทพฯ ประดิษฐานที่พระราชวังบวรสถานมงคล ปัจจุบันพระพุทธสิหิงค์ประดิษฐานในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเทพฯ และมีพระพุทธสิหิงค์อีก ๒ องค์ องค์หนึ่งประดิษฐานที่เมืองนครศรีธรรมราช และอีกองค์หนึ่งประดิษฐานที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์เชียงใหม่²¹

²¹ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา, (เชียงใหม่: แสงศิลป์, 2549), หน้า 65.

พระพุทธปฏิมาสาริตในล้านนาเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา และวิถีชีวิตของคนในแต่ละยุคสมัย การเมืองการปกครอง ยืนยันประวัติศาสตร์ และเป็นความภาคภูมิใจของพุทธศาสนิกชนทุกคน

๗) คุณค่าทางพุทธศิลป์และศิลปะ

การวินิจฉัยคุณค่าและความงามของงานพุทธศิลป์และงานศิลปะในพระพุทธปฏิมานั้น อาจแบ่งแยกออกเป็นระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงที่มีระบบระเบียบซับซ้อน จากลำดับขั้นที่อยู่ในระดับความงามทั่วไป ซึ่งสามารถเรียนรู้และรับได้ทุกคน ซึ่งถือว่าเป็นความงามขั้นพื้นฐาน จนถึงขั้นที่มีประสบการณ์ในการเรียนรู้ ฝึกฝน ปฏิบัติ สร้างความคุ้นเคย จึงสามารถเกิดความซาบซึ้งในความงามนั้นได้

เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติ เช่น ความเข้าใจในศิลปะ และการอนุรักษ์ จึงจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยคุณค่าและความงามของงานพระพุทธปฏิมาไว้พอสังเขป เพื่อเป็นพื้นฐานในการเข้าใจคือ

(๑) ปริยัติ คือการศึกษาทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับศิลปะที่ก่อให้เกิดพระพุทธปฏิมา เช่น ในเรื่องของรูปร่างรูปทรง ทำทาง ลีลา การกำเนิดของเส้น อารมณ์ หรือสุนทรียศาสตร์ในงานพระพุทธปฏิมา ในทางพระพุทธศาสนา ปริยัติ หมายถึงการเล่าเรียนหลักธรรมในพระไตรปิฎก

(๒) ปฏิบัติ คือการลงมือทำจริง ในการสร้างสรรค์ผลงานเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์นั้น ๆ ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงการประพฤติธรรม ปฏิบัติธรรม หรือการนำเอาหลักธรรมคำสอนไปใช้หรือทำตาม

(๓) ปฏิเวธ คือ การเข้าถึงคุณค่าหรือแก่นแท้ในงานพุทธศิลป์ หรืองานศิลปกรรมนั้น ๆ ซึ่งมีขั้นตอน เครื่องมือ หรือสื่อการแสดงความรู้สึกอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในคุณค่าของงานศิลปะนั้น ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงการลุล่วงผลในระดับต่าง ๆ จนถึงการตรัสรู้²²

คุณค่าของการสร้างพระพุทธปฏิมาในด้านงานทางพุทธศิลป์หรืองานศิลปะที่รับใช้ศาสนาและงานศิลปกรรมทั่วไปนั้น มีอยู่อย่างมากมาย ส่วนหนึ่งเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ของงานศิลปะ และอีกส่วนหนึ่ง เป็นครูหรือแม่แบบในงานศิลปะ ที่ส่งผลถึงจิตใจของผู้สร้างและผู้พบเห็น เราจะสังเกตว่างานศิลปะที่พบในล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นงานที่รับใช้ศาสนา พระพุทธปฏิมาที่มีความงามทางด้านสุนทรียศาสตร์ที่ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ เป็น

²²กระทรวงศึกษาธิการ, ศาสนศิลป์ด้านการอนุรักษ์ศิลปะ 1, 2524, หน้า38.

ศิลปะที่ชาวพุทธให้ความเคารพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งอันควรสักการบูชา ความงามของพระพุทธรูปปฏิมาอยู่ที่รูปแบบ ลีลา ท่าทาง การสื่อถึงความรู้สึกที่ปฏิมากรใส่ลงไปในงาน การสอดแทรกพุทธปรัชญา เป็นงานศิลปะอันทรงคุณค่าที่ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเป็นสุข และเป็นสิ่งที่พึงพอใจได้

ส่วนการมองคุณค่าของพระพุทธรูปปฏิมาในหลักการของศิลปศึกษาอาจจะมองได้ ๔ ประการคือ

(๑) การมองด้านสุนทรียศาสตร์ คือมองด้วยความรู้สึก ความงาม ความรู้สึกชอบพอใจ ในส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือทั้งหมดของพระพุทธรูปปฏิมา เป็นสื่อทำให้เกิดความรู้สึกศรัทธา เป็นส่วนหนึ่งของที่ยึดเหนี่ยวในชีวิต เพื่อให้เกิดความตั้งมั่นต่อความรู้สึกแห่งตนและสังคม

(๒) การมองด้านศิลปะวิจารณ์ คือ การมองอย่างใช้วิจารณ์ญาณ มีเหตุมีผล วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินคุณค่าของพระพุทธรูปปฏิมา ทั้งกระบวนการสร้าง พิธีกรรม อันก่อให้เกิดพระพุทธรูปปฏิมาว่ามีประโยชน์ต่อสังคมพุทธมากมายเพียงใด ขึ้นอยู่กับความรู้สึกของแต่ละคน

(๓) การมองด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ คือ การมองศึกษาเปรียบเทียบ รูปแบบเนื้อหา เรื่องราวความเป็นมา อันจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และการคาดคะเนถึงความเป็นไปได้ในอนาคต

(๔) การมองด้านศิลปะปฏิบัติ คือการมองโดยใช้ประสบการณ์ตรงทางศิลปะ²³

อนึ่งในเรื่องของศิลปะก็มีกล่าวไว้ในสมัยพุทธกาลที่พอจะเป็นแนวทางในการมองเห็นคุณค่าของศิลปะ ดังปรากฏใน ขุททกนิกาย ขุททกปาฐาฐะ ในเรื่องของมงคลที่ ๘ สิปปัญจะ ความเป็นผู้ฉลาดในศิลปะ ดังมีใจความพอสรุปดังนี้คือ

ศิลปะ ความหมายของคำว่าศิลปะ ได้แก่ศิลปะในด้านงานหัตถกรรม ความมีฝีมือในงานช่างต่าง ๆ เช่นช่างไม้ ช่างแกะสลัก ช่างทอง ช่างเจียรนัย เป็นต้น แต่ศิลปะคือความฉลาดในที่นี้ หมายถึงเอาความฉลาดในทางธรรม

ศิลปะของบรรพชิต มี ๒ อย่าง คือ

ภิกษุมีศิลปะในจัดการงาน น้อยใหญ่ของสมณะ สามารถจัดการเครื่องบริขารมีการเย็บจีวร ย้อมจีวร ทำสลักบาตร เป็นต้น ของเพื่อนพรหมจารีด้วยกัน มีฝีมืออาบทาปูนขาวที่พระเจดีย์ การงานที่จะพึงทำในโรงอุโบสถ เรือนพระเจดีย์ และเรือนต้นโพธิ์ เป็นต้น

²³ กระทรวงศึกษาธิการ, ศาสนศิลป์ด้านการอนุรักษ์ศิลปะ 1, 2524, หน้า 39.

มีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปในชนบท ทางทิศใต้ของกรุงราชคฤห์ทอดพระเนตรเห็นแปลงนาของชาวมคธ พุนดินยกคันนาเป็นตารางสี่เหลี่ยม ทั้งด้านยาวและด้านกว้างตรัสถามพระอานนท์ว่า เธอสามารถตัดเย็บจีวรให้เหมือนตารางคันนານี้ได้หรือไม่ พระอานนท์ทูลรับว่าสามารถ พระพุทธเจ้าข้า หลังจากกลับถึงพระเชตวันวิหาร พระอานนท์ได้ทำการตัดเย็บจีวร แล้วนำไปถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทอดพระเนตร พระองค์ทรงพอพระทัย ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า อานนท์เป็นผู้ฉลาดในงานฝีมือ มีความสามารถตัดเย็บจีวรได้ พระอานนท์จึงเป็นต้นแบบของการตัดเย็บจีวรที่ทรงบัญญัตินับแต่นั้นเป็นต้นมา นี้ชื่อว่า ศิลปะในการจัดการงาน

ภิกษุมีสศิลปะในการแสดงธรรม คือ ต้องมีความเข้าใจในหลักธรรม รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักความหมาย รู้จักบุคคล รู้ประโยชน์ รู้กาลเวลาที่ควรพูด รู้อุปนิสัย รู้ชุมชน รู้ประมาณ ในการที่จะแสดงธรรมแก่บุคคลนั้น นี้ชื่อว่า ศิลปะในการแสดงธรรม

ศิลปะของคฤหัสถ์ มีมากชนิด คือศิลปะแห่งฝีมือต่าง ๆ มีช่างสาน อีกประการหนึ่ง ถ้าคฤหัสถ์มีศิลปะในการเว้นจากบาปอกุศล ฉลาดในการเว้นจากประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ก็เป็นประโยชน์ได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า คนบางคนฉลาดรอบรู้มากแต่ไม่มีศิลปะที่จะถ่ายทอดแก่ผู้อื่นให้เข้าใจ หรือทำตามได้ คนบางคนเรียนน้อย ศึกษาไม่มาก แต่ฉลาดที่จะพูดให้คนฟังเข้าใจ ให้เห็นคล้อยและทำตามอย่างได้ผล นี้ก็ชื่อว่า ศิลปะของคฤหัสถ์

คุณค่าทางด้านพุทธศิลป์และศิลปะในพระพุทธปฏิมานั้น เป็นบ่อเกิดของการสร้างสรรค์งานทั้งทางด้าน สิ่งปลูกสร้าง การประดับตกแต่ง วัดวาอาราม ต่อเนื่องจากการสร้างพระพุทธปฏิมา เพื่อเป็นพื้นที่ทางพระพุทธศาสนา และสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องสักการะตามบ้านเรือน เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาทางหนึ่งด้วยและเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นพื้นฐานทางจิตใจและอารยธรรมของชนชาวล้านนา ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและบอกกล่าวเรื่องราวของอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่เข้ามาประดิษฐานบนผืนแผ่นดินไทย และเมื่อถึงกาลหนึ่งในอนาคตหากพระพุทธศาสนาเสื่อมลงหรือมีลัทธิแปลกใหม่เกิดขึ้นในสังคมของโลกสมัยใหม่ ศิลปศาสตร์ทางด้านนี้ก็จะไม่สูญหายไปและยังถูกบันทึกและเก็บรักษาไว้เพื่อยังประโยชน์ทางด้านวิชาการที่มีความสัมพันธ์กับศาสตร์แขนงอื่นในอนาคต และเป็นการสืบทอดงานเชิงช่างไปพร้อมกันด้วย

คุณค่าทางพุทธศิลป์ เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นแสดงถึงความเป็นอารยชนของคนแต่ละยุคสมัย จรรโลงไว้ซึ่งความสำคัญของวัฒนธรรมของคนล้านนาที่ไม่มีใครเหมือน และความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ พุทธศิลป์ในยุคโบราณ ได้ส่งอิทธิพลกับศิลปะยุคต่อมาหลายยุคหลายสมัย เป็นงานต้นแบบที่ทรงคุณค่า โดยเฉพาะพุทธศิลป์ล้านนาเต็มไปด้วยพลังแห่งความศรัทธาที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ โดยเฉพาะพระสิงห์ ๑ เชียงแสนมีความคลาสสิก

สวยงามที่สุด ได้รับการยอมรับมากที่สุดยุคหนึ่ง ที่มีความสมบูรณ์ทุกสัดส่วน สร้างชื่อเสียงให้กับล้านนาตลอดมา”

อาจารย์พรศิลป์ รัตนชูเดช กล่าวว่า “ชาวพุทธล้านนาได้นำวัสดุต่าง ๆ เช่น โลหะศิลา ปูน ไม้ รัตนชาติ ฯลฯ มาสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในอิริยาบถต่าง ๆ มากมาย หลายแบบ หลายปาง ปรากฏเป็นงานประติมากรรม หล่อ ปั้น แกะสลัก ทั้งลักษณะนูนต่ำ นูนสูง และลอยตัว ซึ่งมีความงดงามเป็นเอกลักษณ์จัดเป็นสกุลช่างพุทธศิลป์ไทยสกุลหนึ่งโดยเฉพาะ เรียกว่า พุทธศิลป์แบบล้านนา (แต่เดิมเรียกว่า พุทธศิลป์แบบเชียงแสน) ถือว่ามีคุณค่าและเนื้อหาสาระที่สามารถหยิบยกนำมาศึกษาค้นคว้าทางศิลปะของมนุษยชาติที่เจริญด้วยอารยธรรมเผ่าอื่น ๆ ของโลก ได้

นอกจากนี้ การสร้างพระพุทธรูปปฏิมา ทำให้เกิดการพัฒนาศิลปะให้เจริญงอกงาม บรรลุถึงจุดสูงสุด ทำให้พุทธศาสนิกชนผู้มาสักการบูชา เกิดความรู้สึกตามที่ปฏิมากรได้ถ่ายทอดเอา พระพุทธรูปคุณ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ มาไว้ในพระพุทธรูปปฏิมา ถ่ายทอดมาจากนามธรรมสู่ความเป็นรูปธรรม จนพุทธบริษัทสามารถสัมผัสได้ ความทุกข์ ความเดือดร้อนใจต่าง ๆ ก็จะลดน้อยหรือหายไปได้ เหมือนได้สักการะพระพุทธรูปองค์อย่างแท้จริง ทำให้เกิดความสบายใจ มีกำลังใจในการที่จะต่อสู้กับปัญหาในการดำเนินชีวิตภายนอก มีความตั้งมั่นใน ความดี มีสติ มีปัญญา มีความสงบเย็น สามารถกระทำได้ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก กว่า ๒๐๐๐ ปีที่ผ่านมา ชาวพุทธไม่เคยเห็นพระพุทธรูปองค์มาก่อน แต่ทุกคนก็มีความเข้าใจ แลประมวลภาพของ พระพุทธเจ้าออกมาเป็นพระพุทธรูปปฏิมา ไม่ว่าจะสร้างให้มีศิลปะแบบไหน ทั้งสิ่ง ๑ สิ่ง ๒ สิ่ง ๓ และทรงเครื่องก็ตามไม่ได้ทำให้พุทธบริษัทมีความรู้สึกต่างกัน คือ รับรู้ว่าเป็นพระบรมศาสดา เหมือนกันนี่คือความสามารถอันอัจฉริยะเชิงศิลปะของช่างล้านนา

พระพุทธรูปปฏิมาที่มีความงามและมีคุณค่าต่องานศิลปะที่เป็นที่ยอมรับว่ามีความงาม เป็นเลิศ เช่น พระเจ้าแก้วตื้อ วัดพระเจ้าแก้วตื้อ อำเภอเมือง พระเจ้าแก้วตื้อเป็นพระพุทธรูปปฏิมาสำริดปางมารวิชัยที่สวยงามองค์หนึ่งของล้านนา ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในอุโบสถพระเจ้าแก้วตื้อ ซึ่งรวมเป็นวัดเดียวกับวัดสวนดอกเชียงใหม่ ชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวว่า พระเจ้าแก้วตื้อสร้างโดยพญาเมืองแก้ว กษัตริย์เชียงใหม่ ลำดับที่ ๑๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๘ ใช้ทองสำริด จำนวน ๙ ตู ในด้านการหล่อ ได้แยกส่วนการหล่อออกเป็น ๘ ส่วน แล้วนำมาประกอบกันเป็นองค์ คล้ายกับพระเจ้าแสนแส้ว²⁴

²⁴ สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานวัดบุปผารามสวนดอกไม้, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2515), หน้า 197.

พระพุทธรูปสี่หังค์ หรือพระสิงห์ ของชาวล้านนาก็เป็นองค์หนึ่งที่ตั้งงาม สมบูรณ์แบบ นอกจากนี้พระพุทธรูปปฏิมาที่ตั้งงามและเป็นที่ยึดใจเช่น พระอัฐฐารส วัดเจดีย์หลวง อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ พระเจ้าล้านทอง วัดพระเจ้าล้านทอง อำเภอพร้าว เชียงใหม่ พระเจ้าล้านทอง วัดพระเจ้าล้านทอง อำเภอเชียงแสน เชียงราย พระสิงห์ ๒ วัดอุโมงค์น้อย อำเภอเมือง เชียงใหม่ พระทรงเครื่อง วัดดอกเอื้อง อำเภอเมือง เชียงใหม่ เป็นต้น พระพุทธรูปปฏิมาชิ้นบรมครูที่กล่าวถึงมานี้ เป็นครูช่างทางพุทธศิลป์และเป็นตัวอย่างในการใช้เทคนิคการปั้นเพื่อการหล่อโลหะในปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นสุดยอดของงานประติมากรรมทั่วไป ทั้งการหล่อแบบสากลและประจำชาติ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีวัสดุอุปกรณ์ที่ง่าย และสะดวกในการหล่อโลหะ แต่ในด้านของคุณค่าในด้านความงามกลับลดน้อยลงไป เหตุเพราะความบริสุทธิ์ของโลหะส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเป็นปัจจัยทางด้านฝีมือและเศรษฐกิจของช่างปัจจุบัน ดังนั้นพระพุทธรูปปฏิมาจึงเป็นงานที่มีคุณค่าต่อวงการศิลปะเป็นอย่างมาก และยังส่งอิทธิพลให้กับงานพุทธศิลป์ในแขนงอื่น ๆ หรือ ก่อให้เกิดศิลปะประเภทอื่น ๆ ทั้งงานจิตรกรรม สถาปัตยกรรม และวรรณกรรมและนาฏกรรม

๘) คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ

การสร้างพระพุทธรูปปฏิมานั้นนอกจากจะมีคุณค่าทางด้านจิตใจแล้ว ยังมีคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจอีกด้วย หนึ่งคือ เป็นการสร้างอาชีพให้กับคนในสังคม คือการยึดอาชีพในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาเป็นหลัก ในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมานั้นเป็นการรวมช่างในสายงานช่างไว้หลายช่าง อาทิเช่น ช่างปั้นหรือปฏิมากร ช่างหล่อ ช่างรูป หรือช่างทำซี้ผึ้ง ช่างขัด ช่างเชื่อม ช่างทำผิว เป็นกระบวนการที่เป็นขั้นเป็นตอน เป็นงานหนักที่ต้องอาศัยคนหลายคนช่วยกันทำ อย่างประสานสัมพันธ์ งานพระพุทธรูปปฏิมาจึงจะสมบูรณ์ด้วยประการทั้งปวง นอกจากนี้ยังส่งผลถึงอาชีพอื่นในสังคมเช่น ร้านขายอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ คนทำซี้ผึ้งขาย โรงงานผลิตปูนปลาสเตอร์ คนทำดินนวนขาย แกลบจากโรงสีข้าว คนปลูกดอกไม้ขายสำหรับพิธีกรรมต่าง ๆ คนขายผลไม้ สำหรับบวงสรวง ชาวสวน คนทำขนมบวงสรวงขาย คนรับทำบายศรีและเครื่องบวงสรวง และตลอดไปจนถึงคนรับทำพิธี หลายต่อหลายครอบครัวที่ยังชีพด้วยอาชีพเหล่านี้ เป็นผลพวงทางเศรษฐกิจในสังคม ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และอีกส่วนหนึ่งคือ การคืนทรัพย์สินเงินทอง ของบุคคลสู่สังคมทางหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ จากพุทธคุณของพระพุทธรูปปฏิมาที่ได้เสด็จลือขจรขยาไปอย่างกว้างขวาง ทำให้พุทธศาสนิกชนที่ได้ฟังแล้วเกิดศรัทธา เดินทางมาสักการะ ทำให้เกิดศูนย์กลางการจาริกแสวงบุญที่ดึงดูดมหาชนให้หลั่งไหลมาสักการะอยู่ไม่ขาดสาย ยังผลให้ชุมชนเกิดการพัฒนาขึ้นทั้งวัดและชุมชน ก่อให้เกิดอาชีพในพื้นที่จากการบริการนักท่องเที่ยวแสวงบุญ ทั้งในด้านของอาหารการกิน การจำหน่ายสินค้าที่ทั้งเป็นผลิตภัณฑ์จากแหล่งอื่น และผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่น ก่อรายได้ให้กับงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในทุกสาขาอาชีพ บริษัทท่องเที่ยวมีรายได้จากการนำผู้โดยสารเดินทางมา

สักการะพระพุทธรูปปฏิมา ตลอดจนการท่องเที่ยวในงานประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ยังผลมาจากพระพุทธรูปปฏิมาหรือพระพุทธรูปศาสนาเป็นสำคัญ ก่อให้เกิดการไหลเวียนของกระแสเศรษฐกิจในท้องถิ่น และยังมีหมายรวมไปถึงประเทศด้วย

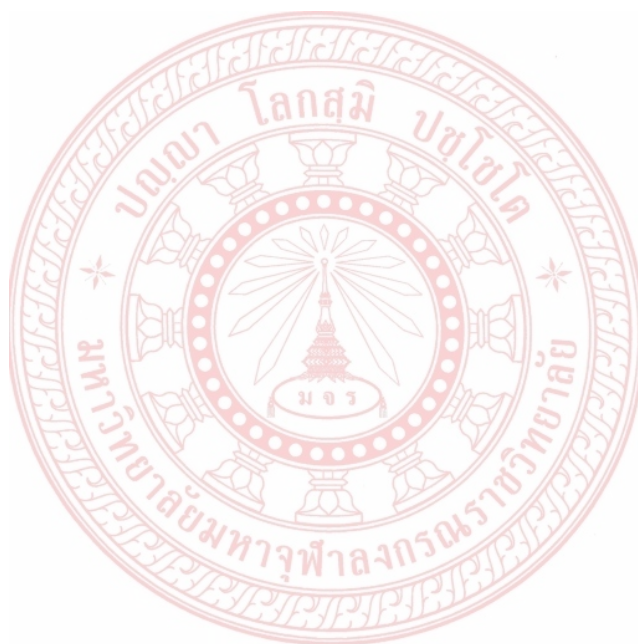
อนึ่งถ้าเราจะมองให้ลึกซึ้งลงไปแล้ว การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาเป็นอุบายอย่างหนึ่งที่จะสอนให้คนรู้จักการเสียสละ บริจาคทาน และสอดแทรกธรรมะเข้าไปในความเชื่อเพื่อดำรงอยู่ในวิถีชีวิต และวิถีปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันในสังคม การเอื้อประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจให้กับคนในหลายอาชีพที่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันได้อย่างงดงาม เป็นสัมมาอาชีพหรือ การเลี้ยงชีพชอบ อาชีพดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นการเลี้ยงชีพโดยชอบ คือ อาชีพนั้นเว้นจากกายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ และเว้นจากการค้าขาย ๕ ประการคือ ค้ามนุษย์ ๑ ค้าสัตว์ราวุธ ๑ ค้าสิ่งมีชีวิต ๑ ค้าสุราเมรัย ๑ และค้ายาพิษ ๑²⁵ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการหาทรัพย์โดยชอบธรรม และใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ และมองเห็นคุณค่าของทรัพย์ด้วยปัญญา คือการวางใจวางท่าที่ต่อศัพทนั้น ว่าจะต้องเป็นไปด้วยนิสสรณปัญญา มีความรู้เท่าทันเข้าใจคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของทรัพย์ และขอบเขตแห่งคุณค่าของทรัพย์นั้น มีจิตเป็นอิสระ ไม่เป็นทาส แต่เป็นนายของทรัพย์ เป็นอุปกรณ์สำหรับทำประโยชน์และสิ่งที่ดีงาม ช่วยผ่อนเบาทุกข์ ทำให้มีสุข ดังหลักการใช้ทรัพย์ที่ถูกต้องตามหลักธรรม คือ

- (๑) การหา แสวงหาโดยชอบธรรม ไม่ข่มเหง
- (๒) การใช้ ใช้เลี้ยงตนเองให้เป็นสุข เมื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์ทำในสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์เป็นบุญ
- (๓) คุณค่าทางจิตและปัญญา ไม่ลุ่มหลงหมกมุ่นมัวเมา กินใช้ทรัพย์สมบัติอย่างรู้เท่าทัน ดังปรากฏในองคุดตริณิกาย ติกนิปาต เกี่ยวกับการทรัพย์ เพื่อชี้แนะแนวทางแห่งการนำมาใช้เป็นแนวปฏิบัติในการใช้ทรัพย์เพื่อแก้ไขปัญหทางเศรษฐกิจในชีวิตและสังคม

คุณค่าของการสร้างงานทางพุทธศิลป์พระพุทธรูปปฏิมามีหลายประการดังที่กล่าวมาแล้ว เหนือสิ่งอื่นใด พระพุทธรูปปฏิมาเป็นสิ่งเคารพสูงสุดในล้านนา ผู้กษัตริย์ผู้คนให้รวมกันเป็นสังคมล้านนาที่งดงามอบอุ่น หลักธรรมคำสอนของพุทธองค์ถูกสอดแทรกเข้าไปในวิถีชีวิต คำสอนจากรุ่นสู่รุ่น คติสอนใจ คำวโคลง ขอ คำกลอนสอนใจ นิทาน พิธีกรรม ตลอดไปจนถึงศิลปวัฒนธรรม แม้วันนี้ล้านนาจะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมยุคใหม่ แต่งานทางพุทธศิลป์ยังคงจะสะท้อนถึงความมั่นคง ความเจริญงอกงาม ความเสื่อม ของพระพุทธรูปศาสนาที่ก้าวเข้ามา

²⁵ อก.ติก. (ไทย) 20/468/162.

สถิตฐานมั่นคงหรือจะก้าวเดินจากไป หลงเหลือไว้เพียงงานพุทธศิลป์ไว้ศึกษาหาประวัติศาสตร์ ดัง
หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุด

บทที่ ๕

สรุปผลของการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลของการศึกษา

พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม: กรณีศึกษาจังหวัด เชียงใหม่ และลำพูนมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาประวัติ แนวคิด และคุณค่าพุทธศิลป์ ล้านนา ๒. เพื่อศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ ๓. เพื่อ วิเคราะห์แนวคิดการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมในกระบวนการอนุรักษ์พุทธศิลป์ล้านนาอย่างเป็น ระบบ

ผลการศึกษาพบว่า พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม มนุษย์สร้างศิลปะเพื่อสนองความจำเป็น ๓ ประการ คือ ๑. ความจำเป็นทางกาย เพื่อประโยชน์ใช้ สอย อำนวยความสะดวกให้กับร่างกาย ๒. ความจำเป็นทางจิตใจ เพื่อความเพลิดเพลินพอใจ จรรโลง จิตใจให้ผ่อนคลายเบาสบาย ๓. ความจำเป็นทางการเชื่อถือในลัทธิศาสนาศิลปะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การสร้างและ การแสดงอารมณ์ความรู้สึกภายในของมนุษย์ ที่เกี่ยวข้องกับความงามความพอใจของ แต่ละคน บางคนอาจมีความชื่นชมในความงามแตกต่างกัน และยังคงเป็นเรื่องที่เข้าใจ ยากสำหรับผู้ที่ ไม่ได้ศึกษาศิลปะ **พุทธ** คือ เรื่องราวที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา และเป็นคำที่ใช้ในความหมายถึง องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนคำว่า **ศิลปะ** เป็นเรื่องของความงามความพึงพอใจในสิ่งที่มนุษย์ สร้างสรรค์ขึ้น ดังนั้นความหมายโดยรวมของคำว่า พุทธศิลป์ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเป็นความ งามเพื่อความพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาเนื่องในพระพุทธศาสนา

จุดมุ่งหมายในการสร้างงาน **พุทธศิลปะ** ก็เพื่อส่งเสริมเผยแพร่และการปฏิบัติทาง พระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปสาทะ หรือความเชื่อมั่นอันจะเป็นบ่อเกิดของฉันทะความฝักใฝ่ที่จะรู้ แล้วเกิดความวิริยะพากเพียร อุตสาหะ ในการอบรม กาย วาจา และใจ ส่งผลให้เกิดปัญญาปริชาหยังรู้เหตุผล และวิมุติความหลุดพ้นในที่สุด ตามหลักธรรม

พัฒนาการและการสืบทอดพุทธศิลป์ล้านนา จาก ตรีภุชชัย เชียงแสน

ปรากฏหลักฐานชิ้นที่ราบลุ่มแม่น้ำกก หรือแคว้นโยนก เรียกว่า พุทธศิลป์แบบเชียงแสน ด้านสถาปัตยกรรม ด้านประติมากรรม ด้านจิตรกรรม โดยเอาชื่อเมืองเชียงแสนมากำหนดรูปแบบของ ศิลปะ พุทธศิลป์เชียงแสนเป็นศิลปะในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ที่รู้จักกันเป็นอย่างดีคือ พระพุทธรูปเชียงแสน หรือเรียกสามัญว่า “พระสิงห์” เป็นพระพุทธรูปสกุล พระพุทธรูปสิงห์ มีลักษณะพระอุระงามดังราชสิงห์

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เป็นการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมและสภาพแวดล้อมที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันทั้งทางตรงและทางอ้อม ศิลปกรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่ประชาชนทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบในการอนุรักษ์อย่างเสมอหน้ากัน สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็นสิ่งส่งเสริมและรักษาคุณค่าตลอดจนคุณภาพของศิลปกรรมให้ดำรงอยู่ และมีความหมายยิ่งขึ้น ดังนั้น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญและเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของทุกคนในชาติ ด้วย ร่วมกันดูแล ก่อให้เกิดจริยธรรมทางสังคม โดย

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนสร้างคุณค่างานพุทธศิลป์

การสร้างการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน ระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

๑) การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่หน่วยงานภาครัฐจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

๒) การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

๓) การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การ

ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงาน เพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

๔) ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นส่วนร่วมกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น **วัดที่ทำการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน จังหวัด ๆ ละ ๓ วัด จังหวัดเชียงใหม่** คือ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด **จังหวัดลำพูน** วัดพระธาตหริภุญชัย วัดพระยืน วัดพระบาทตากผ้า

๕.๒ อภิปรายผล

จะเห็นได้ว่าทางวัดมีการจัดการไปอย่างเหมาะสมในระดับหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าวัดมีแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาแวะชมเป็นจำนวนมาก จึงทำให้วัดต้องมีการจัดการสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ เพื่อให้ความสะดวกและบริการอย่างทั่วถึง แต่ก็ยังมีบางแห่งการจัดตั้งยังไม่เหมาะสมหรือไม่ควรตั้งอยู่ในสถานที่นั้นๆ ทำให้อาคารหลัก ถูกบดบังและทำลายความสวยงาม ความสง่างามของพุทธศิลปกรรมภายในวัด ทั้งนี้เป็นเพราะความต้องการของญาติโยมในการทำบุญ หรือโครงสร้างการบริหารงานของวัดยังขาดระบบที่ดี บุคลากรและประชาชนของวัดขาดความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักอย่างถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม ด้านการวางผังวัด การจัดภูมิทัศน์และการจัดการด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ โดยเฉพาะผู้นำของวัดจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสภาพแวดล้อมภายในวัดอย่างถูกต้องจึงจะทำให้การจัดการมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าหากผู้นำของวัดไม่มีความรู้ ความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดแล้วก็จะทำให้การดำเนินงานในด้านต่างๆ ไม่ประสบความสำเร็จในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมทำให้โบราณวัตถุ โบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายในวัดลดคุณค่าของศิลปกรรมไปอย่างน่าเสียดาย

จึงกล่าวได้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมของวัดแต่ละวัด ควรจะมีมาตรการที่ชัดเจนกำหนดขึ้นมาเพื่อให้การดำเนินการของวัดมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในอนาคต เช่น มาตรการของสังคม คือ การให้การอบรมให้ความรู้แก่ทุกฝ่ายโดยเฉพาะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัด และที่สำคัญการบริหารจัดการควรให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการ ร่วมแสดงความคิดเห็น การหางบประมาณให้เพียงพอแก่การดำเนินงานทั้งภายในวัดและนอกวัด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาวัดและเป็นการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาตนเองสู่การดำเนินกิจกรรมวัดพัฒนา ส่วนมาตรการด้านกายภาพ ได้แก่ การกำหนดการบูรณะซ่อมแซมบำรุงรักษาอาคารเสนาสนะต่างๆอย่างถูกวิธี และวัดจะต้องมีแผนการใช้ที่ดินอย่างชัดเจนโดยต้องอาศัยนักออกแบบ สถาปนิก ผู้รู้ในการ

เขียนแบบและประการสุดท้าย คือ การจัดตั้งระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ วัดจะต้องมีแบบแผนการจัดตั้งให้ชัดเจนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัดต่อไปในอนาคต

แนวคิด พุทธศิลป์ล้านนาในการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

จริยธรรม เป็นสิ่งที่ควรประพฤติ มีที่มาจากบทบัญญัติ หรือ คำสั่งสอนของศาสนา หรือ ใครก็ได้ที่เป็นผู้มี จริยธรรม และได้รับความเคารพนับถือมาแล้ว ลักษณะของผู้มีจริยธรรม ผู้มีจริยธรรมจะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะ คือ เป็นผู้ที่มีความเพียรพยายามประกอบความดี ละอายต่อการปฏิบัติชั่วจริยธรรมหมายถึงธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ คุณธรรมที่แสดงออก ลักษณะที่ดั่งงามถูกต้อง

จริยธรรมในสังคมภาคเหนือก็มีลักษณะดังกล่าวคือ มีทั้งจริยธรรมร่วมและจริยธรรมย่อย โดยที่จริยธรรมร่วมมีพื้นฐานมาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ส่วนจริยธรรมย่อยมีพื้นฐานมาจากจารีตประเพณีในท้องถิ่นอันได้แก่ “ฮีดฮอยล้านนา”

สังคมล้านนาจะให้ความสำคัญกับระเบียบแบบแผนประเพณีหรือที่เรียกว่า “ฮีดฮอย” เป็นอย่างมาก คนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็น “คนดี” หรือคนที่ “ทำถูก” นั้น คือคนที่อยู่ในฮีดฮอยทำตามฮีดฮอย ใช้ฮีดฮอย เป็นเกณฑ์ตัดสิน^๑ ฮีดฮอย นี้จะสอนกันทุกเพศทุกวัย

แนวทางการประพฤติปฏิบัติของคนล้านนา

ข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติ ในล้านนาไทยมีทั้งสิ่งที่เป็นข้อห้าม เรียกว่า “ปดืเฮียะ” (ไม่ควรทำ) ปดืทำหากขึ้นทำมักจะชืด” (ไม่ควรฝืนจะเกิดอาเพศ) สิ่งไม่ควรประพฤติปฏิบัติ หากเพิกเฉยละเลย เรียกว่า “ละฮีดฮอยแม่” (ตามริตตามรอยพ่อ-แม่) ก็เกิดการนำมาประพฤติปฏิบัติ เช่น

๑) ปดืลีนรวน (ตีเสมอ) มี ๓ ประการ คือ ๑. พระพุทธเจ้าและธรรมเทศนา ๒. พ่อแม่ ครูบาอาจารย์และทำวขุน ๓. เมียขุนนาง (การประมาทตีเสมอใน ๓ ประการนี้อาจเป็นอันตราย) และมีดั่งนี้มีศรัทธาความเชื่อตัวอย่าง ดังนี้^๒

๒) ปดืหัก มี ๓ ประการ คือ ๑. ฮาวคันไค ๒. เชือกหวายสะเดียง ๓. ขั้วไต้ (ไม่ตีหัก ๓ ประการ คือ รวบันได เชือกชิง หรือหวายที่ชิงเพื่อความคงทนและสะพานสำหรับข้าม หักไม่ตี)

^๑ ธวัช ปุณโณทก, *วรรณกรรมอีสาน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2522), หน้า 324.

^๒ ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2543), หน้า 14.

เนื่องจากชาวพุทธเชื่อว่าเป็นการแสวงหาเนื้อนาบุญอันเป็นกุศลผลบุญติดตัวไปทั้งชาตินี้ และชาติหน้า ฉะนั้นชาวพุทธจึงยินดีเชื่อฟังด้วยความศรัทธาต่อหลักธรรม การใช้หลักธรรมในการควบคุมจริยธรรมในสังคมจึงมีประสิทธิภาพมาก ไม่มีผู้ใดละเมิด บ้านเมืองก็เกิดความสงบสุข หลักพุทธธรรมที่ประยุกต์ในการสร้างงานพุทธศิลป์ เช่น ยึด**ไตรสรณคมน์** คือการถือเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก หมายถึงการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อการเคารพ ศัทธาพระพุทธานุศาสนย่อมมีความเคารพ สัญลักษณ์ทางพระพุทธานุศาสนาด้วย เช่น ต่อพระพุทธ(พุทธรูป พระธรรม (ธรรมมาสน์) พระสงฆ์ (อาสน์สงฆ์หรือพระสงฆ์ที่มีตัวตนอยู่)พุทธศิลป์ก็เป็นสื่อหลักคำสอนทางจริยธรรม เช่น

บุญกิริยาวัตถุ ๓ เป็นหลักธรรม เป็นหลักวิธีการทำบุญ สังสมบุญกุศล เพื่ออุดมคติสูงสุดทางพระพุทธานุศาสนาคือพระนิพพาน หมายถึงเริ่มต้นให้ทาน ขึ้นต่อมาคือรักษาศีลให้บริสุทธิ์ สุดท้ายคือปฏิบัติเจริญภาวนา ปรากฏในบทขอ คือ

๑) ทาน กล่าวถึงการจะหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสารได้ ประการแรกคือสละสิ่งของให้ทาน เพื่อขจัดความตระหนี่ ความโลภ ออกจากใจให้หมด การให้ทานยังเป็นระเบียบทางไปสู่สัมปรายภพ สิ่งสำคัญของการให้คือต้องมีเจตนาที่จะให้จริงๆ ทั้งก่อนให้ ขณะให้และหลังให้ไปแล้ว คือให้เพื่อขจัดกิเลส ไม่หวังผลตอบแทน และวัตถุประสงค์ของที่ให้ต้องบริสุทธิ์ คือได้มาโดยไม่เกิดจากมิฉฉาชีพ การฆ่าสัตว์ อีกประการหนึ่งคือ ผู้ให้และผู้รับต้องมีศีลธรรม การให้ทานจึงจะมีผลานิสงส์

๒) ศีล คือการรักษากายและวาจาให้บริสุทธิ์ ผ่องใสจากกิเลสอย่างหยาบ ในคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรกล่าวว่า ผู้รักษาศีลให้ได้ผลดีต้องมีธรรมที่เป็นมูลแห่งศีล ๕ ประการ ได้แก่ หิริ, โอตตปปะ, ขันติ, เมตตา และกรุณา กล่าวคือ หิริ มีความละอายที่จะทำผิดทำชั่ว โอตตปปะ เกิดเห็นโทษของการทำชั่ว แล้วเกรงกลัวไม่กล้าทำผิด ขันติ อดทนอดกลั้นต่ออกุศลจิต ต่อการทำชั่ว และต่อมุสาวาท เมตตา มีความรักปรารถนาอยากให้สรรพสัตว์มีความสุข ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น กรุณา สงสารเอ็นดูต้องการให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์ ธรรมทั้ง ๕ นี้ จะเกื้อหนุนให้รักษาศีลมีประสิทธิผลมากขึ้น

๓) ภาวนา คือการฝึกจิตให้มีความสงบตั้งมั่น สร้างพลังจิตพิชิตกิเลสอย่างละเอียด คือสมถภาวนา คือการทำใจให้เป็นสมาธิ เป็นฐานให้เกิดวิปัสสนาภาวนา คือการอาศัยสมาธิจิตทำให้ปัญญาแจ่มแจ้ง รู้ยิ่งเห็นจริงในสังขารธรรม ในคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรนี้หมายรวมเอาการเจริญเมตตาภาวนาพรหมวิหารธรรม

ประวัติและพัฒนาการพุทธศิลป์ล้านนา สามารถสรุปการสืบทอดพุทธศิลป์เหล่านั้นได้ คือ

ระยะที่ ๑ พุทธศิลป์ในอินเดีย ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของพุทธศิลป์ โดยเฉพาะแคว้นคันธาระ การสืบทอดพุทธศิลป์ในระยะแรก จึงเป็นการสืบทอดจากการอุปถัมภ์ของกษัตริย์ในแคว้นต่าง ๆ ที่ทรงเลื่อมใสและศรัทธาในพุทธศาสนา พุทธศิลป์จะเกิดการสร้างขึ้นใหม่หรือการบูรณะของเก่าขึ้น ทั้งนี้การสร้างขึ้นใหม่หรือการบูรณะก็ขึ้นอยู่กับความนิยมในยุคนั้น ๆ อนึ่งพุทธศิลป์ในระยะนี้ถือได้ว่าเป็นต้นแบบให้กับพุทธศิลป์ในยุคต่อ ๆ มา

ระยะที่ ๒ พุทธศิลป์ในกลุ่มเอเชียอาคเนย์ เป็นพุทธศิลป์ที่สืบเนื่องมาจากพุทธศิลป์ในอินเดีย มาเป็นพุทธศิลป์ในกลุ่มเอเชียอาคเนย์ ได้แก่ ลังกา จาม ชวา ขอม เป็นการสืบทอดจากความสัมพันธ์ทางการค้าและการเผยแผ่ศาสนา ทั้งพุทธศาสนาและฮินดูหรือพราหมณ์ พุทธศิลป์เหล่านี้เกิดจากการเอาแบบอย่างหรือการสร้างใหม่ตามคติความนิยม และลักษณะของพุทธศิลป์ก็จะแตกต่างกันบ้าง เช่น พุทธศิลป์ลังกา คติความนิยมเป็นไปตามแบบเถรวาท พุทธศิลป์ชวา คติความนิยมเป็นไปตามมหายาน พุทธศิลป์เหล่านี้ต่อมามีอิทธิพลต่อการสร้างพุทธศิลป์ในเมืองไทยเช่นกัน

ระยะที่ ๓ พุทธศิลป์ในประเทศไทย เป็นพุทธศิลป์ที่เกิดขึ้นในอาณาจักรของไทย ได้แก่ สมัยสุวรรณภูมิ ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อู่ทอง อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ต่างก็ได้รับการสืบทอดจากความสัมพันธ์ทางการค้าและการเผยแผ่ศาสนา นอกจากนี้พุทธศิลป์ของไทยจะได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิด ทำให้พุทธศิลป์ในประเทศไทยเจริญรุ่งเรืองมาเป็นลำดับ และมีส่วนร่วม

การดำเนินการ ๔ ประการ คือ

๑) การศึกษาชุมชน ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึงสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยมีนักวิชาการ เจ้า อาวาสวัด ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในท้องถิ่น เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงาน และพูดคุยแลกเปลี่ยน ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลให้ได้มากที่สุดแล้วนำมา วิเคราะห์ในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนต่อไป

๒) กระบวนการจัดตั้งกลุ่ม เมื่อทราบถึงปัญหาและความต้องการ ของคนในชุมชนแล้ว จึงมีจัดตั้งกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มกิจกรรมที่ชุมชนให้ ความสนใจ โดยกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ จะต้องมิเป้าหมายหลักอยู่ภายใต้ การอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจากทรัพยากรทาง วัฒนธรรมที่มีอยู่นั้นคือสภาพจิตรกรรมฝาผนัง (ฮูปแต้ม)

๓) การพัฒนาเครือข่าย เป็นการพัฒนาผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้ง ภายในและภายนอกชุมชน โดยการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่าง คนในชุมชน มีการเชิญปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้ที่มี

ความเชี่ยวชาญในแต่ละ กลุ่มกิจกรรมมาเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ และให้ผู้เฒ่าผู้แก่มาบอกเล่าตำนานประวัติศาสตร์ของชุมชนให้แก่เด็กและเยาวชน รวมทั้งการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้จากวิทยากรภายนอกหรือการศึกษาดูงานนอกสถานที่ เป็นการขยายเครือข่ายระหว่างกลุ่มคน ชุมชน จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ทำให้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้รับการสืบทอดไม่สูญหายไปตามกาลเวลา

๔) การจัดกิจกรรมต่างๆ หลังจากการประชุมหารือร่วมกันระหว่าง ผู้ที่เกี่ยวข้องแล้วสามารถรวบรวมและสรุปการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมต่างๆ

หลักคิดและวิถีชีวิตของปราชญ์ เป็นสิ่งที่คนในยุคสมัยนี้ ควรได้เรียนรู้ และนำไปเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญา วิธีการในการทำงาน สามารถนำไปใช้ปฏิบัติในระดับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดีการแก้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน หรือปัญหาอะไรก็ตาม ที่เรากำลังเผชิญอยู่ ต้องใช้ปัญญา มีความรู้ความเข้าใจกับสิ่งนั้น และมีวิธีการ ความสามารถในการบริหารจัดการ ข้อเสนอที่ผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นชุมทรัพย์ทางปัญญา ที่ต้องนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย จึงจะสามารถฝ่าวิกฤตการณ์ทุกอย่าง ที่เรากำลังเผชิญอยู่ได้ ในการเสริมสร้างคุณค่า งานพุทธศิลป์ พร้อมกับจริยธรรมทางสังคมไปด้วยกัน

หลักพุทธธรรม สือธรรมโดยพุทธศิลป์ ประกอบด้วยคุณค่าที่มุ่งแสดงถึงหลักแห่งความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตที่ต้องการแสวงหาความสุขหรือการพ้นทุกข์บนพื้นฐานความศรัทธาที่มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ ซึ่งเป็นอิทธิพลที่เป็นแง่ดีหรือแง่บวกเสมอ ไม่ใช่อิทธิพลในลักษณะที่เป็นอำนาจอื่นใดที่การลักษณะการบังคับ ชูเชิญให้ปฏิบัติตามในลักษณะที่ฝักต่อความรู้สึกนึกคิดของบุคคลทั่วไป หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นมาตรฐานความดีสากลที่ไม่ได้มีข้อจำกัดผู้นับถือที่เป็นเชื้อชาติภาษา หรือวรรณะใดทั้งสิ้น จึงเป็นความใจกว้างและมุ่งเสนอโอกาสที่ดีเสมอแก่ผู้ที่ต้องการสัมผัสวิถีแห่งพุทธธรรมนำไปสู่การดำเนินชีวิตต่อไปก่อให้เกิดคุณค่า คือ

๑) **คุณค่าทางด้านศาสนา** ศิลปะไทยส่วนใหญ่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ศิลปะไทยจึงมีคุณค่าในการเผยแผ่ศาสนาและสืบทอดศาสนาในประเทศไทย เช่น การเขียนภาพจิตรกรรมหรือจำหลักเรื่องราวทางศาสนา ซาดก พุทธประวัติ หรือวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับความเลื่อมใสในเทพเจ้า เมื่อคนได้สัมผัสหรือเห็นก็จะเกิดความศรัทธาและซึมซับเรื่องราว ความเชื่อ คำสอนหรือข้อธรรมะที่แฝงอยู่ในผลงานนั้นๆ หรือการสร้างพระพิมพ์ พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ หรือเทวรูปในศาสนาพราหมณ์

๒) **คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์** จากการศึกษาศิลปะในแต่ละยุคจะทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการ การเชื่อมโยงด้านวัฒนธรรมของชุมชน เส้นทางการติดต่อคมนาคม ใช้เป็นหลักฐานเพื่อ

ตรวจสอบว่าเป็นยุคสมัยใดซึ่งเป็นข้อมูลที่ทำให้การศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ถูกต้องยิ่งขึ้น

๓) **คุณค่าทางด้านสุนทรีย์หรือความงาม** หมายถึง ความรู้สึกของอารมณ์และความงาม เช่น พระพุทธรูปสำริดปางลีลา ศิลปะสุโขทัย กล่าวกันว่าเป็นงานศิลปะที่มีความงามเป็นเลิศ เพราะมีความสมบูรณ์ทั้งด้านการสร้างสรรค์ลีลาที่อ่อนช้อย เลื่อนไหล รวมทั้งอารมณ์ที่นุ่มนวล เยือกเย็น ก่อให้เกิดความศรัทธาและประทับใจ

๔) **คุณค่าทางการเมืองการปกครอง** ในสมัยก่อนผู้ปกครองหรือพระมหากษัตริย์ได้นำศิลปะมาใช้เพื่อประโยชน์ในการเมืองการปกครอง เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างกัน หรือใช้เป็นสัญลักษณ์ของการเข้าไปมีอำนาจเหนือเมืองอื่น การติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

๕) **คุณค่าทางการศึกษา** มีการสืบทอดพุทธศิลป์ทุกสมัย ตั้งหลังพุทธการเป็นต้นมา เอกลักษณ์ทางพระพุทธศาสนายังปรากฏอย่างต่อเนื่อง ในประเทศไทย เช่น สมัยทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี สุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ ล้วนมีการสืบทอดงานช่าง เป็นต้น

๖) **คุณค่าทางด้านสังคม** ในสังคมหรือชุมชนมีการอนุรักษ์งานภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นงานศิลปะหากสิ่งใดเป็นสมบัติของส่วนรวมจะช่วยกันรักษา ถือว่าเป็นสมบัติของทุกคน เช่น งานพุทธศิลป์ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น จะเห็นได้ว่าศิลปะมีคุณค่าในหลาย ๆ ด้านต่อสังคม ไม่จำกัดเฉพาะการรับใช้ศาสนาหรือคุณค่าด้านความงาม

พุทธศิลป์ จึงมีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง คุณค่าดังกล่าวอาจมีมากน้อยแตกต่างกันไป สามารถแจกแจงได้มากมายนอกเหนือจากคุณค่าทางศิลปกรรมอย่างเห็นได้ชัดแล้ว ยังมีคุณค่าทางการศึกษา คุณค่าทางประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่คุณค่าทางเศรษฐกิจ ดังเช่นวัดวาอารามที่นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมกันอย่างมากมาย ซึ่งอาจจะไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของวัด แต่เป็นผลลัพธ์ที่ประจักษ์แจ้งตั้งนานอารยประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรม เฉกเช่น สถาปัตยกรรมไทย ต่างได้รับประโยชน์ทางอ้อมนี้กันถ้วนหน้า และรักษาไว้ให้เดินควบคู่ไปกับงานสร้างสรรค์ใหม่ๆ ในปัจจุบัน สะท้อนออกซึ่งแนวคิดที่ว่าเราคงไม่อาจวิไลหาแต่อดีตอันเรืองรอง หรือไขว่คว้าแต่เทคโนโลยีอันล้ำสมัยเพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่ควรรับไว้และสร้างสมดุลให้แก่คุณค่าที่ดีทั้งสองด้านนั้น ดังเช่นการแพทย์แผนใหม่ให้ดูแลสุขภาพทั้งกายและใจ หรือปรัชญาตะวันออกที่กล่าวถึงสมดุลทางธรรมชาติที่ต้องมีสิ่งคู่กันเพื่อส่งเสริมให้กันและกัน ที่ได้พัฒนาการจากแนวคิดทางด้านพุทธธรรมและ

พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทย คือ

๑) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศร้อยละ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อมาจากบรรพบุรุษไทย นับตั้งแต่ไทยมีประวัติศาสตร์ชัดเจน ชาวไทยก็นับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว หลักฐานโบราณ ได้แก่ โบราณสถานที่เป็นศาสนสถาน โบราณวัตถุ เช่น พระธรรมจักร ใบเสมา พระพุทธรูป ศิลจารึก เป็นต้น แสดงว่าผู้คนในดินแดนไทยรับนับถือพระพุทธศาสนา (ทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน) มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านานแล้ว

๒) พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนา มาช้านาน จนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ดังนี้

(๑) วิถีชีวิตของคนไทย คนไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ การแสดงความเคารพ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูกตเวที การไม่อาฆาตหรือมุ่งร้ายต่อผู้อื่น ความอดทนและการเป็นผู้มีอารมณ์แจ่มใส รื่นเริง เป็นต้น ล้วนเป็นอิทธิพลจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งได้หล่อหลอมให้คนไทยมีลักษณะเฉพาะตัว เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่นานาชาติยกย่องชื่นชม

(๒) ภาษาและวรรณกรรมไทย ภาษาทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาษาบาลีมีอยู่ในภาษาไทยจำนวนมาก วรรณกรรมไทยหลายเรื่องมีที่มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิภคา ในสมัยสุโขทัย กาพย์มหาชาติ นันทโศภนันทสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง ปุณโณวาทคำฉันท์ ในสมัยอยุธยา เป็นต้น

(๓) ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ประเพณีไทยที่มาจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีอยู่มากมาย เช่น การอุปสมบท ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีชักพระ เป็นต้น กล่าวได้ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย

(๔) ศิลปกรรมไทย พระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปะแขนงต่างๆ วัดเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมไทย ทางด้านสถาปัตยกรรม เช่น รูปแบบการเสด็จเจดีย์ พระปราสาท วิหาร ที่งดงามมาก เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) กรุงเทพมหานคร ประติมากรรม ได้แก่ งานปั้นและหล่อพระพุทธรูป เช่น พระพุทธรูปลีลาในสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปชินราช วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก จิตรกรรม ได้แก่ ภาพวาดฝาผนังและเพดานวัดต่างๆ เช่น จิตรกรรมฝาผนัง วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร

(ก) พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของสังคมไทย พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางของความเคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ให้คนไทยประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงามนอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของชุมชน สร้างความสามัคคีในชุมชน

(ข) พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาในการพัฒนาชาติไทย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ใช้คุณธรรมและสติปัญญาในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญ

รุ่งเรือง นอกจากนี้พระสงฆ์หลายท่านยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำชุมชนพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวไทยได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา ได้ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนดี เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติไทย

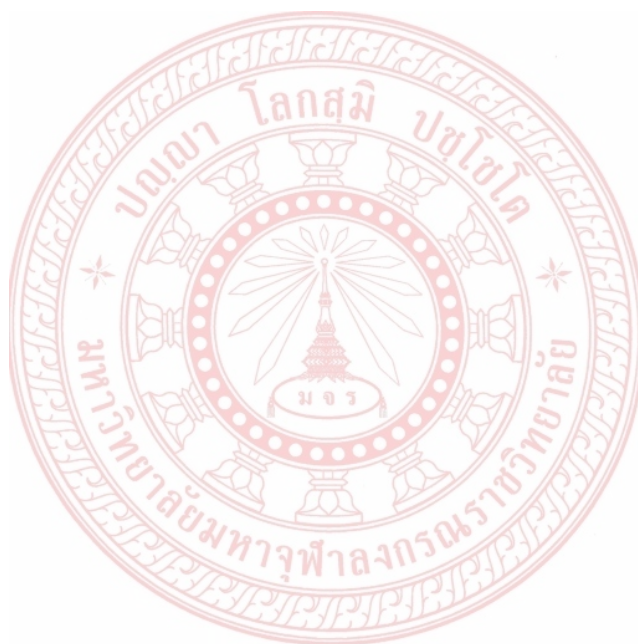
(ค) พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติไทย สถาบันหลักของชาติไทยที่คนไทยทุกคนให้ความเคารพนับถือ ประกอบด้วยชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญของไทยได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ หมายถึง พระประมุขของชาติไทยที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและยังเป็นอัครศาสนูปถัมภก คือ ทรงให้ความอุปถัมภ์ศาสนาทุกศาสนาในประเทศไทย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

- ๑) ในการศึกษาวิจัยจริยธรรมที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์เพื่อให้เห็นคุณค่าทางจริยธรรม เป็นที่ยอมรับมีคุณค่าทางสังคมและทางจริยธรรมเป็นอย่างมาก ประเด็นที่ควรจะศึกษาต่อไปคือ ยังมีคุณค่าหรือมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวล้านนาในปัจจุบันอยู่หรือไม่ ถ้ายังมี มีมากน้อยเพียงไร
- ๒) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมที่เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ในอดีตและปัจจุบัน โดยศึกษาถึงพื้นฐานทางจริยธรรม รายละเอียดของจริยธรรม และแนวโน้มทางจริยธรรม
- ๓) การรักษามรดกทางวัฒนธรรมของสังคมและการอบรมสั่งสอนจริยธรรมแก่ประชาชน ดังที่เคยปรากฏในอดีต ใช้อย่างพุทธศิลป์นั้น ภาครัฐก็ดี เอกชนก็ดี ควรมีการฟื้นฟูและส่งเสริมบทร้องให้มีความแพร่หลายในสังคมปัจจุบันอีก การส่งเสริม เผยแพร่ และสร้างค่านิยมให้แก่ประชาชน เพื่อเป็นเอกลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาวล้านนา(ภาคเหนือ)ต่อไป

๔) ควรจัดตั้งพิพิธภัณฑ์งานพุทธศิลป์ทุกอำเภอในภาคเหนือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้ได้ง่ายขึ้น และเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านภาคเหนือให้คงอยู่สืบไป

๕) ควรมีการจัดทำทำเนียบครูช่างพุทธศิลป์ในท้องถิ่นให้มากขึ้น โดยการสำรวจว่าในภาคเหนือ(คนล้านนา)แต่ละจังหวัดมีครูช่างแล้วนำมาจัดทำเป็นทะเบียนรายชื่อ และเพื่อความสะดวกสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัยช่างขอในประเด็นอื่น ๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมศิลปากร. พระพุทธรูปสำคัญ. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๓.

กระทรวงศึกษาธิการ. ศาสนศิลป์ด้านการอนุรักษ์ศิลปะ ๑, ๒๕๒๔.

จารุวรรณ พึ่งเพียร. พุทธศิลป์. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. วิเคราะห์นิทานชาวบ้านอีสานจากสามหมู่บ้าน. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๒.

ฐาปณี. พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๔๙.

สมหมาย เปรมจิตต์. ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม. สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. พระญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งล้านนา (พ.ศ.๑๗๘๒-๑๘๕๔). พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมืองเชียงใหม่, ๒๕๕๘.

ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร์, ๒๕๒๒.

ประเสริฐ ฐ. นคร. โคลงนิราศทริภุญไชย. กรุงเทพมหานคร: พระจันทร์, ๒๕๑๖.

พระครูอดุลย์สีลภิตต์ พระครูสิริสุตาภิมณฑ์ พระมหาสง่า ธีรวงโส ยุพิน เข้มมุกด์. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา ฉบับ ๖๓๕ ปี พระบรมธาตุดอยสุเทพ. เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ แสงศิลป์.

พระครูสิริปัญญาภรณ์. มงคลทีปนี. กรุงเทพมหานคร: ธรรมบรรณาการ, ๒๕๒๕.

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). สัจธรรมกับจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์. พระไตรปิฎกร่วมสมัย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, ๒๕๔๘.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). พุทธศาสนากับปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์ พรินติ้ง, ๒๕๓๓.

พระราชวรมนี (ประยูรท์ ปยุตโต. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

มณี พยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

รัตนพร เศรษฐกุล. **ฮอมพญา ๓๐ ปี มจร วิทยาเขตเชียงใหม่ (จากแคว้นโยนสู่แคว้นพิงค์ การขยายอำนาจของพญามังราย)**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรณปก. **หนังสือเวียนสังคมนตรีรายวิชา ส.๔๐๒**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

วิทย์ วิศทเวทย์. **จริยศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๙.

สงวน โชตสุขรัตน์. **ตำนานแก่นจันทร์**. ในประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร: ป.พิศนาคะการพิมพ์ ๒๕๑๕.

สงวน โชตสุขรัตน์. **ตำนานวัดบุปผารามสวนดอกไม้**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนไสตร์, ๒๕๑๕.

สมเกียรติ โสเพชรรัตน์. **วิเคราะห์ประวัติการนับถือศาสนาพุทธและศิลปะพระพุทธรูปในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ตะวันออก, ๒๕๔๐

สมเด็จพระพรหมญาณสังวรราชานุภาพ. **พระพุทธรูปสำคัญ**. กรุงเทพมหานคร: พระนคร, ๒๔๙๖.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์**. กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครุสภา, ๒๕๑๘.

สมพร ไชยภูมิธรรม. **ปางพระพุทธรูป**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นธรรม, ๒๕๔๓.

สมหมาย เปรมจิตต์. **มรดกศาสนาในเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการด้านศาสนางานสมโภช เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี, ๒๕๓๙.

สร้อยดี อ่องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๕๗.

สันติ เล็กสุขุม. **ศิลปะภาคเหนือ ทริภุชชัย - ล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๘.

สิริวัฒน์ คำวันสา. **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

สุรพล ดำริห์กุล. **ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งอรุณ พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒.

เสฐียร โกเศศ. **การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๑.

เสนอ นิลเดช. ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

อภิชาติ สิริชัย. ๗๗๗ ปี ชาตกาลพระญามังรายหลวง. เชียงราย: สำนักพิมพ์ล้อล้านนา, ๒๕๕๘.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. โลกทัศน์อีสาน. กาศสินธุ์: โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๓๔.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรีสิน, ๒๕๔๓.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา. เชียงใหม่: แสงศิลป์, ๒๕๔๙.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ล้านนาไทยศึกษา. เชียงใหม่: คณะอนุกรรมการด้านศาสนางานสมโภช เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี, ๒๕๓๙.

ฮันส์ เพ็นธ์. คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๙.

(๒) วิทยานิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

ประชุม บำรุงจิตร. (๒๕๕๑). ความสัมพันธ์ระหว่างกรมมีส่วนร่วม ในการบริหารงานวิชาการกับความผูกพัน ต่อโรงเรียนครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครนายก. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การบริหารการศึกษา). พระนครศรีอยุธยา : บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

สายสุนีย์ ปุฒินันท์. (๒๕๕๑). ความรู้ทัศนคติและการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมในโครงการบริหารคุณภาพ ทัวทั้งองค์กรของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลทั่วไปของรัฐ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การพัฒนาองค์การ). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

อดิศร วงศ์คงเดช. (๒๕๓๙). การพัฒนาสาธารณสุขชุมชน : การมีส่วนร่วมและการเตรียมชุมชน. ขอนแก่น : ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสอนสาธารณสุขมูลฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดขอนแก่น.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. "การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามต้นฉบับใบลานในภาคเหนือ". วิทยานิพนธ์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

(๓) รายงานวิจัย:

ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิม. "จริยธรรมของเยาวชนไทย". รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๐.

ปรีชา อุตระกุล และสุวัฒน์ ช่างเหล็ก. "การศึกษารวณคดีอีสานในเชิงจริยธรรม". รายงานการวิจัย. สมาคมสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๗.

ยุพิน เข้มมุกต์. พุทธศาสนาในล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังราย. รายงานการวิจัย. สภาวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๒๗.

(๔) บทความ:

ณรงค์ ณ เชียงใหม่. การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารภูมิแล. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒ (สิงหาคม ๒๕๔๕): ๑-๗.

ประทีป จันทรสิงห์. การมีส่วนร่วมของบุคลากรเพื่อสนับสนุนการเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ. ขอนแก่นเวชสาร, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๓ (สิงหาคม ๒๕๔๙): ๒๔๖-๒๕๓.

สุรีย์ จันทรมาลี. การมีส่วนร่วมของตัวแทนชุมชนเขตเมือง ในการเผยแพร่ความรู้โรคเอดส์. วาสารสุขศึกษา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๗๘ (๒๕๔๑): ๑-๑๑

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

ไข่มุก อุทยานลี. ประวัติศาสตร์ล้านนาในรัชกาลพระยาสามฝั่งแกน ราชวงศ์มังราย. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย.

พรศิลป์ รัตนชูเดช, เอกสารเรื่องคุณค่าพระพุทธรูปปฏิมา, ยังไม่เผยแพร่.

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

[http:// lanna.mju.ac.th/lannabudda_detail.php?recordID=4](http://lanna.mju.ac.th/lannabudda_detail.php?recordID=4) , 7/18/2007.

[http:// www.pantown.com/board.php?id=1&name=board๓&topic=67&actio](http://www.pantown.com/board.php?id=1&name=board๓&topic=67&actio). สืบค้นเมื่อ, 8/1/5/07.

[http:// www.pantown.com/board.php?id=1&name=board๓&topic=67&actio](http://www.pantown.com/board.php?id=1&name=board๓&topic=67&actio). สืบค้นเมื่อ, 8/1/5/07.

http://www.komchadluek.net/2006/09/11/j001_45960.php?new_id=45960, สืบค้นเมื่อ, 10/9/2006.

(๗) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สัมภาษณ์ ยุพิน เข้มมุกต์. คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. ๒๔ ตุลาคม ๒๕๔๙.

สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ราชวรวิหาร. ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

สัมภาษณ์ พ่อหนานบุญเป็ง อุทวิ. วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

สัมภาษณ์ พระครูโสภณศีลปาคม. วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

Chapin, F.S. (1997). **Social participation and social intelligence (3 rded)**. New York : Longman.

Cohen, J.M. , & Uphooff, N.T. (1977). **Rural development participation : Concept and measures for project design implementation and evolution rural development committee center for international studies**. New York : Longman

พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม:
กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน

The of Concept and Values of The Buddhist art in Lanna in
Supporting of Societies' Ethics : a Case Study in Chiang Mai and
Lamphun Province

พูนชัย ปันธิยะ

Phoonchai Punthiya

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเรื่อง มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติ แนวคิด และคุณค่าพุทธศิลป์ล้านนา ๒) เพื่อศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมในกระบวนการอนุรักษ์พุทธศิลป์ล้านนาอย่างเป็นระบบ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัย พบว่า

ประวัติและพัฒนาการพุทธศิลป์ล้านนาได้เกิดประโยชน์ต่อมนุษยชาติ คือ ๑. ความจำเป็นทางกาย เพื่อประโยชน์ใช้สอย ๒. ความจำเป็นทางจิตใจ เพื่อความเพลิดเพลินพอใจ ๓. ความจำเป็นทางการเชื่อถือในลัทธิศาสนาศิลปะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การสร้างและ การแสดงอารมณ์ความรู้สึก ภายใจของมนุษย์ ความชื่นชมในความงามแตกต่างกัน และยังคงเป็นเรื่องที่เข้าใจ ปรากฏหลักฐานพระพุทธรูปหิน มีลักษณะพระอุระงามตั้งราชสิงห์ หลักพุทธธรรม สือธรรมโดยพุทธศิลป์ประกอบด้วยคุณค่าที่มุ่งแสดงถึงหลักแห่งความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตที่ต้องการแสวงหาความสุขหรือการพ้นทุกข์บนพื้นฐานความศรัทธาที่มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ

พุทธศิลป์ จึงมีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง ในการส่งเสริมจริยธรรมคุณค่าดังกล่าวอาจมี มากน้อยแตกต่างกันไป สามารถแจกแจงได้มากมายนอกเหนือจากคุณค่าทางศิลปกรรมอย่างเห็นได้ชัดแล้ว ยังมีคุณค่าทางการศึกษา คุณค่าทางประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่คุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น วัดที่นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมกันอย่างมากมาย ซึ่งอาจจะไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของวัด แต่เป็นผลลัพธ์ที่ประจักษ์แจ้งดังนานาอารยประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรม เช่น สถาปัตยกรรมไทย ได้พัฒนาการจากแนวคิดทางด้านพุทธธรรมและพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทย

คำสำคัญ: พุทธศิลป์ล้านนา; แนวคิด; คุณค่า; เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง; สังคม;

Abstract

This research aims: ๑) to study the history, concepts and values of the Lanna Buddhist Arts, ๒) to study the Buddha teachings having effected on the creation of Buddhist Arts, ๓ to analyze the concept of enhancing social ethics in the systematic conservation of Lanna Buddhist Arts. This is a qualitative research. The results were found that:

On the history, concepts and values of Lanna Buddhist Arts, the arts is related to the creation and expression of human heart's emotions, feelings, appreciation for the beauty. Therefore, the religious arts is granting many benefits to humans such as : ๑) the benefits of living ๒.) having created mental enjoyment ๓) it binds religious faith, for example, Phra Buddha Sihing, a Lanna style, its chest looks like a lion's chest. On the aspect of Buddha Teaching, it was found that the artist has conveyed the Dharma through Buddhist arts on the basis of faith having led by wisdom by focusing on the principles of truth and rationality based on nature of human life that wants to seek for the happiness and the escape from suffering.

The Buddhist arts is truly valuable to society in enhancing the social ethics. Such values may vary considerably. In addition to the obvious artistic value, they still generate the educational, historical and even economic values. For instance, the temple opens to many tourists to visit, either it is not the true purpose of the temple, but it is the empirical result. As found in the civilized countries having cultural heritages. Thai architectures have developed from the Buddhist concept. It shows that Buddhism prays the important role over to Thai society.

Keywords: The Concept, Values, Lanna Buddhist Arts, enhance Social Ethics

บทนำ

การสร้างสรรค้งานพุทธศิลป์ในสังคมไทยภูมิภาคต่าง ๆ ย่อมมองเห็นสิ่งทีก่อประโยชน์ทางพระพุทธศาสนาและสังคมหลายด้าน เช่น ประเพณี วิถี ย่อมเป็นที่นิยมในท้องถิ่นต่าง ๆ ในพุทธ

ศิลปินมีส่วนการสนับสนุนการวิถีชุมชน สร้างคุณค่าต่อไปให้มีคุณภาพและมาตรฐานในท้องถิ่น ระดับสากลและเป็นแหล่งวัฒนธรรมแห่งวัฒนธรรม ประชาชนชาวบ้าน มีคนยอมรับนับถือ วิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้ชีวิตแบบสมถะ มีความซื่อสัตย์ เป็นคนมีคุณธรรม ยึดหลักพุทธธรรม ไม่มีปัญหาทางการเงิน ทุกคนให้การยอมรับนับถือ ใช้ชีวิตอย่างคนที่พออยู่พอกิน ไม่ทะยานอยากไปตามกิเลสฝ่ายต่ำ ใช้ชีวิตแบบมีสติ วิธีการในการทำงาน สามารถนำไปใช้ปฏิบัติในระดับบุคคลและชุมชนได้ ที่ต้องนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย จึงจะสามารถฝ่าวิกฤตการณ์ทุกอย่าง ที่เรากำลังเผชิญอยู่ได้ ในการเสริมสร้างคุณค่า งานพุทธศิลป์ พร้อมกับจริยธรรมทางสังคมไปด้วยกัน

เนื่องด้วย วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมล้านนาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนา เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวมงานศิลปะ วิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดและชุมชนมีบทบาทร่วมกันเพิ่มมากขึ้น คือ มีการรักษา ส่งเสริมศาสนสถานที่สำคัญ เพราะภายในวัดประกอบไปด้วย ศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็น อารยธรรมและความเจริญของท้องถิ่นและของชาติอันเป็นแหล่งรวมที่สามารถศึกษาย้อนกลับได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งการเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม สงบ สันโดษตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะมีพุทธศิลป์เป็นแหล่งจูงใจ พุทธศิลป์เป็นทัศนูปกรณ์ในการสอนธรรมะได้อย่างยอดเยี่ยม ฉะนั้นเมื่อศึกษาความหมายของพุทธศิลป์ให้ลึกซึ้งลงไปแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องของธรรมะทั้งสิ้น สู่ถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเห็นว่าพุทธศิลป์เป็นส่วนในการส่งเสริมจริยธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยผ่านงานงานพุทธศิลป์ ทำให้เกิดคุณค่าทางการดำรงพระพุทธศาสนาไว้และเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย หากการเข้ามาวัดเพื่อถ่ายรูปสวยงาม ชาวต่างชาติจำนวนมากที่มีพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมต่างกันก็มาเพียงแค่อายุรูป ก็จะไม่เกิดคุณค่า บางครั้งก็มาทำกริยาที่ไม่เหมาะสม คนไทยบางกลุ่มมาก็ไม่ได้สร้างเสริมปัญญา ส่วนหนึ่งอาจจะเพราะวัดไม่ได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนว่าจะพัฒนาสังคมทั้งด้านกายภาพและจิตภาพ การส่งเสริมจริยธรรมให้คนในชุมชนได้ร่วมตระหนักถึงคุณค่าร่วมกัน ช่วยกันส่งเสริมและอนุรักษ์ สืบสาน มีความรับผิดชอบร่วมกัน เพราะเป็นสมบัติของชุมชน ควรเป็นเรื่องที่มีหลักประสมประสานกันหลายรูปแบบ ร่วมกันระหว่างวัด ชุมชน แหะหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อ การจัดการรักษา ผลพลอยได้ตามมานอกจากเป็นแหล่งพุทธศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาแต่ก็ยังเป็นมรดกการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โบราณคดี พิพิธภัณฑ์ศิลปะที่มองเห็นสัมผัสได้ และผลผลิตต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม ชมความงามพุทธศิลป์ในวัดจึงเป็นเหตุให้งานสำคัญภายในวัดอาจมีปัญหา เช่น งานพุทธศิลปกรรมถูกทำลายโดยไม่ได้ตั้งใจจากวัดหรือนักท่องเที่ยวก็ได้

คนในสังคมจะต้องมีส่วนรับผิดชอบร่วมกัน และต้องสร้างความสำนึกที่ตีร่วมกันคือมีการเสริมสร้างจริยธรรมให้สังคมอย่างสม่ำเสมอ

ผู้วิจัยมีความสนใจจะศึกษาประวัติ แนวคิด คุณค่าของพุทธศิลป์ล้านนาว่ามีความเป็นมาและความสำคัญต่อหลักธรรมและวิถีชีวิตของชาวล้านนาอย่างไรบ้างและอยากศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ ประการสุดท้ายเป็นการแสวงหาแนวคิดในการเสริมสร้างจริยธรรมในด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมพุทธศิลป์ล้านนาจะเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติ แนวคิด และคุณค่าพุทธศิลป์ล้านนา
2. เพื่อศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างสรรค์งาน
3. เพื่อวิเคราะห์พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า ในการเสริมสร้างจริยธรรม

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง **พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน** THE OF CONCEPT AND VALUES OF THE BUDDIST ART IN LANNA IN SUPPORTING OF SOCIETIES' ETHICS : A CASE STUDY IN CHIANG MAI AND LAMPHUN PROVINCE การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งมีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสังเกต การศึกษาภาคสนาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสอบถาม เทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีขอบเขตด้านพื้นที่และด้านประชากร ดังนี้

ประกอบด้วย เอกสารตำรา คัมภีร์ หมายถึง พระไตรปิฎก คัมภีร์ในล้านนา หนังสือเอกสารทางวิชาการของนักวิจัยที่ได้แสดงถึงทัศนะเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ แล้วได้นำมาวิเคราะห์ให้ที่มาของงานพุทธศิลป์

ขอบเขตของโครงการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ประกอบด้วย เอกสารตำรา คัมภีร์ หมายถึง พระไตรปิฎก คัมภีร์ในล้านนา หนังสือเอกสารทางวิชาการของนักวิจัยที่ได้แสดงถึงทัศนะเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ แล้วได้นำมาวิเคราะห์ให้ที่มาของงานพุทธศิลป์

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ทำการวิจัย วัดที่มีพุทธศิลป์เป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว จำนวน ๖ วัด แบ่งเป็น จังหวัดเชียงใหม่ ๓ วัด ได้แก่ วัดพระสิงห์มหาวิหาร วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด และจังหวัดลำพูน ๓วัด คือ วัดพระธาตุหริทภูญชัย วัดพระยืน วัดพระบาท ตากผ้า

๓. ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดประชากรโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจงและใช้เครื่องสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ ๓ วัด ได้แก่ วัดพระสิงห์มหาวิหาร วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด และจังหวัดลำพูน ๓วัด คือ วัดพระธาตุหริทภูญชัย วัดพระยืน วัดพระบาท ตากผ้าใช้กลุ่มเป้าหมายจำนวน ๓๐ คน โดยคัดเลือกจากวัดละ ๕ คน ประกอบด้วย ๑. พระสงฆ์ ๒. นักวิชาการ ๓. ผู้แทนชุมชน ๔. มัคทายก ๕. นักท่องเที่ยวชาวไทยพุทธ

๔. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษา “ศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนาจากคัมภีร์สำคัญและหลักฐานทางโบราณคดี” โดยมีขั้นตอนวิธีการ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่วิจัย การศึกษาวิจัยครั้งนี้

๔.๑. รูปแบบการศึกษา

เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยจากคัมภีร์ พระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ล้านนา หนังสือวิชาการทางพระพุทธศาสนา หนังสือเกี่ยวกับงานศิลป์

หลักฐานทางโบราณคดีในยุคของเมืองลำพูนและ เมืองเชียงใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วย ยุคต่างๆ ๕ โบราณคดี ดังนี้ โบราณคดียุคพญามังรายปกครองเวียงกุมกาม ๓. โบราณคดียุคราชวงศ์มังรายปกครองเมืองเชียงใหม่ ๔. โบราณคดี ยุคเชียงใหม่บูรณะเมืองลำพูน ๕. โบราณคดียุคที่เชียงใหม่ตกอยู่ในภายใต้อิทธิพลของพม่า

๔.๒. ผู้ให้ข้อมูลและพื้นที่วิจัย

ได้กำหนดประชากรโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจงและใช้เครื่องสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ประกอบด้วย คัดเลือกจากวัดละ ๕ คน ประกอบด้วย ๑. พระสงฆ์ ๒. นักวิชาการ ๓. ผู้แทนชุมชน ๔. มัคทายก ๕. นักท่องเที่ยวชาวไทยพุทธ

๕. เครื่องมือและเทคนิคในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจพุทธศิลป์ของวัด แบบสังเกต ประเด็นการสนทนากลุ่ม สมุดบันทึกภาคสนาม อุปกรณ์บันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหวและกล้องถ่ายรูป

แผนการดำเนินงานวิจัย การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความตระหนักร่วมถึงคุณค่าและแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะด้านพุทธศิลป์ คือ ปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลสมัย

กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสังเกต การศึกษาภาคสนาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสอบถาม เทคนิคการประชุมอย่างสร้างสรรค์ / การประชุมปฏิบัติการ เทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

แผนการดำเนินการเป็นการดำเนินการร่วมกับการประชุมชมชนในการศึกษาชุมชนและพิจารณา

๑.๑.) ระยะเวลาก่อนทำการวิจัย (Pre – Research Phase) เป็นการเตรียมชุมชนเพื่อให้มีความพร้อมในการวิจัยและสร้างความคุ้นเคยไว้วางใจระหว่างกัน ประกอบด้วย

(๑) การสร้างสัมพันธ์ภาพ การสำรวจ การศึกษา วัดและชุมชน

(๒) สำรวจชุมชนด้านสภาพพื้นที่ สภาพปัญหาพุทธศิลป์ของชุมชน โดยการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ / การสนทนากลุ่ม/การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

๑.๒) ระยะเวลาจัดทำแผน (Planning Phase) เป็นการร่วมตัดสินใจวางแผนกิจกรรมซึ่งประกอบด้วย การจัดเวทีเรียนรู้เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการส่งเสริมจริยธรรมผ่านทางพุทธศิลป์ของชุมชนนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

๑.๓) ระยะเวลากำหนดแผนงาน : การเสนอทางเลือก และสร้างแผนปฏิบัติงานระดับชุมชนเพื่อบรรลุเป้าหมาย การจัดเวทีเรียนรู้กลุ่มแกนนำชุมชนเพื่อกำหนดกระบวนการจัดการส่งเสริมจริยธรรมผ่านงานด้านพุทธศิลป์

๑.๔) ระยะติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and Evaluation Phase) นำเสนอผลการวิจัยเพื่อให้ชุมชนได้ตรวจสอบ

วิเคราะห์ข้อมูล

จะนำข้อมูลที่ได้รับมาตรวจสอบกับคำถาม วัตถุประสงค์และกรอบคิดการวิจัย จากนั้นจึงจะจัดทำหมวดหมู่ของข้อมูล พร้อมทั้งนำเสนอในลักษณะของการอธิบายเชิงพรรณนา และจัดทำรายงานการวิจัย โดยการนำเสนอแก่ตัวแทนองค์กรชุมชนที่เข้าร่วมการวิจัยเพื่อร่วมอภิปรายเพิ่มเติม จนกระทั่งได้ข้อมูลที่สมบูรณ์จึงจะจัดทำเอกสารรายงานเพื่อเผยแพร่

ผลการวิจัย

พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูนมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑.เพื่อศึกษาประวัติ แนวคิด และคุณค่าพุทธศิลป์ล้านนา ๒. เพื่อศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ ๓. เพื่อ

วิเคราะห์แนวความคิดการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมในกระบวนการอนุรักษ์พุทธศิลป์ล้านนาอย่างเป็นระบบ

ผลการศึกษาพบว่า พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม มนุษย์สร้างศิลปะเพื่อสนองความจำเป็น ๓ ประการ คือ ๑. ความจำเป็นทางกาย เพื่อประโยชน์ใช้สอย อำนวยความสะดวกให้กับร่างกาย ๒. ความจำเป็นทางจิตใจ เพื่อความเพลิดเพลินพอใจ จรรโลงจิตใจให้ผ่อนคลายเบาสบาย ๓. ความจำเป็นทางการเชื่อถือในลัทธิศาสนา ศิลปะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การสร้างและ การแสดงอารมณ์ความรู้สึกภายในของมนุษย์ ที่เกี่ยวข้องกับความงามความพอใจของแต่ละคน บางคนอาจมีความชื่นชมในความงามแตกต่างกัน และยังคงเป็นเรื่องที่เข้าใจ ยากสำหรับผู้ที่ไม่ได้ศึกษาศิลปะ **พุทธ** คือ เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และเป็นคำที่ใช้ในความหมายถึง องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนคำว่า **ศิลปะ** เป็นเรื่องของความงามความพึงพอใจในสิ่งที่มนุษย์ สร้างสรรค์ขึ้น ดังนั้นความหมายโดยรวมของคำว่า พุทธศิลป์ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น(จารุวรรณ พึ่งเพียร, ๒๕๕๓:๑)

เป็นความงามเพื่อความพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุถวายเพื่อเป็นพุทธบูชา เนื่องในพระพุทธศาสนา

จุดมุ่งหมายในการสร้างงาน **พุทธศิลป์** ก็เพื่อส่งเสริมเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปสาทะ หรือความเชื่อมั่นอันจะเป็นบ่อเกิดของฉันทะความฝักใฝ่ที่จะรู้ แล้วเกิดความวิริยะพากเพียร อุตสาหะ ในการอบรม กาย วาจา และใจ ส่งผลให้เกิดปัญญาปรีชาหยั่งรู้เหตุผล และวิมุติความหลุดพ้นในที่สุดตามหลักธรรม

พัฒนาการและการสืบทอดพุทธศิลป์ล้านนา จาก หริภุญชัย เชียงแสน

ประวัติและพัฒนาการพุทธศิลป์ล้านนา สามารถสรุปการสืบทอดพุทธศิลป์เหล่านั้นได้ คือ ระยะเวลาที่ ๑ พุทธศิลป์ในอินเดีย ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของพุทธศิลป์ โดยเฉพาะแคว้นคันธาระ การสืบทอดพุทธศิลป์ในระยะแรก

ระยะเวลาที่ ๒ พุทธศิลป์ในกลุ่มเอเชียอาคเนย์ เป็นพุทธศิลป์ที่สืบเนื่องมาจากพุทธศิลป์ในอินเดีย มาเป็นพุทธศิลป์ในกลุ่มเอเชียอาคเนย์ ได้แก่ ลังกา จาม ชวา ขอม เป็นการสืบทอดจากความสัมพันธ์ทางการค้าและการเผยแผ่ศาสนา ทั้งพุทธศาสนาและฮินดูหรือพราหมณ์ พุทธศิลป์เหล่านี้เกิดจากการเอาแบบอย่างหรือการสร้างใหม่ตามคติความนิยม และลักษณะของพุทธศิลป์ก็จะแตกต่างกัน

ระยะที่ ๓ พุทธศิลป์ในประเทศไทย เป็นพุทธศิลป์ที่เกิดขึ้นในอาณาจักรของไทย ได้แก่ สมัยสุวรรณภูมิ ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อุทอง อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ต่างก็ได้รับการสืบทอดจากความสัมพันธ์ทางการค้าและการเผยแพร่ศาสนา

ปรากฏหลักฐานชิ้นที่ราบลุ่มแม่น้ำกก หรือแคว้นโยนก เรียกว่า พุทธศิลป์แบบเชียงแสน ด้านสถาปัตยกรรม ด้านประติมากรรม ด้านจิตรกรรม โดยเอาชื่อเมืองเชียงแสนมากำหนดรูปแบบของศิลปะ พุทธศิลป์เชียงแสนเป็นศิลปะในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ที่รู้จักกันเป็นอย่างดีคือ พระพุทธรูปเชียงแสน หรือเรียกสามัญว่า “พระสิงห์” เป็นพระพุทธรูปสกุล พระพุทธรูปสิงห์ มีลักษณะพระอุระงามดังราชสิงห์

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เป็นการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมและสภาพแวดล้อมที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันทั้งทางตรงและทางอ้อม ศิลปกรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่ประชาชนทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบในการอนุรักษ์อย่างเสมอหน้ากัน สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็นสิ่งส่งเสริมและรักษาคุณค่าตลอดจนคุณภาพของศิลปกรรมให้ดำรงอยู่ และมีความหมายยิ่งขึ้น ดังนั้น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญและเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของทุกคนในชาติด้วย ร่วมกันดูแล ก่อให้เกิดจริยธรรมทางสังคม โดย

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนสร้างคุณค่างานพุทธศิลป์

การสร้างการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน ระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น คือ

๑. การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็น การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่หน่วยงานภาครัฐจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ

๒. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

๓. ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

จะเห็นได้ว่าทางวัดมีการจัดการไปอย่างเหมาะสมในระดับหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าวัดมีแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ การจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธ

ศิลปกรรม ผู้นำของวัดจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสภาพแวดล้อมภายในวัดอย่างถูกต้องจึงจะทำให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดคุณค่าของศิลปกรรม

แนวคิด พุทธศิลป์ล้านนาในการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

จริยธรรม เป็นสิ่งที่ควรประพฤติ มีที่มาจากบทบัญญัติ หรือ คำสั่งสอนของศาสนา หรือ ใครก็ได้ที่เป็นผู้มี จริยธรรม และได้รับความเคารพนับถือมาแล้ว ลักษณะของผู้มีจริยธรรม ผู้มีจริยธรรมจะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะ คือ เป็นผู้ที่มีความเพียรความพยายามประกอบความดี ละอายต่อการปฏิบัติชั่วจริยธรรมหมายถึงธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ คุณธรรมที่แสดงออก ลักษณะที่ตีงามถูกต้อง

จริยธรรมในสังคมภาคเหนือก็มีลักษณะดังกล่าวคือ มีทั้งจริยธรรมร่วมและจริยธรรมย่อย โดยที่จริยธรรมร่วมมีพื้นฐานมาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ส่วนจริยธรรมย่อยมีพื้นฐานมาจากจารีตประเพณีในท้องถิ่นอันได้แก่ “ฮีดฮอยล้านนา”

สังคมล้านนาจะให้ความสำคัญกับระเบียบแบบแผนประเพณีหรือที่เรียกว่า “ฮีดฮอย” เป็นอย่างมาก คนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็น “คนดี” หรือคนที่ “ทำถูก” นั้น คือคนที่อยู่ในฮีดฮอยทำตามฮีดฮอย ใช้ฮีดฮอย เป็นเกณฑ์ตัดสิน (ธวัช ปุณโณทก, ๒๕๒๒: ๓๒๔) ฮีดฮอย นี้จะสอนกันทุกเพศทุกวัย

เนื่องจากชาวพุทธในล้านนาเชื่อว่าเป็นการแสวงหาเนื่อนาบุญอันเป็นกุศลผลบุญติดตัวไปทั้งชาตินี้และชาติหน้า ฉะนั้นชาวพุทธจึงยินดีเชื่อฟังด้วยความศรัทธาต่อหลักธรรม การใช้หลักธรรมในการควบคุมจริยธรรมในสังคมจึงมีประสิทธิภาพมาก ไม่มีผู้ใดละเมิด บ้านเมืองก็เกิดความสงบสุข หลักพุทธธรรมที่ประยุกต์ในการสร้างงานพุทธศิลป์ เช่น ยึด ไตรสรณคัมภ์ คือการถือเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก หมายถึงการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อการเคารพ ศรัทธาพระพุทธศาสนาย่อมมีความเคารพ สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาด้วย เช่น ต่อพระพุทธ(พุทธรูป พระธรรม (ธรรมมาสน์) พระสงฆ์ (อาสน์สงฆ์หรือพระสงฆ์ที่มีตัวตนอยู่)พุทธศิลป์ก็เป็นสื่อหลักคำสอนทางจริยธรรม เช่น

อริยวัชฌิธรรม ๕ คือหลักธรรมแห่งความเจริญ ผู้ที่หวังความเจริญรุ่งเรือง ที่จริงแท้พึงปฏิบัติตามหลักอริยวัชฌิ ในคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรกล่าวว่า ผู้ที่ปรารถนาสุข ๓ ประการคือ สุขในโลกมนุษย์ สุขในโลกสวรรค์ และสุขคือพระนิพพาน ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมอริยวัชฌิธรรม ๕ ประการ

ความกตัญญูกตเวทิตี คือความเป็นผู้รู้บุญคุณของบุพการีแล้วทำตอบแทน ได้แสดงความกตัญญู อุทิศส่วนบุญทานไปหายังปีตามาตาผู้เป็นเผด ก็ลวดได้พ้น จากห้องเขตอบาย ได้กลับกลายเป็น

ไพบังเกิด ชั้นฟ้าเลิศเมืองสวรรค์ มีวิมานคำสูงได้ ๖๐ โยชน์ เสวยสัมปตติที่บสถิตาวตังสา เช่น **หลักพุทธธรรมที่ปรากฏใน อนิมิสเจติย** (อง.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.) ใน **กตัญญูกตเวท** ในพระไตรปิฎก ได้ยกย่องคนกตัญญูไว้ เช่น เป็นสัตบุรุษ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๒๐ ข้อ ๓๓L ๗๗) ได้แก่ คนดี มีคุณธรรม เป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา เพราะความกตัญญูกตเวทที่เป็นภูมิของสัตบุรุษ

กรรมและผลของกรรม เป็นกฎของการกระทำ และผลของการกระทำ การขอได้แสดงถึงกรรมและผลกรรมที่ทำบุญตามแบบอย่างบุญกิริยาวัตถุ โดยเฉพาะ ผลของการทำบุญที่ไม่ครบถ้วนตามหลักการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา แต่กลับไปทำอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วละเลยไม่ปฏิบัติตามหลักการที่เหลือ ย่อม

คำสอนว่าด้วยเรื่องบุญกรรม คำว่า บุญกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหมายถึง กรรมดี แต่ในภาษาไทยมีความหมายเปลี่ยนไป เพราะคำว่า “กรรม” ในภาษาไทยหมายถึง “บาป สิ่งไม่ดี หรือ ผลของความชั่วที่ทำไว้ในอดีต” ฉะนั้น “บุญกรรม” ในภาษาไทยจึงหมายถึง “บุญและบาป” ในการศึกษาผู้วิจัยจะแยกบุญกรรมออกเป็น บุญ คำหนึ่ง และ กรรม

บุญกิริยาวัตถุ ๓ เป็นหลักธรรม เป็นหลักวิธีการทำบุญ สังสมบุญกุศล เพื่ออุทิศสูงสุดทางพระพุทธศาสนาคือพระนิพพาน หมายถึงเริ่มต้นให้ทาน ขึ้นต่อมาคือรักษาศีลให้บริสุทธิ์ สุดท้ายคือปฏิบัติเจริญภาวนา การทำบุญในสังคมไทยเกิดความเชื่อ และแนวปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิต

ความเชื่อ เป็นส่วนหนึ่งแห่งวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ซึ่งมีความสำคัญมาก ก่อให้เกิดอิทธิพลต่อจิตใจที่มีผลต่อพฤติกรรม ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม นอกจากนี้ความเชื่อยังมีบทบาทต่อหน้าที่ ต่อการดำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของมีความเชื่ออยู่หลายประการ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของประเพณีและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เช่น ใน**ความเชื่อการสร้างพระพุทธรูป** ชาวล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปภูมินั้น มีมาแต่โบราณ มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อที่เป็นพื้นฐานดั้งเดิมของตัวเอง ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา เช่น พระยืน วัดพระยืน จังหวัดลำพูน (อรุณรัตน์ วิเชียร, ๒๕๔๙: ๗๒)

๑) ความเชื่อในด้านการทำบุญอันเป็นงานมงคล คือ ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปภูมินั้นเป็นการสร้างบุญใหญ่เก็บสะสมไว้ สืบทอดพระศาสนา ได้กระทำบุญกิริยาได้อย่างครบถ้วน ทำให้จิตใจ ปิติ เบิกบาน ชีวิตมีความสุข ขอสิ่งใดก็จะได้ผลตามที่ปรารถนา จากความเชื่อนี้ ทำให้กระบวนการเชิงช่างสามารถ อนุรักษ์สืบทอด และกลายมาเป็นอาชีพต่อมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง อานิสงส์ ๕ กัป คือ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะได้พบพระพุทธเจ้าตลอด ๕ กัป หรือถ้าปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในภพหน้า ก็จะได้”

๒) ความเชื่อเรื่องลักษณะบุรุษผู้มีบุญ ชาวล้านนาที่ได้รับเอาความเชื่อเรื่อง มหาปุริสลักขณะ หรือ วัตตติงมหาปุริสลักขณะอันได้แก่ ลักษณะของมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ซึ่งถือว่าบุคคลใดมีลักษณะครบ ๓๒ ประการ ย่อมมีคติเป็น ๒ อย่าง คือ ถ้าอยู่เป็นฆราวาสก็จักได้เป็นเจ้าเท้าพระยามหากษัตริย์ ถ้าประพฤติพรหมจรรย์ถือเพศนักบวช หรือบรรพชิต ก็ย่อมจะบรรลุ ตระสฐัธรรมเป็นศาสดาเอกของโลก ถือว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการอันกระทำไว้สมบูรณ์แล้ว เป็นผู้มอภินิหารกระทำไว้อย่างบริบูรณ์

ลักษณะของมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ (กรมศิลปากร, ๒๕๔๓: ๑๙-๒๑) เป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธปฏิมามีอยู่ ๓ ลักษณะ ได้แก่

๒.๑. พรหมลักษณะ พระพุทธปฏิมาจะมีพระวรกายตรงดงาม ดูไม่น่าเบื่อ เช่น พระเจ้าแก้วต้อ วัดพระเจ้าแก้วต้อ (วัดสวนดอก) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

๒.๒. สิ่งลึกลับ พระพุทธปฏิมาจะต้องมีพระวรกายอวบอ้วน งามอาจฝังผายยั้งนัก ตัวอย่างของพระพุทธปฏิมาตามสิ่งลึกลับ ได้แก่ พระพุทธปฏิมาสกุลพระพุทธสิหิงค์ (พระสิงห์) ทั้งหมด ซึ่งแสดงลักษณะแห่งพญาราชสีห์

๒.๓. พุทธลักษณะ พระพุทธปฏิมาต้องมีลักษณะดังพระพุทธเจ้า มีพระเนตรทอดต่ำ อยู่ในอาการสำรวม พระพุทธปฏิมาในเมืองไทยส่วนมากมีลักษณะแบบพุทธลักษณะ โดยเฉพาะพระประธานในพระวิหารของวัดในภาคเหนือได้สร้างพระพุทธปฏิมาตามแบบพุทธลักษณะนี้

หลักพุทธธรรม สื่อธรรมโดยพุทธศิลป์ ประกอบด้วยคุณค่าที่มุ่งแสดงถึงหลักแห่งความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตที่ต้องการแสวงหาความสุขหรือการพ้นทุกข์บนพื้นฐานความศรัทธาที่มีปัญหาเป็นเครื่องกำกับ ซึ่งเป็นอิทธิพลที่เป็นแง่ดีหรือแง่บวกเสมอ ไม่ใช่อิทธิพลในลักษณะที่เป็นอำนาจอื่นใดที่การลักษณะการบังคับ ชูเชิญให้ปฏิบัติตามในลักษณะที่ฝักต่อความรู้สึกนึกคิดของบุคคลทั่วไป หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นมาตรฐานความดีสากลที่ไม่ได้มีข้อจำกัดผู้นับถือที่เป็นเชื้อชาติภาษา หรือวรรณะใดทั้งสิ้น จึงเป็นความใจกว้างและมุ่งเสนอโอกาสที่ดีเสมอแก่ผู้ที่ต้องการสัมผัสวิถีแห่งพุทธธรรมนำไปสู่การดำเนินชีวิตต่อไปก่อให้เกิดคุณค่า คือ

๑. คุณค่าทางด้านศาสนา ศิลปะไทยส่วนใหญ่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ศิลปะไทยจึงมีคุณค่าในการเผยแผ่ศาสนาและสืบทอดศาสนา เช่น การเขียนภาพจิตรกรรมหรือจำหลักเรื่องราวทางศาสนา

๒. คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ จากการศึกษาศิลปะในล้านนาแต่ละยุคจะทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการ การเชื่อมโยงด้านวัฒนธรรมของชุมชน เส้นทางการติดต่อคมนาคม

๓. **คุณค่าทางด้านสุนทรียะหรือความงาม** หมายถึง ความรู้สึกของอารมณ์และความงาม เช่น พระพุทธรูปสำริดปางลีลา ศิลปะสุโขทัย กล่าวกันว่าเป็นงานศิลปะที่มีความงามเป็นเลิศ **คุณค่าทางด้านศิลปะการเมืองการปกครอง** ในสมัยก่อนผู้ปกครองหรือพระมหากษัตริย์ได้นำศิลปะมาใช้เพื่อ

๔. **คุณค่าทางการศึกษา** มีการสืบทอดพุทธศิลป์ทุกสมัย ตั้งหลังพุทธการเป็นต้นมา เอกลักษณ์ทางพระพุทธศาสนายังปรากฏใน ถิ่นนามมีการสืบทอดงานช่าง เป็นต้น

๕. **คุณค่าทางด้านสังคม** ในสังคมหรือชุมชนมีการอนุรักษ์งานภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นด้านศิลปะหากสิ่งใดเป็นสมบัติของส่วนรวมจะช่วยกันรักษา ถือว่าเป็นสมบัติของทุกคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งมีค่าแก่ส่วนร่วม ถ้าใครฝ่าฝืนหรือดื้อไม่กระทำตามจารีต ก็ถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว (เสฐียร โกเศศ, ๒๕๒๑: ๑๑) เพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน โชตสุขรัตน์, ๒๕๑๕: ๖๘-๗๓)ตามหลักการบำเพ็ญกุศลกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นเอง (ธวัช ปุณโณทก, ๒๕๒๒: ๓๒๔)

เช่น งานพุทธศิลป์ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น

พุทธศิลป์จึงมีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง ในการส่งเสริมจริยธรรมคุณค่าดังกล่าวอาจมีมากน้อยแตกต่างกันไป สามารถแจกแจงได้มากมายนอกเหนือจากคุณค่าทางศิลปกรรมอย่างเห็นได้ชัดแล้ว ยังมีคุณค่าทางการศึกษา คุณค่าทางประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่คุณค่าทางเศรษฐกิจ ดังเช่นวัดวาอารามที่นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมกันอย่างมากมาย ซึ่งอาจจะไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของวัด แต่เป็นผลลัพธ์ที่ประจักษ์แจ้งดั่งนาอารยประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรม เฉกเช่น สถาปัตยกรรมไทยต่างได้รับประโยชน์ทางอ้อมนี้กันถ้วนหน้า และรักษาไว้ให้เดินควบคู่ไปกับงานสร้างสรรค์ใหม่ๆในปัจจุบัน สะท้อนออกซึ่งแนวคิด คุณค่าที่ดีทั้งสองด้านนั้น ดังเช่นการแพทย์แผนใหม่ให้ดูแลสุขภาพทั้งกายและใจ หรือปรัชญาตะวันออกที่กล่าวถึงสมดุลทางธรรมชาติที่ต้องมีสิ่งคู่กันเพื่อส่งเสริมให้กันและกัน ที่ได้พัฒนาการจากแนวคิดทางด้านพุทธธรรมและพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทย \

สรุป

พุทธศิลป์ เป็นศิลปะที่นำหลักคิดวิถีชีวิต เพื่อเป็นสื่อหลักพุทธธรรม สื่อธรรมโดยพุทธศิลป์ ให้เห็นคุณค่าที่มุ่งแสดงถึงหลักแห่งความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตที่มีพื้นฐานความศรัทธาที่มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ ซึ่งเป็นอิทธิพลที่เป็นแง่ดีหรือแง่บวกเสมอ สร้างงานศิลปะขึ้นเพื่อ เป็นการ ส่งเสริมเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปสาทะ หรือความเชื่อมั่นอันจะเป็นบ่อเกิดของฉันทะความฝักใฝ่ที่จะรู้ แล้วเกิดความวิริยะพากเพียร อุตสาหะในการอบรม กาย วาจา และใจ

ส่งผลให้เกิดปัญหาปริชาหยังรู้เหตุผลเพื่อก้าวสู่วิมุตติหรือความหลุดพ้นในที่สุด ตามหลักพระพุทธานุศาสน์

พุทธในล้านนา มีความเชื่อว่าเป็นการแสวงหาเนื่อนาบุญอันเป็นกุศลผลบุญติดตัวไปทั้งชาติและชาติหน้า ฉะนั้นชาวพุทธจึงยินดีเชื่อฟังด้วยความศรัทธาต่อหลักธรรม การใช้หลักธรรมในการควบคุมจริยธรรมในสังคมจะมีประสิทธิภาพมาก ไม่มีผู้ใดละเมิด บ้านเมืองก็เกิดความสงบสุข หลักพุทธธรรมที่ประยุกต์ในการสร้างงานพุทธศิลป์ เช่น เรื่อง **ยิตไตรสรณคมน์ ความกตัญญู** และอื่น ๆ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อการเคารพ ศรัทธาพระพุทธานุศาสน์ย่อมมีความเคารพสัญลักษณ์ทางพระพุทธานุศาสน์ด้วย เช่น ต่อพระพุทธ(พุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์) ทำให้เกิด คุณค่าทาง คุณค่าทางด้านศาสนา คุณค่าทางด้านคุณค่าทางด้านสุนทรียะหรือความงาม ประวัติศาสตร์ คุณค่าทางด้านการศึกษา คุณค่าทางด้านการเมืองการปกครอง คุณค่าทางด้านสังคม และ วิถีชีวิตต่อไป

ข้อเสนอแนะ

๑. ในการศึกษาวิจัยจริยธรรมที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์เพื่อให้เห็นคุณค่าทางจริยธรรม เป็นที่ยอมรับคุณค่าทางสังคมและทางจริยธรรมเป็นอย่างมาก ประเด็นที่ควรจะศึกษาต่อไปคือ ยังมีคุณค่าหรือมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวล้านนาในปัจจุบันอยู่หรือไม่ ถ้ายังมี มีมากน้อยเพียงไร

๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมที่เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ในอดีตและปัจจุบัน โดยศึกษาถึงพื้นฐานทางจริยธรรม รายละเอียดของจริยธรรม และแนวโน้มทางจริยธรรม

๓. การรักษามรดกทางวัฒนธรรมของสังคมและการอบรมสั่งสอนจริยธรรมแก่ประชาชน ดังที่เคยปรากฏในอดีต ใช่ว่าทางพุทธศิลป์จะนั้น ภาครัฐก็ดี เอกชนก็ดี ควรมีการส่งเสริมงานพุทธศิลป์ให้มีความแพร่หลายในสังคมปัจจุบันอีก การส่งเสริม เผยแพร่ และสร้างค่านิยมให้แก่ประชาชน เพื่อเป็นเอกลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาวล้านนา(ภาคเหนือ)ต่อไป

๔. ควรจัดตั้งพิพิธภัณฑ์งานพุทธศิลป์ทุกอำเภอในภาคเหนือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้ได้ง่ายขึ้น และเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านภาคเหนือให้คงอยู่สืบไป

๕. ควรมีการจัดทำทำเนียบครูช่างพุทธศิลป์ในท้องถิ่นให้มากขึ้น โดยการสำรวจว่าในภาคเหนือ(คนล้านนา)แต่ละจังหวัดมีแล้วนำมาจัดทำเป็นทะเบียนรายชื่อ และเพื่อความสะดวกสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัยช่างขอในประเด็นอื่น ๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (๒๕๔๓) **พระพุทธรูปสำคัญ**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ขจรวัช ปุณโณทก. (๒๕๒๒). **วรรณกรรมอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

จารุวรรณ พึ่งเพียร. (๒๕๕๓). **พุทธศิลป์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**
๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสฐียร โกเศศ. (๒๕๒๑). **การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

สงวน โชตสุขรัตน์. (๒๕๑๕). **ตำนานแก่นจันทร์**. ในประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม. กรุงเทพมหานคร:
ป.พิศนาคะการพิมพ์.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (๒๕๔๙). **โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา**. เชียงใหม่: แสงศิลป์

ภาคผนวก ข.

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องและนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองแสดงความประสงค์ในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ข้าพเจ้า พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสิทธิ์, ดร...ตำแหน่งผู้อำนวยการหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา
อำนวยการประจำ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา หน่วยงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่...ขอยืนยันว่า ข้าพเจ้ายินดีนำผลงานวิจัยของแผนงานวิจัย/โครงการวิจัย
เรื่อง..“ พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม ”: กรณีศึกษาจังหวัด
เชียงใหม่ และลำพูน ” ซึ่งมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พูนชัย ปันธิยะ สังกัด บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นหัวหน้าผู้วิจัยตามโครงการ ไปใช้
ประโยชน์เมื่อโครงการดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว ในด้านการเรียน การสอน และการปฏิบัติ สำหรับ
พระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และประชาชนผู้สนใจ
ทั่วไป

(พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสิทธิ์, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

วิทยาเขตเชียงใหม่

๒๖/ กรกฎาคม/ ๒๕๖๒

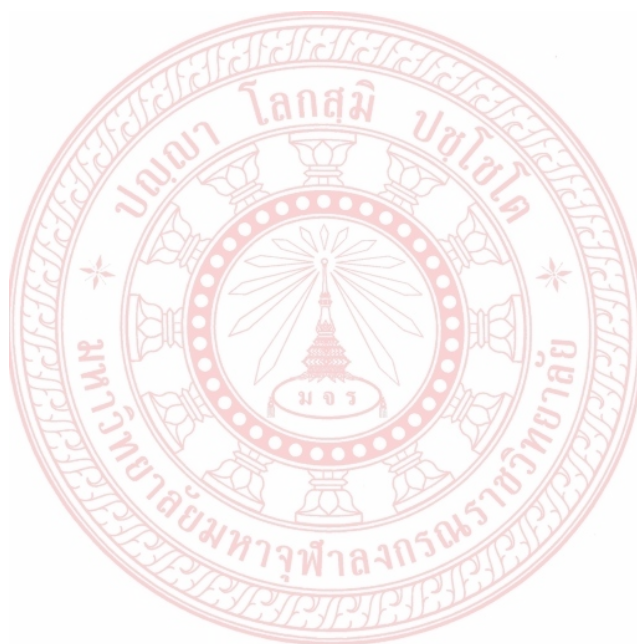
ภาคผนวก ค.

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา
และผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
การศึกษาข้อมูล ทางเอกสาร การ ลงพื้นที่ในการ เก็บข้อมูล งานวิจัย	ได้รับทราบ ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อ เสริมสร้างจริยธรรมทาง พระพุทธศาสนาในพ ุล้านนาจากคัมภีร์สำคัญ	มีการศึกษา ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อ เสริมสร้างจริยธรรม ทาง พระพุทธศาสนาในพ ุล้านนาจากคัมภีร์ สำคัญ เอกสารทาง วิชาการ	มีองค์ความรู้และชุด ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ในล้านนาจากคัมภีร์สำคัญพุทธ ศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม
การเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ เชิงลึกกับกลุ่ม ตัวอย่างในพื้นที่ รวบรวมประเด็น มาสังเคราะห์ใน กระบวนการวิจัย	ได้รับทราบ ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อ เสริมสร้างจริยธรรมทาง พระพุทธศาสนาในพ ุล้านนาจากคัมภีร์สำคัญ เอกสารทางวิชาการ จังหวัดเชียงใหม่ และ ลำพูน	ได้ศึกษาสิ่งที่เก็บ ข้อมูลในพื้นที่จริง จากหลักฐานพุทธ ศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้าง จริยธรรมทาง พระพุทธศาสนาในพ ุล้านนาจากคัมภีร์ สำคัญ เอกสารทาง วิชาการจังหวัด เชียงใหม่ และลำพูน	มีการเสนอแนว ทางในการ อนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งโบราณคดี จังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน
การเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ เชิงลึกกับกลุ่ม ตัวอย่างในพื้นที่	ได้องค์ความรู้จากการ วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อ	ทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ ความรู้จากหลักฐาน พุทธศิลป์ล้านนา	การมีชุดองค์ความรู้ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา จากหลักฐานโบราณคดีและ คัมภีร์สำคัญ พุทธศิลป์ล้านนา

รวบรวมประเด็น มาสังเคราะห์ใน กระบวนการวิจัย	เสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม: กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ และ ลำพูน	แนวคิด คุณค่า เพื่อ เสริมสร้างจริยธรรม ทาง สังคม: กรณีศึกษาจังหวัด เชียงใหม่ และลำพูน	แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้าง จริยธรรมทาง สังคม จังหวัด เชียงใหม่ และลำพูน
---	--	---	--

ที่ ศธ ๖๑๒๔/

๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ/เรียน

ด้วยศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ โดย ผศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ได้ทำการวิจัย เรื่อง “พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน” ตามรายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงแจ้งมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ต่อไป

นมัสการมาด้วยความเคารพ/ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ปฏิบัติหน้าที่แทนเลขานุการบัณฑิตศึกษา

บัณฑิตศึกษา มจร เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๒

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ โดย ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ได้ทำการวิจัย เรื่อง “พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน” ตามรายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงแจ้งมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ต่อไป

นมัสการมาด้วยความเคารพ/ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ปฏิบัติหน้าที่แทนเลขานุการบัณฑิตศึกษา

บัณฑิตศึกษา มจร เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๒

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดพระบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ โดย ผศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ได้ทำการวิจัย เรื่อง “พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน” ตามรายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงแจ้งมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ต่อไป

นมัสการมาด้วยความเคารพ/ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทน์แรง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ปฏิบัติหน้าที่แทนเลขานุการบัณฑิตศึกษา

บัณฑิตศึกษา มจร เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๒

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดพระยืน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ โดย ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ได้ทำการวิจัย เรื่อง “พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน” ตามรายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงแจ้งมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ต่อไป

นมัสการมาด้วยความเคารพ/ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.เทพประวีณ จันทร์แรง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ปฏิบัติหน้าที่แทนเลขานุการบัณฑิตศึกษา

บัณฑิตศึกษา มจร เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๑

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดสวนดอก (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ โดย ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ได้ทำการวิจัย เรื่อง “พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน” ตามรายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงแจ้งมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ต่อไป

นมัสการมาด้วยความเคารพ/ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทรวง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ปฏิบัติหน้าที่แทนเลขานุการบัณฑิตศึกษา

บัณฑิตศึกษา มจร เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๑

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด (วัดโพธารามมหาวิหาร) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ โดย ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ได้ทำการวิจัย เรื่อง “พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน” ตามรายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขอกความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงแจ้งมาเพื่อขอกความอนุเคราะห์ต่อไป

นมัสการมาด้วยความเคารพ/ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ปฏิบัติหน้าที่แทนเลขานุการบัณฑิตศึกษา

บัณฑิตศึกษา มจร เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๒

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ โดย ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ได้ทำการวิจัย เรื่อง “พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน” ตามรายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขออนุญาตขอให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงแจ้งมาเพื่อขออนุญาตต่อไป

นมัสการมาด้วยความเคารพ/ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.เทพประวิณ จินทร์แรง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ปฏิบัติหน้าที่แทนเลขานุการบัณฑิตศึกษา

บัณฑิตศึกษา มจร เชียงใหม่

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ตอนที่ 1 คำนำ

โครงการวิจัยเรื่อง พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคม: กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน

โปรดใส่เครื่องหมาย / ใน ตามความเป็นจริง

1. ข้อมูลทั่วไปผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 สถานภาพผู้ตอบแบบประเมิน

- เจ้าอาวาส/รองเจ้าอาวาส นักวิชาการ มรรคทายก
 ผู้แทนชุมชนชุมชน
 นักท่องเที่ยว

1.2 อายุ อายุ 20- 30 ปี อายุ 31-40 ปี อายุ 41- 50 ปี

- อายุ 51-60 ปี อายุ 61-ขึ้นไป

1.3 วุฒิการศึกษา ต่ำกว่าปริญญาตรี ระดับปริญญาตรี ระดับปริญญาโท

- ระดับปริญญาเอก อื่น ๆ(ระบุ).....

ตอนที่ 2 ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์

2.1 พุทธศิลป์ล้านนามีเอกลักษณ์ความโดดเด่นในเรื่องอย่างไรบ้าง ?

.....

2.2 พุทธศิลป์ล้านนามีคุณค่าต่อสังคมอย่างไรบ้าง โดยแยกเป็นคุณค่าต่างทางศาสนา,คุณค่าตอบชนบประเพณี, คุณค่าทางวัฒนธรรม, คุณค่าต่อชุมชนและคุณค่าต่อบุคคล

.....

2.3 หลักพุทธธรรมด้านจริยธรรมข้อใดที่เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ล้านนา
 โปรตระบุ ข้อคิดที่สำคัญที่สุด ?

.....

.....

2.4 การจัดการพุทธศิลป์ล้านนามีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร (โปรดระบุปัญหาเป็นข้อ ๆ)

1) ปัญหาด้านบุคคล

.....

.....

2) ปัญหาด้านนโยบาย

.....

.....

3) ปัญหาอื่นๆ

.....

.....

2.5 ทิศทางการอนุรักษ์พุทธศิลป์ล้านนาในสถานการณ์ของโลกปัจจุบันควรเป็นอย่างไร

1) การวางแผน.....

2) การกำหนดเป้าหมาย.....

3) การมีส่วนร่วมของชุมชน.....

4) การอนุรักษ์ที่ยั่งยืน.....

2.6 กระบวนการสร้างจริยธรรมในสังคมให้เห็นคุณค่าของการสร้างและงานอนุรักษ์พุทธ
 ศิลป์ล้านนาควรเป็นแบบใด

1) ผู้รับผิดชอบโดย.....

2) ผู้รับการปลูกฝังจริยธรรม.....

3) กิจกรรมสรรค์สร้างจริยธรรมสำคัญในงานพุทธศิลป์.....

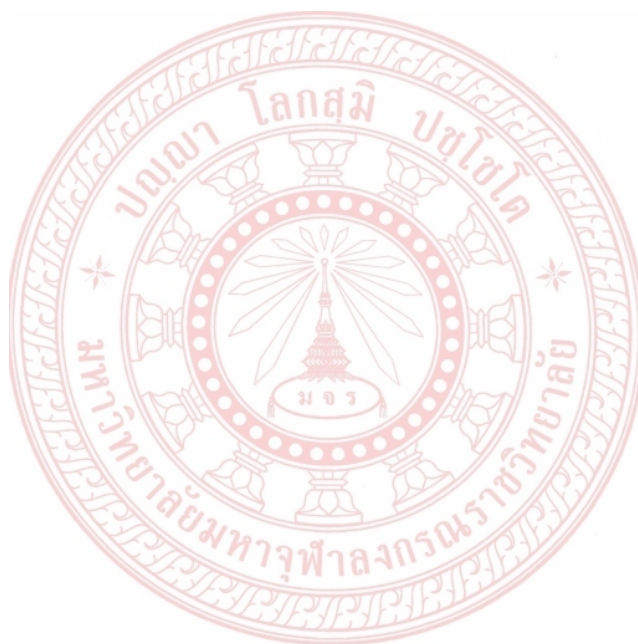
4) สร้างความเข้าใจและให้ข้อมูลงานพุทธศิลป์อย่างถูกต้อง.....

2.7 ทักษะของท่าน องค์กรใดจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์วางแผนงานพุทธศิลป์ล้านนา
 อย่างไร

ขอขอบคุณในการกรอกประเมินและแสดงข้อเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์พุทธศิลป์

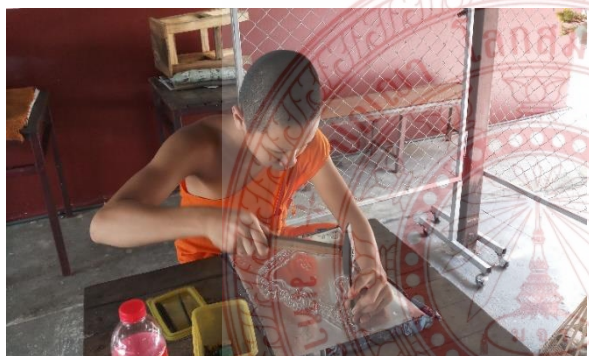
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พูนชัย ปันธิยะ
ผู้วิจัยโครงการ

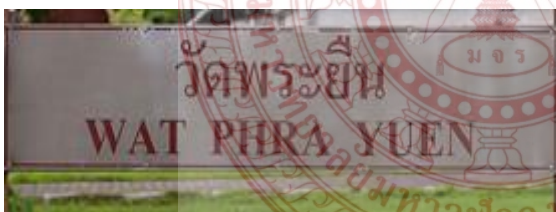

ภาคผนวก ฉ.
ภาพถ่ายกิจกรรมดำเนินการวิจัย

จังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดลำพูน

สร้างสรรค์ แนวคิด คุณค่า พุทธศิลป์ล้านนา

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากโครงการ

จากการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาพุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน ทำให้ทราบประวัติและพัฒนาการของดพุทธศิลป์ล้านนาในยุคต่าง ๆ

ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาแล้วได้เกิดประโยชน์ต่อมนุษยชาติ คือ 1. ความจำเป็นทางกาย เพื่อประโยชน์ใช้สอย 2. ความจำเป็นทางจิตใจ เพื่อความเพลิดเพลินพอใจ 3. ความจำเป็นทางการเชื่อถือในลัทธิศาสนาศิลปะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การสร้างและ การแสดงอารมณ์ความรู้สึกภายในของมนุษย์ ความชื่นชมในความงามแตกต่างกัน และยังคงเป็นเรื่องที่เข้าใจ ปรากฏหลักฐาน พระพุทธสิหิงค์ มีลักษณะพระอรุระงามดั่งราชสิงห์ หลักพุทธธรรม สือธรรมโดยพุทธศิลป์ ประกอบด้วยคุณค่าที่มุ่งแสดงถึงหลักแห่งความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตที่ต้องการแสวงหาความสุขหรือการพ้นทุกข์บนพื้นฐานความศรัทธาที่มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ พุทธศิลป์จึงมีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง ในการส่งเสริมจริยธรรมคุณค่าดังกล่าวอาจมีมากน้อยแตกต่างกันไปคุณค่าทางศิลปกรรมอย่างเห็นได้ชัดแล้ว เช่น คุณค่าทางการศึกษา คุณค่าทางประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่คุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น วัดที่นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมกันอย่างมากมาย ซึ่งอาจจะไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของวัด แต่เป็นผลลัพธ์ที่ประจักษ์แจ้งตั้งนานาอารยประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรม

การสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ในสังคมไทยภูมิภาคต่าง ๆ ย่อมมองเห็นสิ่งที่ก่อประโยชน์ทางพระพุทธศาสนาและสังคมหลายด้าน เช่น ประเพณี วิถี ย่อมเป็นที่นิยมในท้องถิ่นต่าง ๆ ในพุทธศิลป์มีส่วนการสนับสนุนการวิถีชุมชน สร้างคุณค่าต่อไปให้มีคุณภาพและมาตรฐานในท้องถิ่น ระดับสากลและเป็นแหล่งวัฒนธรรมแห่งวัฒนธรรม ประชาชนชาวบ้าน มีคนยอมรับนับถือ วิถีชีวิตที่เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้ชีวิตแบบสมถะ มีความซื่อสัตย์ เป็นคนมีคุณธรรม ยึดหลักพุทธธรรม ไม่มีปัญหาทางการเงิน ทุกคนให้การยอมรับนับถือ ใช้ชีวิตอย่างคนที่พออยู่พอกิน ไม่ทะยานอยากไปตามกิเลสฝ่ายต่ำ ใช้ชีวิตแบบมีสติ วิธีการในการทำงาน สามารถนำไปใช้ปฏิบัติในระดับบุคคลและชุมชนได้ ที่ต้องนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย จึงจะสามารถฝ่าวิกฤตการณ์ทุกอย่าง ที่เรากำลังเผชิญอยู่ได้ ในการเสริมสร้างคุณค่า งานพุทธศิลป์ พร้อมกับจริยธรรมทางสังคมไปด้วยกัน

เนื่องด้วย วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมล้านนาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวมงานศิลปะ วิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย

หลักการทางพระพุทธศาสนา จึงเห็นว่าพุทธศิลป์เป็นส่วนในการส่งเสริมจริยธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยผ่านงานงานพุทธศิลป์ ทำให้เกิดคุณค่าทางการดำรงพระพุทธศาสนาไว้และเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย การส่งเสริมจริยธรรมให้คนในชุมชนได้ร่วมตระหนักถึงคุณค่าร่วมกัน ช่วยกันส่งเสริมและอนุรักษ์ สืบสาน มีความรับผิดชอบร่วมกัน เพราะเป็นสมบัติของชุมชนควรเป็นเรื่องที่มีหลักประสมประสานกันหลายรูปแบบ ร่วมกันระหว่างวัด ชุมชน แลหน่วยงานองค์การที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาประวัติ แนวคิด คุณค่าของพุทธศิลป์ ล้วนมาว่ามีความเป็นมาและความสำคัญต่อหลักการและวิถีชีวิตของชาวล้านนาอย่างไรบ้างและอยากศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ ประการสุดท้ายเป็นการแสวงหาแนวคิดในการเสริมสร้างจริยธรรมในด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมพุทธศิลป์ล้านนาจะเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง จุดมุ่งหมายในการสร้างงาน **พุทธศิลป์** ก็เพื่อส่งเสริมเผยแผ่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปสาทะ หรือความเชื่อมั่นอันจะเป็นบ่อเกิดของฉันทะความฝักใฝ่ที่จะรู้ แล้วเกิดความวิริยะพากเพียร อุตสาหะในการอบรม กาย วาจา และใจ ส่งผลให้เกิดปัญญาปรีชาหยั่งรู้เหตุผล และวิมุตติความหลุดพ้นในที่สุด ตามหลักการ พุทธศิลป์พัฒนาการพุทธศิลป์ล้านนา ตามลำดับ เริ่มจาก พุทธศิลป์ในอินเดีย ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของพุทธศิลป์ โดยเฉพาะแคว้นคันธาระ การสืบทอดพุทธศิลป์ในระยะแรก พุทธศิลป์ในกลุ่มเอเชียอาคเนย์เป็นพุทธศิลป์ที่สืบเนื่องมาจากพุทธศิลป์ในอินเดีย พุทธศิลป์ในประเทศไทย เป็นพุทธศิลป์ที่เกิดขึ้นในอาณาจักรของไทย ได้แก่ สมัยสุวรรณภูมิ ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อุทอง อโยธยา และรัตนโกสินทร์ ดัง ปรากฏหลักฐานขึ้นที่ราบลุ่มแม่น้ำกก หรือแคว้นโยนก เรียกว่าพุทธศิลป์แบบเชียงแสน พุทธศิลป์เชียงแสน ที่รู้จักกันเป็นอย่างดีคือ “พระสิงห์”

แนวคิด พุทธศิลป์ล้านนาในการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

จริยธรรม เป็นสิ่งที่ควรประพฤติ มีที่มาจากบทบัญญัติ หรือ คำสั่งสอนของศาสนา หรือใครก็ได้ที่เป็นผู้มี จริยธรรม และได้รับความเคารพนับถือมาแล้ว ลักษณะของผู้มีจริยธรรม ผู้มีจริยธรรมจะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะ คือ เป็นผู้ที่มีความเพียรความพยายามประกอบความดี ละอายต่อการปฏิบัติชั่วจริยธรรมหมายถึงธรรมชาติหรือหลักการที่บุคคลควรประพฤติ คุณธรรมที่แสดงออกลักษณะที่พึงามถูกต้อง

จริยธรรมในสังคมภาคเหนือก็มีลักษณะดังกล่าวคือ มีทั้งจริยธรรมร่วมและจริยธรรมย่อย โดยที่จริยธรรมร่วมมีพื้นฐานมาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ส่วนจริยธรรมย่อยมีพื้นฐานมาจากจารีตประเพณีในท้องถิ่นอันได้แก่ “ฮีตฮอยล้านนา”

เนื่องจากชาวพุทธในล้านนาเชื่อว่าเป็นการแสวงหาเนื่อนาบุญอันเป็นกุศลผลบุญติดตัวไป ทั้งชาตินี้และชาติหน้า ฉะนั้นชาวพุทธจึงยินดีเชื่อฟังด้วยความศรัทธาต่อหลักธรรม การใช้หลักธรรม ในการควบคุมจริยธรรมในสังคมจึงมีประสิทธิภาพมาก ไม่มีผู้ใดละเมิด บ้านเมืองก็เกิดความสงบสุข หลักพุทธธรรมที่ประยุกต์ในการสร้างงานพุทธศิลป์ เช่น ยึด **ไตรสรณคมน์** คือการถือเอาพระรัตนตรัย เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก หมายถึงการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อการเคารพ ศรัทธา พระพุทธศาสนาย่อมมีความเคารพ สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาด้วย เช่น ต่อพระพุทธ(พุทธรูป พระธรรม (ธรรมมาสน์) พระสงฆ์

สื่อธรรมโดยพุทธศิลป์ ประกอบด้วยคุณค่าที่มุ่งแสดงถึงหลักแห่งความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิต ที่ผู้ที่ต้องการสัมผัสวิถีแห่งพุทธธรรมนำไปสู่การดำเนินชีวิตต่อไปก่อให้เกิดคุณค่า คือ

คุณค่าทางด้านศาสนา คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าทางด้านสุนทรียะหรือความงาม คุณค่าทางการศึกษา คุณค่าทางด้านสังคม

พุทธศิลป์ เป็นศิลปะที่นำหลักคิดวิหิต เพื่อเป็นสื่อหลักพุทธธรรม สื่อธรรมโดยพุทธศิลป์ ให้เห็นคุณค่าที่มุ่งแสดงถึงหลักแห่งความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตที่มีพื้นฐานความศรัทธาที่มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ ซึ่งเป็นอิทธิพลที่เป็นแง่ดีหรือแง่บวกเสมอ สร้างงานศิลปะนั้นเพื่อ เป็นการ ส่งเสริมเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปลาตะ หรือความเชื่อมั่นอันจะเป็นบ่อเกิดของฉันทะความฝึกฝนที่จะรู้ แล้วเกิดความวิริยะพากเพียร อดสาหะในการอบรม กาย วาจา และใจ ส่งผลให้เกิดปัญญาปรีชาหยั่งรู้เหตุผลเพื่อก้าวสู่วิมุตติหรือความหลุดพ้นในที่สุด ตามหลักพระพุทธศาสนา

พุทธในล้านนา มีความเชื่อว่าเป็นการแสวงหาเนื่อนาบุญอันเป็นกุศลผลบุญติดตัวไป ทั้งชาตินี้และชาติหน้า ฉะนั้นชาวพุทธจึงยินดีเชื่อฟังด้วยความศรัทธาต่อหลักธรรม การใช้หลักธรรม ในการควบคุมจริยธรรมในสังคมจึงมีประสิทธิภาพมาก ไม่มีผู้ใดละเมิด บ้านเมืองก็เกิดความสงบสุข หลักพุทธธรรมที่ประยุกต์ในการสร้างงานพุทธศิลป์ เช่น เรื่อง **ยึดไตรสรณคมน์ ความกตัญญู** และอื่น ๆ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อการเคารพ ศรัทธาพระพุทธศาสนาย่อมมีความเคารพ สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาด้วย เช่น ต่อพระพุทธ(พุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์) ทำให้เกิด คุณค่าทางด้านศาสนา ด้านสุนทรียะด้านประวัติศาสตร์ ด้านการศึกษา ด้านการเมืองการปกครอง คุณค่าทางด้านสังคม และ ด้านการดำเนินวิถีชีวิตต่อไป

ประวัติผู้วิจัย

คณะผู้วิจัย

1. หัวหน้าโครงการวิจัย : ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ (Asst.Prof.Dr. Phoonchai Punthiya)

1) หมายเลขบัตรประจำตัว

2) การศึกษา : น.ธ เอก,

- พก.พศ , พ.ม, (พิเศษมัธยม) กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ

- พธบ. (ศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- ศศ.ม.(ปรัชญา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3) รหัสประจำตัว (Magadh) Magadh.University India

4) ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ บรรยายทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอก

- เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่

- เป็นอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา อ.เมืองจ.เชียงใหม่ และคณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- หัวหน้าโครงการการศึกษาพิเศษสำหรับพระสงฆ์

- หัวหน้าการจัดทำโครงการเปิดหลักสูตรพุทธศิลปกรรม

5) หน่วยงานปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ สังกัดกรมมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ

6) ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย :

1. “อิทธิพลของธรรมมหาวิภาคต่อวิถีชีวิตคนล้านนา” โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ ปีที่พิมพ์ 2548

2. “ความคาดหวังของพุทธศาสนิกชนมหัศจรรย์ต่อสังคม” โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ ปีที่พิมพ์ 2553

